

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Ermenc

**Vloga RTV Slovenija pri oblikovanju skupnega slovenskega
kulturnega prostora: zamejski prostor v informativnih oddajah RTV
Slovenija**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Ermenc

Mentorica: doc. dr. Maruša Pušnik

Somentor: izr. prof. dr. Miran Komac

**Vloga RTV Slovenija pri oblikovanju skupnega slovenskega
kulturnega prostora: zamejski prostor v informativnih oddajah RTV
Slovenija**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Hvala družini za podporo, potrpežljivost in razumevanje.

*Iskrena hvala tudi mentorici doc. dr. Maruši Pušnik in izr. prof. dr. Miranu Komacu za
prijazno usmerjanje in vso strokovno pomoč.*

Vloga RTV Slovenija pri oblikovanju skupnega slovenskega kulturnega prostora: zamejski prostor v informativnih oddajah RTV Slovenija

Povzetek

RTV Slovenija naj bi v skladu z zakonodajo poročala tudi o življenju in delovanju Slovencev v sosednjih državah ter s tem prispevala k vzpostavitvi skupnega slovenskega kulturnega (in medijskega) prostora. Postavljata se vprašanji, kako RTV Slovenija uresničuje to svoje poslanstvo in kako pokriva dogajanje v zamejskem prostoru. Cilj naloge je ugotoviti, kako RTV Slovenija reprezentira zamejske Slovence in zamejski prostor v dnevnoinformativnih oddajah.

Magistrsko delo se osredotoča na odnos med nacionalno identiteto in mediji oziroma na to, kako mediji gradijo in opisujejo nacionalno identiteto slovenskih manjšin. Pri raziskovanju upravljanja nacionalne identitete skozi medijski diskurz povzemam konstruktivistično paradigmo, v skladu s katero se identitete ustvarjajo, ohranjajo in širijo skozi diskurz, ta pa hkrati odraža družbeni red in ga oblikuje. Rezultati kritične analize diskurza kažejo, da RTV Slovenija reproducira prevladujoč državotvorni diskurz o zamejskem prostoru in zamejskih Slovencih. Identiteta slovenskih manjšin v sosednjih državah se oblikuje predvsem v iskanju razlik z večinskim narodom sosednje države ter vzdrževanjem dihotomije med mi-skupino in »drugimi«. Kot je pokazala analiza radijskih in televizijskih prispevkov v šestmesečnem časovnem obdobju od decembra 2013 do maja 2014, so reprezentacije manjšine vselej pozitivne, zamejstvo pa se kaže kot prostor, kjer analizirani medijski diskurz utrjuje nacionalno zavest in enotnost. Diahrona kvalitativna analiza televizijskih prispevkov ob tem nakazuje spremembe medijskega diskurza o zamejstvu in zamejskih Slovencih skozi različna časovna obdobja. Kot kažejo tudi intervjuji, se zdaj, ko ni več odmevnejših zgodb, kot so bili v preteklosti mednacionalni konflikti ali kratenja manjšinskih pravic, v dopisniškem delu pojavljajo odprta vprašanja, o čem poročati, da bi bile zamejske tematike zanimive in konkurenčnejše drugim temam, ki si prizadevajo za objavo v oddajah. Uredniki aktualno dogajanje v zamejskem prostoru in življenje manjšine v odsotnosti večjih »narodnobuditeljskih« tem dojemajo kot manj zanimivo, zato ponavadi ostane na margini poročanja.

Ključne besede: nacionalna identiteta, narodne manjšine, mediji, RTV Slovenija, kritična analiza diskurza.

The Role of RTV Slovenia in Forming a Common Slovenian Cultural Space: the Slovenian Minority Space in RTV Slovenia's News Broadcasts

Abstract

In accordance with legislation RTV Slovenia should report about life and activities of the Slovenian minority in neighbouring countries and this way contribute to the establishment of the common Slovenian cultural (and media) space. This raises the question of how RTV Slovenia fulfils this mission and how it covers events occurring in the territory where the Slovenian minority lives. The objective of this Master's thesis is to explore how RTV Slovenia represents the Slovenian minority and the territory where it lives in daily news broadcasts.

The focus of this paper is on the relation between national identity and the media, or more precisely on how media create and describe the national identity of the Slovenian minority. In researching the national identity through media discourse I use the constructivist paradigm according to which identities are created, maintained, and spread through discourse that at the same time reflects and shapes the social order. The critical discourse analysis has shown that RTV Slovenia reproduces the prevailing state discourse about the Slovenian minority and the territory where it lives. The identity of the Slovenian minority in the neighbouring countries is shaped mostly by focusing on differences between them and the dominant ethnic groups in those neighbouring countries and by maintaining dichotomy between "us" and "them". The analysis of radio and television articles in the six-month period from December 2013 to May 2014 has demonstrated that the representations of the Slovenian minority are always positive and the cross-border territory where it lives is used as a place where national consciousness and homogeneity are affirmed by analysed media discourse. The diachronic qualitative analysis showed changes of media discourse over time. As also reflected in interviews, when bigger open questions regarding the protection of the Slovenian minority are resolved, the correspondents are faced with the dilemma of what to report about in order to make news interesting and more competitive than other stories that seek a place in the news broadcasting. Events in the cross-border territory and activities of the minority are in the absence of bigger national themes perceived as less interesting by the editors and consequently they stay on the margins of reporting.

Key words: national identity, national minorities, media, RTV Slovenia, critical discourse analysis.

1	UVOD	10
2	ETNIČNOST IN NACIONALNA IDENTITETA	16
2.1	TEMELJNE TEORIJE O NASTANKU NARODOV	16
2.1.1	PRIMORDIALIZEM	16
2.1.2	PERENIALIZEM	17
2.1.3	MODERNIZEM	17
2.1.4	ETNOSIMBOLIZEM	19
2.1.5	KRITIČNA PRESOJA OMENJENIH TEORIJ	19
2.2	ETNIČNOST	20
2.2.1	ETNIČNOST IN JEZIK	22
2.3	NAROD	22
2.4.	NACIJA	24
2.5	NACIONALIZEM	25
2.6	NARODNE MANJŠINE	27
2.7	NACIONALNA IDENTITETA	28
2.8	PREVLADUJOČ STROKOVNO–POLITIČNI POGLED NA KONCEPTE NARODA IN NARODNIH MANJŠIN V SLOVENIJI	32
2.9	SKUPNI SLOVENSKE KULTURNI PROSTOR	36
2.10	ODNOS SLOVENSKE OBLASTI DO MANJŠIN	39
2.11	TRENDI RAZVOJA SLOVENSKE MANJŠIN V SOSEDNIH DRŽAVAH	41
2.11.1	AVSTRIJA	42
2.11.2	ITALIJA	46
2.11.3	MADŽARSKA	47
2.11.4	HRVAŠKA	48
3	MEDIJI IN NACIONALNA IDENTITETA	50
3.1	MEDIJSKA KONSTRUKCIJA NACIONALNE IDENTITETE	50
3.2	KONCEPT REPREZENTACIJE	52
3.3	MEDIJI IN NARODNE MANJŠINE	53
4	ZAMEJSKI PROSTOR V MEDIJSKI ZAKONODAJI TER ORGANIZIRANJE POROČANJA O ZAMEJSKEM PROSTORU NA RTV SLOVENIJA	56
4.1	ZAMEJSKI PROSTOR V SLOVENSKE MEDIJSKE ZAKONODAJI	56
4.2	ORGANIZIRANJE POROČANJA IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA NA RTV SLOVENIJA	59

5	METODOLOŠKI ZASNUTEK RAZISKAVE: ZAMEJSKI PROSTOR V DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH RTV SLOVENIJA	61
6	KVANTITATIVNI PRIKAZ ANALIZIRANIH RADIJSKIH IN TELEVIZIJSKIH PRISPEVKOV	67
6.1	UVRŠČANJE PRISPEVKOV IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA V DNEVNOINFORMATIVNE ODDAJE	68
6.2	ANALIZA TEM V PRISPEVKIH IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA	73
6.3	VIRI V ANALIZIRANIH DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH	76
7	DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA NACIONALNE IDENTITETE	81
7.1	LINGVISTIČNA KONSTRUKCIJA HOMO SLOVENICUS	81
7.1.1	REPREZENTACIJE ZAMEJCEV KOT DELA NARODOVEGA TELESA	81
7.1.2	KONSTRUKCIJA »DRUGIH«	87
7.2	NARACIJA SKUPNE PRETEKLOSTI	90
7.2.1	MIT O KARANTANIJI	91
7.2.2	PARTIZANI IN ODPOR PROTI NACIFAŠIZMU	93
7.3	KONSTRUKCIJA SKUPNE SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI	95
7.3.1	POLITIKA, VOLITVE IN VPRAŠANJE SPLOŠNIH MANJŠINSKIH PRAVIC	95
7.3.2	VLOGA ŠOLSTVA PRI KONSTRUKCIJI SKUPNE SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI	100
7.3.3	GOSPODARSTVO KOT POMEMBEN STEBER MANJŠINSKE SKUPNOSTI	101
7.4	KONSTRUKCIJA SKUPNE KULTURE	103
7.4.1	KULTURNE PRIREDITVE IN PROBLEMATIKA KULTURNIH USTANOV	104
7.4.2	POMEN ZAMEJSKIH MEDIJEV ZA SKUPNI KULTURNI PROSTOR	109
7.4.3	ŠPORT KOT OBLIKOVALEC NACIONALNE IDENTITETE	109
8	TELEVIZIJSKA POROČANJA OB OBLETNICAH KOROŠKEGA PLEBISCITA	112
8.1	LETO 1977: BURNO OBDOBJE NAPETOSTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	113
8.2	LETO 1978: RAZMERE SO ŠE VEDNO ZAOSTRENE	117
8.3	LETO 1984: NAPOVED REFERENDUMA O DVOJEZIČNEM ŠOLSTVU SPET DVIGUJE TEMPERATURO	120
8.4	LETO 1986: HAIDERJEV VZPON NA VRH STRANKE	123

8.5	LETO 2000: PRAZNOVANJE BREZ UDELEŽBE MANJŠINE IN EVROPSKIH GOSTOV	126
8.6	LETO 2004: SLOVENIJA VSTOPA V EU, HAIDER UTRJUJE MEJO NA KARAVANKAH	130
8.7	LETO 2008: VPRAŠANJE DVOJEZIČNE TOPOGRAFIJE ŠE VEDNO BURI DUHOVE	135
8.8	LETO 2011: DOGOVOR O DVOJEZIČNIH NAPISIH SPROSTI NAPETOSTI	138
8.9	LETO 2013: NOVA OBLAST V CELOVCU NAPOVEDUJE BOLJŠE ČASE ZA MANJŠINO	141
9	POVZETEK DIAHRONE IN SINHRONE KVALITATIVNE ANALIZE	145
10	UREDNIKI IN DOPISNIKI O POROČANJU IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA	148
10.1	RAZLOGI ZA NEENAKOMERNO POKRIVANJE ZAMEJSKEGA PROSTORA V SOSEDNIJH DRŽAVAH	148
10.2	RAZLOGI ZA UVELJAVLJENO UVRŠČANJE PRISPEVKOV IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA V DNEVNOINFORMATIVNE ODDAJE	152
10.3	TEME V PRISPEVKIH IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA	157
10.4	VIRI V ANALIZIRANIH DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH	162
11	SKLEP	166
12	LITERATURA	171
	PRILOGE	185
	Priloga A Intervju z Lojzetom Kosom, Ljubljana, 12. junij 2015.	185
	Priloga B Intervju z Mirjam Muženič, Koper, 8. junij 2015.	192
	Priloga C Intervju z Bojanom Pečkom, Murska Sobota, 10. junij 2015.	199
	Priloga Č Intervju s Stanislavom Šterbuclom, Ljubljana, 9. junij 2015.	206
	Priloga D Intervju z Vanjo Vardjanom, Ljubljana, 5. junij 2015.	209
	Priloga E Intervju z Miho Žoržem, Ljubljana, 3. junij 2015.	213

SEZNAM ZEMLJEVIDOV

Zemljevid 2.1	Ozemlje, kjer živijo slovenske manjšine v sosednjih državah	43
---------------	---	-----------

SEZNAM TABEL

Tabela 6.1	Število prispevkov iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah TV Slovenija	67
Tabela 6.2	Število prispevkov iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah Radia Slovenija	67
Tabela 6.3	Dnevnoinformativna oddaja Radia Slovenija, v kateri so bili objavljeni prispevki o zamejstvu	69
Tabela 6.4	Del radijske dnevnoinformativne oddaje, v katerem so bili objavljeni prispevki o zamejstvu	70
Tabela 6.5	Vsebinski sklop v radijski dnevnoinformativni oddaji, kjer so bili objavljeni prispevki o zamejstvu	70
Tabela 6.6	Dnevnoinformativna oddaja TV Slovenija, v kateri so bili objavljeni prispevki o zamejstvu	71
Tabela 6.7	Del dnevnoinformativne oddaje TV Slovenija, v katerem so bili objavljeni prispevki o zamejstvu	72
Tabela 6.8	Osrednja tema radijskih prispevkov o zamejstvu	73
Tabela 6.9	Osrednja tema televizijskih prispevkov o zamejstvu	75
Tabela 6.10	Kdo ima besedo v televizijskih prispevkih	77
Tabela 6.11	Kdo ima besedo v radijskih prispevkih	78
Tabela 6.12	Viri iz vrst manjšine v televizijskih prispevkih	79
Tabela 6.13	Viri iz vrst manjšine v radijskih prispevkih	79

1 UVOD

Ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo (EU) leta 2004 smo lahko slišali zanosne besede, da se s tem uresničujejo »naše tisočletne sanje« in da se s tem vzpostavlja skupni slovenski kulturni prostor (SSKP).¹ Te trditve so se še okrepile leta 2007, ko je Slovenija vstopila tudi v schengensko območje brez notranjih meja med državami članicami EU.

Kot je razvidno iz Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM, 30. člen),² naj bi pomembno vlogo pri vzpostavljanju SSKP odigral javni zavod Radiotelevizija Slovenija (RTV Slovenija). Tudi druga relevantna zakonodaja, npr. Zakon o RTV Slovenija (ZRTVS–1, 4. člen)³ in Zakon o medijih (ZMed, 4. člen),⁴ od RTV Slovenija zahteva, da ustrezno sporoča o življenju in delovanju Slovencev v sosednjih državah.

Kljub normativni vključitvi zamejskih Slovencev v omenjeno zakonodajo pa se postavlja vprašanje, kako RTV Slovenija uresničuje svoje poslanstvo na tem področju. Nekateri pobude (Brezigar 2006; Slovenska manjšinska koordinacija 2008) nakazujejo, da RTV Slovenija pomanjkljivo oziroma nezadovoljivo pokriva dogodke v zamejstvu.

S pravicami narodnih manjšin se sicer ukvarja obsežen korpus znanstvenih del. Doslej nastale študije, povezane z manjšinami in množičnimi mediji, se osredotočajo na pomen množičnih medijev za manjšine (npr. Beltram 1986, Pavšič 2002), na pravico do informiranja kot posebno manjšinsko pravico (Pavšič 2002), na mednarodna in slovenska zakonska določila o varovanju narodnih manjšin na

¹ Čeprav nekateri avtorji (denimo Zupančič 2002) menijo, da sintagma skupni slovenski kulturni prostor obsega tako pripadnike slovenskih manjšin v sosednjih državah kot tudi slovenske izseljence po svetu, ga v tej nalogi uporabljam tako, kot ga definira Resolucija državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM), in sicer: »/o/bmočja sosednjih držav, na katerih živijo avtohtone slovenske manjšine, sestavljajo skupaj z Republiko Slovenijo skupni slovenski kulturni prostor«.

² *Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM). Uradni list Republike Slovenije 43/2006, 4605 (21. april 2006).

³ *Zakon o Radioteleviziji Slovenija* (ZRTVS-1). Uradni list Republike Slovenije 96/2005, 9945 (28. oktober 2005).

⁴ *Zakon o medijih* (ZMed). Uradni list Republike Slovenije 35/2001, 4017 (11. maj 2001).

področju medijev (Zver 2008), na medijske navade pripadnikov slovenskih manjšin v sosednjih državah (npr. Susič 1986; Munda Hirnök 1994–95, 1998, 2001; Pajnič 2006; Vrečar 2007; Vajda Nagy 2011; Pušnik 2011; Kotnik in dr. 2012), pa tudi na odnos slovenskih medijev do manjšin (npr. Makarovič in Rončević 2006; Komac 2007; Pušnik 2011; Kotnik in dr. 2012) ali pa na nacionalni interes, povezan z narodnimi manjšinami (Komac 2002a).

Avtorji različnih študij so ugotovili, da slovenski mediji pomanjkljivo poročajo o slovenskih manjšinah v sosednjih državah (npr. Komac 2007, Pušnik 2011, Kotnik in dr. 2012). Odnos slovenskih medijev do etničnih/narodnih manjšin temelji na (zamejenem) pojmovanju slovenske nacije ter na zamejenem pojmovanju vloge slovenske države – temeljna funkcija novonastale države je »obramba« slovenskega naroda v vsej njegovi državniški večplastnosti (Komac 2007, 376). V kontekstu takšne protekcionistične politike slovenski mediji opisujejo tudi poseben odnos med Slovenijo kot matično državo in manjšino. Tako je pogosto prikazan negativen značaj sosednjih narodov (Pušnik 2011, 251). Po mnenju Kotnika in kolegov (2012) sta opazni nedorečenost in zmeda pri odzivnosti medijev na idiom »skupni slovenski kulturni prostor«. Mediji v Sloveniji v odnosu do manjšin še niso uveljavili pozitivno naravnane koncepta, v katerem imajo manjšine vlogo spodbujanja medsebojnega sodelovanja na vseh družbenih področjih (prav tam).

Manjšine so v medijih nevidne in velikokrat predstavljene stereotipno (Grafenauer in Munda Hirnök 2013). »Manjšinci postanemo novica samo v trenutku, ko smo »folklor« ali pa ko smo »nemočne žrtve« desničarskih skrajnežev.« (Černic 2012, 110). Navzočnost slovenskih manjšin v sosednjih državah v slovenskih medijih je v nekaterih primerih posledica predvsem konfrontacije manjšine z večino ali preprirov znotraj manjšine same (Grafenauer in Munda Hirnök 2013, 12). Osrednji slovenski mediji v številnih primerih prispevajo k folklorizaciji podajanja novic iz zamejskega prostora⁵ ter tako ne izpolnjujejo vloge, ki naj bi jo imeli kot mediji matičnega naroda

⁵ V nalogi izraz zamejski prostor razumem tako, kot ga definira Resolucija državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM). V 2. členu RePASM je območje, kjer naj bi tradicionalno živela slovenska manjšina, določeno takole: »V Republiki Avstriji živi avtohtona slovenska manjšina v deželah Koroški in Štajerski, v Republiki Italiji v deželi Furlaniji Julijski krajini, na Madžarskem v Porabju, v Republiki Hrvaški pa na področjih vzdolž hrvaško-slovenske državne meje, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medmurju«. V RePASM gre namreč za opredelitev slovenskega poselitvenega območja, kot ga sprejema država, to opredelitev pa bi morala pri delovanju upoštevati tudi RTV

(prav tam). Čeprav je zamejska stvarnost izjemno raznolika, so Slovenci zunaj meja Slovenije večkrat reprezentirani kot del iste čiste etnične enote, kot del »slovenskega etničnega telesa«, ki je jasno zamejeno (Pušnik 2011, 232).

Problem je tudi pomanjkanje poročanja o zamejstvu in zamejskih Slovencih v osrednjih slovenskih medijih. Po Debeljakovem mnenju (2003a, 489) je sodobna osredotočenost na izključno življenje Slovencev v neodvisni Sloveniji precej zgovorna. Slovenski množični mediji dogodke v zamejskem prostoru »poročevalsko pokrivajo kot ločene življenjske prostore, ki imajo očitno le še nekakšno obrobno, dotikalniško, brezvsebinsko razmerje do kolektivnega slovenskega izkustva« (Debeljak 2003a, 490). Medijska pozornost se poleg tega nanaša predvsem na težave, napetosti in konflikte, dogodki v kulturi, gospodarstvu in športu pa so v osrednjih slovenskih medijih veliko manj navzoči (Grafenauer in Munda Hirnök 2013, 23).

Nobena od dostopnih raziskav pa ni poglobljeno analizirala reprezentacije zamejskih Slovencev v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija ter njene uredniške prakse do tega predmeta. Cilj naloge je zapolniti to raziskovalno vrzel in ugotoviti, kakšna je vloga RTV Slovenija pri vzpostavitvi skupnega slovenskega kulturnega prostora ali še natančneje: kako RTV Slovenija reprezentira zamejske Slovence in zamejski prostor v dnevnoinformativnih oddajah.

Na podlagi pregleda literature o tem in svojega lastnega poznavanja problematike postavljam teze:

Teza 1: RTV Slovenija v dnevnoinformativnih oddajah reproducira prevladujoči državotvorni diskurz o zamejskem prostoru in zamejskih Slovencih.

Teza 2: Prispevki iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija so raznoliki, tako po vsebini kot po virih.

Slovenija. V kontekstu zamejskega prostora v nalogi uporabljam tudi izraza zamejski Slovenci oziroma zamejci, s čimer mislim na pripadnike slovenskih manjšin v sosednjih državah. Ob tem se zavedam nekaterih zadržkov do uporabe tega pojma, predvsem po »odpravi meje« oziroma vstopu Slovenije v schengensko območje brez notranjih mej med članicami Evropske unije (in nekaterimi drugimi državami) leta 2007.

Teza 3: V ospredju poročanja iz zamejskega prostora niso več konflikti med večino in manjšino v sosednjih državah, temveč prevladuje diskurz sodelovanja in razumevanja.

Teza 4: Prispevki o zamejskem prostoru so v dnevnoinformativnih oddajah ponavadi potisnjeni na obrobje poročanja, torej na konec informativnih oddaj in v oddaje, ki ne veljajo za osrednje.

Teza 5: Zamejski prostor je v dnevnoinformativnih oddajah na RTV Slovenija pokrit neenakomerno; preferirano je zamejstvo v Avstriji in Italiji, tisto na Madžarskem in Hrvaškem pa je potisnjeno na obrobje.

Dokument Slovenske manjšinske koordinacije (2008) namreč nakazuje, da RTV Slovenija pomanjkljivo in nesistematično pokriva dogodke v zamejstvu. Grafenauer in Munda Hirnök (2013, 22–25) ugotavljata, da RTV Slovenija v zadnjem času slovenskim manjšinam namenja več prostora, problematično pa je terminsko umeščanje teh informacij. Tudi Kotnik in kolegi (2012) v študiji sicer priznavajo, da RTV Slovenija narodnim skupnostim v sosednjih državah namenja več prostora kot drugi mediji, ni pa pretočnosti informacij o njih v osrednjih poročilih in novicah, oziroma so le, kadar so v ospredju konflikti in politični dogodki. Poleg tega prispevki o zamejstvu niso vedno objavljeni v najbolj gledanih oddajah in času, temveč so prestavljeni na manj pomembne oddaje (Muženič 2012). »Predvajanje manjšinskega telednevnikarja iz Trsta v poznih nočnih urah ter oddaje Dober dan Koroška v zgodnjih popoldanskih urah na programih nacionalne TV žal ni dovolj« (Černic 2012, 111).

Cilj naloge pa je ugotoviti tudi razloge za obstoječo prakso pokrivanja zamejskih Slovencev in zamejskega prostora, saj avtorji dozdejšnjih študij tega niso poglobljeno preučevali. Za ta namen postavljam še tole tezo:

Teza 6: Poglavitna razloga za neenakomerno pokrivanje zamejskega prostora na RTV Slovenija sta kadrovska podhranjenost dopisništev v zamejstvu ter odnos urednikov na RTV Slovenija do prispevkov iz zamejskega prostora.

Kot ugotavljajo Kotnik in kolegi (2012, 88), se pri osrednjih slovenskih medijih pogosto dogaja, da dogodki iz zamejstva »tekmujejo« z dogodki iz zunanjepolitične redakcije in je potemtakem odvisno od posameznih urednikov, ali uvrstijo prispevke

uvrščeni v osrednje informativne oddaje. Ob tem pogrešajo redno, kontinuirano poročanje o zamejstvu, za kar bi bili nujni rezidenčni dopisniki v zamejskem prostoru (Kotnik in dr. 2012, 51).

Pri raziskovanju tez bom uporabil kritično analizo diskurza (KAD), saj je ta posebej uporabna za raziskovanje ideologij, razmerij moči in različnih manjšin (npr. Wodak in dr. 2009a; Titscher in dr. 2000). KAD omogoča povezovanje jezikovne analize z družbeno: jezik analizira v odnosu na družbeni kontekst, v katerem je uporabljen, in na družbene posledice njegove uporabe (Fairclough 1995a, 9). V nalogi bom preučeval reprezentacijo zamejskih Slovencev in zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah na Radiu in Televiziji Slovenija, in sicer v šestmesečnem obdobju od 1. decembra 2013 do 31. maja 2014. V analizo bom vključil prispevke dopisnikov in sodelavcev RTV Slovenija, povezane z zamejskim prostorom. Poleg tega bom v okviru mikroanalize analiziral poročanje o obletnicah koroškega plebiscita v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Slovenija v več različnih časovnih obdobjih. Obletnice koroškega plebiscita so namreč pomemben kazalec odnosa avstrijskih oblasti do manjšine, pa tudi odnosov med narodoma na Koroškem (Pušnik 2011).

Zastavljene teze bom dodatno raziskal z uporabo intervjujev, ki jih bom opravil z zamejskimi dopisniki in uredniki dnevnoinformativnih oddaj. Za takšno preučevanje je najprimernejša metoda poglobljeni polstrukturirani intervju, ki omogoča pridobitev poglobljenih informacij o občutjih, izkušnjah, stališčih in percepcijah raziskovalnega subjekta (Schutt 2001, 81). V intervjujih bom skušal ugotoviti, kako dopisniki iz zamejskega prostora izbirajo teme, koliko so v svojem delu samostojni ter po kakšnem ključu izbirajo vire. V intervjujih z uredniki pa bom skušal ugotoviti, kako ti gledajo na skupni slovenski medijski prostor, kako in katere tematike iz zamejstva uvrščajo v dnevnoinformativne oddaje, in katera načela jih vodijo pri tem.

Naloga je strukturirana v več poglavjih. V drugem bom predstavil temeljne teorije o nastanku narodov, pa tudi nekatere temeljne pojme v etničnih študijah, kot so etnija, narod, nacija, narodna manjšina in nacionalna identiteta ter se opredelil do njihove uporabe. V tem poglavju bom predstavil tudi prevladujoče slovensko strokovno-politično pojmovanje naroda, saj je to ključno za razumevanje medijskega diskurza o zamejskem prostoru. Definiral bom sintagmo skupni slovenski kulturni prostor ter

predstavil slovenske manjšine v sosednjih državah. V tretjem poglavju bom opredelil vlogo medijev pri konstrukciji nacionalne identitete ter pomen medijev za narodne manjšine. V četrtem poglavju bo sledil prikaz tiste zakonodaje, ki je pomembna za delovanje RTV Slovenija v zvezi z zamejskim prostorom in prikazal, kako je na RTV Slovenija organizirano poročanje iz zamejstva. V petem poglavju bo sledil metodološki zasnutek raziskave, v šestem poglavju pa bom radijske in televizijske prispevke iz zamejskega prostora kvantificiral. Kvantifikacijo bom uporabil pri dodatnem preverjanju nekaterih tez in predvsem kot izhodišče za poglobljeno kvalitativno analizo. V sedmem poglavju bo sledila kvalitativna analiza medijskega poročanja, v kateri bom pregledal, kako se skozi medijski diskurz konstruira nacionalna identiteta. V osmem poglavju bom sinhroni analizi dodal še diahrono analizo, ki bo pokazala, kako se medijski diskurz o zamejskem prostoru spreminja v daljšem časovnem obdobju. V devetem poglavju bom povzel glavne ugotovitve tako sinhrono kot tudi diahrono kvalitativne analize. V desetem poglavju bodo sledili intervjuji z dopisniki iz zamejskega prostora ter uredniki radijskih in televizijskih dnevnoinformativnih oddaj. V enajstem, zaključnem poglavju bodo sledile glavne ugotovitve naloge glede na teze, ki sem jih zastavil na začetku.

2 ETNIČNOST IN NACIONALNA IDENTITETA

Zaradi zelo različnih pogledov na nastanek narodov v družboslovju bom na začetku predstavil temeljne teorije o tem. Prav tako v znanosti ni enotne definicije pojmov, kot so etnija, narod, nacija, narodna manjšina, nacionalizem in nacionalna identiteta. Da se bom izognil nejasnostim in pojmovnim nesporazumom v tem delu, bom predstavil omenjene temeljne pojme in se opredelil do njihove uporabe. Predstavil bom tudi prevladujoče slovensko pojmovanje naroda in etničnosti, saj je to ključno za razumevanje medijskega diskurza o zamejskem prostoru. Za nadaljnje razumevanje besedila bom definiriral tudi sintagmo skupni slovenski kulturni prostor ter predstavil značilnosti razvoja slovenskih manjšin v sosednjih državah. Pred osrednjim delom analize bom opredelil tudi vlogo medijev pri konstrukciji nacionalne identitete ter pomen medijev za narodne manjšine.

2.1 TEMELJNE TEORIJE O NASTANKU NARODOV

Kot omenjeno, med strokovnjaki s področja družbenih znanosti ni enotnega in jasnega stališča o tem, v katerem zgodovinskem obdobju so nastali narodi. Čeprav med paradigmi pogosto ni ostrih ločnic, v nadaljevanju na kratko predstavljam temeljne ideje o nastanku narodov, ki skušajo odgovorjati na dilemo, »ali je etničnost od vedno« ali v jedru »moderen pojav« (Šumi 2000, 26), pri čemer pri opredelitvi temeljnih paradigem uporabljam pristop upokojenega profesorja sociologije etničnosti na London School of Economics Anthonyja Smitha (2005), saj velja za eno od največjih svetovnih avtoritet na področju preučevanja nacionalizma (Kellas 1998, 48; Kovačič 2005, 213; Šabec 2006, 58).

2.1.1 PRIMORDIALIZEM

Primordializem oziroma doktrina prvobitnosti trdi, da narodi obstajajo vse od začetka človeštva in so temelj nadaljnjih družbenih dogodkov.⁶ V skladu s to doktrino imajo narodi naravne meje, poseben značaj, svoje poslanstvo in svojo usodo (Smith 2005,

⁶ Takšen diskurz so uporabljali predstavniki nemškega romanticizma, ko so govorili o dolgi zgodovini nemškega naroda; zasledimo ga denimo v delih filozofov Johanna G. Herderja in Johanna G. Fichteja v 18. oziroma v začetku 19. stoletja.

70–71). Drugo obliko prvobitnosti pojasnjujejo zagovorniki sociobiologije; najizrazitejši predstavnik v modernem času je Pierre van den Berghe (1991). Njegova različica primordializma temelji na premisi, da je narod skupnost ljudi, ki jo veže skupen biološki izvor, oziroma z van den Berghovimi besedami (1991, 84): »etnična in rasna čustva so podaljšek sorodstvenih čustev«. Narodi imajo po mnenju primordialistov opraviti s takimi prvinskimi vezmi, kot so občutja sorodnosti in razširjene družine (Rizman 1991, 20). Walker Connor (1994, 202) v zvezi s tem opozarja, da pri narodih občutek skupnega izvora v večini primerov ni v skladu z zgodovinskimi dejstvi, saj da imajo skoraj vsi narodi več različnih etničnih izvorov. V kontekstu narodne pripadnosti torej ne štejejo zgodovinska dejstva, temveč čustvovanje; za obstoj naroda je torej potrebno, da člani delijo prepričanje o posebnem izvoru in razvoju njihove lastne skupnosti (prav tam).

2.1.2 PERENIALIZEM

Anthony D. Smith (2005) od primordialistov loči perenialiste; med njimi posebej navaja denimo Hugh Seton-Watsona, pa tudi Ernesta Renana. Za perenializem oziroma doktrino trajnosti je nujno prepričanje, utemeljeno na empiričnem opazovanju, da narodi, ali vsaj nekateri narodi, iz kakršnegakoli razloga obstajajo že zelo dolgo, vse od srednjega veka in dlje. Po mnenju perenialistov narodi sicer niso nujno naravni, organski ali prvobitni. Perenialistom tako ni treba biti in pogosto niso primordialisti. (Smith 2005, 68–69). Narod kot kategorija človeškega združevanja je po mnenju perenialistov trajen in vsenavzoč, saj se vedno znova pojavlja v vseh obdobjih zgodovine in ga najdemo na vseh celinah. Gre za ponavljanje iste vrste kolektivne kulturne identitete, četudi se v različnih zgodovinskih obdobjih morda izraža različno (Smith 2005, 69–70).

2.1.3 MODERNIZEM

V zadnjih desetletjih se je uveljavil modernistični pogled na nastanek narodov. Najpomembnejši predstavniki te paradigme so Ernest Gellner, Eric Hobsbawm in Benedict Anderson. Zadnja dva od naštetih bi lahko uvrstili v konstrukcionistično vejo modernizma, ki poudarja družbeno konstruiran značaj narodov.

Modernizem izhaja iz prepričanja, da sta narod in nacionalizem dokaj nova pojava. Kot pomembno prelomnico za oblikovanje narodov vidi leto 1789 oziroma obdobje francoske revolucije (Smith 2005, 63). Gellner (2008, 39) meni, da je treba nastanek nacionalizma in narodov povezati s transformacijo agrarne družbe v industrijsko, nacionalizem pa je ena izmed posledic industrijske družbene organizacije. »Nacionalizem ni prebujenje narodov in njihove samozavesti: nacionalizem izumlja narode, kjer jih ni« (Gellner 2006, XXV). Enako meni Hobsbawm (2007, 18): »Držav in nacionalizmov ne ustvarjajo narodi, temveč prav narobe.« Hobsbawm narodov nima za primarno ali za nespremenljivo družbeno entiteto, temveč za pojav, ki sodi zgolj v posebno, zgodovinsko nedavno obdobje. Narodi po njegovem mnenju veliko dolgujejo »iznajdenim tradicijam«, ki nastanejo z družbenim inženiringom in so narejene zato, da kanalizirajo energije množic, ki so dobile nove pravice, in služijo interesom vladajočih elit (Hobsbawm 2007, 17). A, kot dodaja, narode konstruirajo predvsem elite od zgoraj, razumemo pa jih lahko le, če jih analiziramo tudi od spodaj, »v okviru domnev, upov, potreb, želja in interesov navadnih ljudi, ki niso nujno nacionalni, še manj pa nacionalistični« (Hobsbawm 2007, 18).

Izjemno vplivno razlago nastanka narodov je v delu Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma razvil Benedict Anderson (1998). Pri nastanku nacionalne zavesti poudarja pomen razvoja tiska in tiskarskega kapitalizma, pa tudi vlogo državnega uradništva; to zadnje je zaradi večje učinkovitosti državnega aparata promoviralo enotni jezik. Tiskani jeziki so postavljali temelje nacionalne zavesti s tem, ko so ustvarili unificirana polja izmenjave in komunikacije. Narodi so kot zgodovinski družbeni pojavi mišljeni kot družbeni produkti komunikacijskih razmerij med ljudmi in njihovega vsakdanjega uporabljanja tiskanih medijev. Romani in časniki, ki se pojavijo, vzpostavljajo zamišljeno povezanost med člani naroda (Anderson 1998, 47–57). Z drugimi besedami, »splet kapitalizma, tehnologije tiska in neogibne različnosti človeških jezikov je vzpostavil možnost za nastanek nove oblike zamišljene skupnosti, ki je s svojo osnovno morfologijo postavila oder modernega naroda« (Anderson 1998, 56). Anderson ob tem nastanek narodov poveže tudi z religijskimi predstavami. Za 18. stoletje je značilen zaton religioznega načina mišljenja. S pojavom razsvetljenstva pa trpljenje, ki ga je vera vsaj delno blažila, ni upadlo. Poiskati je bilo treba novo, posvetno pot za transformiranje usodnosti v kontinuiteto in naključja v smisel, pri tem pa je bilo malo reči, ki bi temu ustrezale bolj kot ideja

naroda (Anderson 1998, 19). Moderni narodi so bili torej v skladu z modernistično paradigmo na začetku svojega konstituiranja predvsem miselni koncepti, ki jih ne bi bilo brez emocionalne in mentalne participacije nekaj posameznikov pri njihovem zamišljanju, kot dejansko obstoječi pa so se vzpostavljali zelo postopoma (Kosi 2013, 68).

2.1.4 ETNOSIMBOLIZEM

Anthony Smith ob omenjenih poudarja še etnosimbolno paradigmo, ki »v procesu tvorjenja narodov ne vidi predvsem konstruiranja, kaj šele preiščene »iznajdbe«, pač pa prej proces reinterpreteriranja vnaprej obstoječih kulturnih motivov in rekonstruiranja zgodnejših etničnih vezi in občutij« (Smith 2005, 107). Etnosimbolni pristop usmerja pozornost k temu, kako so nekdanje oblike kolektivne identitete morda vplivale na nastanek narodov; osredotoča se torej na odnos med predhodnimi in pogosto predmodernimi etničnimi vezmi in etnijami ter poznejšimi narodi in nacionalizmi (Smith 2005, 80). Poleg tega v nasprotju s prej omenjenimi teorijami etničnosti in nacionalizma poudarja pomen subjektivnih prvin v ohranjanju etnij, tvorjenju narodov in vplivu nacionalizma. To ne pomeni, da objektivne dejavnike izključuje iz dosega analize, temveč da pripisuje večji pomen subjektivnim prvinam spomina, vrednosti, občutij, mitov in simbolov ter s tem poskuša razumeti »notranje svetove« etničnosti in nacionalizma in vstopiti vanje (Smith 2005, 77). Dejanska zgodovinska kontinuiteta je morda pomembna, a še bolj je pomembno, da za glavnino prebivalstva pripoved in podobe naroda zvenijo vsebinsko resnične, da ljudje z naklonjenostjo gledajo nanje (Smith 2005, 106). Poleg Smitha sta pomembnejša etnosimbolista tudi John Armstrong in John Hutchinson.

2.1.5 KRITIČNA PRESOJA OMENJENIH TEORIJ

Kot povzema zgoraj omenjene paradigme Šumijeva (2000, 26), primordialisti govorijo o etnosu kot univerzalnem, »od vedno« obstoječem okviru človeških skupin, ki naj bi povzročil tudi vse medskupinske različnosti, modernisti oziroma instrumentalisti pa etničnost – aktersko zamišljanje nepremostljivih različnosti in upravljanje z njimi – gledajo kot izrazit kulturni konstrukt in pojav modernosti. Če se zdijo primordialistični pristopi preseženi s sodobnejšimi dognanji družboslovja (npr. Jenkins 2008, 46–49)

in je modernistična paradigma prinesla široko sprejeta dognanja o modernem značaju narodov, kar sicer priznava tudi Smith (2005), pa je naletela tudi na kritiko. »Ali so množice preprosto *tabula rasa*, ki čakajo, da njihovi voditelji v njihov razum in srca vpišejo nacionalistična sporočila?« se sprašuje Smith (2005, 106). Kot poudarja, nacionalisti ne morejo ustvariti narodov *ex nihilo* in ti tudi ne nastanejo vedno po njihovi volji. Ideja družbenega konstrukcionizma poleg tega navaja k misli, da lahko narodi tako, kot so bili ustvarjeni, tudi razpadejo (Smith 2005, 103). Po Smithovem mnenju so modernisti močni v teoriji, a dokaj šibki v zgodovini, perenialisti pa so bili močnejši v zgodovini, a slabi v teoriji. Primordializem ima pomanjkljivo teorijo in je v veliki meri spekulativen, etnosimbolisti pa niso razvili nobene teorije, le pristope (Smith 2005, 81). Smithove ideje o etničnih koreninah modernih narodov sicer nekateri znanstveniki (med njimi Wodak in dr. 2009a, 20) uvrščajo med primordialistične pristope.

V delu bom sledil paradigmatskemu vzorcu, ki ga pod skupnim imenom lahko označimo modernistična paradigma. »V resnici je tako, da so zamišljene vse skupnosti, ki so večje od prvotnih vaških skupnosti in preraščajo neposredni medčloveški stik« (Anderson 1998, 15). Predstava posameznika, da je del širše skupnosti, je temelj, na podlagi katerega lahko govorimo o družbenem konceptu naroda. Pri tem pa je pomembno poudariti vprašanje mehanizmov, ki jih uporablja država s svojimi institucijami, da zagotavlja in krepi obstoj kolektivne identitete svojih državljanov (Pušnik 1999, 796). Pomembno vlogo pri tem igrajo množični mediji, med njimi javna radio in televizija (Vogrinc 1998, 192–194).

2.2 ETNIČNOST

Izvorni pomen grške besede *ethnos* za ljudstvo se nanaša na temeljno človeško skupino (Rizman 2008, 163). Smith (2005, 24) etnijo definira kot »poimenovano človeško skupnost, ki je povezana z domovino in ima skupne predniške mite, skupne spomine, eno ali več prvin obče kulture in določeno stopnjo solidarnosti vsaj med elitami«. Ob tem poudarja, da gre pri definiciji za idealen koncept etnije, ki se pogosto ne ujema z realnostjo. Južnič (1993, 268) meni, da etnije in njenega načina izražanja ni moč posplošiti; skoraj za vsako bi namreč lahko naredili poseben razpored njenih

posebnosti. Človeška skupnost, poimenovana etnija, je torej močno premakljiva in hkrati oblika najizrazitejše skupinske identitete (prav tam).

Za pravi paradigmatični prelom v študijah etničnosti in nacionalnosti je poskrbel Frederik Barth (1998, 14–16) s trditvami, da etničnih skupin in mej med njimi ne določa izolacija, temveč interakcija med skupinami. Etnične skupine so oblika družbene organizacije, katere akterji uporabljajo etnične identitete za kategorizacijo tako samih sebe kot tudi drugih za namene interakcije ter tako oblikujejo etnično identiteto v smislu organizacije kulturnih razlik (Barth 1998, 11). Člani etnične skupine sebe dojemajo (in drugi njih) kot kulturno različne od drugih skupin, s katerimi so vsaj malo v stiku (Eriksen 2002, 12).

Pomembne so le tiste kulturne razlike, ki jih akterji prepoznajo za pomembne (Barth 1998, 15). Pri razčiščevanju pojma etničnosti tudi Šumijeva meni, da je bistvo v enem, univerzalnem kriteriju: »v identificiranju tistih razlik med Nami in Njimi, za katere akterji menijo, da so take narave in tolikšne, da zaradi njih Oni kot skupina nikoli ne morejo postati »kot Mi« in »naši« (Šumi 2000, 33). Oziroma, z drugimi besedami: »etničnost je zaznan repertoar kulturnih razlik, ki postanejo socialno tako pomembne, da jih akterji gledajo kot neprehodne, in manipulacija s tem repertoarjem« (prav tam).

Verderyjeva (1994, 43–51) poudarja, da je etničnost predvsem produkt državotvorja in ne njegov predhodnik. Kot meni, prav formacija modernih nacionalnih držav ustvarja plodna tla za nastanek etničnosti. Elite, ki ustvarjajo državo, namreč uveljavljajo mite o izvoru in homogenosti določene družbe, s katerim legitimirajo njeno državnost. S tem programom poenotenja družbe pa iz nje izpadejo tisti, ki nimajo določenih skupnih lastnosti z večino. S tem država poudarja razlike v družbi, vzpostavljanje nacionalne države pa daje socialnopolitični pomen razlikam, ki prej med prebivalci niso bile prepoznane kot pomembne (prav tam).

Etnične skupine so torej definirane z odnosi z drugimi etničnimi skupinami (Eriksen 2002, 38), pri čemer pa njihove identitete niso fiksirane kategorije, temveč fleksibilne. Etničnost je v tem smislu spremenljiva, procesualna in kontinuirana kategorija, ne pa statična, dana in pripisana, kot jo denimo prikazuje državotvorni diskurz (Pušnik

1999, 797). Za iste individue se lahko potegujejo različne nacije, iste narode si prisvajajo konkurenčna zamišljanja (Vogrinc 1998, 192).

2.2.1 ETNIČNOST IN JEZIK

Južnič (1993, 280) poudarja vlogo jezika pri oblikovanju etnije; ta ima po njegovem mnenju osrednji pomen, pa čeprav lahko prevladajo tudi drugi indikatorji etnične pripadnosti. Pomen jezika je toliko večji, če je kontrasten v odnosu do sosednjih populacij po svojem izvoru in izreku ter med sosednjimi jeziki ni komunikacijske prehodnosti. Kadar pa jezik skupnosti ni tako kontrasten v odnosu do drugih skupnosti, je občutek skupnega jezika tista referenčna točka, okrog katere se praviloma izoblikuje etnična lojalnost (Južnič 1993, 283). Jezikovna lojalnost je v tem pogledu pravzaprav oblika politične lojalnosti (prav tam). Tam kjer ni določljivo, kje se določeni jezik začne in kje preneha, se morajo ljudje na takih robovih politično in ne le jezikovno opredeliti, posebej takrat, ko jeziki postanejo standardizirani.

Po Hobsbawmu (2007, 67) so standardizirani nacionalni jeziki prav nasprotje tega, za kar jih ima nacionalistična mitologija, »za prvobitne temelje nacionalne kulture in kalupe nacionalnega uma«. Skoraj zmeraj gre za napol umetne konstrukte in za poskus, da bi razvili standardiziran idiom iz množice idiomov, ki jih ljudje dejansko govorijo, in te idiome degradirali v dialekte (prav tam). Kot meni Pušnikova (2011, 239–240), je standardni slovenski jezik v okvirih slovenskega nacionalnega diskurza prepoznan kot tesno povezan s slovensko etnično identiteto, hibridni jeziki, ki jih pogosto uporabljajo manjšine in ki so mešanica večinskega in manjšinskega jezikovnega standarda in regionalnih dialektov, pa so v tem pogledu nesposobni odsevati čistost nacionalnih skupin. Čeprav večina jezikoslovcev zatrjuje, da je jezik živ organizem, ki se nenehno spreminja, se to pogosto ignorira, ko trčimo ob nacionalno identiteto ob meji (prav tam). Vse to ne velja le za slovenski etnični diskurz, temveč tudi za druge.

2.3 NAROD

V družboslovju ni enotnega mnenja glede definicije naroda, zato različni avtorji glede na svoja teoretska izhodišča ponujajo različne opise. Beseda narod je

praslovanskega izvora in izpeljanka iz glagola naroditi, kar je sestavljeno iz besed »na« in »roditi«, v pomenu »kar se narodi, porodi« (Snoj 1997, 374). V angleščini in nekaterih drugih jezikih uveljavljena beseda *nation*⁷ izhaja iz latinske besede *natus*, preteklega deležnika glagola *nasci* – roditi se, oziroma samostalnika *natio*, ki je pomenil vrsto ali raso (Rizman 1991, 16). Ko se je pojem naroda oziroma nacije konec 13. stoletja pojavil v angleščini, je pomenil skupino, ki jo povezujejo krvne vezi; pozneje so vezi vse bolj nadomeščali s skupnim izvorom (prav tam).

Kot meni Smith (2005, 23), narod ni etnična skupnost, čeprav se koncepta delno prekrivata, saj oba pripadata kolektivnim kulturnim identitetam. Etnična skupnost navadno nima politične oznake in pogosto ne vključuje javne kulture in niti ozemeljskih razsežnosti. Narod mora po njegovi definiciji daljši čas naseljevati svojo lastno domovino, da se vzpostavi kot narod. Smith (2005, 24) narod definira kot »poimenovano človeško skupnost, ki naseljuje domovino in ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane«. Tudi tu pa gre, kot poudarja, za idealen koncept.

Tako etnična skupnost kot narod sta torej po Smithu obliki samopoimenovane kulturne identitete in reprezentacije. Obe vključujeta mite in kolektivni spomin oziroma zgodovino. Razlika je po Smithu v tem, da je narod dosegel večjo stopnjo artikulacije in institucionalne podpore na področju obče kulture, poselitve domovine ter uveljavljanja pravic in dolžnosti do skupnosti. Narod se torej opira na državo ali pa stremi k njej, a to ne pomeni da je identičen z njo (Smith 2005, 20–27). Smith sicer priznava, da je večina narodov nastala nedavno (2005, 80), s čimer se približa modernistični paradigmi.

Modernisti narodu odrekajo daljšo zgodovino; narodi so po njihovem mnenju relativno nov fenomen in proizvodi modernosti (Hobsbawm 2007, 17). Gellner (2006, 6–7) definira narod takole: 1.) dva posameznika sta pripadnika istega naroda, če pripadata isti kulturi, pri čemer kultura pomeni sistem idej, znakov, spominov ter

⁷ Uporaba termina *nation* v angleščini (ali pa v francoščini in tudi v nekaterih drugih jezikih) povzroča težave pri prevajanju (in razumevanju) besedil v slovenski jezik, saj prvi ne razlikuje med narodom in nacijo in narod pogosto razume kot sinonim za državo (Mandelc 2011, 19).

načinov obnašanja in komuniciranja; 2.) dva posameznika sta pripadnika istega naroda, če drug drugega prepoznavata kot pripadnika istega naroda.

Po Andersonu (1998, 14) je narod »zamišljena politična skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren«. Narod je zamišljen v pomenu, da pripadniki naroda nikoli ne srečajo vseh sočlanov in vendar vsak od njih nosi predstavo o povezanosti v skupnost (prav tam). Narod je omejen, saj imajo tudi največji narodi končne meje, za katerimi bivajo drugi narodi. Poleg tega narod predstavlja skupnost, saj se ne glede na morebitno neenakost v njem vedno poraja globoko tovarištvo (Anderson 1998, 15).

V nalogi bom izhajal iz Andersonove definicije (1998, 14) naroda kot mentalne konstrukcije oziroma kot »zamišljene skupnosti« ter iz Hobsbawmove premise (2007, 17) o narodu kot rezultatu »invencije in družbenega inženiringa«, pa četudi imajo narodi določeno etnično podlago (Smith 2005).

Definicij naroda je skorajda toliko kot teoretikov o tem. »Veliko število definicij naroda je najboljši dokaz za to, kako je tudi taka teoretična dejavnost pogosto samo drugačen način za legitimiranje čisto določenih nacionalnih interesov. Pri mnogih definicijah naroda pa tudi nacionalizma ni težko videti, da »navijajo« za svoj narod in da se drugi narodi v njih niti ne morejo spoznati« (Rizman 1991, 28). Večina Slovencev je prepričana, da slovenski narod najbolj določa slovenski jezik; z jezikom narod stoji inu obstane, če parafraziramo Trubarja.

2.4 NACIJA

V slovenščini prispeva k dodatni terminološki zmedi poleg pojmov etnija in narod še uporaba pojma nacija. Rizman (1991, 15) nacijo enači z državo, Kraljeva pa jo v spremni besedi k Hobsbawmovemu delu *Nacije in nacionalizem po letu 1780* definira kot »politično definiran in organiziran narod« (2007, 249). Element, ki po njenem mnenju edini zares konstituira nacijo, je nacionalizem oziroma nacionalna gibanja (2007, 262).

Kovačič (2005, 220) predlaga takšno razlikovanje med narodom in nacijo: »Narod je skupnost v polju kulture in identitete, *nacija* pa skupnost v polju politike, zgrajena okrog moderne pravne države in državljanstva«. Oba termina definira kot kolektivni

identiteti, ki skušata povezati ljudi in jih strniti k enotnemu delovanju, pri čemer je kriterij njunega vključevanja različen. Pripadnost naciji ne temelji na obvezni identifikaciji s skupnimi simboli, miti, kulturo in jezikom, temveč predvsem na državljskih pravicah (Kovačič 2005, 221). Podobno meni Mandelc (2011, 18–20), ki ugotavlja, da pojem narod v slovenščini izpostavlja etnični vidik, nacija pa je njegovo dopolnilo v političnem smislu.

Ena od ključnih lastnosti nacije naj bi bila torej njena vključenost v državo in njene institucije, kar naj bi se formalno zgodilo s pridobitvijo državljanstva. S to definicijo pa iz enačbe izpadejo pripadniki narodnih manjšin, ki pogosto nimajo državljanstva matične države. Nacija je po Kovačičevem mnenju (2005, 222) vendarle bolj inkluzivna in odprta kategorija kot narod. To se kaže v tem, da lahko z besedo nacija nevtralnno označimo vsoto prebivalstva države, enačenje prebivalstva z večinskim narodom pa je praviloma moč dojeti kot hegemonistično (prav tam). Komac (2002a, 589) pa denimo slovensko nacijo enači s stalnim prebivalstvom Slovenije, pri čemer vanjo uvršča tako tiste s slovenskim državljanstvom, kot tudi tiste s status tujca.

Šumijeva (2000) opozarja na še vedno vplivne primordialistične ideje linearizma, da je nacija le razširjena, povečana in razvita oblika etnične skupine; kritična do takšnih pogledov je tudi Pušnikova (1999, 797), ki poudarja, da so te skupnosti, pa če jih poimenujemo etnije ali pa nacije, »`kulturne tvorbe posebne vrste` (Anderson), `diskurzivni konstrukti` (Hall) oziroma `družbene organizacije kulturnih razlik` (Barth), in ne naravni organizmi, kot jih prikazujeta medijski in politični diskurz«.

2.5 NACIONALIZEM

Po Južničju (1993, 315) je nacionalizem »politična doktrina, po kateri je nacionalni interes najvišja vrednota«, nacionalizem pa je bil v tem pomenu graditelj nacionalnih držav. Smith (2005, 19) ga definira kot »ideološko gibanje za doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki po mnenju nekaterih njenih članov tvorijo dejanski ali potencialni narod«. Nacionalistična ideologija po njegovem mnenju poudarja ljudska čustva, ki jih poraja ideja naroda. »V tem ideološkem diskurzu je narod občutena in doživeta skupnost, vedenjska in v enaki meri domišljajska kategorija in od pripadnikov zahteva določena dejanja« (Smith 2005, 21).

Smith (2005, 80) ob tem priznava modernost nacionalizma kot ideologije, gibanja in simbolike.

Tudi v središču modernistične paradigme je enotno prepričanje, da je nacionalizem moderen pojav oziroma proizvod modernosti. Ni zgolj posodobljena različica nečesa, kar je dosti starejše. Pred tem namreč ni bilo ničesar podobnega (npr. Gellner 2006, Hobsbawm 2007, Hroch 1985). Gellner (2006, 1) je nacionalizem opredelil kot »načelo, po katerem se morata politična in nacionalna enota ujemati«, enako definicijo je prevzel Hobsbawm (2007, 17). Kot piše, nacionalistično načelo pomeni tudi, da je »politična dolžnost Ruritancev do države, ki zajema in zastopa ruritansko nacijo, nad vsemi drugimi javnimi dolžnostmi, v skrajnih primerih (denimo, vojnah) pa celo nad vsemi drugimi dolžnostmi, kakršnekoli že so« (prav tam).

Anderson (1998, 20) izhaja iz spoznanja, da je zaradi pomembnih podobnosti med nacionalističnimi in religijskimi predstavami nacionalizem treba razumeti »ne v zvezi z uzaveščenimi političnimi ideologijami, ampak z velikimi kulturnimi sistemi iz časa pred njim, iz katerih – kot tudi proti njim – je nastal«. Kot relevantna kulturna sistema navaja religijsko skupnost in dinastično kraljestvo, saj sta na vrhu svoje moči pomenila takšen referenčni okvir kot ga danes pomeni nacionalnost (prav tam). Nacionalizem je kot moderna politična doktrina močno prežet z verskim diskurzom, posameznikovo občutenje pripadnosti pa je po značaju in vsebini zelo podobno globoko verskemu (Kosi 2013, 4–5).

Na podlagi teorij, ki postavljajo v središče pozornosti diskurz, pa lahko nacionalizem definiramo kot način komuniciranja v družbi zato, ker je kulturni fenomen in ne naravni (Pušnik 2011, 42). Kot komunikacijski proces nacionalizem ljudem priskrbi pomene in jim omogoči smiselno komuniciranje z drugimi. Kot diskurz funkcionira prek simbolnih sistemov in družbenega reda; postavlja pravila in zakone, o katerih ne gre dvomiti, definira značilnosti skupnosti in njenih članov ter določa odnose z nečlani (Pušnik 2011, 42–43).

Michael Billig (1995, 6) poudarja nacionalizem kot predmet vsakdanjih praks, poimenuje ga banalni nacionalizem. Nacionalizem te vrste označuje konstrukcijo zamišljenih skupnosti naroda, navzočo v vsakdanjih življenjskih praksah: v popularni

kulturi, medijih, narodnih simbolih, pesmih in športu. Prek njih je narod dnevno oznanjan v življenju svojih pripadnikov (Billig 1995, 7–8). Banalni nacionalizem deluje na ravni vsakdanjih navad, gre za način življenja, zato se kategorija naroda zdi naravni, moralni red (Billig 1995, 10). Pri tem pa »naš« nacionalizem ni nikoli slab, iracionalen ali pa nasilen, temveč je dojet le kot gojenje pozitivnih čustev do svoje lastne skupnosti – naroda. Tako je naš nacionalizem spregledan, celo zanikan; nacionalizem kot nekaj nevarno emocionalnega in iracionalnega pa se vselej tiče »drugih« (Billig 1995, 38).

2.6 NARODNE MANJŠINE

Tako kot ni enotnih pogledov in definicij glede zgoraj omenjenih pojmov, je tudi ničkoliko definicij pojma narodna manjšina. Čim popolnejša se zdi določena definicija manjšine, toliko daljši je seznam vprašanj, ki jih odpira (Komac 2002a, 596). Nejasnost termina narodna manjšina je povezana z različnimi pojmovanji pridevnika *national*, ki izhajajo iz različnih konceptualizacij termina *nation* (Roter 2007, 15). Šumijeva (2000, 122) narodnomanjšinsko kolektiviteto v skladu z Andersonom (1983) označuje kot »spodleteli mi«, kar se nanaša predvsem na manko ali izvzetost iz državnosti matičnega naroda.⁸ Gre za entiteto, ki naj bi bila v jezikovnem in kulturnem pomenu vsaj sorodna tisti, ki je v spletu zgodovinskih okoliščin ostala na drugi strani državne meje (Komac 2002a, 596). »Narodnostna manjšina ni niti avtentični posnetek matičnega naroda (čeprav jo z njo družijo jezikovne, kulturne in nekatere druge antropološke značilnosti) niti zrcalna podoba družbene, socialne in ideološke stratifikacije večinskega naroda (čeprav jo z njim družijo prostor, gospodarsko-politične, pa tudi nekatere ideološke, kulturne in zgodovinske značilnosti)« (Komac 1986, 55). Predvsem pa ne gre za statično tvorbo, temveč za specifično družbeno skupino, ki se zgodovinsko razvija (Komac 1986, 56).

Kot poudarja Šumijeva (2000, 122), zunaj prava, ki je jezik države, o narodnih manjšinah sploh ni mogoče utemeljeno govoriti. A tudi (mednarodno) pravo ne

⁸ V nalogi uporabljam termin »matična država« tako kot je tradicionalno uporabljan v tradiciji etničnih študij na Slovenskem in tudi v slovenski zakonodaji, čeprav se zavedam spornosti tega termina. V našem primeru je torej Slovenija matična država za slovenske manjšine v sosednjih državah. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1975, 709–710) je matica definirana kot »enota, ki ima osrednji položaj v odnosu do drugih enot kakega sestava«, Komac (1999, 3) pa je takole opozoril na spornost ustaljene rabe pojma: »Morda bo vprašanje zvenelo heretično, vendar ga je treba problematizirati: ali ni matična država pripadnikov narodnih manjšin država, katere državljani so oni, ne mi?«.

ponuja splošno sprejete definicije.⁹ Poročevalec podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin Francesco Capotorti je v študiji »O pravicah oseb, ki pripadajo etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam«, ki jo je Komisiji predložil leta 1977, predlagal to definicijo: »Skupina, številčno manjša od ostalega prebivalstva države in v nedominantnem položaju, katere pripadniki posedujejo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki jih razlikujejo od ostalega prebivalstva, in kažejo, čeprav le implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen v ohranitev svoje kulture, tradicij, vere ali jezika«.

Na podlagi vseh poskusov opredeljevanja in določanja manjšin lahko sklepamo, da v mednarodni skupnosti vlada načelno prepričanje, da sta za identifikacijo manjšin potrebna objektivno različna skupnost v nedominantnem položaju, ki se od večine razlikuje po narodnih oziroma etničnih značilnostih, ter (implicitna) volja njenih članov, da ohranjajo svojo posebno identiteto, hkrati pa sam obstoj manjšine ni odvisen od priznanja, torej od volje večine in politične elite v določeni državi (Roter 2009, 147). V evropskem institucionalnem okolju, kjer se je po koncu hladne vojne izoblikoval mednarodni režim za varstvo narodnih manjšin, prevladujeta še dva dodatna kazalca opredeljevanja narodnih manjšin: gre za skupnosti državljanov, ki jih z državo, v kateri živijo in katere državljani so, povezujejo dolgotrajne vezi (prav tam).

2.7 NACIONALNA IDENTITETA

Oxfordski slovar angleškega jezika se pri etimologiji besede identiteta opira na latinski koren besede *identitas* (*idem* – isti) in ima dva osnovna pomena: istost objektov ter konsistentnost oziroma kontinuiteto v času (Jenkins 2008, 16–17). Preučevanje identitete z vidika istosti pokaže dve pomembni karakteristiki: podobnost in hkrati razliko (Nastran Ule 2000, 3). Identiteta je lahko razumljena samo kot proces; nikoli ni končana in nikoli dokončna. Identiteta ni preprosto tukaj, temveč je socialno konstruirana skozi interakcije in institucije (prav tam). Identiteta je torej

⁹ Doslej še nobeni mednarodni organizaciji ni uspelo opredeliti pojma narodna manjšina tako, da bi razlago sprejeli v mednarodnem pravu. Definicijo narodnih manjšin je skušala izoblikovati Organizacija združenih narodov (OZN), a neuspešno. Tudi v okviru Sveta Evrope ni splošno sprejete opredelitve narodne manjšine, ne vsebuje je niti eden od najpomembnejših mednarodnih dokumentov na področju varstva manjšin, tj. Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin (OKVNM).

»način, na katerega se posamezniki ali kolektivitete razlikujejo v primerjavi z drugimi posamezniki ali kolektivitetami« (prav tam).

Po Južniču (1993, 11) bi lahko pojem identiteta poslovenili kot istovetnost. Osebna identiteta, ki je lastna vsakemu od nas, je značilna po svoji dvojnosti. Sestavljena je iz avtoidentifikacije, kar je tista identiteta, ki jo posameznik pripiše samemu sebi in ki jo dojema kot sebi lastno. Druga identifikacija je določena človeku, kar pomeni, da mu jo prisodi ali določi družba, je torej družbeno dodeljena in priznana ali celo vsiljena skozi položaj, ugled, pravice in dolžnosti (Južnič 1993, 11–12). S tem preidemo na polje skupinske identitete, ki jo lahko pojmuje tudi kot skupinsko pripadnost (Južnič 1993, 141). Med skupinsko in osebno identiteto sicer ni vselej soglasja in enozvočja. Skupinska identiteta pomeni tudi pritisk na posameznike, ki naj bi se podredili določeni posplošeni značilnosti. »Dosegla naj bi se enakost ali vsaj podobnost med vsemi, ki sodijo v skupnost« (Južnič 1993, 140).

Med skupinske identitete štejemo tudi nacionalno identiteto,¹⁰ ki velja za eno od najbolj zapletenih in protislovnih identitet (Južnič 1993, 306), oziroma za pojav, ki označuje osrednji ideal ideologije nacionalizma. Smith (2005, 30) jo definira kot »nenehno reproduciranje in reinterpreteriranje vzorcev vrednot, simbolov, spominov, mitov in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov, in identificiranje posameznikov s temi vzorci, z dediščino in njenimi kulturnimi prvinami«. Po Komacu (1986, 59) lahko elemente nacionalne identitete razdelimo na sociološke in psihične, ob čemer bi bilo nacionalno identiteto moč opredeliti po eni strani kot individualno psihično percepcijo posameznih (socioloških) elementov narodnostne pripadnosti, na drugi strani pa kot kolektivni družbeni produkt.

Identiteta je sestavljena iz dokaj stabilnega individualnega jedra, ki je ostanek že v otroštvu prisvojene identitete, in množice precej fluidnih podidentitet (Nastran Ule

¹⁰ V nalogi uporabljam izraz nacionalna identiteta in ne denimo narodna identiteta, saj je prvi izraz bolj uveljavljen v strokovni literaturi, uporablja pa ga tudi velika večina avtorjev, navedenih v nalogi. Pri tem se zavedam morebitne problematičnosti definiranja te sintagme. Izraz nacionalna identiteta bi namreč v skladu s prevladujočim mnenjem v slovenskih intelektualnih krogih, da je »nacija presek naroda in države« (Hribar 1987, 3), lahko razumeli kot identitetno pripadnost svoji lastni državi, jaz pa nacionalno identiteto v nalogi uporabljam predvsem v pomenu identitetne pripadnosti slovenskemu narodu, tostran ali onstran slovenskih meja.

2000, 174). Tudi individualno občutenje nacionalne identitete je lahko ponotranjeno že med zgodnjo primarno socializacijo, skupaj z drugimi kazalci etničnosti, kot so jezik, religija, neverbalno vedenje (Jenkins 2008, 48). V tistem obdobju se ponotranjijo primarne, globoko zakoreninjene identitete o sebi, spolu in človečnosti. V tem pomenu je identiteta vidik emocionalne, psihološke in kognitivne konstitucije individualnosti (prav tam). Povezana je z ohranitvijo osebne integritete in varnosti ter je lahko izjemno odporna na spremembe. A ne glede na to, kako navidezno močna ali nefleksibilna je videti, je identiteta vedno socialno konstruirana (prav tam).

Iz zgodovinskega zornega kota je nacionalna identiteta novejša tvorba, ki je zamenjala prejšnje oblike protonacionalne oziroma etnične zavesti (Rizman 2008, 99). Še preden se je uveljavil izraz nacionalna identiteta, so za tisto, kar naj bi ohranjala in razvijala nacionalna kulturna politika, dve stoletji uporabljali druga imena: (nacionalni) značaj, (nacionalni) duh ali pa (narodna) samobitnost. Funkcija teh kategorij je predvsem razločevalna v službi nacije kot političnega projekta, ki išče oporo v nečem, »kar naj bi na *naraven* način *družbeno* povezovalo velike skupine ljudi, ki jih je *državna* organiziranost v času, ko so te kategorije postale operativne, *razdruževala*« (Vogrinc 2003, 39).

»Nacionalna identiteta se ne more otresti, tako kot to velja za vsak družbeni pojav, svoje ambivalentne narave, ali povedano drugače: ne more se odreči tako pozitivni kot negativni instrumentalizaciji v zgodovinskih in aktualnih družbenih procesih« (Rizman 2008, 80). Vzrok za to, da je postala tako pomembna, ni samo dejstvo, da identifikacija z narodom omogoča zadovoljevanje številnih motivov, ampak tudi to, da je bila prek različnih poti prepričevanja in nenehne indoktrinacije poudarjana in vsiljevana kot posebno pomembna in vredna navezanosti (Komac 1986, 60).

Sestavine nacionalnih identitet se nenehno spreminjajo, to je proces v vsaki generaciji, ko zunanji dogodki in notranje prerazporeditve skupin in moči spodbujajo nova razumevanja kolektivnih tradicij (Smith 2005, 31–32). Konstruktivistični pogled na nacionalno identiteto, ki ga privzemam v tej nalogi, še bolj kot druge paradigme poudarja identiteto kot identifikacijo, kot proces in ne kot statičnost (Jenkins 2008, 48), saj je identiteta posledica interakcije oziroma različnih diskurzov (Wodak in dr. 2009a, 3–4). Diskurzivne konstrukcije narodov in nacionalnih identitet v prvi vrsti

poudarjajo svojo lastno nacionalno posebnost in uniformnost, ob čemer ignorirajo razlike znotraj naroda. Člani nacionalne skupnosti v imaginiranju svoje lastne homogenosti vzpostavljajo razliko med seboj in drugimi narodi, še posebej tistimi, s katerimi imajo določene skupne značilnosti, v pomenu Freudovega »narcisizma majhnih razlik« (Wodak in dr. 2009a, 4).

Identitete se torej konstituirajo znotraj diskurza in ne zunaj njega, zato jih moramo razumeti kot nastale v specifičnih historičnih institucionalnih okvirih. Pojavijo se znotraj igre specifičnih modalitet moči in so tako bolj proizvod označevanja razlike in izločitve kot znak identične, naravno konstituirane enote (Hall 1997, 4). V tem pomenu je tudi t. i. slovenska identiteta – kot vsaka druga identiteta – naracija, ki sama na sebi ne obstaja. Kreiranje reprezentacij slovenstva je v interesu državne ideologije, ki razvije posebno nacionalistično retoriko. Kot že omenjeno, pa sta pogosti značilnosti takšne retorike pozitivna predstava o sebi in negativna reprezentacija drugih (Pušnik 1999, 800).

Manjšina ni avtentični posnetek matičnega naroda, čeprav ga z njim povezujejo jezikovne, kulturne in druge značilnosti, razlikuje pa se tudi od večinskega naroda, s katerim ga vežejo prostor, gospodarsko-politične in nekatere druge karakteristike. Za pripadnike narodnih manjšin je tako značilno, da se v njihovi notranjosti nabirajo elementi obeh kultur, ki so jim izpostavljeni (Wodak in dr. 2009a, 57). Njihovo doživljanje lastne nacionalne identitete je kompleksno; v določenem trenutku lahko ena od omenjenih identitet prevlada in dopusti, da se poistoveti z eno od obeh skupin, ne da bi se moral zato odpovedati drugemu delu svoje identitete (Fonda 2003, 113). `Slovenska identiteta` kot neka zgodovinska, nespremenljiva in statična kategorija se v mejnih razmerah izkaže kot omejujoča (Pušnik 1999, 806), to dejstvo pa proizvajalci nacionalističnih naracij (država in mediji) le težko sprejemajo.

Na tej točki se lahko vprašamo, ali nacionalna identiteta z zmanjšanjem pomena nacionalne države v obdobju globalizacije res izgublja svoj pomen, kot implicitno trdi Hobsbawm (2007, 215)? Ali narodi v obdobju članstva v nadnacionalnih organizacijah, kot je Evropska unija, ob izgubi svoje nekdanje ekonomske funkcije in prenosu dela politične suverenosti postajajo manj pomembni? Smith (2005, 158) meni, da nacionalno državo zvrha najedajo večja politična združenja, od spodaj pa

nacionalno identiteto kot notranje vezivo ogrožajo zahteve manjših kulturnih skupin (denimo imigranti, begunci). Ob tem opozarja, da navidezne gotovosti glede kulturne enotnosti naroda nikdar niso bile gotovosti; vedno so obstajali različni miti o izvoru in drugačni spomini na nacionalno kulturo, četudi so nekateri od njih začasno prevladali. Vsaka generacija vedno preinterpretira in preoblikuje nacionalno identiteto (prav tam). »Dejstvo, da so ideje o nacionalni identiteti na Zahodu predmet stalnih razprav in občasnih revizij dokazuje, da take kolektivne kulturne identitete v moderni dobi služijo pomembnim ciljem in zapolnjujejo vitalne potrebe« (Smith 2005, 161). Kot meni Billig (1995, 133), pa nacionalna identiteta v obdobju postmoderne ne uživa več tiste pomembnosti kot jo je pred tem, ko je zahtevala ultimativno lojalnost posameznika. Namesto tega mora tekmovati z drugimi identitetami na prostem trgu identitet.

2.8 PREVLADUJOČ STROKOVNO–POLITIČNI POGLED NA KONCEPTE NARODA IN NARODNIH MANJŠIN V SLOVENIJI

Na reprezentacije zamejskega prostora na RTV Slovenija, tako v nekdanji Jugoslaviji kot tudi po osamosvojitvi Slovenije, je ključno vplival prevladujoč strokovno-politični pogled na pojme, kot so narod, nacija in narodna manjšina, zato ga bom predstavil v tem poglavju.

Eden od najvplivnejših slovenskih zgodovinarjev po drugi svetovni vojni Bogo Grafenauer je v uvodu v delo Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj definiriral narod – v tem primeru slovenski – kot »prirodno in zgodovinsko narodno skupnost« (Grafenauer 1987, 6). Kot še piše, je »najznačilnejša poteza v razvoju slovenskega narodnega ozemlja zlasti za celo prvo tisočletje slovenskega bivanja v novi domovini njegovo silno zmanjšanje« (Grafenauer 1987, 184). V obdobju po drugi svetovni vojni je bil sicer konceptualno za teoretizacijo etničnosti najbolj zaslužen eden od glavnih ideologov tedanjega komunističnega režima Edvard Kardelj, ki je, v skladu z marksistično ideologijo, takole opredeljeval narod: »Narod je torej specifična ljudska skupnost, nastala na podlagi družbene delitve dela epohe kapitalizma, na strnjenem ozemlju in v okviru skupnega jezika in blizke etnične ter kulturne sorodnosti sploh« (Kardelj 1977, 121), pri čemer je poudaril »da s tem nikakor nočemo reči, da se zgodovina tega ali onega naroda začinja šele s tem obdobjem« (Kardelj 1977, 124). Omenjeni ideolog tako kljub svoji tezi o modernem

nastanku narodov hkrati omenja, da so slovenske etnične meje v minulih stoletjih ostale skoraj nespremenjene, dokler se niso začele hitro pomikati v škodo Slovincem v 18. in zlasti v 19. stoletju (Kardelj 1977, 88).

Prevladujoč primordialistični pogled na pojem (slovenskega) naroda je razviden tudi iz preambule ustave Socialistične republike Slovenije iz leta 1974: Izhajajoč iz tega /.../, da je slovenski narod /.../ z zmago nad silami fašistične agresije in notranje reakcije prvič v zgodovini po tisočletnem zatiranju ustanovil svojo državo /.../ (Ustava Socialistične republike Slovenije 1974, preambula).

Delni odmik od marksističnega koncepta naroda je prinesla razprava v reviji Problemi leta 1970. V uvodnem in najbolj odmevnem prispevku Vprašanje naroda, vprašanje poezije je Dušan Pirjevec sicer pritrjeval Kardeljevi marksistični definiciji naroda, a jo je hkrati primerjal z idejami francoskega misleca Ernesta Renana,¹¹ iskal razlike in predvsem podobnosti ter se – navdahnjen s Heideggerjevimi koncepti – spraševal o prihodnosti naroda in o usodi njegove etnične komponente.¹² Kljub nekaterim svežim idejam pa je Pirjevec (1970, 4) narod definiral kot izvorno etnični faktični rod, pri čemer imata »etnična struktura in jezikovno kulturna skupnost to posebnost, da sta tako rekoč že od zdavnaj«, človek pa je »že po svojem rojstvu določen v narod« (prav tam).

Kritičen do Pirjevčevih idej o prihodnosti naroda in nasploh do marksističnega koncepta o tem, da bo narod končal na smetišču zgodovine, je bil Edvard Kocbek (1986, 1–3): »Narodnost je torej bitno stanje, ki traja skozi vse položaje in dobe... Narodi bodo ostali posredovalne postaje na poti do končne enotnosti človeštva tudi potem, ko bodo države že davno izginile«. Tudi Kocbek (prav tam) pa je narod dojemal v primordialističnem oziroma s Komačevimi besedami (2002, 89) v »semi-biološkem« pomenu: »Narod je torej določena vezava bioloških, družbenih, političnih, moralnih in kulturnih nagibov, izraz interesa po ohranjanju vrste ali rodu. /.../ Narodnost je torej bitno stanje človeka, ki traja v vseh življenjskih položajih in

¹¹ Ernest Renan je v znameniti razpravi *Qu'est-ce qu'une nation* (1882) skušal utemeljiti francosko nacionalno identiteto in kot bistveni lastnosti naroda opredelil njegovo slavno zgodovino in skupno voljo po njenem nadaljevanju.

¹² Pirjevec se je v omenjenem eseju med drugim spraševal, zakaj in kako ob civilizacijskih zahtevah po racionalnosti, gospodarnosti in uspešnosti ohranjati slovenstvo, pri čemer je Kardeljeve teorije o koncu narodov ob upoštevanju Heideggerja razvil v pojmovanje naroda kot vprašanja učinkovitosti in funkcionalnosti nad etničnim.

razvojnih dobah in ga nobena družba ali izvendružbena sila ne more ukiniti brez škode za človeštvo«.

Kritičen do marksističnih idej o stapljanju narodov je bil tudi tržaški pisatelj Boris Pahor, narod oziroma »zavest skupne usode« pa je tudi on definiral kot pretežno statično tvorbo z dano etnično podlago: »Zakaj kljub vsem vzponom človeškega razuma, kljub pridobitvam človeškega duha, s katerimi se vzdigujemo nad etnične meje, je narodno občestvo še zmeraj najbolj žlahtna domovina človeškega srca, in prepričan sem, da bo v prihodnosti plemenita vrednost njenega bistva, četudi nekoliko spremenjena, v glavnem ostala ista« (Pahor 1969/1993, 11).

Razprava o slovenskem narodnem vprašanju se je posebej zgostila v drugi polovici 80. let 20. stoletja. Pomemben prispevek v teh razpravah je prinašala revija 2000, posebej njena 31./32. številka leta 1986, v kateri je bil objavljen tudi že omenjeni Kocbekov esej. Glavni urednik revije Peter Kovačič Peršin je razmišljal o narodnem vprašanju kot vprašanju kulture, narod pa je v knjigi Zaveza slovenstvu definiral takole:

Geneziološko gledano se narod začne konstituirati tedaj, ko se sorodni rodovi prepoznajo kot enaki po svoji govorici, običajih, zgodovinski usodi in geografski poselitvi. To, kar jih združuje v narod, kar pomeni v tako organizirano ljudstvo, da hoče oblikovati svoje življenje po enotnih normah in deliti isto zgodovinsko usodo, to združujoče dejstvo je kultura, se pravi nadgradnja že obstoječih danosti, kot so jezik, običaji, poselitev, zgodovinska usoda ipd. (Kovačič Peršin 1993, 36).

Enega od vrhuncev pa je razprava o slovenskemu narodu in njegovi prihodnosti, ki je v slovenski javnosti potekala pred osamosvojitvijo Slovenije, dosegla leta 1987 z izidom 57. številke Nove revije s podnaslovom Prispevki za slovenski nacionalni program. V njej je več odmevnih člankov, v katerih prevladuje percepcija naroda kot razmeroma fiksne tvorbe in kot kolektivnega subjekta, katerega končni cilj je samovzpostavitev naroda kot nacije v samostojni državi. Glavni urednik Nove revije Tine Hribar (1987, 3) je v uvodnem članku narod definiral kot »skupino ljudi istega rodu, nacijo pa kot »presek naroda in države, v idealnem primeru narod s suvereno politično oblastjo, tj. z lastno državo«. Ob tem povzema Hegla v njegovi misli, da je »substancialni cilj vsakega naroda biti država, nacija« (prav tam). Tudi Hribar (1987, 11) je kritičen do Pirjevčevih idej o uresničitvi naroda z njegovo osvoboditvijo od vsega etničnega in na-rodnega, perspektivo Slovenije pa vidi predvsem kot državo

slovenskega naroda, pri čemer problematizira, da bi bil slovenski narod le del »ljudstva Slovenije«, saj bi to v prihodnosti utegnilo ogroziti njegovo prevlado.¹³

Kulturni krog, ki je sodeloval v krogu Nove revije, je nato pomembno vplival na oblikovanje nove ustave, ki jo je Slovenija dobila z osamosvojitvijo leta 1991. Potem ko je bilo v preambuli ustave iz leta 1974 poudarjeno tisočletno zatiranje slovenskega naroda, so snovalci ustave Republike Slovenije iz leta 1991 prizadevanja slovenskega naroda za narodno osvoboditev nekoliko skrajšali: »Izhajajoč iz Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ter temeljnih človekovih pravic in svoboščin, temeljne in trajne pravice slovenskega naroda do samoodločbe, in iz zgodovinskega dejstva, da smo Slovenci v večstoletnem boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost /.../«. ¹⁴ V 3. členu Ustave Republike Slovenije iz leta 1991 je nato še dodatno utrjena vloga slovenskega naroda: »Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe«. ¹⁵

V Enciklopediji Slovenije, ki je izšla kmalu po osamosvojitvi države, sta Grafenauer in Prunk (1993, 295) narod definirala takole: »zgodovinsko izoblikovana stalna skupnost ljudi, ki jo združujejo – z različno močjo posameznih dejavnikov – skupni jezik, domovinsko ozemlje, zgodovinski spomin, določene oblike kulturne in gospodarske povezanosti, zavest skupnosti (narodna zavest) in volja do skupnega življenja«. Kot še piše v Enciklopediji Slovenije (prav tam), se poleg besede narod uporablja tudi beseda nacija, »vendar pogosto s posebnim pomenom; nekateri pisci namreč menijo, da je ta izraz primeren le za tisti narod, ki si je pridobil lastno samostojno državo«.

Z omenjenimi definicijami naroda je bilo povezano dojemanje (slovenskih) narodnih manjšin kot »odsekanih delov narodnega organizma« (Pahor 1969/1993, 12). Ernest Petrič (1977, 90) je, sklicujoč se na omenjeno Kardeljevo definicijo naroda, opredelil

¹³ V 57. številki Nove revije so poleg Tineta Hribarja z odmevnimi besedili o nacionalnem vprašanju in političnem pluralizmu sodelovali tudi drugi avtorji, med njimi Spomenka Hribar, France Bučar, Jože Pučnik, Dimitrij Rupel, Ivo Urbančič idr.

¹⁴ *Ustava Republike Slovenije*. 1991. Uradni list Republike Slovenije 33/1991, 1373 (28. december 1991).

manjšine kot »dele narodov, ki ne žive v mejah svoje narodne države, temveč so zaradi posebnih zgodovinskih okoliščin ostali ali prišli v meje druge države«. Razprave o vsebini pojma narodna manjšina so bile sicer pred osamosvojitvijo Slovenije redke, saj naj bi bila po splošnem mnenju vsebina pojma »samoumevna, vsem znana, zato ni bilo potrebe, da bi razpravljali o nečem, kar že vsi poznamo« (Komac 2014, 171). Drugačne definicije, ki bi bistveno odstopale od zgoraj omenjene Petričeve, so redke. Tako je Komac (1986, 55) zapisal, da je narodnostna manjšina sicer res del slovenskega naroda, ki živi v sosednji državi, vendar se zaradi dialektičnega prepletanja etničnih prvin z vplivi oziroma pritiski, tako s strani večinskega naroda kot tudi matičnega naroda »spreminja v razmeroma samostojno narodnostno tvorbo«. Manjšina tako postane »neke vrste idiosinkratičen narodnostni organizem, katerega razvoj torej ne določajo samo zunanje, temveč tudi notranje, v procesu dvotirne socializacije izoblikovane zakonitosti« (Komac 1986, 56).

Kot še piše Komac (2014, 71), je bilo le malo razprav o pojmu narodna manjšina tudi v prvem obdobju po osamosvojitvi, v Enciklopediji Slovenije pa je Nečak-Lukova (1993, 304) takole opredelila narodno manjšino:

družbena skupnost, ki se od prevladujočega dela prebivalstva v državi razlikuje po etničnih značilnostih, jeziku, kulturi, veri. Klasične narodne manjšine so deli narodov, ki so zaradi zgodovinskih okoliščin ostali zunaj mej države matičnega naroda. Pripadniki take narodne manjšine živijo kot avtohtono prebivalstvo na bolj ali manj strnjenem ozemlju, ki je pripadlo drugi državi ali ostalo v njej in so državljani te države.

Zgoraj opisano prevladujoče razumevanje naroda, nacije in narodnih manjšin je torej pomembno vplivalo na proces slovenskega nacionalnega konstituiranja, na način konstituiranja slovenske nacionalne države ter tudi na prevladujoč sodoben državotvorni koncept (slovenskega) naroda. Šumijeva (2000, 117) pri tem opozarja na stalno in vztrajno prepletanje slovenskega političnega in strokovnega diskurza do narod(nost)nih tem, kar se nato odraža tudi v Ustavi in drugih državotvornih dokumentih.

2.9 SKUPNI SLOVENSKI KULTURNI PROSTOR

Po ogledu prevladujočega pogleda politike in stroke v Sloveniji na pojme, kot sta narod in narodna manjšina, si oglejmo še izvor ideje o skupnem slovenskem kulturnem prostoru in njena odražanja v nekaterih pomembni državnih dokumentih.

Kot poudarja Štih (2005, 222–223), je zgodovina sredstvo narodove legitimacije, emancipacije, integracije in tudi zamejitve ter zavezana nekaterim ciljem. Rezultat tega je, da je zgodovina modernih evropskih narodov bolj skonstruirana kot rekonstruirana, bolj mitska kot realna (prav tam). Če pustimo ob strani venetsko in nekatere druge teorije, ki trdijo, da so Slovenci na zdajšnjem etničnem ozemlju »od nekdanj«, so slovenski zgodovinarji, ki so zasnovali svoje ideje do konca 70. let 20. stoletja, trdili, da je posebna slovenska entiteta v zgodovini navzoča že vsaj od zgodnjega srednjega veka; približno od tlej, ko so se slovanski naseljenci ustalili na območju vzhodnih Alp (Štih 2005, 230; Kosi 2013, 18). Študije, nastale v kasnejših letih, kažejo, da takšne podmene ni moč podpreti z viri, ki so na voljo (Kosi 2013, 19). Kot piše Štih (2005, 231), segajo začetki artikulirane zavesti o obstoju posebne skupnosti Slovencev sicer že v drugo polovico 16. stoletja, a so to skupnost slovenski protestantje razumeli predvsem kot jezikovno in ne kot narodno. V zadnjih desetletjih se je tako med pisci slovenskih zgodovinskih sintez uveljavila teorija, po kateri se je slovenski narod formiral v 19. stoletju v procesu slovenskega narodnega preporoda.

Večina ljudi na ozemlju s slovensko govorečim prebivalstvom v prvi polovici 19. stoletja še ni bila nacionalno opredeljena, med čustvi pripadnosti pa so prevladovala občutje pokrajinske pripadnosti in pripadnost monarhiji (Štih in dr. 2008, 265). Leta 1848 je bil s programom Zedinjena Slovenija prvič jasno izražen slovenski nacionalni program kot politični projekt slovenskega naroda, pri čemer pa v njem tedaj še ni bilo Prekmurja, torej ozemlja, ki je bilo del Ogrske (Kerševan 2011, 96). Avtorji programa Zedinjene Slovenije, v prvi vrsti celovski kaplan Matija Majar Ziljski, so se zavzeli za združitev v različne dežele razdeljenega slovenskega naroda v eno samo slovensko deželo, za jezikovno enakopravnost slovenščine ter njeno uvedbo v šole in urade (Štih in dr. 2008, 269–270). Ideja Zedinjene Slovenije se je nato krepila in širila in leta 1918, ob koncu prve svetovne vojne, so elite, nosilke projekta slovenskega nacionalizma, podobno kot drugod v Evropi, politični okvir razpadlega avstro-ogrskega imperija zamenjale za članstvo Slovencev v nacionalni državni skupnosti (Šumi 2000, 117). A ob ustanovitvi skupne države z drugimi južnoslovanskimi narodi je slovenski narod ostal razdeljen na štiri države in tedaj se je rodila ideja o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. Le kultura naj bi namreč »ohranjala narodni organizem živ in pri zavesti enotnega ljudstva« (Kovačič Peršin 2002, 117). Ideja o skupnem kulturnem prostoru naj bi nato dozorela v desetletjih po drugi svetovni vojni,

ko smo Slovenci že oblikovali svojo lastno državnost in je postalo jasno, da bodo deli naroda ostali zunaj matične domovine (prav tam). Ideja o SSKP je tako predstavljala substitut za neuresničeno politično vizijo Zedinjene Slovenije, oziroma po besedah Šumijeve (2000, 124) »prebeseditev nacionalistično esencialističnega «slovenskega etničnega«, t. j. domnevnega »zgodovinskega« poselitvenega ozemlja«.

Uresničitev zamisli o SSKP je sprva narekovala nuja, da bi zavrli proces hitre asimilacije zamejstva, zamisel o skupnem kulturnem prostoru pa je uveljavila kulturo kot temeljno nacionalno identifikacijsko moč (Kovačič Peršin 2002, 117). Sintagma SSKP je sčasoma začela dobivati tudi dodatne pomene, ki so presegali zgolj kulturo v ožjem pomenu besede. V vladnem dokumentu iz leta 2008 z naslovom »Strategija razvoja Slovenije: Nacionalna identiteta in kultura« lahko o SSKP preberemo:

Polnopravno članstvo Slovenije v Evropski uniji je prineslo še večje možnosti za vsestransko povezovanje Slovencev v sosednjih državah Italiji, Avstriji in na Madžarskem s Slovenci, ki živijo znotraj meja Republike Slovenije. S tem se odpira priložnost, da idejo skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki ji zgodovina doslej ni bila naklonjena, uresničimo v novih razmerah, na nov, inovativen način. Da bi v kar največji meri izkoristili dano priložnost, mora Republika Slovenija oblikovati celovito proaktivno politiko za vključevanje teh Slovencev v skupni slovenski kulturni prostor, ne le na področju kulture, ampak tudi na drugih področjih, kot so gospodarstvo, znanost in izobraževanje, komunikacije (Vlada Republike Slovenije 2008).

Državna skrb za zamejce je opredeljena tudi v 5. členu Ustave Republike Slovenije: »Država /.../ skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah /.../ ter pospešuje njihove stike z domovino«. ¹⁶

Oprelitev SSKP in območja, kjer naj bi v sosednjih državah živela slovenska manjšina, najdemo v različnih uradnih dokumentih. Resolucija državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM) v 1. členu takole opredeljuje SSKP: »Območja sosednjih držav, na katerih živijo avtohtone

¹⁶ *Ustava Republike Slovenije*.1991. Uradni list Republike Slovenije 33/1991, 1373 (28. december 1991).

slovenske manjšine, sestavljajo skupaj z Republiko Slovenijo skupni slovenski kulturni prostor«. ¹⁷

V 2. členu RePASM določa območja, kjer tradicionalno živi slovenska manjšina:

V Republiki Avstriji živi avtohtona slovenska manjšina v deželah Koroški in Štajerski, v Republiki Italiji v deželi Furlaniji Julijski krajini, na Madžarskem v Porabju, v Republiki Hrvaški pa na področjih vzdolž hrvaško-slovenske državne meje, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medmurju.

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM) ¹⁸ skupnemu slovenskemu kulturnemu prostoru namenja obe točki 6. člena:

(1) Območja sosednjih držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost, in Republika Slovenija tvorijo skupni slovenski kulturni prostor.

(2) Prizadevanje za ohranitev in okrepitev slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru sodi med poglobitve naloge Republike Slovenije.

Čeprav številni avtorji (na primer Pirjevec 2002, Kovačič Peršin 2002, Debeljak 2003a in drugi) poudarjajo mačehovski odnos slovenskih oblasti po osamosvojitvi države do zamejstva in SSKP, je ideja o SSKP, vsaj deklarativno, trdno zasidrana v nekaterih temeljnih državnih dokumentih. Najdemo jo tudi v temeljnih dokumentih, ki usmerjajo delovanje RTV Slovenija, kot bom opisal v nadaljevanju.

2.10 ODNOS SLOVENSkih OBLASTI DO SLOVENSkih MANJŠIN

Na prepletenost slovenskega političnega in strokovnega diskurza do narodn(ostn)ih vprašanj in s tem do manjšinske problematike sem že opozoril. Kot poudarja Šumijeva (2000, 120), je obema diskurzoma skozi celotno obdobje skupno

¹⁷ *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanim nalogami državni in drugih dejavnikov RS (RePASM)*. Uradni list Republike Slovenije 35/1996, 2946–2948 (5. julij 1996).

¹⁸ *Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM)*. Uradni list Republike Slovenije 43/2006, 4605 (21. april 2006).

neproblematično izhodišče, po katerem so narodne manjšine »realitetno populacijsko dejstvo in zagotovljena kvantiteta, del naroda, ki živi zunaj matične države, kjer ni prostora za kakršenkoli akterski samopripis«. Uveljavil se je torej nazor, po katerem gre pri manjšinah za skupine, ki so zaradi odrezanosti od matičnega naroda nekoliko zamudile na univerzalnem zgodovinskem pohodu narodnostnega razvoja, ki pa bo nujno pripeljal do točke razvitega nacionalizma oziroma razvoja nacionalne zavesti, kot jo pozna matični narod (Šumi 2000, 120–121). Okvir takšnega pojmovanja, ki je v bistvu aplikacija nazora o primordialnem etnosu, je določen z govorom nacionalističnega zgodovinopisja (Kosi 2013, 17–48). To ustvarja državno percepcijo lastnih konstitutivnih kontinuitet, saj je le tako moč konstruirati narodnomanjšinsko kolektiviteto, ki jo Šumijeva (2000, 122) v tem pogledu poimenuje »spodleteli mi«.

Kot poudarja Šumijeva (2000, 118), se »znotraj slovenskega narod(nost)nega vprašanja za relevantno šteje le problematiko, ki je utrjena, zgodovinska, da ne rečemo primordialna; predvsem pa tisto, ki jo v svojih temeljnih pravnih aktih izrecno prepoznava tudi slovenska država«. Čeprav je zamejska stvarnost izredno raznolika, so torej Slovenci zunaj meja Slovenije večkrat reprezentirani kot del iste čiste etnične enote, kot del »slovenskega etničnega telesa«, ki je jasno zamejeno. Slovenstvo je prikazano kot ekskluzivna in čista etnična kategorija, vse tiste posameznike, ki niso več povsem njen del, pa predstavljajo negativno, pogosto kot izdajalce (Pušnik 2011, 232). Uradna politika pripadnike narodnih manjšin vztrajno razrešuje vsakega prepoznavnega akterstva; stališča ali politike posameznikov in formalnih organizacij pa posplošujejo kar na vso manjšino, »inhibirano implicitno maso, ki naj bi enoznačno stala za temi reprezentacijami« (Šumi 2000, 126).

Po drugi svetovni vojni se je v odnosu novih slovenskih in jugoslovanskih oblasti do slovenskih manjšin uveljavil nov poudarek, temelječ na rasti in razvoju narodne in politične zavesti, ki bi ga po Šumijevi lahko označili kot »socialno razvojnostno nocijo, ki je v tradiciji slovenskega narod(nost)nega vprašanja bila (in še vedno je) osrednjega pomena« (Šumi 2000, 119). V obdobju od leta 1945 do osamosvojitve Slovenije leta 1991 je odnos komunističnih oblasti do slovenskih manjšin, predvsem v Italiji in Avstriji, zaznamovala tudi naklonjenost ideološko sorodnim, levičarskim manjšinskim krovnim organizacijam. Podoben odnos se je nadaljeval tudi po spremembi političnega sistema. Tudi v prvih letih po osamosvojitvi Slovenije leta

1991 se je pogosto dogajalo, da je bil odnos med Slovenci v zamejstvu in slovensko državo ugodnejši za tiste, ki so bili naši, karkoli že je to pomenilo (Komac 2002b, 90). Nadaljeval se je torej odnos, ki je bil značilen za celotno obdobje od konca druge svetovne vojne do zadnjega obdobja pred osamosvojitvijo. Šele v novejšem obdobju se kažejo znaki politike, ki govori o prevladi narodnega nad ekskluzivnostjo ideološkega (prav tam). Takšna razdeljenost pa se zaradi popolnoma drugačnih zgodovinskih okoliščin ni mogla razviti na Madžarskem in Hrvaškem.

2.11 TRENDI RAZVOJA SLOVENSКИH MANJŠIN V SOSEDNIH DRŽAVAH

Slovenske manjšine v sosednjih državah štejemo med klasične narodne manjšine (Komac 2002c, 17). O takšnih manjšinah po navadi govorimo v smislu narodnih (etničnih, lingvističnih) skupin, ki so v procesu izgrajevanja nacionalnih držav v 19. in 20. stoletju ostale na drugi strani državne meje (prav tam). Slovenski državotvorni diskurz te manjšine definira »neproblematično, kot »objektivno« del slovenskega naroda« (Šumi 2000, 122), pri čemer pri določanju manjšinskega teritorija upošteva geografske meje, kjer naj bi se še tradicionalno govorila slovenska narečja. Ozemlje, kjer živijo manjšine, je sicer določeno v več zakonskih dokumentih, tako v manjšinski zakonodaji sosednjih držav kot tudi v slovenski zakonodaji, denimo v že omenjeni Resoluciji o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM);¹⁹ predstavljam ga na zemljevidu na naslednjih straneh.

Vsaka od slovenskih manjšin v sosednjih državah ima svojo zgodovino in svoje prelomne dogodke, ki so pripeljali do zdajšnjih razmer. V nadaljevanju naloge predstavljam nekatere najpomembnejše prelomnice v razvoju slovenskih manjšin, ki so potrebne za razumevanje zdajšnjega položaja manjšin, stopnje njihovega pravnega varstva, njihovo organiziranost ter njihovo politično in svetovnonazorsko različnost, posebej v Avstriji in Italiji.

¹⁹ Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanim nalogami državnih in drugih dejavnikov RS (RePASM). Uradni list Republike Slovenije 35/1996, 2946–2948 (5. julij 1996).

2.11.1 AVSTRIJA

Koroški Slovenci so prišli kot manjšina v okvir avstrijske države po koroškem plebiscitu 10. oktobra 1920, ko je 59 odstotkov volilcev v plebiscitni coni A na južnem Koroške glasovalo za priključitev Avstriji in 41 odstotkov za vstop v Jugoslavijo (Novak 2005, 112). Vodilo avstrijske politike do manjšine po plebiscitu je bila programska izjava koroškega deželnega upravitelja Arthurja Lemischa 25. novembra 1920 v koroškem deželnem zboru: »Samo življenjsko dobo enega človeka imamo čas, da te zavedence pripeljemo nazaj v koroštvo; vzgojno delo mora biti dokončano v času življenjske dobe ene generacije« (Novak 2005, 113).

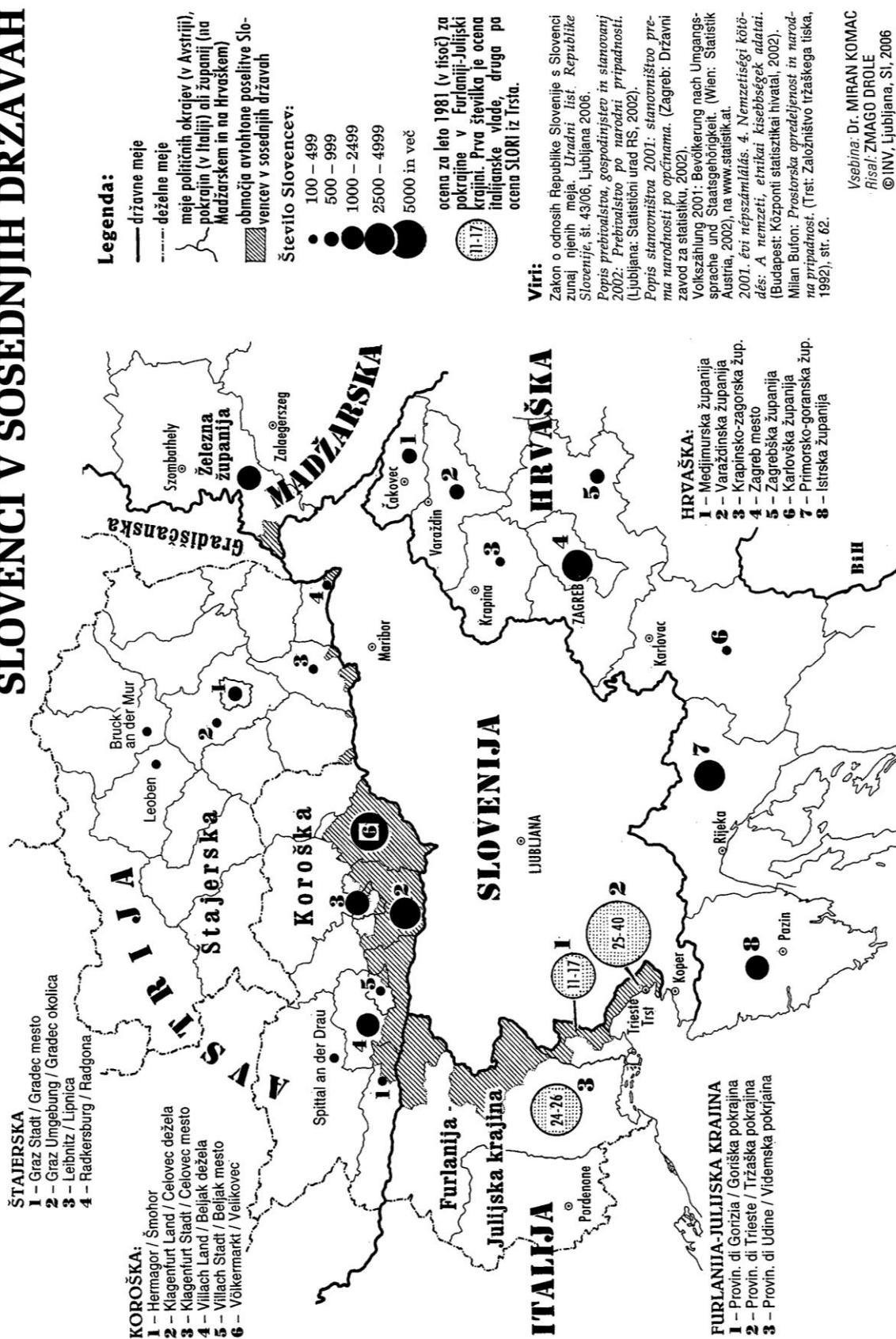
Na Koroškem je torej obstajalo osnovno politično soglasje, da je treba slovensko manjšinsko vprašanje rešiti z asimilacijo (Domej v Komac 2002c, 78). Danes 10. oktober zavednim koroškim Slovencem pomeni simbol nacionalističnega zatiranja nad njimi, nemškimi nacionalnim krogom pa simbol boja za svobodo in enotnost Koroške (Novak 2005, 113).

Čeprav je bila Avstrija v skladu s Senžermensko mirovno pogodbo, sklenjeno po prvi svetovni vojni, zavezana varovati narodne manjšine, tudi slovensko, je to uresničila v zelo skromnem obsegu (Komac 2002c, 78). Razmere za slovensko narodno skupnost so se še zaostriale ob priključitvi Avstrije nacistični Nemčiji leta 1938, ob izbruhu druge svetovne vojne leta 1941 pa so nacistične oblasti zaprle in pregnale velik del izobraženstva in nosilcev slovenskega kulturnega, gospodarskega in političnega dela na Koroškem (Domej v Komac 2002c, 78–79).

Razmere so se izboljšale po drugi svetovni vojni. Pogodba o obnovi demokratične in neodvisne Avstrije, podpisana leta 1955, je obnovila državnost Avstrije ter potrdila njene meje pred letom 1938, predvsem pa vsebuje vrsto zaščitnih določil za slovensko manjšino na avstrijskem Koroškem in Štajerskem (Komac 2002c, 86–87). Kmalu po sprejetju Avstrijske državne pogodbe pa so začele avstrijske oblasti uresničevati manjšinsko politiko, ki je bila v nasprotju z določili in duhom določil, zapisanih v 7. členu te pogodbe (prav tam). Leta 1957 so ustanovili do manjšine sovražno organizacijo Heimatdienst, leta 1958 so odpravili obvezno dvojezično šolo na južnem Koroškem in leta 1959 so dovolili uporabo slovenščine na sodiščih le na

Zemljevid 2.1: Ozemlje, kjer živijo slovenske manjšine v sosednjih državah

SLOVENCJI V SOSEDNJIH DRŽAVAH



Vir: Komac (2006).

delu slovenskega naselitvenega območja (Nećak 1985, 115–128, Komac 2002c, 88). Svetla izjema v 50. letih je bila ustanovitev Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu leta 1957 (Nećak 1985, 128).

Odnose med koroškimi Slovenci na eni strani ter nemško govorečimi Korošci in avstrijskimi oblastmi je po drugi svetovni vojni pomembno zaznamoval spor o dvojezičnih topografskih napisih. Konflikt je dosegel vrhunec leta 1972, ko je del nemško govorečega prebivalstva Koroške protizakonito odstranil in uničil številne dvojezične krajevne table, ki jih je pred tem v skladu z določili Avstrijske državne pogodbe zakonito postavila avstrijska vlada (Nećak 1985, 144–154). Ta je nato popustila pod pritiski nemškonacionalnih organizacij in dela nemško govorečega prebivalstva na Koroškem ter opustila namero po postavitvi dvojezičnih tabel. Kot piše Omerza (2011), je bilo po omenjenem podiranju dvojezičnih krajevnih tabel na avstrijskem Koroškem od leta 1972 do leta 1979 tudi več bombnih napadov, zanje pa naj bi bili odgovorni tako nemškonacionalni krogi kot tudi jugoslovanska Služba državne varnosti.

Mednacionalno ozračje na Koroškem so v desetletjih po drugi svetovni vojni zaostrovale tudi zahteve nemškonacionalnih organizacij in nekaterih koroških političnih strank po ugotavljanju številčnosti manjšine (Klemenčič in Klemenčič 2006, 105). Manjšina je vztrajno zavračala te zahteve, češ da je namen uradnih ljudskih štetij statistični izbris manjšine in da rezultati teh štetij ne dajejo prave slike o dejanskih jezikovnih razmerah na Koroškem (Klemenčič in Klemenčič 2006, 141). Ob tem so manjšinske organizacije opozarjale, da varstvo manjšin ne sme biti odvisno od njihove številčnosti (prav tam). Avstrijski parlament je 7. julija 1976 kljub protestom manjšinskih organizacij sprejel obsežno zakonodajo o manjšinski problematiki, ki je postala znana kot sedmojuljska zakonodaja (Klemenčič in Klemenčič 2006, 97). Med temi zakoni sta pomembna zlasti dva. Zakon o narodnostnih skupnostih je razveljavil vse prejšnje zakone s področja varstva manjšine z izjemo šolskega, tudi zakon o dvojezični topografiji iz leta 1972, in naj bi po razlagi zakonodajalca pomenil dokončno uresničitev 7. člena Avstrijske državne pogodbe (Nećak 1985, 167). Med drugim je manjšinskim organizacijam odrekal vlogo zastopstva manjšine, namesto njih pa manjšini vsiljeval sosvete, ki jih je ustanovljala in imenovala vlada. Najbolj diskriminacijsko določilo v zakonu naj bi bila odredba, ki postavlja pogoj za

izpolnjevanje nekaterih določil zakona na delež manjšinskega prebivalstva »približno četrtno« (Nečak 1985, 169). Novela zakona o ljudskih štetjih pa je uvedla sporno možnost ugotavljanja številčnosti manjšine, takšno ugotavljanje pa naj bi nato lahko bilo podlaga za opredelitev ozemlja, kjer bi izvajali manjšinsko zakonodajo, in sicer ob pogoju četrtnskega deleža manjšine (Klemenčič in Klemenčič 2006, 97).

Najbolj nenaklonjena slovenski manjšini med koroškimi političnimi strankami je bila v povojnem obdobju skrajno desna avstrijska svobodnjaška stranka. Njen vodja Jörg Haider je bil leta 1989 prvič izvoljen za koroškega deželnega glavarja in s tem je koroška deželna politika postala izrazito nenaklonjena koroškim Slovencem. Leta 1991 je moral Haider odstopiti zaradi zagovarjanja nacistične zaposlovalne politike. Vnovič se je vrnil na položaj deželnega glavarja leta 1999. Med drugim je nasprotoval odločitvi avstrijskega ustavnega sodišča, ki je leta 2005 odredilo postavitve več dvojezičnih krajevnih napisov na južnem Koroškem. Po Haiderjevi smrti v prometni nesreči leta 2008 in izvolitvi Gerharda Dörflerja za koroškega deželnega glavarja se je odnos koroških oblasti do slovenske manjšine izboljšal in leta 2012 so avstrijske oblasti s krovnimi organizacijami slovenske manjšine dosegle kompromis o dvojezični topografiji, ki je pomembno sprostil ozračje na avstrijskem Koroškem. Na večjo naklonjenost večinskega prebivalstva do slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem ter na izboljšanje statusa slovenščine sta vplivala tudi vstop Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 ter odprava mejnega nadzora med Slovenijo in Avstrijo po vstopu Slovenije v schengensko območje odpravljenih notranjih meja držav Evropske unije leta 2007.

Politično oziroma svetovnonazorsko je slovenska manjšina na Koroškem razdeljena na dva pola – liberalnega in klerikalnega ter na tri manjšinske krovne organizacije. Dualizem je historično trdno zasidran, saj je delitev na omenjena pola že od konca druge svetovne vojne osrednji mehanizem političnega organiziranja slovenske manjšine (Pušnik 2011, 163). Leta 1949 je bila ustanovljena katoliško usmerjena krovna organizacija Narodni svet koroških Slovencev (NSKS). Med drugim se zavzema za to, da bi slovenska narodna skupnost nastopala v okviru skupne, narodnostno usmerjene politične stranke. Za ta namen je nastala samostojna politična stranka koroških Slovencev Enotna lista (prav tam). Bolj liberalno usmerjena krovna organizacija je leta 1955 ustanovljena Zveza slovenskih organizacij (ZSO). V

političnem boju se zavzema za politično pluralnost in vključevanje koroških Slovencev v večinske politične stranke, predvsem levosredinske (Vrečar 2007, 28). Leta 2003 je nastala še tretja krovna organizacija Skupnost koroških Slovenk in Slovencev, in sicer na pobudo nekaterih pripadnikov manjšine, ki so se odcepili od NSKS. Naloga vseh treh krovnih organizacij je, da komunicirajo z avstrijskimi, koroškimi in slovenskimi oblastmi, a zaradi omenjene politične institucionalne razcepljenosti pogosto delujejo neenotno (Pušnik 2011, 163).

2.11.2 ITALIJA

Zgodovina slovenske narodnostne manjšine v okviru italijanske države se je začela leta 1866, ko je bila v kraljevino Italijo vključena Beneška Slovenija, vključno z Rezijo. Z vključitvijo tega ozemlja v italijanski državni okvir se je začela asimilacija, ki je bila celo javno objavljena (Komac 2002c, 49). Dodatni del s Slovenci naseljenega ozemlja si je Italija prilastila po prvi svetovni vojni leta 1920 z Rapalsko pogodbo. Zaradi fašističnega nasilja, kritičnih socialnih razmer, raznarodovalnih ukrepov in asimilacijskih pritiskov italijanskih oblasti se je iz tedanje Julijske krajine odselilo več deset tisoč Slovencev (Bajc in dr. 2008, 24). Razmere so se spremenile z drugo svetovno vojno, v kateri je Italija leta 1943 kapitulirala. Ob koncu druge svetovne vojne je večino slovenskega etničnega ozemlja na Primorskem zasedla partizanska vojska. Mejo med Italijo in tedanjo Jugoslavijo so na Goriškem in Videmskem določili s Pariškim mirovnim sporazumom leta 1947 ter na Tržaškem z Londonskim memorandumom leta 1954 (Bajc in dr. 2008, 28). Slovenci na omenjenih treh območjih so se znašli v isti državni ureditvi, njihov položaj pa je ostajal močno različen, tako na političnem področju kot na pravnem. Največjo zaščito in največ pravic so imeli tržaški Slovenci, manj Slovenci na Goriškem, najmanj tisti na Videmskem, kjer so oblasti po drugi svetovni vojni izvajale močan pritisk na prebivalstvo, tudi ob pomoči paravojaških skupin (Komac 2002c, 84).

Korpus zaščitnih določil za slovensko manjšino v Italiji se je izgrajeval in dopolnjeval počasi. Osimski sporazum iz leta 1975, s katerim sta Jugoslavija in Italija uredili vrsto odprtih vprašanj, naj bi po pričakovanjih prispeval k ureditvi manjšinske zaščite, a se to ni zgodilo (več Komac 2002c). Pomembne spremembe so se zgodile v 90. letih 20. stoletja, ko se je po končanju blokavske delitve sveta, demokratizacije v vzhodni

Evropi ter razpadu Jugoslavije in nastanku samostojne Slovenije spremenil tudi odnos do slovenske manjšine v Italiji (Bajc in dr. 2008, 31). Leta 1999 je Italija sprejela splošni zakon št. 482 o zaščiti jezikovnih manjšin v Italiji in nato leta 2001 še dolgo pričakovani zakon št. 38 o zaščiti slovenske manjšine v deželi Furlanija–Julijska krajina (prav tam). Omenjeni zakon je poenotil nabor pravic, ki jih uživa slovenska manjšina v vseh treh provincah, tržaški, goriški in videmski. V skladu z zaščitnim zakonom je bil sestavljen tudi seznam 32-ih občin v Italiji, kjer se izvajajo določila za zaščito slovenske manjšine (prav tam).

V obdobju po drugi svetovni vojni se je slovenska narodnostna skupnost v Italiji vnovič temeljito organizirala – na področju kulture, medijev, družbe, gospodarstva in politike (Bajc in dr. 2008, 29). Del tržaških Slovencev, ki je bil povezan z jugoslovanskimi komunističnimi oblastmi, je leta 1954 ustanovil prvo krovno organizacijo Slovencev v Italiji, levo usmerjeno Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo (SKGZ) (prav tam). Potem ko je v 60. in začetku 70. let 20. stoletja bolj strnjeno deloval katoliški tabor, je bila leta 1976, kot protitež SKGZ, ustanovljena druga krovna organizacija Svet slovenskih organizacij (SSO) (prav tam). Slovenska manjšina v Italiji je torej že od povojnega obdobja naprej ideološko razdeljena, kar še zdaj vpliva na ločeno delovanje na kulturnem, družbenem, političnem in drugih področjih.

2.11.3 MADŽARSKA

Potem ko so predniki porabskih in pomurskih Slovencev stoletja živeli skupaj v okviru madžarske kraljevine, so Porabske Slovence po prvi svetovni vojni leta 1920 s Trianonsko mirovno pogodbo ločili od preostalih prekmurskih Slovencev in jih vključili v okvir novonastale madžarske države (Nagy 2011, 19). V omenjeni pogodbi so bile zapisane tudi mednarodnopravne obveze do varovanja manjšin, tudi slovenske, a je bila njihova realizacija skromna (Komac 2002c, 79). Kljub državni meji je bilo njeno prestopanje sprva precej preprosto in prebivalci na obeh straneh meje so lahko vzdrževali stike (Nagy 2011, 19). Razmere so se spremenile leta 1948, ko se je po resoluciji Informbiroja močno poslabšal odnos med Jugoslavijo in vzhodnim blokom, vključno z Madžarsko. Zaradi zaostrenih političnih razmer je postal nadzor nad državno mejo veliko strožji, porabski Slovenci pa so bili izpostavljeni emigracijskim

procesom (prav tam). Življenjske razmere tamkajšnje populacije so se precej izboljšale v 90. letih 20. stoletja po demokratizaciji vzhodne Evrope, ko so postali tudi stiki med Porabjem in Slovenijo na številnih področjih intenzivnejši in bolj neposredni (Munda Hirnök 2007, 289). Madžarska in Slovenija sta leta 1992 podpisali Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

Do padca komunističnega režima in začetka demokratizacije na Madžarskem so bili porabski Slovenci vključeni v krovno manjšinsko organizacijo Demokratična zveza južnih Slovanov. Ta je leta 1990 razpadla in še isto leto so na Gornjem Seniku ustanovili Zvezo Slovencev na Madžarskem, osrednjo organizacijo s sedežem v Monoštru (Munda Hirnök 2007, 289).

2.11.4 HRVAŠKA

Specifičen je položaj slovenske manjšine na Hrvaškem. Slovenci na Hrvaškem so prvič postali manjšina leta 1991 po razpadu skupne države SFRJ ter z nastankom samostojnih držav Slovenije in Hrvaške (Žagar 1995, 323–324). Dotlej so namreč imeli na celotnem ozemlju jugoslovanske države, torej tudi zunaj Slovenije, status konstitutivnega jugoslovanskega naroda (Josipovič in Škiljan 2014, 36) V slovenski zakonodaji so kot avtohtona manjšina prvič omenjeni leta 1996 v Resoluciji državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM).

Žagar (1995, 347) Slovence na Hrvaškem opredeljuje kot

- avtohtono narodno manjšino na nekaterih območjih ob meji s Slovenijo. Slovenci naj bi že več kot sto let ali celo nekaj stoletij živeli v nekaterih naseljih na območju Istre, na Reki in okolici, v Gorskem Kotarju ter na območju Varaždina in Čakovca. Za Slovence, ki avtohtono živijo na tem območju, bi bilo mogoče od Hrvaške pričakovati, da bo njihov status narodne manjšine priznala ter jim vsaj dolgoročno uspela zagotoviti vsaj nekatere manjšinske pravice (prav tam).

- imigrantsko skupnost. Večino Slovencev na Hrvaškem, ki živijo zunaj obmejnih območij, ne bi mogli opredeliti kot tradicionalno narodno manjšino, pa čeprav ponekod tradicionalno živijo že več kot sto let (prav tam).

Kot opozarjata Josipovič in Škiljan (2014, 37), so Slovenci na Hrvaškem nedeljiva populacija na celotnem hrvaškem ozemlju, Slovenija pa naj bi jih z uradno delitvijo na avtohtone zamejce in izseljence postavljala v neenakopraven položaj, predvsem glede delitve sredstev Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu, saj je bistveno več sredstev rezerviranih za zamejce. V ustavi Republike Hrvaške, sprejeti leta 1990, je v temeljnih načelih pisalo, da so ena od manjšin, ki jim je zagotovljeno uresničevanje določenih etničnih pravic, tudi Slovenci. V spremenjeni hrvaški Ustavi iz leta 1997 Slovenci kot manjšina niso več omenjeni (Pajnič 2006, 196). Po večletnem prizadevanju manjšine in njenih predstavnikov je hrvaški sabor leta 2010 slovensko manjšino vnovič uvrstil med narodne manjšine v preambuli ustave Republike Hrvaške. Republika Hrvaška je pogodbenica Okvirne konvencije Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin, zato je varstvo pravic slovenske manjšine zagotovljeno tudi z njenimi določbami. Kljub zakonski zaščiti pa se število Slovencev na Hrvaškem v zadnjih desetletjih nenehno zmanjšuje (Josipovič in Škiljan 2014, 34).

Slovenci na Hrvaškem so začeli organizirati društva na začetku 20. stoletja, vendar je večina teh društev pozneje prenehala delovati (Josipovič in Škiljan 2014, 32). Zaradi drugačnih zgodovinskih okoliščin in življenja v skupni državi so krovno organizacijo dobili šele leta 1992, ko je bila ustanovljena Zveza slovenskih društev na Hrvaškem, sprva s sedežem na Reki, zdaj v Zagrebu. Leta 2004 se je omenjena organizacija vključila tudi v SLOMAK, koordinacijo, ki povezuje krovne organizacije slovenskih manjšin v sosednjih državah (Pajnič 2006, 193).

3 MEDIJI IN NACIONALNA IDENTITETA

3.1 MEDIJSKA KONSTRUKCIJA NACIONALNE IDENTITETE

Medijski diskurz je pomemben oblikovalec realnosti in kot tak pomemben akter pri konstrukciji nacionalne identitete (Pušnik 1999, 796). Mediji s pomočjo besedil pri posameznikih aktivirajo občutenje oziroma pripadnost natančno določeni nacionalni skupnosti ali suvereni državi (prav tam). Identiteta družbenih akterjev v medijskem tekstu je po navadi konstruirana in definirana kot identiteta članov posameznih skupin s poudarjanjem reprezentacije drugih kot drugačnih. To, kar so pri Andersonovem konstituiranju narodov začeli tiskani mediji, zdaj nadaljujejo elektronski mediji. Kot piše Vogrinc v spremni besedi k Andersonovemu delu *Zamišljene skupnosti* (1998, 194), nacionalna TV, in pred njo že radio, s samim monopolom nad nagovarjanjem nacije v nacionalnem jeziku vsak dan z vrsto oddaj z vseh izbranih področij življenja nenehno zagotavlja skupnostne vezi. Stalno vzdrževanje medsebojne prepoznavne zagotavlja sprotno rekonstituiranje nacije.

V smislu definicije moderne nacije kot kolektivnega delovanja na podlagi kolektivnega spomina lahko po mnenju Pušnikove (1999, 799) domnevamo, da se člani določene nacije obnašajo v duhu kolektivnega spomina, ki ga utrjuje državna ideologija. Pri vzdrževanju tega kolektivnega spomina igra posebno vlogo medijski diskurz s ponujanjem in vzdrževanjem mitov, krepitvijo ceremonij in ritualov, v katerih posamezniki sodelujejo preko množičnih medijev kar na svojih domovih (prav tam). Države namreč množične medije izkoriščajo za standardizacijo in homogenizacijo ideologij, še bolj pa je pomembna zmožnost medijev, da so nacionalne simbole spremenili v del življenja vsakega posameznika in tako odpravili delitev na zasebno in javno oziroma nacionalno sfero (Hobsbawm 2007, 169). Medijski diskurzi tako krepijo podobo, kdo je član določene zamišljene skupnosti in kdo ne. V tem smislu je `biti Slovenec` le učinek hegemoničnih diskurzov v določenih družbi (Pušnik 1999, 806).

Čeprav sodobne družbeno-ekonomske razmere posameznike silijo v vseživljenjsko identitetno delo, je tudi zdaj za oblikovanje identitete najbolj ključno obdobje otroštva in adolescence (Arnett 2007; Jenkins 2008). Na določeni stopnji razvoja se začnejo

strukture zunanjih odnosov posameznika spreminjati v notranje duševne strukture. Posameznik začne prenašati vzorce interakcij vase, ko se začne tudi sam zaznavati in razumeti kot objekt interakcij drugih z njim (Nastran Ule 2000, 95). V omenjenem obdobju otroštva in adolescence so posamezniki torej bolj dojemljivi za vpliv okolja, odgovore na svoja vprašanja pa v sodobnosti vedno bolj iščejo v različnih medijih (Arnett 2007, 337–338).

Lastnost množičnih medijev je, da s svojim odnosom do informacije, oglaševanjem in propagando znatno vplivajo na oblikovanje javnega mnenja, razširjanje specifičnih identitet in s tem na vrednote, kulturo in življenje družbene skupnosti (Vrečar 2007, 17). Področja, na katerih mediji dopolnjujejo ali pa celo izpodrivajo tradicionalna socializacijska okolja, kot sta denimo družina ali pa šola, je Beltram (1986, 230) razvrstil v tri sklope: kulturo, izobraževanje ter sprostitev in zabavo.

Mediji imajo na področju posredovanja med družbenimi skupinami in (pri)vzgajanja občutka pripadnosti skupnosti dvojno vlogo – lahko so faktor združevanja ali oddaljevanja med skupinama (Beltram 1986, 237). Mediji tako lahko sodelujejo pri ohranjanju tradicionalne bipolarnosti »mi-oni« na eni strani oziroma pri nastajanju družbe, v kateri bi tudi »oni« imeli možnost, da postanejo »mi« (Komac 2007, 374). Prek medijskih podob so člani občinstva npr. povabljeni h konstrukciji občutka, 'kdo smo', ki se nanaša tudi na občutenje tega, 'kdo nismo', ali kot 'mi' in 'oni', 'insiderji' in 'outsiderji', 'kolonizatorji' in 'kolonizirani', 'državljeni' in 'tujci', 'normalni' in 'deviantni', 'prijatelji' in 'nasprotniki', 'zahod' in drugi. Tako prihaja do medsebojnega razločevanja in diferenciacije v družbi mobiliziranih interesov (Cottle 2000, 2). Odnos medijev do vprašanja manjšin je zamejen in pogojen z zgodovinsko oblikovano percepcijo naroda in t.i. nacionalnega vprašanja (Komac 2007, 375). »Mediji težko popravljajo ali celo odpravljajo nekaj, kar je rezultat dolgotrajne in načrtne socializacije. Lahko pa prispevajo ustrezen delež k ovrednotenju »večnih resnic« in ustvarjanju strpnega pluralnega okolja. Zato je izjemnega pomena aktivno delovanje medijev proti pojavom rasizma, etnični odbojnosti in ksenofobiji, predsodkom in sovražnemu obnašanju do etnično ter religiozno drugačnih« (Komac 2007, 375).

3.2 KONCEPT REPREZENTACIJE

Mediji niso zrcalo sveta kot takega, temveč ga zgolj reprezentirajo (Fairclough 1995b, 103). Stuart Hall (1997, 15) je pojem reprezentacije opredelil kot »ključni del procesa, v katerem člani iste kulture proizvajajo pomene in si jih izmenjujejo. Vključuje uporabo jezika, znakov in podob, ki štejejo za stvari ali jih predstavljajo«.

Pri proizvodnji kulturnega pomena govori Hall (1997, 17) o dveh sistemih reprezentacije, in sicer o mentalnih reprezentacijah in jeziku. Mentalne reprezentacije so namenjene interpretaciji sveta, ki nas obdaja, tako materialnega kot tudi abstraktnega. Mentalne reprezentacije nam na podlagi kategorizacij in klasifikacij omogočajo osmisлити svet v pomenske kategorije oziroma konceptualne zemljevide, ki so skupni določeni kulturi in zaradi katerih stvari interpretiramo na podoben način (Hall 1997, 18). Jezik kot drugi sistem interpretacije pa uporabljamo za izmenjavo pomenov in konceptov. Skupni konceptualni zemljevidi morajo biti prevedeni v skupni jezik, da lahko naše ideje in koncepte povezujemo s pisavo, govorjenimi zvoki ali vizualnimi podobami, ki jim z eno besedo pravimo znaki. Ti znaki nam omogočajo sporazumevanje in komunikacijo znotraj naše kulture (prav tam).

V jedru procesa proizvodjanja pomena v kulturi sta torej dva povezana sistema reprezentacije. Prvi nam omogoča, da z ustvarjanjem vrste povezav med stvarmi (ljudmi, predmeti, dogodki, abstraktnimi pojmi) in svojim konceptualnim zemljevidom dajemo svetu pomen. Drugi sistem pa je odvisen od ustvarjanja povezav med našim konceptualnim zemljevidom in vrsto znakov, organiziranih v različne jezike, ki nadomeščajo in predstavljajo te koncepte (Hall 1997, 19). »Povezava med `stvarmi`, koncepti in znaki je bistvena pri proizvodnji pomena v jeziku. Proces, ki te tri elemente povezuje, imenujemo `reprezentacija`« (prav tam).

V ospredju konstruktivističnega pristopa je, da ne izhaja iz domneve o dani naravi sveta. Nobenega bistva torej ni znotraj stvari ali ljudi samih, ki jih dela to, kar so (Burr 1995, 5). V skladu s tem pristopom pomena torej ne določa materialni svet, temveč jezikovni ali katerikoli drug sistem, ki ga uporabljamo za predstavitev naših konceptov (Hall 1997, 25). Pomeni se nenehno producirajo in izmenjujejo v vsaki družbeni interakciji, v kateri sodelujemo. Kot še opozarja Hall (1997, 61), je ena od

pomembnejših idej pri reprezentaciji, da jo razumemo v luči kulturnega relativizma. Stvari, ljudje in dogodki nimajo stalnih, nespremenljivih in končnih pomenov. Družba je tista, ki proizvaja pomene, ti pa se spreminjajo skozi čas in so drugačni v vsaki kulturi.

V današnji dobi množičnih komunikacij imajo mediji pri produkciji pomenov velik vpliv. Prav medijske reprezentacije so med osrednjimi ponudniki diskurzov, med katerimi se stalno bijejo boji za prevladujočo interpretacijo realnosti. Tisti, ki imajo moč v družbi, določajo, katera mnenja se prebijejo v ospredje in katera ostajajo v ozadju (Van Dijk 2000, 34). Reprezentacije konstruirajo svet, določeno verzijo resničnosti, ki je odvisna od družbenega položaja, interesov in namenov oblikovalcev reprezentacije (Fairclough 2003, 136–137). Kot poudarja Kuhar (2006, 123), mediji kljub vsej moči in vplivu sicer ne morejo vpisovati pomenov v nas, saj nismo mentalna *tabula rasa*, kljub temu pa imajo legitimno in pojasnjujočo moč, da oblikujejo in definirajo politično realnost, še posebej v neznanih ali ogrožajočih razmerah.

3.3 MEDIJI IN NARODNE MANJŠINE

Politike, ki promovirajo dominantno narodno skupnost v določeni državi, njeno kulturo in kazalce njene identitete, so stalnica v nacionalnih državah. Potreba po trajnosti teh politik izhaja iz nikoli uresničene etnokulturne homogenosti (Roter 2009, 24). Nacionalna identiteta ni končana, zato vedno obstaja možnost za njeno dodatno utrditev, prav tako tudi možne grožnje identiteti dominantne skupnosti, ki jih lahko predstavlja obstoj narodnih manjšin (prav tam). Če želijo narodne manjšine ohraniti svojo posebno nacionalno identiteto, ki jim jo dominantni državni diskurz s svojim ideološkim aparatom pogosto odreka, morajo ubrati ustrezne strategije za zavarovanje lastne identitete. Pri tem jim je na voljo nabor manjšinskih pravic, ki so se skozi daljše obdobje uveljavile v mednarodnem pravu. Med njimi je tudi pravica do informiranja, katere del je dostop do medijev iz matične države (Komac 1999, 50).

Pripadniki narodnih manjšin se po navadi razlikujejo od pripadnikov večinskega naroda po jeziku (Beltram 1986, 235). »Maksimalizacija razlik navzven in minimalizacija navznoter, kar je značilno poudarjanje etnične identitete, potekata v

prvi vrsti prek jezika« (Južnič 1993, 281). Informiranje v maternem jeziku je eden od najpomembnejših dejavnikov pri ohranjanju narodnostne identitete in razvoju narodnostne skupnosti. Narodnostna skupnost lahko ohrani svoje specifične lastnosti, če ima pri tem podporo medijev (Pavšič 2002, 44). Poleg tega so manjšinski mediji tisti, ki lahko presegajo preživetni koncept »nacionalizacije zgodovine« in sovražne predstave o sosedih (Grafenauer in Munda Hirnök 2012, 48).

Narodnostna identiteta pripadnikov manjšin se ohranja in razvija prek medijev tako, da ti povezujejo skupnost in krepijo občutek pripadnosti. Prek medijev manjšina komunicira med seboj, z družbo in državo, v kateri živi, ter z matično domovino (Susič 1986, 1525). Uporaba manjšinskih medijev omogoča integracijo pripadnikov manjšin v njihovo lastno skupnost. Uporaba večinskih medijev omogoča integracijo v širši družbeni sistem na političnem, gospodarskem in delno kulturnem področju. Uporaba matičnih medijev pa omogoča integracijo v skupni kulturni prostor (prav tam).

Mediji v jeziku manjšinske skupnosti bi morali delovati na vseh področjih, kot to počnejo večinski: informativnem, umetniškem, kulturnem, razvedrilnem in izobraževalnem, ob tem pa bi se morali še posebej posvetiti specifičnim medijskim potrebam manjšinske skupnosti (Grafenauer in Munda Hirnök 2012, 46–48). Za manjšinske medije je značilen manjši krog odjemalcev in bolj lokalno obarvane teme, ki jim zaradi pomanjkanja programskega časa pogosto ni možno dati dovolj širine. Velik problem večine manjšinskih medijev je pomanjkanje sredstev za ustrezno, tako časovno kot tudi kakovostno oddajanje oziroma izhajanje (Grafenauer in Munda Hirnök 2012, 49). V kratko odmerjenih terminih za oddajanje ne morejo zadovoljiti vseh potreb gledalcev in poslušalcev, saj je zaradi omejenega predvajalnega časa omejen tudi nabor vsebin. (Vrečar 2007, 21). Poleg tega manjšina, ki živi na narodnostno mešanem območju v specifičnem družbeno-ekonomskem prostoru, brez stikov z matičnim narodom ne more ohranjati jezika na dovolj visoki funkcionalni ravni (Beltram 1986, 236). Če pripadniki manjšine ne obvladajo ustreznega izrazoslovja v svojem jeziku, morajo ponj v večinski jezik (Brezigar 2012, 44). Mediji v jeziku manjšine močno vplivajo na poznavanje, učenje in utrjevanje jezika narodne skupnosti, s čimer se znotraj skupnosti krepi uporaba jezika, posledično pa se upočasnijo asimilacijski procesi. Jezik ne igra več samo vloge posrednika sporočil,

temveč je tudi sam kulturna vrednota. »Jezik postane tako tudi vsebina sporočila« (prav tam). Zaradi vseh omenjenih razlogov je pomembno, da je manjšini omogočen dostop do ustreznih medijev iz matične države ter da je v teh medijih tudi ustrezno pokrita. Pomembni so različni viri posredovanja informacij, kot so časopisi, radio, televizija in internet (Grafenauer in Munda Hirnök 2012, 49), pri čemer so zaradi tehničnih zmožnosti za manjšine najbolj uporabni elektronski mediji (Pavšič 2002, 44).

Čeprav se manjšinska kultura zaradi drugačnega družbenega okvirja razlikuje od matične, imata veliko področij skupnih, ne pa vseh (Beltram 1986, 237). Vsebina medijev iz matične države je pogosto nezanimiva za manjšinske skupnosti, hkrati pa so teme, s katerimi poskušajo narodne manjšine prodreti v medije matičnega naroda, za slednje preveč manjšinske in obrobne (Pavšič 2002, 44). Televizijski program v vašem jeziku ne pomeni nujno tudi vaše kulture (prav tam).

4 ZAMEJSKI PROSTOR V MEDIJSKI ZAKONODAJI TER ORGANIZIRANJE POROČANJA O ZAMEJSKEM PROSTORU NA RTV SLOVENIJA

Kot sem pojasnil v dozdajšnjih poglavjih, si država s svojim aparatom prizadeva za nacionalno homogenost na svojem ozemlju in za utrditev dominantne nacionalne identitete (Roter 2009, 24). Manjšine pri tem varuje vrsta manjšinskih pravic, ki so se uveljavile v mednarodnem pravu. Za naše raziskovalno področje so pomembni dokumenti, ki manjšini omogočajo dostop do medijev iz matične države, predvsem elektronskih. Bolj specifično pa delovanje RTV Slovenija v zvezi z zamejskim prostorom določa slovenska zakonodaja, ki jo bom predstavil v nadaljevanju poglavja.

4.1 ZAMEJSKI PROSTOR V SLOVENSKI MEDIJSKI ZAKONODAJI

Delovanje RTV Slovenija kot nacionalnega medija in njegove dolžnosti do Slovencev v sosednjih državah določata predvsem Zakon o RTV Slovenija (ZRTVS–1)²⁰ in Zakon o medijih (Zmed).²¹ Kot piše Komac (2007, 376), odnos slovenskih medijev do etničnih/narodnih manjšin temelji na (zamejenem) pojmovanju slovenske nacije in vloge slovenske države – temeljna funkcija novonastale države je »obramba« slovenskega naroda v vsej njegovi državniški večplastnosti in uveljavljanje italijanske, madžarske, romske narodne skupnosti. Znotraj tega okvira je oblikovana tudi zakonodaja o medijih, kar je razvidno iz 4. člena ZMed:

- (1) Republika Slovenija podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne:
- za uresničevanje pravice državljanov oziroma državljanek Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnikov oziroma pripadnic slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski, italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in do obveščenosti;
 - za zagotavljanje pluralnosti in raznolikosti medijev;

²⁰ *Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS–1)*. Uradni list Republike Slovenije 96/2005, 9945 (28. oktober 2005).

²¹ *Zakon o medijih (ZMed)*. Uradni list Republike Slovenije 35/2001, 4017 (11. maj 2001).

– za ohranjanje slovenske nacionalne in kulturne identitete /.../

Podobne določbe najdemo v Zakonu o RTV Slovenija (ZRTVS–1). Kot piše v 1. členu ZRTVS–1, RTV Slovenija

/o/pravlja javno službo na področju radijske in televizijske dejavnosti, določeno s tem zakonom, z namenom zagotavljanja demokratičnih, socialnih in kulturnih potreb državljanov in državljanov Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnic in pripadnikov slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski, italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, ter druge dejavnosti v skladu s tem zakonom in Statutom RTV Slovenija ter zakonom, ki ureja področje medijev.

V 3. členu ZRTVS–1 piše, da delovanje RTV Slovenija med drugim obsega »ustvarjanje, pripravljanje, arhiviranje in oddajanje radijskih in televizijskih programov za slovenske narodne manjšine v sosednjih državah ter za izseljence in zdomce«.

Kot piše v 4. členu ZRTVS–1, RTV Slovenija

zagotavlja verodostojne in nepristranske informativne oddaje, s katerimi celovito obvešča o političnem dogajanju doma in v zamejstvu, o pomembnih dogodkih v preostalih evropskih državah, zlasti članicah Evropske unije, in o pomembnih svetovnih temah tako, da posredovane vsebine omogočajo objektivno javno obveščenost državljanov Republike Slovenije, Slovencev po svetu ter pripadnikov slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski /.../

Poleg tega RTV Slovenija »/.../zagotavlja oddaje, ki odražajo življenje in probleme različnih struktur prebivalstva, pri čemer izhaja iz načela enakopravnega obveščanja o dogajanjih v vseh delih Slovenije in zamejstva /.../« (ZRTVS–1, 4. člen). Ob tem »/.../ v sodelovanju z javnimi radiotelevizijami sosednjih in drugih držav podpira nastanek in razvoj čezmejnih radijskih in televizijskih projektov« (prav tam). V istem členu še piše, da RTV Slovenija »obvešča slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah /.../ o dogajanjih in dosežkih na kulturnem in drugih področjih v Republiki Sloveniji«.

Poleg tega mora RTV Slovenija kot javna služba zagotavljati vidnost in slišnost programov RTV Slovenija, »/.../zlasti na območjih v zamejstvu, kjer živi slovenska narodna skupnost, skladno z meddržavnimi pogodbami« (ZRTVS–1, 13. člen).

Delovanje RTV Slovenija oziroma njenih novinarjev pa uravnava tudi dokument Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija. 11. točka je

namenjena programom posebnega pomena, v njej pa med drugim piše, da so »Slovenci v zamejstvu deležni stalne skrbi novinarjev in urednikov RTV Slovenija. Njihovo življenje in delo spremljajo vsi programi. Njihovim posebnim potrebam in stikom z njimi pa so namenjeni posebni programi RTV Slovenija«.

Iz zgoraj omenjenih členov Zakona o RTV Slovenija in Zakona o medijih je očitno, da slovenska manjšina na Hrvaškem ni posebej omenjena, v nasprotju s Slovenci v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Gre za očitno neuskklajenost z že omenjeno Resolucijo državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM), saj ta med avtohtonimi slovenskimi manjšinami eksplicitno našteva tudi Slovence na Hrvaškem, v 5. členu RePASM pa piše, da

Republika Slovenija poudarja pomen medijev, posebej elektronskih, za obstoj in razvoj nacionalne zavesti pripadnikov slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah. Zato je potrebno zagotoviti sprejem televizijskih in radijskih signalov iz Republike Slovenije na območjih, kjer avtohtona manjšina živi. Potrebno je povečati obseg in kakovost obveščanja o avtohtoni manjšini v slovenskem medijskem prostoru /.../

Ob tem velja omeniti še Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM).²² Tudi v njem piše, da so Slovenci v zamejstvu » /.../ pripadniki avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah«, kot slovensko zamejstvo pa so opredeljena »obmejna območja vseh štirih sosednjih držav, kjer prebiva avtohtono slovensko prebivalstvo« (ZORSSZNM, 2. člen).

Naloge RTV Slovenija glede zamejskega prostora pa določa 30. člen ZORSSZNM:

(1) Javni zavod Radiotelevizija Slovenija je dolžan v okviru svojih, s področno zakonodajo opredeljenih nalog, skrbeti za ustrezno obveščanje Slovencev v zamejstvu in obveščanje javnosti v Republiki Sloveniji o problematiki Slovencev v zamejstvu in po svetu.

(2) Vsem zainteresiranim Slovincem zunaj Republike Slovenije, ki živijo na območju dosega satelitskega oddajanja oziroma sprejemanja signalov Radiotelevizije Slovenije, je ta dolžna omogočiti sprejemanje svojih programov brez vsakršnih odškodnin, naročnin ali drugih oblik plačevanja.

²² *Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* (ZORSSZNM). Uradni list Republike Slovenije 43/2006, 4605 (21. april 2006).

4.2 ORGANIZIRANJE POROČANJA O ZAMEJSKEM PROSTORU NA RTV SLOVENIJA

RTV Slovenija poroča o zamejskem prostoru in slovenskih manjšinah tako v dnevnoinformativnih oddajah kot tudi v posebnih oddajah, namenjenih dogajanju v zamejskem prostoru. Na radiu oziroma televiziji sicer ni posebnega uredništva, ki bi spremljalo zgolj zamejstvo. Organiziranost dopisništev, ki pokrivajo ta prostor, se poleg tega razlikuje po posamičnih državah. V Italiji ima RTV Slovenija dva dopisnika; eden poroča iz Rima in občasno pokriva tudi manjšinske teme.²³ Dopisnik, ki formalno deluje v okviru regionalnega centra RTV Koper–Capodistria, pa pokriva zgolj zamejski prostor v Furlaniji Julijski krajini.²⁴ Drugačna je organiziranost v Avstriji, saj en dopisnik pokriva tako zamejski prostor na avstrijskem Koroškem kot tudi vso Avstrijo, in to za oba medija, radio in televizijo.²⁵ Tudi iz Hrvaške poroča le en dopisnik, a le redko o zamejskem prostoru v tej državi.²⁶ Slabše je organizirano medijsko pokrivanje Porabja, saj RTV Slovenija nima stalnega dopisnika na Madžarskem. Za televizijske informativne oddaje Madžarsko in tamkajšnji zamejski prostor pokriva dopisnik, ki je televizijski dopisnik tudi za Pomurje,²⁷ za Radio Slovenija pa o dogajanju v Porabju le občasno poroča honorarna sodelavka.²⁸

Na Radiu Slovenija je dogajanju v zamejskem prostoru namenjena redna tedenska oddaja Sotočja. Pripravljajo jo novinarji Radia Slovenija in honorarni sodelavci; na sporedu je vsak ponedeljek ob 20. uri na 1. programu. Oddaja Sotočja je na spletnih straneh RTV Slovenija predstavljena takole:

Enourna oddaja, ki je na sporedu vsak ponedeljek ob 20.00, je namenjena vsem, ki želijo biti obveščeni o dogajanjih v našem zamejstvu. Torej Slovencem, ki živijo v sosednjih državah, tistim, ki jih zanima tako imenovan slovenski etnični prostor in na sploh naša skupinska identiteta. Oddaja je mozaičnega tipa. V prvem delu namenjamo največ pozornosti političnim dogajanjem, v drugem delu pa skušamo poslušalstvu približati kraje, kjer živijo naši rojaki, zanimive osebnosti in utrinke iz življenja manjšinskih skupnosti. Sicer pa se v oddaji lotevamo tudi tem, ki so povezane z drugimi manjšinami v Evropi in svetu in jih skušamo vključevati v

²³ V analiziranem obdobju je bila dopisnica RTV Slovenija iz Rima Mojca Širok.

²⁴ O dogajanju v zamejskem prostoru v Italiji je za RTV Slovenija veliko let in tudi v analiziranem obdobju poročala dopisnica Mirjam Muženič.

²⁵ O dogajanju v Avstriji, še posebej na avstrijskem Koroškem, je na RTV Slovenija veliko let in tudi v analiziranem obdobju poročal dopisnik Lojze Kos.

²⁶ V analiziranem obdobju je bil dopisnik RTV Slovenija iz Zagreba Vanja Vardjan.

²⁷ V analiziranem obdobju je bil dopisnik TV Slovenija za Pomurje in tudi Porabje Bojan Peček.

²⁸ V analiziranem obdobju je za Radio Slovenija iz Porabja poročala honorarna sodelavka Silva Eöry.

naš okvir. Prepričani smo, da varstvo manjšin ni le del nacionalne politike ampak tudi širše varovanja človekovih individualnih in kolektivnih pravic.

Televizija Slovenija sama ne producira posebnih oddaj o zamejskem prostoru, redno pa predvaja oddaje, ki jih pripravljajo zamejski mediji. Tedenska informativna oddaja, ki jo pripravlja slovensko uredništvo avstrijske javne radiotelevizije, se imenuje Dober dan, Koroška; TV Slovenija jo predvaja na 1. programu vsak ponedeljek popoldne in jo ponavlja na 2. programu ob torkih popoldne. Dnevnik Slovencev v Italiji pa je dnevnoinformativna oddaja, ki jo vsak dan pripravlja slovensko uredništvo italijanske radiotelevizije RAI v Trstu; TV Slovenija predvaja oddajo vsak dan po polnoči na prvem programu. Na spletnih straneh RTV Slovenija je ta oddaja predstavljena takole:

Dnevnik Slovencev v Italiji je informativna oddaja, v kateri novinarji poročajo predvsem o dnevnih dogodkih med Slovenci v Italiji. Je pomembno ogledalo njihovega vsakdana, v njem opozarjajo na težave s katerimi se soočajo, predstavljajo pa tudi pestro kulturno, športno in družbeno življenje slovenske narodne skupnosti. V oddajo so vključene tudi novice iz matične domovine.

Slovenski utrinki pa so dvotedenska informativna oddaja o dogajanju v Porabju. Pripravljajo jo novinarji iz vrst slovenske manjšine na madžarski televiziji, TV Slovenija pa jo predvaja vsak drugi petek ob 14.30 na prvem programu. Več manjšinskih oddaj sicer v okviru svojih programov pripravlja regionalni RTV center Koper–Capodistria; med njimi oddajo Športel o zamejskem športu v Italiji in oddajo S-prehodi o življenju in dogodkih na meji med Slovenijo in Italijo.

Vse našteje oddaje so dostopne na spletnih straneh RTV Slovenija. Na njih deluje tudi poseben spletni podportal, poimenovan Slovenci v sosednjih državah. Na njem je dosegljiv izbor novic, ki jih o dogajanju v zamejstvu (bolj ali manj) redno pripravljajo zamejski novinarji. Izbor novic iz Italije pripravljajo novinarji tržaškega Primorskega dnevnika, iz avstrijske Koroške (in Štajerske) pa sodelavci slovenskega uredništva avstrijske državne radiotelevizije ORF. O dogajanju v Porabju in v hrvaškem zamejstvu poročajo honorarni sodelavci iz obeh držav.

5 METODOLOŠKI ZASNUTEK RAZISKAVE: ZAMEJSKI PROSTOR V DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH RTV SLOVENIJA

V empiričnem delu naloge, kjer bom analiziral, kako se v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija poroča o zamejskem prostoru in zamejcih, bom raziskal te teze:

Teza 1: RTV Slovenija v dnevnoinformativnih oddajah reproducira prevladujoči državotvorni diskurz o zamejskem prostoru in zamejskih Slovencih.

Teza 2: Prispevki iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija so raznoliki, tako po vsebini kot po virih.

Teza 3: V ospredju poročanja iz zamejskega prostora niso več konflikti med večino in manjšino v sosednjih državah, temveč prevladuje diskurz sodelovanja in razumevanja.

Teza 4: Prispevki o zamejskem prostoru so v dnevnoinformativnih oddajah ponavadi potisnjeni na obrobje poročanja, torej na konec informativnih oddaj in v oddaje, ki ne veljajo za osrednje.

Teza 5: Zamejski prostor je v dnevnoinformativnih oddajah na RTV Slovenija pokrit neenakomerno; preferirano je zamejstvo v Avstriji in Italiji, tisto na Madžarskem in Hrvaškem pa je potisnjeno na obrobje.

Teza 6: Poglavitna razloga za neenakomerno pokrivanje zamejskega prostora na RTV Slovenija sta kadrovska podhranjenost dopisništev v zamejstvu ter odnos urednikov na RTV Slovenija do prispevkov iz zamejskega prostora.

Empirična analiza bom opravil na dveh ravneh; prva raven bo analiza reprezentacij zamejcev in zamejskega prostora v radijskih in televizijskih dnevnoinformativnih oddajah na RTV Slovenija, druga raven pa bo obsegala analizo odzadja proizvodnje medijskih tekstov, in sicer analizo delovanja pristojnih urednikov in dopisnikov na RTV Slovenija.

Dnevnoinformativne oddaje sem izbral zato, ker mora RTV Slovenija v skladu z Zakonom o RTV Slovenija (ZRTVS–1, 4. člen) zagotavljati verodostojne in nepristranske informativne oddaje, s katerimi celovito obvešča o dogajanju doma in v

zamejstvu. V analizo bom vključil obdobje od 1. decembra 2013 do 31. maja 2014. To obdobje sem izbral glede na dosegljivost podatkov o analiziranih posnetkih. Konec leta 2013 so na Radiu Slovenija vzpostavili novi arhiv predvajanih dnevnoinformativnih oddaj, kar je močno olajšalo tudi iskanje prispevkov iz zamejstva. V analizi bom upošteval prispevke dopisnikov RTV Slovenija, povezane z zamejskim prostorom. V izbranem obdobju je teh prispevkov 183, in sicer 88 televizijskih in 95 radijskih. Prispevki so dolgi približno minuto in pol; vsak prispevek predstavlja eno enoto.

V okviru prve ravni analize bom najprej naredil okvirni kvantitativni pregled analiziranih prispevkov iz zamejskega prostora, kar bom uporabil kot iztočnico za podrobnejšo kvalitativno analizo. Analiziral bom količino prispevkov, namenjenih posamezni manjšini, uvrščanje prispevkov iz zamejskega prostora v posamezne dnevnoinformativne oddaje, tematsko področje prispevkov ter vire v prispevkih. Takšna kvantifikacija mi bo pomagala pri preverjanju več postavljenih tez.

Kvalitativni del analize reprezentacij zamejcev in zamejskega prostora sestavljata makro- in mikroanaliza; obe bom uporabil za preverjanje teze, da RTV Slovenija v dnevnoinformativnih oddajah reproducira prevladujoči državotvorni diskurz o zamejskem prostoru in zamejcih. Zanimalo me bo predvsem, kako se skozi medijska besedila konstruira nacionalna identiteta slovenskih manjšinskih skupnosti v sosednjih državah ter kako so v medijskem diskurzu reprezentirani »mi« in »drugi«.

V okviru makroanalize bom analiziral poročanje iz zamejskega prostora v že omenjenem obdobju od 1. decembra 2013 do 31. maja 2014. Šestmesečno obdobje je namreč dovolj dolgo za verodostojno analizo reprezentacije zamejcev in zamejskega prostora. Nato bom v okviru mikroanalize analiziral poročanje o obletnicah koroškega plebiscita v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Slovenija v več različnih časovnih obdobjih. Izbral sem poročanje o plebiscitnih proslavah, saj so te pomemben kazalec odnosa avstrijskih oblasti do manjšine, pa tudi odnosov med narodoma na Koroškem (Pušnik 2011), poročanje s teh obletnic pa odslikava tudi odnose med državama; vse to mi bo pomagalo pri preverjanju teze o medijski reprodukciji prevladujočega državotvornega diskurza. Najprej bom analiziral poročanje o koroškem plebiscitu leta 1977. To obletnico sem izbral zaradi

dosegljivosti posnetkov in primerjave poročanja v takratnem in zdajšnjem političnem sistemu. Sledila bo analiza poročanja o plebiscitnem dogajanju leta 1978. Prispevek je namreč prvič pripravil dopisnik Lojze Kos, ki je nato vse do leta 2015 poročal o dogajanju na avstrijskem Koroškem. V nadaljevanju bom analiziral poročanje leta 1984, ko so se napetosti vnovič zaostrele ob napovedi spornega referendumu o dvojezičnem šolstvu, ter leta 1986, ko se je na vrh skrajno desne avstrijske svobodnjaške stranke povzpел bodoči koroški deželni glavar Jörg Haider. Sledila bo analiza poročanja ob okrogli, 80. obletnici plebiscita leta 2000, v obdobju zaostrenega odnosa do manjšine, ki ga je posebej obhajal Haider. Analiziral bom še poročanje v letih 2004, 2008, 2011 in 2013. Leto 2004 pomeni pomembno prelomnico v meddržavnih odnosih, saj gre za leto vstopa Slovenije v EU. Konec leta 2007 so padle meje med državama, potem ko je Slovenija vstopila v schengenski prostor brez notranjih meja med članicami EU. Leta 2008 je še zadnjič na plebiscitni proslavi nastopil koroški deželni glavar Jörg Haider, ki je pomembno zaznamoval zaostren odnos koroških oblasti do slovenske manjšine. Leto 2011 je bilo prelomno zaradi sklenitve dogovora o dvojezičnih napisih na avstrijskem Koroškem in leta 2013 je na avstrijskem Koroškem prevzela oblast nova, manjšini naklonjena deželna vlada pod vodstvom deželnega glavarja, socialdemokrata Petra Kaiserja.

Pri kvalitativni analizi reprezentacije zamejcev in zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija bom uporabil kritično analizo diskurza (KAD). Ta metoda omogoča povezovanje jezikovne analize z družbeno: jezik analizira v odnosu na družbeni kontekst, v katerem je uporabljen, in na družbene posledice njegove uporabe (Fairclough 1995a, 9). KAD je posebej uporabna za raziskovanje ideologij, vprašanj nadvlade in razmerij moči med socialnimi entitetami in razredi, med nacionalnimi, etničnimi, religioznimi, političnimi, kulturnimi in drugimi skupinami. (Titscher in dr. 2000, 164).

Še posebej skrbno je obravnavan jezik množičnih medijev kot mesto moči, boja in tudi kot mesto, kjer je jezik navidezno transparenten. Medijske institucije pogosto trdijo, da so nevtralne v zagotavljanju prostora, ki je namenjen javnemu diskurzu, da nepristransko odražajo stanje stvari in da podajajo poglede ter argumente tistih, ki ustvarjajo novice. Fairclough pokaže na zmotnost takšnih predpostavk in s pomočjo primerov oriše posredniško in konstrukcijsko vlogo medijev (Wodak in dr. 2009a, 13).

KAD se torej osredotoča na jezik (ta igra pomembno vlogo pri reproduciranju ali spreminjanju družbeno-kulturnih razmerij oblasti) in išče subtilne pomene, s katerimi besedila in govor upravljajo z umom ter tako ustvarjajo konsenz (Van Dijk 1993, 132). V okviru KAD je razvitih več teoretskih in metodoloških prijemov analize diskurza (Titscher in dr. 2000, 144), pri čemer *diskurz* razumem kot »kot skupek družbenih in diskurzivnih praks ter jezikovnega besedila – govorjenega ali pisnega« (Fairclough 1995a, 17). Ožje gledano je diskurz raba jezika na določenem področju. Družbeni akterji skozi diskurz konstituirajo svoje vloge v družbi, svoje identitete in medosebne relacije (Wodak 2009b, 8). Diskurzivna konstitucija subjektov pomeni, da obstajajo analizirane manjšinske skupine šele znotraj diskurzivnega polja (na primer medijskega), to pa ima zanje realne posledice; medijske reprezentacije namreč soustvarjajo predstavo o teh skupinah in tako lahko prispevajo k večji ali manjši strpnosti do njih (Kuhar 2006, 122).

Pojem *kritičen* v sintagmi KAD razumem kot tak, ki ima distanciran odnos do podatkov, ki jih vključuje v družbeno in ki se skozi znanstveno raziskovanje osredinja na refleksijo našega lastnega početja (Wodak 2009b, 16). Pomembno mesto v KAD ima tudi pojem *ideologija*. Gre za sisteme idej, ki zavzemajo prostor v simboličnem polju misli in prepričanj. Diskurzi delujejo ideološko, KAD pa pojmuje ideologijo kot pomemben vidik pri uvajanju in vzdrževanju odnosov neenake moči (Wodak 2009b, 17).

V analizi se bom osredotočil predvsem na pristopa Normana Fairclougha in Ruth Wodak. V skladu s Faircloughovim pristopom (1995b, 57) KAD obravnava tri ravni analize diskurza: analizo teksta,²⁹ analizo diskurzivnih praks in analizo družbenih praks. Prva raven analize je deskriptivna, obsega analizo oblike in pomena, sestave besedila, stavčnih figur, slovnice in besedišča. Druga raven analize vključuje produkcijo, distribucijo in interpretacijo, tretja pa se nanaša na družbeni kontekst, preučuje diskurz v odnosu do ideologije, hegemonije in oblasti (Fairclough 1995b, 57–62). Diskurzivno-zgodovinski pristop, ki ga predstavlja Ruth Wodak (2009a, 7–8), pa skuša v KAD uvesti čim več informacij o zgodovinskem ozadju analiziranega primera; poleg tega poudarja diahronične spremembe, uvedene v različne vrste diskurzov v obravnavanem časovnem obdobju. V analiziranem primeru je diskurzivna

²⁹ V skladu s Faircloughom (1995b, 16) razumem tekst v širšem pomenu, torej ne le kot tekst časopisnega članka, temveč tudi transkripcijo radijskega ali televizijskega programa.

praksa novinarstvo, diskurzivni dogodki pa posamezni prispevki o zamejskem prostoru v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija.

Na drugi ravni analize s poglobljenimi intervjuji preverjam razloge za aktualno novinarsko prakso pri pokrivanju zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija. Za takšno preučevanje je najprimernejša metoda poglobljen polstrukturiran intervju. Ta omogoča pridobitev poglobljenih informacij o občutjih, izkušnjah, stališčih in percepcijah raziskovalnega subjekta (Schutt 2001, 81). V polstrukturiranih intervjujih se raziskovalec opira na vnaprej pripravljen vprašalnik, nato pa po potrebi postavlja dodatna vprašanja, ki naj bi sogovornika napeljala k temu, da določeno stvar pojasni bolj jasno ali dodatno (Roulston 2010, 15). Prek intervjujev želim raziskati uredniško politiko in nastajanje vsebin, povezanih z zamejstvom. Skušam ugotoviti, kako dopisniki iz zamejskega prostora izbirajo teme, koliko so samostojni pri delu ter po kakšnem ključu izbirajo vire. V intervjujih z uredniki pa skušam ugotoviti, kako vidijo vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora, kako in katere tematike iz zamejstva uvrščajo v dnevnoinformativne oddaje in katera načela jih vodijo pri tem. Za te namene sem opravil 6 intervjujev, in sicer s 4 dopisniki, ki pokrivajo zamejski prostor v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija, ter z dvema urednikoma dnevnoinformativnih oddaj na radiu oziroma televiziji. Prvi intervju sem opravil 3. 6. 2015 z glavnim urednikom dnevnoinformativne redakcije Radia Slovenija Miho Žoržem v pisarni uredništva v Ljubljani. Z intervjuvancem sem se pogovarjal približno 45 minut. Teme pogovora so se navezovale na načela, ki jih upošteva urednik pri razvrščanju prispevkov iz zamejstva v oddaje, katere teme se mu zdijo pomembne in zanimive ter kako gleda na morebitno vzpostavitev skupnega slovenskega medijskega prostora. Drugi intervju sem opravil 5. 6. 2015 z dopisnikom RTV Slovenija iz Hrvaške Vanjo Vardjanom v prostorih Radia Slovenija v Ljubljani. Intervju je trajal približno 40 minut. Zanimalo me je predvsem, katera načela ga vodijo pri poročanju iz zamejskega prostora na Hrvaškem, katere teme se mu zdijo zanimive in kakšen je interes urednikov zanje. Tretji intervju je bil 8. 6. 2015 z dopisnico RTV Slovenija za zamejski prostor v Italiji Mirjam Muženič, in sicer v kavarni v Kopru. V približno 45 minut trajajočem pogovoru mi je pojasnila, kako se odloča za teme poročanja, kako izbira vire ter katera načela upošteva pri tem. Zanimal me je tudi njen pogled na razvrščanje prispevkov iz zamejstva v dnevnoinformativne oddaje in

še, kako gleda na nacionalno identiteto zamejcev. Četrty intervju je bil 9. 6. 2015 z urednikom dnevnoinformativnih oddaj na Televiziji Slovenija Stanislavom Šterbuclom v prostorih njegovega uredništva v Ljubljani, trajal je približno 45 minut. V intervjuju so bila v ospredju načela za razvrščanje prispevkov iz zamejstva v oddaje, katere zamejske tematike se mu zdijo pomembne, pa tudi, zakaj so nekatere izmed njih bolj medijsko pokrite kot druge. Peti intervju sem opravil 10. 6. 2015 z dopisnikom Televizije Slovenija za Pomurje in Madžarsko Bojanom Pečkom v prostorih dopisništva v Murski Soboti. V približno 50-minutnem intervjuju je dopisnik pojasnil, kako se odloči za vire in teme poročanja, katerim načelom sledi pri tem in tudi odgovoril na vprašanje, ali imajo uredniki po njegovem dovolj posluha za zamejski prostor. Zadnji, šesti intervju je potekal 12. 6. 2015 z dopisnikom RTV Slovenija iz Avstrije Lojzetom Kosom v prostorih zunanjepolitičnega uredništva Radia Slovenija v Ljubljani. Z intervjuvancem sem se pogovarjal približno eno uro, in sicer predvsem o temah, ki se mu zdijo pomembne za poročanje. Zanimalo me je tudi, kako se odloča za vire, katera načela ga vodijo pri poročanju in kako se je skozi čas spreminjalo poročanje iz zamejstva.

6 KVANTITATIVNI PRIKAZ ANALIZIRANIH RADIJSKIH IN TELEVIZIJSKIH PRISPEVKOV

Na začetku analize sem kvantificiral prispevke iz zamejskega prostora. Namen tega ni podrobna kvantitativna analiza podatkov, temveč izhodišče za poglobljeno kvalitativno analizo, ki sledi v nadaljevanju naloge. S kvantifikacijo med drugim dobimo okvirni pregled analiziranih prispevkov v radijskih in televizijskih dnevnoinformativnih oddajah na RTV Slovenija po posameznih državah.

Tabela 6.1: Število prispevkov iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah TV Slovenija

zamejski prostor	december 2013	januar 2014	februar 2014	marec 2014	april 2014	maj 2014	skupaj	v odstotkih
v Avstriji	3	5	5	7	5	5	30	34,1 %
v Italiji	10	10	9	6	8	7	50	56,8 %
na Madžarskem	1	1	1	1	0	1	5	5,7 %
na Hrvaškem	1	0	2	0	0	0	3	3,4 %
skupaj	15	16	17	14	13	13	88	100%

V analiziranem obdobju 6 mesecev je bilo v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah objavljenih 88 prispevkov o zamejskem prostoru oziroma slovenskih skupnostih v zamejstvu. 50 prispevkov oziroma več kot polovica je bilo namenjenih zamejstvu v Italiji. Sledi zamejski prostor v Avstriji s 30 prispevki oziroma nekaj več kot 30 odstotki vseh prispevkov. Daleč zadaj sta zamejski prostor na Madžarskem s 5 prispevki in zamejstvo na Hrvaškem s 3 prispevki. Iz zgornje tabele je razvidno tudi, da so mesečna nihanja med številom prispevkov iz posamezne države majhna.

Tabela 6.2: Število prispevkov iz zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah Radia Slovenija

zamejski prostor	december 2013	januar 2014	februar 2014	marec 2014	april 2014	maj 2014	skupaj	v odstotkih
v Avstriji	4	8	7	6	6	8	39	41,1 %
v Italiji	8	11	7	5	9	11	51	53,7 %
na	0	2	1	0	0	0	3	3,1 %

Madžarskem								
na Hrvaškem	1	0	0	0	1	0	2	2,1 %
skupaj	13	21	15	11	16	19	95	100%

Podobno je količinsko razmerje med prispevki v radijskih dnevnoinformativnih oddajah. V analiziranem obdobju je bilo objavljenih 95 teh prispevkov. Največ, 51 prispevkov, je bilo namenjenih zamejskemu prostoru v Italiji. Sledi zamejstvo v Avstriji z 39 prispevki. Precej manj prispevkov, le 3 v šestih mesecih, je iz zamejskega prostora na Madžarskem in čisto na koncu razpredelnice je zamejstvo na Hrvaškem z le 2 prispevkoma v analiziranem polletnem obdobju.

Še bolj medijsko zapostavljen kot zgoraj omenjeni zamejstvi na Madžarskem in Hrvaškem je zamejski prostor na avstrijskem Štajerskem. V analiziranem obdobju 6 mesecev je bil z njim povezan le en prispevek (pa še ta le delno).

6.1 UVRŠČANJE PRISPEVKOV IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA V DNEVNOINFORMATIVNE ODDAJE

V nadaljevanju sledi pregled uvrščanja analiziranih prispevkov v različne radijske oziroma televizijske dnevnoinformativne oddaje ter v različne dele teh oddaj. Ta kvantifikacija nam pokaže, v katerih oddajah je največ pozornosti namenjene zamejskemu prostoru in v katerih oddajah je ta prostor spregledan ter v kolikšni meri so prispevki objavljeni v tistih dnevnoinformativnih oddajah, ki veljajo za osrednje.

Kot trdijo Kotnik in kolegi (2012, 10–11), slovenske manjšine v slovenskih množičnih medijih nikakor nimajo samoumevnega položaja. V posameznih javnostih naj bi bilo tudi razširjeno mnenje o problematični in nenehno marginalizirani zastopanosti medijskih vsebin, ki bi obravnavale teme in probleme, ki vključujejo življenje in delovanje slovenskih narodnih manjšin v zamejstvu (prav tam).

Tabela 6.3: Dnevnoinformativna oddaja Radia Slovenija, v kateri so bili objavljeni prispevki o zamejstvu

ime in ura oddaje	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
Prva jutranja kronika ob 5.30	0	1	0	0	1	1,1%
Druga jutranja kronika ob 7.00	4	8	0	0	12	12,6%
Danes do 13-ih ob 13.00	1	2	0	0	3	3,2%
Dogodki in odmevi ob 15.30	6	7	1	0	14	14,7%
Radijski dnevnik ob 19.00	20	25	2	1	48	50,5%
Zrcalo dneva ob 22.00	8	8	0	1	17	17,9%
skupaj	39	51	3	2	95	100%

Kot je razvidno iz zgornje tabele, je bilo v osrednji jutranji radijski informativni oddaji Druga jutranja kronika, ki je vsak dan ob 7. uri, v 6 mesecih objavljenih le 12 prispevkov iz zamejskega prostora. Tudi v osrednji popoldanski radijski informativni oddaji, Dogodki in odmevi, ki je vsak dan ob 15 uri in 30 minut, je bilo v polletnem obdobju objavljenih le 14 prispevkov iz zamejskega prostora. Največ teh prispevkov, več kot polovica, je bilo objavljenih v Radijskem dnevniku.

V analizi sem oddaje, v katerih so bili objavljeni prispevki iz zamejskega prostora, razdelil na tri časovno enako dolgo trajajoče dele: prvi, osrednji in zadnji del oddaje. Po navadi so na začetku informativnih oddaj objavljene najpomembnejše novice in v nadaljevanju manj pomembne (Crisell 1994, 85). Iz spodnje tabele je očitno, da je bilo v analiziranih radijskih informativnih oddajah skoraj dve tretjini prispevkov iz zamejskega prostora objavljenih v zadnjem delu, pred koncem oddaje. V prvi tretjini

oddaj, kjer naj bi bile najpomembnejše novice, je bilo le nekaj več kot 6 odstotkov prispevkov iz zamejstva.

Tabela 6.4: Del radijske dnevnoinformativne oddaje, v katerem so bili objavljeni prispevki o zamejstvu

del oddaje	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
prva tretjina	5	0	0	1	6	6,3 %
druga tretjina	12	13	2	0	27	28,4 %
tretja tretjina	22	38	1	1	62	65,3 %
skupaj	39	51	3	2	95	100 %

Radijske dnevnoinformativne oddaje so sestavljene iz več delov, ločenih z zvočnimi ločili oziroma *jingli*. Ti okvirjajo podobne dele oddaje in jih ločujejo od vsebinsko različnih (Crisell 1986/1994, 114). V posamezni radijski dnevnoinformativni oddaji si praviloma sledijo prispevki, ki se navezujejo drug na drugega na podlagi vsebinske povezanosti oziroma podobnosti. V analizi sem preveril, v katerih delih radijskih dnevnoinformativnih oddaj so bili objavljeni prispevki iz zamejskega prostora: v istem sklopu oddaje kot prispevki iz Slovenije, skupaj s prispevki iz tujine, v tako imenovanem mešanem sklopu, v katerega so bili uvrščeni tako slovenski kot tuji prispevki, ali pa v katerem drugem delu oddaje (kultura, črna kronika oziroma preostalo).

Tabela 6.5: Vsebinski sklop v radijski dnevnoinformativni oddaji, kjer so bili objavljeni prispevki o zamejstvu

vsebinski sklop oddaje	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
slovenski sklop	10	10	1	0	21	22,1 %
tuji sklop	14	23	1	0	38	40 %
mešani sklop	6	4	1	1	12	12,6 %
kultura	2	6	0	0	8	8,4 %

črna kronika	0	0	0	0	0	0 %
drugo ³⁰	7	8	0	1	16	16,8 %
skupaj	39	51	3	2	95	100 %

Največji del analiziranih prispevkov iz zamejskega prostora, 40 odstotkov, je bil uvrščen v tiste dele radijske oddaje, kjer so prevladovali prispevki in novice o dogajanju v tujini. Skupaj s prispevki iz Slovenije je bila uvrščena nekaj več kot petina zamejskih prispevkov. V sklopu oddaje, kjer so bili tako prispevki iz Slovenije kot tudi od drugod, je bilo 12 prispevkov iz zamejskega prostora, 8 pa jih je bilo v rubriki kultura.

V kvantitativnem delu analize sem preveril tudi razvrščanje zamejskih prispevkov po televizijskih dnevnoinformativnih oddajah.

Tabela 6.6: Dnevnoinformativna oddaja TV Slovenija, v kateri so bili objavljeni prispevki o zamejstvu

ime in ura oddaje	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
Poročila ob 7:00	0	3	0	0	3	3,4 %
Poročila ob 8:00	0	3	0	0	3	3,4 %
Poročila ob 9:00	0	1	0	0	1	1,1 %
Poročila ob 10:00	0	1	0	0	1	1,1 %
Prvi dnevnik 13:00	6	8	0	1	15	17,1 %
Poročila ob 15:00	0	2	1	0	3	3,4 %

³⁰ V rubriko »drugo« sem uvrstil tiste prispevke, ki so bili v oddaji z zvočnim ločilom ločeni od preostalih prispevkov oziroma sklopov prispevkov.

Poročila ob petih 17:00	5	10	0	0	15	17,1 %
Dnevnik 19:00	10	5	2	2	19	21,6 %
Slovenska kronika 19:30	0	0	0	0	0	0 %
Odmevi	5	9	2	0	16	18,2 %
Poročila ob 22:00 ³¹	4	8	0	0	12	13,6 %
skupaj	30	50	5	3	88	100 %

Osrednji dnevnoinformativni oddaji na TV Slovenija sta Dnevnik in Odmevi (Laban 2007, 23–27) in največ prispevkov iz zamejskega prostora je bilo objavljenih prav v teh dveh oddajah, večina sicer v njihovem zadnjem delu. Opaziti je tudi, da v Slovenski kroniki, ki, kot piše na spletnem portalu RTV Slovenija, »prinaša novice in zanimivosti iz vseh slovenskih krajev«, kljub deklarirani zavezanosti RTV Slovenija skupnemu slovenskemu kulturnemu (in medijskemu) prostoru ni v šestih mesecih niti enega prispevka iz zamejskega prostora.

Po Labanovi (2007, 164) so osrednje televizijske dnevnoinformativne oddaje sestavljene iz več delov, ločenih tako verbalno kot vizualno. Prvemu delu z najpomembnejšimi novicami sledi lahkotnejši del z manj pomembnimi temami in zanimivostmi. V analizi sem televizijske dnevnoinformativne oddaje razdelil na tri časovno enako dolge dele: prvi, osrednji in zadnji del oddaje.

Tabela 6.7: Del dnevnoinformativne oddaje TV Slovenija, v katerem so bili objavljeni prispevki o zamejstvu

del oddaje	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
prva tretjina	4	1	0	0	5	5,7 %
druga tretjina	13	11	1	0	25	28,4 %

³¹ Poročila ob 22:00 so na TV Slovenija predvajana ob nedeljah in praznikih.

tretja tretjina	13	38	4	3	58	65,9 %
skupaj	30	50	5	3	88	100 %

Daleč največ analiziranih prispevkov, 58 od 88, je bilo objavljenih v zadnji tretjini oddaje. 25 jih je bilo objavljenih v srednjem delu oddaje in le 5 od 88 zamejskih prispevkov je bilo objavljenih v prvem, začetnem delu televizijske dnevnoinformativne oddaje. Uvrstitev prispevkov iz zamejskega prostora v zadnji del oddaje je značilna za vse sosednje države, le iz Avstrije je enako število prispevkov razvrščenih v osrednji in zadnji del oddaje; vsekakor jih je najmanj v prvem delu oddaje.

6.2 ANALIZA TEM V PRISPEVKIH IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA

Prispevke iz zamejskega prostora sem analiziral tudi po njihovi tematiki. Kot piše v raziskavi o percepciji slovenskih narodnih manjšin v slovenskih medijih (Kotnik in dr. 2012, 78), RTV Slovenija dobro pokriva novice iz zamejstva z nekaterimi posebnimi oddajami za spoznavanje zamejstva (npr. Sotočja, portal MMC, regionalne postaje RTV, itn.), ni pa pretočnosti informacij pri informativnih oddajah, oziroma so, kadar so v ospredju konflikti in politični dogodki. Analiza je, nasprotno, pokazala zelo raznoliko tematiko prispevkov iz zamejskega prostora, tako v radijskih kot tudi v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah.

Tabela 6.8: Osrednja tema radijskih prispevkov o zamejstvu

osrednja tema prispevka	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
manjšinske pravice (splošne manjšinske pravice, financiranje, dvojezičnost...)	1	11	1	0	13	13,7 %
volitve in stranke	6	3	0	0	9	9,5 %
cestna in druga infrastruktura, povezave	1	1	2	0	4	4,2 %
politično sodelovanje med sosednjo državo in	2	1	0	0	3	3,2 %

Slovenijo						
notranja politika sosednje države, afere	4	1	0	0	5	5,3 %
kultura (prireditve in problematika kulturnih ustanov)	6	18	0	1	25	26,3 %
šolstvo	2	3	0	1	6	6,3 %
mediji	1	1	0	0	2	2,1 %
gospodarstvo In trgovina	2	6	0	0	8	8,4 %
turizem	2	0	0	0	2	2,1 %
zgodovina	4	0	0	0	4	4,2 %
šport	1	1	0	0	2	2,1 %
naravne in prometne nesreče	6	0	0	0	6	6,3 %
kriminal	1	0	0	0	1	1,1 %
drugo	0	5	0	0	5	5,3 %
skupaj	39	51	3	2	95	100 %

Resda je v ospredju dogajanje, povezano z življenjem slovenske manjšine, a to se nikakor ne osredotoča le na konflikte in politične dogodke, temveč obsega širok spekter različnih tematik, od gospodarstva, trgovine, turizma, kulture, športa idr. Daleč največ prispevkov, 25 od 95 analiziranih radijskih in kar 28 od 88 televizijskih prispevkov, je namenjenih kulturni sferi, kar potrjuje poseben pomen, ki se pripisuje kulturi pri vzpostavljanju slovenske nacionalne identitete. V teh prispevkih se izčrpno poroča o raznolikem kulturnem življenju slovenske manjšine v zamejskem prostoru, o gledaliških in drugih predstavah, pa tudi o problematiki nekaterih kulturnih ustanov, ki jim je grozilo zaprtje, pri čemer je vedno poudarjen njihov pomen za manjšinsko skupnost. Manjšinske pravice (splošne manjšinske pravice, financiranje manjšine, vprašanje dvojezičnosti ipd.) so osrednja tema 13 prispevkov, tako v radijskih kot tudi v televizijskih oddajah, kar je v obeh primerih približno 14 odstotkov objavljenih prispevkov. 9 radijskih oziroma 7 televizijskih prispevkov iz zamejskega prostora se osredotoča na politično-strankarsko življenje ter na volitve, pri čemer so v ospredju poročanja slovenski kandidati na volitvah in njihovi volilni rezultati ter politične stranke slovenske manjšine. Gospodarskim temam in trgovini v zamejskem prostoru je namenjenih 8 prispevkov v radijskih in 5 v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah; v teh prispevkih je veliko pozornosti namenjene bančnim oziroma finančnim

ustanovam, ki finančno podpirajo dejavnosti manjšine ali pa zaposlujejo dvojezično osebje. Šolska problematika je v 6 radijskih in 4 televizijskih prispevkih, pri čemer je v ospredju problematika šol s slovenskim učnim jezikom in spremljanje trendov vpisa na te šole. Zgodovinsko dogajanje je osrednja tema 4 radijskih in 3 televizijskih prispevkov. V ospredju teh prispevkov so dogodki, pomembni za konstruiranje slovenske nacionalne identitete, denimo obletnica ustoličevanja koroških vojvod v slovenskem jeziku ali pa narodnoosvobodilni boj. Odprtju novih cest ter avtobusnih oziroma železniških povezav so namenjeni 4 radijski in 3 televizijski prispevki. V njih je denimo poudarjen pomen nove ceste, ki bo še bolj povezala slovensko manjšino v Porabju ali pa odprtje nove dnevne avtobusne povezave med Celovcem in Ljubljano, ki bo še bolj povezala manjšino z matično državo. V 4 radijskih in 6 televizijskih prispevkih so bile osrednja tema naravne nesreče, denimo žled, ki je močno prizadel tudi zamejski prostor na avstrijskem Koroškem ali pa na Hrvaškem. Turizmu so namenjeni 4 televizijski prispevki in 2 radijska, pri čemer je v ospredju promocija slovenskega turizma v zamejskem prostoru. V 5 radijskih in 2 televizijskih prispevkih je osrednja tema notranja politika zamejskih regij oziroma tamkajšnje aktualne politične afere.

Tabela 6.9: Osrednja tema televizijskih prispevkov o zamejstvu

osrednja tema prispevka	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
manjšinske pravice (splošne m. pravice, financiranje, dvojezičnost...)	2	11	0	0	13	14,8 %
volitve in stranke	3	3	1	0	7	8 %
cestna in druga infrastruktura, povezave	1	0	2	0	3	3,4 %
politično sodelovanje med sosednjo državo in Slovenijo	2	1	0	0	3	3,4 %
notranja politika sosednje države, afere	2	0	0	0	2	2,3 %
kultura	6	19	2	1	28	31,8 %

(prireditve in problematika kulturnih ustanov)						
šolstvo	1	2	0	1	4	4,5 %
mediji	1	1	0	0	2	2,3 %
gospodarstvo In trgovina	1	4	0	0	5	5,7 %
turizem	3	1	0	0	4	4,5 %
zgodovina	3	0	0	0	3	3,4 %
šport	1	1	0	0	2	2,3 %
naravne in prometne nesreče	3	0	0	1	4	4,5 %
kriminal	1	0	0	0	1	1,1 %
drugo	0	7	0	0	7	8 %
skupaj	30	50	5	3	88	100 %

Van Dijk (2000, 38) v analizi rasističnega medijskega diskurza ugotavlja močno omejen nabor tem pri poročanju o etničnih manjšinah in imigrantih, pri čemer se večina tem o manjšinah navezuje na probleme in deviantnost. V naši analizi medijskega diskurza lahko ugotovimo prav nasprotno; teme so vsebinsko raznolike, in močno presegajo zgolj poročanje o konfliktih in napetostih, manjšina pa je vedno reprezentirana v pozitivni luči. Tematika je v večini primerov fokusirana na notranji svet manjšine, le v manjšem delu prispevkov iz zamejskega prostora je v ospredju večinska skupnost. Opaziti je odsotnost dogodkov, ki bi vsebovali tematike, kjer bi bile v ospredju druge družbene manjšine v zamejskem prostoru, od priseljencev do verskih, spolnih in drugih manjšin oziroma marginalnih skupin. Med analiziranimi prispevki tudi ni zaslediti poročanja o alternativni kulturi, denimo glasbenih subkulturah, pa čeprav je izjemno velik del prispevkov iz zamejskega prostora namenjen prav kulturi.

6.3 VIRI V ANALIZIRANIH DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH

Novinarski prispevki so sestavljeni iz izjav in virov informacij. Njihov izbor igra ključno vlogo pri reprezentaciji kulturnih in družbenih skupin (van Dijk 2000, 36–37). Pomembno je, kdo ima dostop do medijev in po njih lahko posreduje svoj glas in kdo ne. Kot piše Fairclough (1995a, 63), imajo dostop do medijev predvsem družbeno močni akterji, ki nastopajo kot zanesljivi viri. Pomembno pa je tudi, koga novinarji

navajajo eksplicitno, koga manj eksplicitno in koga sploh ne navajajo (Fairclough 2003, 47).

V analiziranih televizijskih prispevkih o zamejskem prostoru je od decembra 2013 do konca maja 2014 navedenih 288 virov. Spodnja tabela kaže, čigav »glas« (mnenje, stališče ...) je bilo moč slišati v prispevkih. V tabeli so viri razdeljeni glede na to, ali prihajajo iz vrst manjšine, iz vrst večinskega naroda sosednje države ali pa iz Slovenije. Pri tem sem kot merilo razvrstitve upošteval predvsem to, kako se viri v prispevkih identificirajo sami oziroma kako jih predstavijo dopisniki. Poleg tega sem vire razdelil na politike oziroma nepolitične predstavnike. Kot piše Poler Kovačičeva (2004, 36), imajo namreč prevladujoč dostop do novinarskih objav elitni uradni viri, med katerimi so med najvplivnejšimi politični. Zanimalo me je torej, ali v prispevkih prevladujejo politične osebnosti in v kolikšni meri zamejski prostor reprezentirajo predstavniki drugih delov družbe. Pri tej razdelitvi sem upošteval, kako vire v prispevkih označujejo dopisniki.

Tabela 6.10: Kdo ima besedo v televizijskih prispevkih

viri		Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	vsi viri politiki/nepolitiki	skupaj	v odstotkih
večinski narod sosednje države	politični predstavniki	11	14	3	4	32	92	31,9 %
	nepolitiki	18	42	0	0	60		
manjšina	politični predstavniki	14	35	3	1	53	143	49,7 %
	nepolitiki	19	66	3	2	90		
Slovenija	politični predstavniki	6	12	3	0	21	51	17,7 %
	nepolitiki	9	18	2	1	30		
drugo		1	1	0	0	2	2	0,7 %
skupaj		78	188	14	8	288	288	100 %

V analiziranih televizijskih prispevkih je bilo največkrat slišati predstavnike manjšine; teh je 143 od 288 virov oziroma skoraj polovica. Med manjšinci prevladujejo viri zunaj sveta politike, ki jih je 90, politikov pa je 53. V naši analizi se niso potrdile navedbe

nekaterih avtorjev (npr. Kotnik in dr. 2012), da slovenski množični mediji povsem zanemarjajo druge tamkajšnje družbene agense, denimo večinsko populacijo; virov iz večinskega naroda sosednjih držav je v analiziranih prispevkih skoraj tretjina. V prispevkih iz zamejskega prostora v Avstriji je 29 virov iz vrst večinskega naroda, v Italiji pa je teh virov celo 54. Veliko slabše so nasploh zastopani viri v prispevkih iz Madžarske; to velja tako za vire iz vrste večine kot tudi za vire iz manjšinskih vrst oziroma iz Slovenije. Še slabša je številčnost virov iz hrvaškega zamejskega prostora, od koder je tudi sicer zelo malo novinarskih prispevkov. S tem se vnovič odraža dejstvo, da so tamkajšnji Slovenci postali manjšina šele po letu 1991, območje, kjer naj bi živeli kot avtohtona manjšina pa je še vedno precej ohlapno definirano in neartikulirano.

Nekoliko drugačno razmerje med viri iz vrst manjšine, večinskega naroda sosednje države oziroma iz Slovenije lahko zaznamo v analiziranih radijskih prispevkih.

Tabela 6.11: Kdo ima besedo v radijskih prispevkih

viri		Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	vsi viri politiki/nepolitiki	skupaj	v odstotkih
večinski narod sosednje države	politični predstavniki	5	14	2	1	22	47	22,6
	nepolitiki	9	15	0	1	25		
manjšina	politični predstavniki	14	24	2	0	40	109	52,4 %
	nepolitiki	11	58	0	0	69		
Slovenija	politični predstavniki	6	16	2	1	25	51	24,5 %
	nepolitiki	6	18	1	1	26		
drugo			1			1	1	0,5 %
skupaj		51	146	7	4	208	208	100 %

Tako kot v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah so tudi v radijskih imeli največkrat besedo viri iz vrst manjšine. Teh je 109 oziroma več kot polovica; med njimi je 40 politikov in 69 virov zunaj sveta politike. Približno enak delež je virov iz Slovenije oziroma iz vrst večinskih narodov v sosednjih državah; prvih je 51 in drugih 47. Ti viri so tudi približno enakomerno razdeljeni med politične in tiste, ki v

prispevkih ne predstavljajo politike. V oči pade dejstvo, da se v prispevkih iz Hrvaške viri iz vrst manjšine sploh ne pojavljajo.

V analizi sem preveril tudi raznolikost virov iz vrst manjšine, pri čemer sem jih razdelil po dejavnostih, tako kot so predstavljeni v analiziranih prispevkih.

Tabela 6.12: Viri iz vrst manjšine v televizijskih prispevkih

viri	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
politika	14	35	3	1	53	37,1 %
mediji	1	6	0	0	7	4,9 %
šolstvo	3	4	0	0	7	4,9 %
kultura	5	25	0	0	30	21 %
gospodarstvo in trgovina	2	6	0	0	8	5,6 %
šport	0	0	0	0	0	0 %
religija	1	2	0	0	3	2,1 %
drugo ali neznano	7	23	3	2	35	24,5 %
skupaj	33	101	6	3	143	100 %

V televizijskih prispevkih manjšino reprezentirajo predvsem viri iz vrst politike, teh je več kot 37 odstotkov, in viri iz kulturnih dejavnosti – teh je 21 odstotkov manjšinskih virov, mednje pa so šteti tako igralci, pisatelji, režiserji kot tudi vodilni v kulturnih ustanovah. Sledita gospodarstvo in trgovina, iz katerih prihaja nekaj več kot 5 odstotkov virov. Skoraj četrtina manjšinskih virov je v rubriki »drugo ali neznano«, kar v večini primerov pomeni, da v prispevkih ni navedena njihova funkcija, včasih pa manjka celo njihovo ime.

Tabela 6.13: Viri iz vrst manjšine v radijskih prispevkih

viri	Avstrija	Italija	Madžarska	Hrvaška	skupaj	v odstotkih
politika	14	24	2	0	40	36,7
mediji	1	5	0	0	6	5,5
šolstvo	2	4	0	0	6	5,5
kultura	2	25	0	0	27	24,8
gospodarstvo in trgovina	1	7	0	0	8	7,3
šport	0	1	0	0	1	0,9

religija	2	2	0	0	4	3,7
drugo ali neznano	3	14	0	0	17	15,6
skupaj	25	82	2	0	109	100 %

Podobno razmerje med manjšinskimi viri je v radijskih prispevkih. Največ, nekaj več kot 36 odstotkov, je politikov, sledijo kulturniki, ki predstavljajo četrtno manjšinskih virov. Gospodarske dejavnosti in trgovino zastopa malo več kot 7 odstotkov manjšinskih virov. Čeprav prihajajo manjšinski viri iz različnih dejavnosti, pa močno prevladujejo predstavniki politike in kulture, področij, ki najbolj določata slovensko (manjšinsko) identiteto. Druge sfere so precej manj zastopane, denimo šport in religija. Med viri, razen v Italiji, je le malo tistih, ki niso predstavniki različnih društev; Poler Kovačičeva (2004, 34) jih opredeli kot »običajne ljudi«. Ti imajo ponavadi le pasivni dostop do medijev, zato ne morejo sooblikovati medijskega diskurza (prav tam).

7 DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA NACIONALNE IDENTITETE

V tem poglavju bo sledila kvalitativna analiza medijskega poročanja, v kateri bom pregledal, kako se skozi medijski diskurz konstruira nacionalna identiteta. To mi bo pomagalo predvsem pri preverjanju teze o reprodukciji državotvornega diskurza glede zamejskega prostora in zamejcev v dnevnoinformativnih oddajah.

Omenil sem že, da medijski diskurz v povezavi z drugimi elitnimi diskurzi konstruira nacionalni konsenz. Medijski diskurz je tako del državotvorja in kot pomemben oblikovalec realnosti tudi pomemben konstruktor nacionalnih identitet (Pušnik 1999, 796). Temelječ na teoretičnih modelih Stuarta Halla in Leszeka Kolakovskega o glavnih elementih pri naraciji nacionalne identitete je Ruth Wodak (2009a, 30–31) pri analizi diskurzivne konstrukcije avstrijske nacionalne identitete razvila svoj model; pogloblitna tematska področja, ki ga opredeljujejo, so:

1. lingvistična konstrukcija *homo austriacus*
2. naracija skupne politične preteklosti
3. lingvistična konstrukcija skupne kulture
4. lingvistična konstrukcija skupne politične sedanjosti in prihodnosti

Ta model sem apliciral pri preverjanju teze o reprodukciji državotvornega diskurza glede zamejskega prostora in zamejcev v dnevnoinformativnih oddajah.

7.1 LINGVISTIČNA KONSTRUKCIJA *HOMO SLOVENICUS*

7.1.1 REPREZENTACIJE ZAMEJCEV KOT DELA NARODOVEGA TELESA

Diskurzivni konstrukti nacionalnih identitet ponavadi poudarjajo nacionalno unikatnost in intra-nacionalno uniformnost, pri čemer skušajo v veliki meri spregledati diferenciacije znotraj skupnosti (Wodak in dr. 2009a, 186). V kvalitativni analizi sem najprej preveril, kako je v prispevkih konstruirana nacionalna identiteta, tudi skozi razlikovanje z »drugimi«. Kot sem že omenil, je temeljni dejavnik etničnosti raba sistematičnega razlikovanja med »insiderji« in »outsiderji«, med nami in njimi (Eriksen 2002, 19). Če tega načela ni, tudi ni etničnosti, saj etničnost predstavlja institucionaliziran odnos med ločenimi kategorijami, katerih člani prepoznavajo drug drugega kot kulturno različne (prav tam). Čeprav je zamejska stvarnost izjemno raznolika in heterogena, so Slovenci zunaj meja Slovenije večkrat reprezentirani kot

del iste čiste etnične enote, kot del »slovenskega etničnega telesa«, ki je jasno zamejeno (Pušnik 2011, 232).

Medijski diskurz o zamejskih Slovencih v večini primerov predstavlja vtis o homogeni skupini. Pripadnost te skupine širši slovenski skupnosti v analiziranih prispevkih jasno kažejo označbe, kot so »rojaki, (tržaški, goriški, koroški, porabski ipd.) Slovenci, državljani slovenske narodnosti«, kar je razvidno tudi iz teh primerov: »Tudi za Slovence v Italiji se izteka nadvse razgibano, a tudi uspešno leto, ki sta ga s svojo naklonjenostjo do sodržavljanov slovenske narodnosti zaznamovali državna in deželna vlada Furlanije Julijske krajine« (Muženič 2013b) ali pa: »Napoved Nove Ljubljanske banke o zaprtju svoje enote na Opčinah in s tem odhodu iz Italije je sprožila val protestov tamkajšnje slovenske skupnosti«. (Muženič 2014o). Podobno so zamejci označeni tudi v prispevku z Madžarske: »Alenka Bratušek je izpostavila, da gradnja ceste tudi simbolično potrjuje madžarsko pripravljenost, da prisluhne slovenski narodni skupnosti« (Eöry 2014). Pripadnost slovenski skupnosti se poudarja tudi skozi izjave pomembnih virov iz vrst manjšine, kot na primer v tej izjavi enega od najbolj znanih predstavnikov slovenske skupnosti v Italiji, tržaškega pisatelja Borisa Pahorja: »Ampak jaz sem slovenski pisatelj, po svojem občutku in samozavesti in svojem ponosu sem slovenski pisatelj, sem rekel. Ne morete napisati kar tako neumno, sem rekel, to ni resno pisanje, če pišete, rečete italijanski pisatelj« (Širok 2014).

V analiziranih prispevkih je le redko najti primer ločene identitete zamejskih Slovencev oziroma s Komačevimi besedami (1986, 56) »idiosinkratičnega organizma«, ki se nekoliko razlikuje od Slovencev v matični državi. V prispevku o izvolitvi koroške Slovenke Angelike Mlinar v Evropski parlament je dopisnik novo evropsko poslanko nagovoril takole: »Pravzaprav smo Slovenci z Angeliko Mlinar dobili devetega evroposlanca, evroposlanko v Bruslju. Kako to komentirate?« Mlinarjeva je odgovorila: »To me sicer zelo veseli, ampak jaz mislim, da sem v prvi vrsti koroška Slovenka in kot prva koroška Slovenka bila izvoljena za evropsko poslanko in to mi je osebno v veliko čast« (Kos 2014s). Čeprav je skušal dopisnik uvrstiti koroško Slovenko v enotno slovensko identiteto, je torej uveljavila nekoliko ločeno identiteto.

Kot pišejo Kotnik in kolegi (2012), pri poročanju o zamejskih Slovencih prevladujeta *žrtveni diskurz* in *diskurz ogroženosti*; pogosto ju je opaziti tudi v analiziranih prispevkih. V ospredju tega diskurza je ogroženost slovenske skupnosti, ki ji grozi zmanjšanje manjšinskih pravic in upadanje številčnosti, kot na primer v prispevku o ukinitvi dežel v Furlaniji Julijski krajini: »Slovenci, ki živijo v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini obmejne dežele, se bojijo, da bodo zato izgubili del svojih pravic pri upravljanju domačih krajev«. Ta diskurz je nato potrjen tudi v izjavi pomembnega vira iz manjšinske skupnosti, podpredsednice Goriške pokrajine Mare Černic: »Ko nas ne bo več, ne bo več tega glasu nikjer. Ne bomo soodločali pri glavnih odločitvah našega teritorija. To bo za manjšino res hud udarec iz političnega vidika« (Muženič 2013c). Podobno retoriko o ogroženosti manjšine je zaslediti v prispevku iz avstrijske Koroške, kjer se je deželna vlada odločila, da bo zaradi varčevanja ukinila več kot 30 podružničnih ljudskih šol: »Žal je na seznamu ukinitve tudi nekaj dvojezičnih šol, kar ustvarja zaskrbljenost v manjšini. Še posebej grožnja o ukinjanju šole vznemirja slovenske starše na Radišah, kjer so danes pripravili protestno zborovanje krajanov« (Kos 2014l). Kot piše Pušnikova (2011, 254) reprezentacije ogrožene manjšine kličejo po nujnosti neprekinjenega slovenskega boja. Prek podob, ki jih ponujajo, poskušajo v aktivističnem duhu organizirati in mobilizirati ljudi, da bi sodelovali pri reševanju manjšine.

Ta diskurz ogroženosti je zaznati tudi v televizijskem prispevku iz Hrvaške, kjer predsednik tamkajšnje slovenske manjšinske organizacije Darko Šonc pravi, da najnovejši spori med državama slabo vplivajo na odnos do Slovencev na Hrvaškem: »To stalno ponavljamo, da se odraža na nas. Mi smo tu kot, jaz pravim, mi smo v enem rovu, streljamo pa nad nami, ne. Ampak, čutimo te odnose«. Na koncu tega prispevka dopisnik sklene: »Kakorkoli že; politični spori med državama, slabe gospodarske razmere, tudi migracije, vplivajo na število Slovencev na Hrvaškem. V zadnjih 20-ih letih se je njihovo število prepolovilo z dobrih 20 na 10 tisoč« (Vardjan 2014). Diskurz ogroženosti oziroma vse manjša številčnost manjšine je poudarjena tudi v prispevku iz Beneške Slovenije, kjer predsednik zveze tamkajšnjih izseljencev Renzo Matelig pravi: »Če bi vsi Benečani doma ostali, danes bi nas bilo okoli 50 tisoč, na žalost nas je nekaj več kot 5 tisoč« (Muženič 2014b).

Besede, kot so *zaskrbljenost*, *grožnja* ali pa *udarec*, metafore *zraka zmanjkuje* in *utegne kloniti pod težo bremen* ter glagoli *vznemirjati*, *groziti*, *bati se* ipd. imajo moč,

da krepijo občutenja izginjajočega slovenstva ter vzbujajo v poslušalcih in gledalcih občutke solidarnosti in zaskrbljenosti nad usodo ogroženih delov nacionalne skupnosti. V okviru takšnega *fatalističnega diskurza* je manjšina reprezentirana kot pasivna udeleženka družbenih procesov in celo kot žrtev hegemonskih institucij, katerih odločitve manjšina ne more preprečiti oziroma nanje niti nima vpliva, kot denimo tudi v tem primeru: »S prvim majem Globašani ne bodo imeli več samostojne policijske postaje, na kateri so lahko spregovorili tudi slovensko. Enaka usoda čaka koroške Slovence še vsaj v petih dvojezičnih krajih v Podjuni in Rožu« (Kos 2014m). Takšna dramatična retorika bralce oziroma poslušalce informativnih oddaj kar kliče k sočutju.

Fatalistična drža pa je razvidna tudi v vlogi voditeljev, ki so, vsaj v televizijskih informativnih oddajah, tisti glasovi, ki gledalce ogovarjajo neposredno, iz oči v oči. Kot poudarja Pušnikova (2003, 281), jim to daje status zaupanja vrednih ljudi, ki zgodbi zagotovi verodostojnost, da morala te zgodbe živi še naprej v mislih gledalcev. »Ponudi jim položaj, od koder se lahko vpletejo v zgodbo, saj se počutijo neposredno ogovorjene in lahko sočustvujejo« (prav tam). Prispevek o zaprtju slovenske knjigarne v zamejstvu je napovedan takole: »Slovenska knjigarna na Opčinah, lučaj od meje s Slovenijo, bo danes zaprla svoja vrata. Edino slovensko knjigarno v Trstu, ki je tudi pomembno kulturno središče naših rojakov in italijanskih someščanov, pa žal enaka usoda čaka konec marca« (Muženič 2014i).

V analiziranih prispevkih pa je ob omenjenem fatalizmu in ogroženosti, kar je bilo predvsem značilno za poročanje iz zamejstva v minulih letih in desetletjih, zaznati tudi spodbudnejši ton. K temu je, sodeč po prispevkih, prispevala tudi zamenjava oblasti v zamejskem prostoru in večja naklonjenost novih oblasti do manjšine: »Tudi za Slovence v Italiji se izteka nadvse razgibano, a tudi uspešno leto, ki sta ga s svojo naklonjenostjo do sodržavljanov slovenske narodnosti zaznamovali državna in deželna vlada Furlanije Julijske krajine. Z zagotovljenim proračunskim denarjem bodo vse organizacije lahko dobro delale naprej in skrbele za rast, ob tem pa prispevale k dobrososedskim odnosom s Slovenijo« (Muženič 2013b). Podoben diskurz se ponovi v prispevku z avstrijske Koroške: »Iztekajoče se leto je bilo za slovensko manjšino na Koroškem eno najboljših doslej. Zgodovinski poraz svobodnjakov, menjava vlade in izvolitev slovenskih poslancev tako v koroški deležni

kot tudi v zvezni parlament, je dodatno vplivalo na pozitivno ozračje ne samo na manjšinskem, temveč tudi na širši, dobrososedski ravni« (Kos 2013b).

V analiziranih obdobju se torej pogosto poudarja dobrososedstvo, sožitje in razumevanje, kar vzbuja pri konzumentih poročil optimizem glede prihodnosti narodne skupnosti, kot na primer v tem prispevku iz avstrijske Koroške: »Za konec pa še o tem, kot boste slišali, da je ponekod v zamejstvu opaziti vnovično brstenje slovenske narodne zavesti in kulture. To razkriva tudi najpomembnejša nagrada koroških Slovencev, Tišlerjeva nagrada, ki so jo sinoči v Slomškovem domu v Celovcu podelili priljubljenemu župniku Stanku Trapu za dolgoletna prizadevanja za ohranjanje slovenščine na skrajni jezikovni meji v Ziljski dolini« (Kos 2014b) ali pa v tem primeru: »Današnja prireditev je bila brez dvoma eden najpomembnejših in najodmevnejših političnih dogodkov, ki dokazujejo, da koroška manjšinska scena temeljito spreminja svoj obraz« (Kos 2014č).

V veliki večini analiziranih prispevkov je manjšina reprezentirana kot homogena skupina. Takšen vtis, ki ga ustvarja medijski diskurz, dodatno okrepi dejstvo, da je le v enem od analiziranih radijskih in nobenem od televizijskih prispevkov zaznati konflikt znotraj manjšinske skupnosti. Omenjeni radijski prispevek gre takole:

Nova predsednica uprave tržaškega teatra je upokojena novinarka slovenskega Primorskega dnevnika, dobra poznavalka kulturne ustvarjalnosti in gledališke umetnosti Breda Pahor. Skupščini jo je po širšem soglasju v narodnostnih vrstah predlagala Slovenska kulturno gospodarska zveza, medtem, ko so v drugi krovni organizaciji civilne družbe želeli, da bi na tem mestu še en triletni mandat ostala Maja Lapornik. Za Bredo Pahor se je skupščina odločila soglasno, potem, ko je sejo protestno zapustila predstavnica Sveta slovenskih organizacij.

Član skupščine Livijo Semolič: Komentar ni najbolj pozitiven zaradi dejstva, da ni prišlo do pravega sozvočja med organizacijami, ki predstavljajo slovensko manjšino. Dejstvo je, da v tem času je prišlo, tako znotraj gledališča kot to se je izrazilo tudi izven, do določenih polemik in določene stopnje konfliktualnosti, kar je botrovalo temu, da je prišlo do zamenjave (Muženič 2014č).

S tem se v analizi niso potrdile trditve nekaterih avtorjev (denimo Grafenauer in Munda Hirnök 2013, 12), da je navzočnost slovenskih manjšin v slovenskih medijih pogosto posledica preprirov znotraj manjšine same.

Čeprav je v analiziranih prispevkih manjšina reprezentirana kot del slovenskega naroda, ki zgolj zaradi zgodovinskih okoliščin živi v sosednji državi, je v nekaj analiziranih prispevkih zaznati tudi (blag) konflikt med manjšino in matično državo, predvsem zaradi zmanjševanja finančnih sredstev za manjšinske organizacije. Prav v teh prispevkih se vidi, da so dopisniki, ki pokrivajo zamejski prostor, v prvi vrsti glasniki manjšine. Njeno nezadovoljstvo zaradi krčenja sredstev s strani matične države je poudarjeno v treh radijskih prispevkih, na primer skozi izjavo predsednika ene od krovnih organizacij Slovencev v Italiji, Sveta slovenskih organizacij, Draga Štoka: »Nekoliko nas je zaskrbelo dejstvo, da bo Slovenija rezala manjšini svoj budžet, kar mislimo, da ni prav« (Muženič 2013b). Bolj oster je bil ob odločitvi Slovenije, da bo leta 2014 slovenski skupnosti v Italiji namenila 17 odstotkov manj finančnih sredstev kot leto pred tem, predsednik Združenja slovenskih športnih društev v Italiji Ivan Peterlin: »Naš šport je nositelj drugačnih valenc in da prav tu odrežejo tako silovito, moram reči, da smo zelo zelo razočarani« (Muženič 2014u).

Konflikt med manjšinsko skupnostjo oziroma njenimi predstavniki ter matično državo je tudi v enem televizijskem prispevku, in sicer zaradi pogostega menjavanja pristojnih ministrov za Slovence v zamejstvu: »Slovenci v Italiji, na primer, pričakujejo, da Gorazd Žmavc odlično pozna občutljivo narodnostno problematiko in da bodo v njem našli dobrega sogovornika v vseh nerešenih vprašanjih. Če pa se bodo morali tudi njemu šele predstaviti, bo občutek, da so na politični šahovnici matične države le drobtinica, morda še bolj upravičen« (Muženič 2014h). Poglavitna vira v tem prispevku sta predsednika obeh krovnih organizacij manjšine v Italiji, ki izražata nezadovoljstvo zaradi pogostega menjavanja resornih ministrov, denimo predsednik Sveta slovenskih organizacij Drago Štoka: »Kar nas pri tem nekoliko moti, je to, da zadnja leta se preveč ministrov menjava, tukaj v Trstu smo bili tudi 9 mesecev brez generalnega konzula. Torej, ta vakuum se je malo občutil« (prav tam). Sledi še izjava predsednika Slovenske kulturno-gospodarske zveze Rudija Pavšiča: »Razmisliti je treba tudi o funkciji tega ministrstva resno in, bi rekel, ne samo zato, da je to en razlog več, da se nekomu dobi ministrski stolček«, mnenje manjšine pa nato povzame še dopisnica: »Z vsakim novim resornim ministrom in njegovimi sodelavci je treba vse od začetka, dodajajo v Trstu, Gorici in Čedadu. V zadnjih 20-ih letih je bilo kar 18 kadrovskih menjav in to ni dobro, so soglasni« (prav tam)..

Kljub omenjenim primerom je v analiziranem diskurzu konflikt znotraj manjšine oziroma med manjšino in Slovenijo le redek pojav; v več analiziranih prispevkih je zaznati konflikt med manjšino in oblastmi sosednjih držav. Opisani medijski diskurz torej nenehno odigrava svojo zaščitniško vlogo do manjšine in hkrati nenehno spominja na to, da gre za del širše slovenske skupnosti.

7.1.2 KONSTRUKCIJA »DRUGIH«

Vsaka družbena skupina se mora, da se lahko identificira kot taka, razlikovati od »drugih«. Družbena identiteta je v medijskih tekstih pogosto konstruirana in definirana kot identiteta članov posameznih skupin s poudarjanjem reprezentacije »drugih« kot drugačnih, deviantnih in kot grožnja. Mediji tako kot druge elite delujejo v procesu pozitivne samoprezentacije in negativne prezentacije »drugih« (Van Dijk 2000). Medijski diskurz se torej kaže kot pomemben akter pri konstrukciji nacionalne identitete (Pušnik 1999, 806). Kot piše Kuhar (2006, 133), je glas »drugih« pogosto izenačen z glasom, ki je najbolj slišan oziroma radikalen.

V analiziranih prispevkih so »drugi« predstavljeni predvsem glede na svoj odnos do slovenske manjšine. Najbolj je to očitno pri poročanju z avstrijske Koroške: »Za koroške svobodnjake še vedno grešni knežji kamen je pokojni Jörg Haider nekaj časa skrival, nato premikal, se prepiral in zanimal njegovo slovensko simbolno vrednost, dokler ni končno usoda sama poskrbela za premik na njegovo pravo mesto. Z zamenjavo politične oblasti na Koroškem se je namreč tudi knežji kamen preselil v častitljivo dvorano grbov koroškega deželnega zbora v Celovcu« (Kos 2014h).

V zgornjem primeru uporabljeno personifikacijo lahko razumemo kot izolacijo osebe, odtujitev od relevantnega družbenega in institucionalnega konteksta, ali pa utemeljitev posebljenega subjekta kot izključnega gonila zgodovine, ki jo obravnavamo (Hall 2004, 203). Za medije je privlačneje projicirati odgovornost za določeno dejanje zgolj na posameznega akterja. V primeru Koroške je to predvsem nekdanji deželni glavar Jörg Haider, ki poseblja diskurz, sovražen do manjšine, kar je razvidno tudi iz tega primera: »Prikriti neonacizem se je vlekel skozi dolga desetletja, še posebej na avstrijskem Koroškem, kjer ga je posebljal Jörg Haider, takratni deželni glavar, in seveda tudi koroški Heimatdienst« (Kos 2014n). Haider je nenehno predstavljan kot ogrožajoči »drugi« in tudi po njegovi smrti se je ta strah širil

naprej: »To je bilo še v času svobodnjaške vladavine, ko je Haiderjev duh še strašil po dvojezičnih dolinah južne Koroške« (Kos 2014š). Haiderjevo protislovensko retoriko nadaljujejo njegovi politični nasledniki, ki so tudi v medijskem diskurzu prevzeli njegovo vlogo »drugega«: »Zadeva je zdaj v rokah tožilstva, je pa primer že dobil politični predznak, saj so ga z odprtimi rokami sprejeli nasledniki Haiderjevih desnonacionalnih svobodnjakov, ki mrzlično iščejo takšne in podobne teme.« (Kos 2014a). Kot piše Pušnikova (2011, 255), je avstrijska Koroška v medijih pogosto opisana kot »prostor nenehnih bojov, pri čemer je antagonizem med dobrim in slabim vedno preveden v nacionalni antagonizem«.

Kot poudarja Fairclough (2003, 47), je pomembno, koga novinarji navajajo eksplicitno, koga manj eksplicitno in koga sploh ne navajajo. V analiziranih prispevkih so manjšini nenaklonjeni politiki reprezentirani skozi izjave njihovih političnih konkurentov, manjšini bolj naklonjenih politikov iz vrst večinskega naroda. Vodja manjšini naklonjene stranke Zelenih na avstrijskem Koroškem Rolf Holub je v prispevku takole komentiral odprtje nove avtobusne povezave med Celovcem in Ljubljano: »Obe deželi bosta od tega veliko pridobili. Minili so Haiderjevi železni časi zapiranja. Zdaj se odpiramo in sodelujemo« (Kos 2014i). Še bolj nazoren je naslednji primer, prav tako iz avstrijske Koroške, o ogromnih dolgovih celovške banke Hypo Alpe Adria: »Afera Hypo ima tri zmajeve glave, ki jih bo treba odsekati. Na prvem mestu je politična korupcija v režiji nekdanje Haiderjeve ekipe« (Kos 2014c). Tej dopisnikovi metaforiki, ki jasno opozarja, od kod prihaja zlo, sledi še izjava predsednika avstrijske parlamentarne preiskovalne komisije Petra Pilza: »Hypo Alpe Adria, Telekom... Če so na oblasti svobodnjaki, ves denar izgine. Ko svobodnjakov ne bo več v vladi, ne bo ostalo nič več« (prav tam).

Nekoliko milejši primer reprezentacije manjšini nenaklonjenih politikov najdemo v prispevkih iz zamejskega prostora v Italiji: »Samo v Dolini, Repentabru in Zgoniku se za župansko mesto poteguje 18 kandidatov, po eden na 490 ljudi. Med njimi je 8 Slovencev; politični center in levica sta večinoma skupaj. Desnica je brez vodje Berlusconi razdeljena«. Sledi izjava župana Zgonika Mirka Sardoča: »Iščejo svojo identiteto in vse te razne duše v desnici nekje se predstavijo in se hočejo prešteti« (Muženič 2014v).

V medijskem diskurzu je pogosto poudarjen kontrast med (političnimi) predstavniki »naše« skupine in predstavniki »druge« skupine, še toliko bolj, če ti prihajajo iz političnega tabora, sovražnega slovenski skupnosti. Takšen kontrast je na primer razviden iz napovedi prispevka o predvolilnem boju v Avstriji pred evropskimi volitvami:

V sosednji Avstriji se bo na evropskih parlamentarnih volitvah pomerilo najmanj devet političnih strank oziroma volilnih združenj. V ostrem predvolilnem boju ne manjka afer, saj se je na primer zaradi neonacističnih in rasističnih izpadov oziroma izjav iz volilnega boja moral umakniti svobodnjaški poslanec Andreas Mölzer, podobna usoda pa je doletela tudi sestro pokojnega Jörga Haiderja Ulrike Haider. Zato pa se je brez afer v volilni boj na listi NEOS-a resno vključila edina slovenska zamejska kandidatka Angelika Mlinar (Kos 2014k).

V zgornji napovedi prispevka se vnovič vzpostavlja antagonizem med dobrim in slabim. Politične kandidate iz politične opcije, ki je sovražna »naši« skupini, zaznamujejo predvsem afere, kandidatka iz vrst manjšine pa se je »brez afer v volilni boj na listi NEOS-a resno vključila«. Črno-belo etiketiranje se nadaljuje tudi v prispevku:

NEOS z Angeliko Mlinar je torej pravo nasprotje evroskeptičnim strankam in skupinam, še bolj pa desnonacionalnim svobodnjakom. Za pravo afero je poskrbel zdaj že bivši svobodnjaški evroposlanec Mölzer, ki je evropsko administracijo primerjal s tretjim reichom in dodal še več neonacističnih izjav. Mölzerja so svobodnjaki prav zaradi političnega medijskega pritiska sicer umaknili s kandidatne liste, toda s tem niso spremenili svojega programa. Angelika Mlinar:

Izjava Angelika Mlinar: Gospod Mölzer je znan po svojih izpadih, to ni nič kaj novega, to je na žalost del avstrijske politične kulture, tako da edino kar jaz lahko kot tudi kandidatka za evropske volitve naredim je, da nudim volilkam in volilcem konstruktivno pozitivno alternativo. (Kos 2014).

Politični kandidat »druge« skupine je prikazan izrazito negativno, in to skozi izjavo predstavnice manjšinske skupnosti; sam v prispevku nima priložnosti predstaviti svojega stališča. »Naša« predstavnica torej predstavlja izrazito pozitivno politično alternativo negativni »drugji« strani.

Benevolentnejše so reprezentacije tistih predstavnikov sosednjih narodov, ki so pokazali pozitiven odnos do manjšine, kar kaže ta primer z avstrijske Koroške:

»Tokratni kulturni teden je bil zadetek v polno, saj je dokazal, da se narodnostna klima na južnem Koroškem izboljšuje. Dialog, sožitje, sodelovanje, multikulturalnost so izrazi, ki doživljajo svoj preporod v praksi. Eden izmed političnih botrov te prakse je tudi koroški deželni glavar Peter Kaiser« (Kos 2014p). Podoben primer najdemo pri poročanju iz zamejskega prostora v Italiji. Nova deželna vlada v Trstu je napovedala okrepitev vidne dvojezičnosti, kar v televizijskem prispevku poslanec slovenske manjšine v parlamentu Furlanije Julijske krajine Štefan Ukmar pokomentira takole: »Pomen je velik, kajti dokazuje izredno pozornost leve sredine do slovenske manjšine v Italiji« (Muženič 2013a). Pozornost novih deželnih oblasti do manjšine nato potrdi še dopisnica: »Seznam 32-ih občin, v katerih živijo Slovenci, je leta 2007 podpisal predsednik države Giorgio Napolitano, odlok o vidni dvojezičnosti pa je vsa leta čakal v deželnih predalih. Predsednica vlade Deborah Seracchiani ga je podpisala šest mesecev po izvolitvi« (prav tam).

Tudi v spodnji napovedi prispevka je slovenski skupnosti naklonjeni politični voditelj prikazan v izrazito pozitivni luči: »Slovenci v Italiji verjamejo, da bo z vlado mladega in drznega Matea Renzija v državi zapihal nov veter in pospešil prepotrebne reforme. Ob dejstvu, da na oblasti ostaja enaka politična večina kot zadnje mesece, pričakujejo, da bo še bolj pozorna do narodnostnih vprašanj« (Muženič 2014g). Kot najpomembnejši lastnosti Renzija sta poudarjeni mladost in drznost. Njegova domnevna sposobnost uresničevanja reform pa je še poudarjena z uporabo metafore »zapihal bo nov veter«, ki napoveduje pozitivne spremembe.

Ne glede na to, da so tisti predstavniki večinskega naroda, ki so bolj naklonjeni manjšinski skupnosti, prikazani v pozitivnejši luči, so v medijskem diskurzu, vsaj implicitno, še vedno predstavniki »druge« skupine. Članstvo v določeni skupnosti se torej prepozna z razlikovanjem od »drugega«. Identitete so konstruirane skozi razlike oziroma skozi relacijo s tem, kar niso (Vezovnik 2007, 471).

7.2 NARACIJA SKUPNE PRETEKLOSTI

Eden od temeljnih elementov pri diskurzivni konstrukciji nacionalne identitete je konstrukcija skupne zgodovine. Ta obsega mite o izvoru oziroma ustanovitvi določenega naroda, mitične figure, politične uspehe, čase razcveta in stabilnega razvoja narodne skupnosti, pa tudi čase porazov in kriz (Wodak in dr. 2009a, 31). Naracije o narodu z določenimi jezikovnimi sredstvi identificirajo in oblikujejo izbrane

zgodovinske dogodke in dejstva, pomembne za več posameznikov, ter vzpostavljajo kronološko in vzročno zvezo med njimi (Wodak in dr. 2009a, 83). Zgodovina je sredstvo narodove legitimacije, emancipacije, integracije in tudi zamejitve, nacionalna zgodovina pa zavezana nekaterim nacionalnim ciljem (Štih 2005, 222). Tako kot pri drugih narodih, je zgodovina postala »rezervoar vednosti tudi za slovensko nacionalno ideologijo, ki je izbrala določene pretekle dogodke, jih predelala kot slovenske in jih popularizirala med ljudskimi množicami« (Pušnik 2011, 127).

7.2.1 MIT O KARANTANIJI

Eden od osrednjih in izvornih mitov v zgodovini slovenskega naroda je zgodba o slovenski Karantaciji in njeni državnosti (Pušnik 2011, 127–138). Kot je denimo zapisal ugleden zgodovinar Božo Grafenauer (1987, 35), je »ustoličevanje koroških vojvod na Gosposvetskem polju dokaz za državnopolitičen pomen Korošcev, pa tudi za izredne politične pravice koroških Slovencev, ki so jih znali ohraniti do konca srednjega veka«. Grafenauer (prav tam) je dodal, da je imela Koroška v sveti rimski državi nemške narodnosti »kot prvotno čisto slovenska zemlja v državno-pravnem oziru izjemno stališče tudi še pozneje, ko ni bila več samo slovenska, ampak dvojezična. Slovenska Karantacija je imela še dolgo svoje pravne običaje, svojo mero in svoj denar«. Grafenauer (1987, 36) je posebej poudaril pomen ustoličenja zadnjega vojvode Ernesta Železnega leta 1414 kot »poslednje dejanje prave svobode koroških Slovencev«. Karantacija torej velja v sodobni slovenski nacionalni retoriki za prvo slovensko državo, poleg tega v mitični govorici označuje starodavno slovensko identiteto in izvorno slovensko politično kulturo (Pušnik 2011, 45). Knežji kamen, ki so ga uporabljali za ustoličevanje karantanskih knezov, pa je postal simbol slovenske samobitnosti in prastare slovenske državnosti (prav tam).

Ustoličevanje koroških vojvod je med osrednjimi deli karantanskega mita (Pušnik 2011). 600. obletnica zadnjega ustoličenja v slovenskem jeziku je bila omenjena tako v radijskih dnevnoinformativnih oddajah (Radijski dnevnik, 18. 3. 2014) kot tudi na televiziji. Dogodek se je napovedovalo že pred samo obletnico ustoličenja (Prvi dnevnik, 16. 3. 2014), o dogodku se je nato obsežno poročalo tudi na samo obletnico zadnjega ustoličenja koroških vojvod v slovenskem jeziku (Odmevi, 18. 3. 2014), kar kaže ta transkripcija:

NAPOVED:

Danes mineva natanko 600 let, odkar so po starodavnem obredu zadnjič ustoličili koroškega vojvodo na knežjem kamnu v bližini Krnskega gradu na Gosposvetskem polju. Ernest Železni je bil zadnji koroški vojvoda, ki je privolil v slovenski obred ustoličenja po starih kmečkih navadah.

TEKST:

Koroška nacionalna politika je poskrbela za skoraj neverjetno pozabo oziroma izbris vsega, kar je slovenskega, tako tukaj na Krnskem gradu, Gospe Sveti in celotnem Gosposvetskem polju pod nami. Številni slovenski obiskovalci Gosposvetskega polja se zaman ozirajo za slovenskimi zgodovinskimi kažipotmi. Nikjer sledu o staroslovanski karantanski zgodovini, nikjer vidne označbe oziroma vsaj približne lokacije ustoličevanja vojvod na knežjem kamnu ob Krnskem gradu. Zato pa tem bolj ovekovečen vojvodski prestol kot simbol germanske prevlade v tem prostoru. Za koroške svobodnjake še vedno grešni knežji kamen je pokojni Jörg Haider nekaj časa skrival, nato premikal, se prepiral in zanimal njegovo slovensko simbolno vrednost, dokler ni končno usoda sama poskrbela za premik na njegovo pravo mesto. Z zamenjavo politične oblasti na Koroškem se je namreč tudi knežji kamen preselil v častitljivo dvorano grbov koroškega deželnega zbora v Celovcu.

Izjava Zalka Kuchling, deželnozborska poslanka Zelenih:

No, deželni glavar Haider ga je seveda svoj čas instrumentaliziral za svojo politiko, danes pravzaprav stoji tukaj in ne igra več te medijske vloge, ki jo je svoj čas igral pri Haiderju. Je pa tako, da ima svojo častno mesto tukaj v deželnem zboru in se mi zdi to kar v redu.

Izjava Valentin Inzko, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev:

Ta knežji kamen naj se spremeni v nekaj, kar nas povezuje. To je najstarejši avstrijski simbol, ne, najstarejši avstrijski pravni simbol, je pa to tudi en simbol, ki Slovincem, vsem Slovincem ogromno pomeni, ampak ne smemo tudi pozabiti, da je ustoličevanje pravzaprav en dokaz, da je slovenščina bila uradni jezik na Koroškem, morda celo prvi uradni jezik na Koroškem, tem bolj, ker zdaj tudi pišejo koroško deželno ustavo in mi, koroški Slovenci želimo tudi v tem duhu biti v tej koroški deželni novi ustavi omenjeni.

Knežji kamen torej ni več nacionalni kamen spotike, temveč bo oziroma je, kot kaže, ponovno zaživel v povsem novi evropski simbolni podobi (Kos 2014h).

Že v napovedi je poudarjena pomembnost »starodavnega obreda« ustoličevanja koroških vojvod, pri čemer je obred nacionaliziran kot »slovenski«. Prispevek se nato začne z uvodnim emotivnim nagovorom o prevladi nemškonacionalne oziroma germanske ideologije ter o krivici, ki se dogaja »vsemu slovenskemu« v tem

simbolno pomembnem prostoru tudi za slovensko nacionalno ideologijo, kar se še stopnjuje s stavkom »/š/tevilni slovenski obiskovalci Gosposvetskega polja se zaman ozirajo za slovenskimi zgodovinskimi kažipoti«. V nadaljevanju prispevka je jasno naveden nacionalistični koroški deželni glavar Jörg Haider kot simbol in nosilec nemškonacionalne ideologije: »/z/a koroške svobodnjake še vedno grešni knežji kamen je pokojni Jörg Haider nekaj časa skrival, nato premikal, se prepiral in zanikal njegovo slovensko simbolno vrednost, dokler ni končno usoda sama poskrbela za premik na njegovo pravo mesto«. Višja sila je torej poskrbela za pravično rešitev, novinar pa v naslednjem stavku pove, kje je to »pravo mesto« za knežji kamen: »/z/ zamenjavo politične oblasti na Koroškem se je namreč tudi knežji kamen preselil v častitljivo dvorano grbov koroškega deželnega zbora v Celovcu«. V nadaljevanju prispevka je z izjavo predsednika manjšinske krovne organizacije poudarjen zgodovinski pomen ustoličevanja na knežjem kamnu za slovensko narodno skupnost in njegov pomen za sedanost: » /.../ je pa to tudi en simbol, ki Slovencem, vsem Slovencem ogromno pomeni, ampak ne smemo tudi pozabiti, da je ustoličevanje pravzaprav en dokaz, da je slovenščina bila uradni jezik na Koroškem, morda celo prvi uradni jezik na Koroškem, tem bolj, ker zdaj tudi pišejo koroško deželno ustavo in mi, koroški Slovenci želimo tudi v tem duhu biti v tej koroški deželni novi ustavi omenjeni«. Dopisnik konča prispevek korektno, da »/k/nežji kamen torej ni več nacionalni kamen spotike, temveč bo oziroma je, kot kaže, ponovno zaživel v povsem novi evropski simbolni podobi«. Ta simbolno pomembni objekt za slovensko nacionalno ideologijo naj bi torej končno našel ustrezno mesto v osrednji koroški demokratični instituciji, deželnem zboru, in s tem naj bi se dokončno izgubil nacionalni naboj, ki je spremljal prepire o njegove lokaciji.

7.2.2 PARTIZANI IN ODPOR PROTI NACIFAŠIZMU

Eden od najpomembnejših dogodkov pri konstruiranju slovenske nacionalne identitete je narodnoosvobodilni boj oziroma uporniško gibanje proti okupatorjem v drugi svetovni vojni. V zamejskem prostoru so razmah nacizma in fašizma občutili že v letih pred vojno in še posebej kruto med njo, zato je celotno obdobje pomembna vozliščna točka upravljanja s preteklostjo, predvsem v Avstriji in Italiji. Dogodki iz tistega obdobja še danes učinkujejo kot tisti, ki označujejo slovenskost pripadnikov manjšinske skupnosti in hkrati tisto, kar jih loči od večinskega naroda (Pušnik 2011,

95). Prikazovanju »naše« resnice in ocenjevanju odnosa »druge« strani o tem obdobju je namenjenih več analiziranih prispevkov.

Povod za enega od njih je bil znanstveni simpozij, posvečen žrtvam nacističnega terorja, s katerim so v Avstriji zaznamovali 69. obletnico zmage nad nacizmom. V prispevku je z izjavo avstrijskega zgodovinarja Josefa Wagnerja poudarjena nedosledna avstrijska povojna denacifikacija:

Avstrija je imela takoj po drugi svetovni vojni veliko težavo; namreč, podedovala je nad 200 tisoč aktivnih članov nekdanjih nacističnih enot, ki so se takoj infiltrirali oziroma skrili v strankarske politične strukture. Prikriti neonacizem se je vlekel skozi dolga desetletja, še posebej na avstrijskem Koroškem, kjer ga je posebej Jörg Haider, takratni deželni glavar, in seveda tudi koroški Heimatdienst. Šele v zadnjem času nam uspeva zgodovino o nacizmu predstaviti kot del zločinskega ustroja in s tem projektom gremo v šole in medije (Kos 2014n).

V prispevku se torej z izjavo kredibilnega vira povezuje nacistično preteklost Avstrije z aktualnim, »naši« skupini sovražnim političnim taborom, ki ga spet posebej Jörg Haider. V nadaljevanju dopisnik opozori na pozitivne spremembe, ki so jih tudi v tem primeru prinesle politične spremembe na avstrijskem Koroškem: »Da se res nekaj premika, kaže tudi primer iz Celovca, kjer je deželni glavar Peter Kaiser na poslopju deželne vlade odkril spominsko ploščo štirim žrtvam nacističnega terorja, med drugim tudi znanemu rodoljubu, slovenskemu župniku Vinku Poljancu«.

V še enem od takšnih radijskih prispevkov, ki opozarjajo na polpreteklo zgodovino in zlo nacifašizma, je osrednji akter tržaški pisatelj Boris Pahor. Povod za prispevek je sicer predstavitev italijanskega prevoda Pahorjevega življenjepisa v Rimu; začne pa se takole: »V središču Rima, korak čez cesto od palač italijanske vlade in parlamenta, je Boris Pahor Italijanom pripovedoval o poglavju njihove zgodovine, ki ga komaj poznajo: trpljenju Slovencev pod fašizmom« (Širok 2014). Sledi Pahorjeva izjava: »Tudi na televiziji, kamor sem šel zaradi Nekropole, sem rekel, Nekropola je nemški svet, nacističen, ampak pred nacizmom je bil fašizem. Tega sem jaz doživel in mi je pokvaril mladost, zato bom zmeraj govoril prej o fašizmu« (prav tam). Italijansko nepoznavanje oziroma celo nesprejemanje fašističnega obdobja in njegovih zločinov nato v izjavi o priznavanju Pahorjevih del v Italiji potrdi še tamkajšnji slovenski veleposlanik Iztok Mirošič: »Poznajo ga kot odločnega zagovornika pogledov, kar se tiče fašizma, kar je v Italiji manj znano, manj priljubljeno in tudi kdaj manj priljubljeno slišati, vendar pa ga cenijo« (prav tam).

Medvojno dogajanje je omenjeno tudi v televizijskem prispevku iz zamejskega prostora v Avstriji; povod zanj je bil izid nemškega prevoda študije o vlogi in delovanju koroških partizanov med drugo svetovno vojno na avstrijskih tleh. Prispevek se začne s stavkom: »Javna predstavitev resnice o koroških partizanih je v deželnem arhivu v Celovcu naletela na izjemen odmev« (Kos 2014e). Knjiga o partizanskem gibanju, pa četudi je njen namen celovita predstavitev protinacističnega upora, je označena za nič manj kot resnico. Kot piše Fairclough (1995b, 46–47), poteka edina pot do resnice skozi njeno reprezentacijo, vse reprezentacije pa vsebujejo partikularne poglede na stvari, dogodke in vrednote. Dogajanje v drugi svetovni vojni je nato povezano z aktualnim političnim dogajanjem na avstrijskem Koroškem: »Resnici na ljubo je koroška svobodnjaška politika koroškim partizanom desetletja dolgo vsiljevala negativni politični predznak« (Kos 2014e). V omenjenem prispevku sicer odgovorni urednik Mohorjeve založbe Hanzi Filipič uravnoteženo ovrednoti temo, ki jo obravnava tudi knjiga: »Ja, ideološko pogojena je bila seveda z vseh strani. Danes, mislim, da je čas, da to poskušamo kot zgodovinarji in znanstveniki dejansko kritično tudi oceniti in predstaviti tudi ljudem na Koroškem, kaj so bili koroški partizani oziroma kaj so naredili oziroma kako so v zgodovini delovali« (prav tam).

7.3 KONSTRUKCIJA SKUPNE SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI

Eno od osrednjih tematskih področij pri diskurzivni konstrukciji nacionalne identitete je po Wodakovi in kolegih (2009a) lingvistična konstrukcija skupne politične sedanjosti in prihodnosti. To vsebuje aktualne politične dosežke naroda, zdajšnje in prihodnje politične probleme, krize in nevarnosti ter cilje v prihodnosti (Wodak in dr. 2009a, 31). Konstrukcija skupne sedanjosti in prihodnosti vsebuje tudi ekonomski (Wodak in dr. 2009a, 97) in socialni položaj (Wodak in dr. 2009a, 170). V to poglavje sem uvrstil analizirane prispevke, katerih osrednje teme so politika, volitve, šolstvo in gospodarstvo, saj se v njih zrcali medijsko videnje sedanjosti in prihodnjega razvoja manjšinske skupnosti v zamejstvu.

7.3.1 POLITIKA, VOLITVE IN VPRAŠANJE SPLOŠNIH MANJŠINSKIH PRAVIC

V analiziranih prispevkih, namenjenih politiki, so v ospredju poročanja politične stranke slovenske manjšine, slovenski kandidati na volitvah in njihovi volilni rezultati;

to kažejo tudi primeri, ki sledijo. Povod za enega od takšnih analiziranih prispevkov so bile bližajoče se občinske volitve na avstrijskem Koroškem. Osrednji akter je slovenski župan Železne Kaple Franc Jožef Smrtnik. Uvodni stavek prispevka ga predstavi takole: »Franc Jožef Smrtnik je pred petimi leti poskrbel za politično senzacijo desetletja, da je županski prestol zasedel kot prvi koroški Slovenec nasploh. To je bilo še v času svobodnjaške vladavine, ko je Haiderjev duh še strašil po dvojezičnih dolinah južne Koroške. Smrtnik je oral ledino drugačne, strpnejše Koroške, bilanca pa je več kot pozitivna« (Kos 2014š). Kljub temu, da je deželni glavar Haider že pokojni, je še vedno naveden kot grožnja, saj naj bi z delovanjem njegovih političnih naslednikov »Haiderjev duh še strašil po dvojezičnih dolinah«. Kontrast med slabim in dobrim je nato poudarjen z dejavnostjo manjšinskega politika, ki je v nasprotju s svobodnjaki »oral ledino drugačne, strpnejše Koroške«. Pozitivno medijsko podobo manjšinskega politika pa še poudarijo hiperbole, kot sta »politična senzacija desetletja« in »bilanca pa je več kot pozitivna«. Sledi izjava župana, v kateri je poudarjeno predvsem njegovo delovanje za slovensko narodno skupnost:

Zelo zanimivo in mislim, da sem s tem, da sem slovenski župan pozornost medijev še bolj obrnil name ter tudi pozitivno reklamo delal za naš kraj, za našo Železno Kaplo, in seveda sem tudi veliko premaknil, kar se tiče slovenske narodne skupnosti, saj smo tudi zgradili nov šolski center, kjer je vse dvojezično, od nove srednje šole, glavne šole, glasbene šole do ljudske šole; se pravi, imamo vse napise brez problemov dvojezične in zunanji napis Šolski center je dvojezičen. Jaz mislim, da je slovenščina postala tako rekoč bolj akceptirana kot je prej bila (prav tam).

V nadaljevanju prispevka je poudarjeno še sodelovanje slovenskega župana in njegove občine s Slovenijo: »Imamo nove kontakte z župani in prijatelji na slovenski strani, predvsem z Jezerskim in Solčavo, seveda tudi Preddvorom, Črno in tako naprej. Se pravi, ta kontakt živi, ni samo na papirju, temveč se večkrat srečavamo. Se pravi, da je to pač vedno tako, nas povezuje, in da se s tem tudi utrjuje ta vez med temi kraji, kot je to včasih bilo«. Dopisnik konča prispevek s še eno potrditvijo slovenskosti omenjenega župana: »Najnovejše javnomnenjske ankete Smrtniku napovedujejo še en slovenski županski mandat« (prav tam).

Tudi v prispevku o poslanki v rimskem parlamentu Tamari Blažina je že v uvodu poudarjena njena pozitivna vloga pri zavzemanju za narodno skupnost in njena slovenskost: »Najprej senatorka, zdaj slabo leto poslanka Demokratske stranke in že

drugi mandat edina Slovenka v državnem parlamentu. Z veliko odgovornostjo, pa tudi zadovoljstvom ob nizu uspehov, zlasti za svojo narodno skupnost« (Muženič 2014a). Potem ko senatorka našteje svoje uspehe: »Od šolstva in ne nazadnje glede finančnih sredstev, ki nam zagotovo za prihodnje triletje ne bi smeli delati preglavic«, je prek veznega teksta dopisnice opisana še povezanost manjšinske političarke s Slovenijo: »Tamara Blažina v poslanski zbornici skrbi tudi za mednarodne odnose in iz Rima redno spremlja dogajanje v Sloveniji. Ocenjuje, do so stiske in težave matične države zelo podobne italijanskim« (prav tam). In tudi v tem prispevku, tako kot v prej analiziranem prispevku o koroškem županu, se v sklepnem delu še enkrat afirmira slovenstvo glavne akterke: »Pa je, Slovenko, zato nikoli ni sram. Verjame v nove čase, v voljo slovenskih oblasti, da skupaj z Italijani in Hrvati soustvarjajo prihodnost v tem občutljivem evropskem prostoru in to v sodelovanju enakih med enakimi« (prav tam).

V prispevkih o aktualnih volitvah se predstavlja predvsem slovenske liste, vedno v pozitivni luči. Pomen izvolitve slovenskih kandidatov je prikazan z izjavami manjšinskih virov, kot na primer s to izjavo novinarja tržaškega časnika Primorski dnevnik Marjana Kemperleja: »Slovenski župani predstavljajo nekakšno jamstvo, da bo to ozemlje ostalo takšno, kakršno je, kar se tiče kulture, tradicije, pa tudi gospodarskih dejavnosti« (Muženič 2014v). Podobno meni neimenovani občan Repentabra: »Mislim, da je dobro, da Slovenci obdržimo večino in eno svojo moč« (Muženič 2014ž). O volilnih pričakovanjih na Tržaškem pa domačin Jože Rebula meni tole: »Da bi šlo kmetijstvo naprej in da bi šlo. Tudi ljudje, da bi se znajdli doma in da bi zmeraj še govorili po slovensko« (Muženič 2014v).

Tudi v prispevku o rezultatu občinskih volitev v zamejskem prostoru v Italiji so v ospredju rezultati slovenskih kandidatov: »Na Tržaškem in Goriškem so znova zmagali slovenski župani, v Benečiji in Reziji pa desnosredinski župani, ki pripadnikom narodne skupnosti niso naklonjeni« (Muženič 2014ž). Viri v tem prispevku so samo pripadniki manjšine, med njimi dva slovenska župana. Župani iz vrst večinskega naroda v prispevku nastopajo samo v tekstu dopisnice: »V Videmski pokrajini so na evropskih volitvah slavili Renzi in njegovi Demokrati, občinske uprave pa so ostale v desnosredinskih rokah, kar za Špeter napoveduje stare težave za dvojezično šolo«. Izid občinskih volitev v Reziji v tem prispevku ni predstavljen, iz

izjave novinarja Primorskega dnevnika pa lahko sklepamo, da je zmagal nekdo, ki ni naklonjen slovenski skupnosti: »V Reziji pa itak star problem – nepriznavanje rezijanščine kot sestavnega dela slovenskega naroda« (prav tam). Župani, ki naj ne bi bili naklonjeni manjšini, torej niso imeli možnosti predstaviti svojih stališč.

V analiziranem obdobju je bila obsežno predstavljena tudi že omenjena kandidatura in nato izvolitev koroške Slovenke Angelike Mlinar za evropsko poslanko. Na vprašanje, kaj pomeni njena izvolitev za koroške Slovence, je odgovorila takole: »Definitivno so pridobili evropsko poslanko, ker se bo politika, ki jo pač vodimo kot stranka Neos z ozirom na manjšinske pravice tako nadaljevala kot sem jo tudi jaz načrtala. Manjšinske pravice so tudi temelj na katerem temelji celotna Evropska unija in to se mora tudi naprej tako nadaljevati« (Kos 2014s). Dopisnik ob koncu prispevka poudari odziv na izvolitev Mlinarjeve v Avstriji: »Uvrstitev Angelike Mlinar v Evropski parlament je naletela na velik politični in medijski odmev, pri čemer avstrijski mediji niso zamolčali dejstva, da gre za aktivno pripadnico slovenske manjšine«.

V napovedi prispevka pred parlamentarnimi volitvami na Madžarskem pa je poudarjeno neuspešno prizadevanje manjšine, da bi vendarle dobila pravice, ki ji pripadajo:

V meddržavnem sporazumu iz leta 1992 se je Madžarska zavezala, da bo porabskim Slovincem zagotovila poslanski sedež v madžarskem parlamentu. Do zdaj ga še niso videli in tako bo, kot kaže, tudi po parlamentarnih volitvah, ki bodo na Madžarskem čez dva tedna. Bo pa madžarski palači demokracije prvič vsaj zagovornica pravic porabskih Slovencev (Peček 2014).

Prizadevanja manjšine na Madžarskem dopisnik pojasni v nadaljevanju:

V madžarskem parlamentu trenutno sedi 386 poslancev; po volitvah jih bo samo še 199. Med njimi pa, žal, kljub obljubam ne bo predstavnikov manjšin, torej tudi porabskega Slovenca ne. Nova volilna zakonodaja sicer omogoča narodnostnim manjšinam, da izvolijo svojega poslanca, a zgolj formalno, saj bi za kaj takega na primer porabski Slovenci, ki jih je vsega skupaj okrog štiri tisoč, morali zbrati trikrat toliko glasov. Misija nemogoče, torej (prav tam).

V uporabi besed »žal, kljub obljubam« se kaže medijska angažiranost za pravice slovenske manjšine, čemur sledi še fraza »misija nemogoče, torej«, kar vse vzbuja pri občinstvu dodatno sočutje do nezaščitene manjšine, ki da je prepuščena na milost in nemilost madžarskim oblastem.

Prispevke o splošnih manjšinskih pravicah še vedno močno zaznamuje diskurz ogroženosti in zaskrbljenosti zaradi grozečega zmanjšanja manjšinskih pravic, kot v tem primeru: »Furlanija Julijska krajina namerava varčevati tudi tako, da bo kot prva od 20-ih dežel ukinila 4 pokrajine. Slovenci, ki živijo v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini obmejne dežele, se bojijo, da bodo zato izgubili del svojih pravic pri upravljanju domačih krajev« (Muženič 2013c). Da gre za ukrep, ki bi škodoval manjšini, je pojasnjeno v uvodnem delu prispevka: »Pokrajine so vezni člen med občinami in deželo; upravljajo s prostorom in so pristojne za pokrajinske ceste, srednje šole in zaposlovanje. Slovenski predstavniki v teh upravah imajo več možnosti za zagotavljanje narodnostnih pravic«. Viri so ključni sooblikovalci medijske realnosti (Poler Kovačič 2004, 32) in v nadaljevanju omenjenega televizijskega prispevka kar trije ugledni viri iz vrst manjšine opozarjajo na škodo, ki bi jo ukinjanje pokrajin povzročilo manjšini; denimo predsednik pokrajinske skupščine v Trstu Maurizio Vidali: »Mislim, da to je zelo slaba ocena, ki jo je dala naša dežela, in zelo sem razočaran s tem odlokom. /.../ Menim, da ukinitvev pokrajin je tudi ukinitvev in znižanje naše zaščite slovenske manjšine« (Muženič 2013c). V nadaljevanju prispevka je vendarle naveden argument za takšno reorganizacijo oblasti: »Z ukinjanjem pokrajin bi prihranili 10 milijard davkoplačevalskega denarja«, a takoj nato sledi izjava še enega uglednega predstavnika manjšine, župana Repentabra Marka Pisanija, ki to računico italijanskih oblasti takoj zanika: »Absolutno ne. Mislim, da bi se samo podvojili še stroški in še večji problemi pri upravljanju našega ozemlja« (prav tam). Nasprotna stran torej ostane brez možnosti predstavitve in zagovora njenih lastnih argumentov. Dogajanje v zamejskem prostoru je tako še enkrat obravnavano skozi prizmo ogrožanja slovenske skupnosti, medijski diskurz pa s to protekcionistično politiko vzbuja pri občinstvu predvsem sočutje nad usodo slovenske manjšine.

V analiziranih prispevkih se pogosto opozarja tudi na pomanjkljivo dvojezičnost, kot na primer v tem primeru: »Sosednja Furlanija Julijska krajina, ena od petih avtonomnih dežel v Italiji, je svoj parlament dobila pred pol stoletja. Jubilej so zaznamovali z današnjim slovesnim zasedanjem v Trstu, na katerem pa ni bilo slišati uradnih slovenskih, furlanskih in nemških besed v jezikih treh manjšinskih skupnosti, ki so deželi prinesle posebni statut« (Muženič 2014z). V prispevku so nato predstavljena različna mnenja uglednih virov iz vrst manjšine. Tako denimo

podpredsednik deželnega parlamenta Igor Gabrovec pozitivno oceni delovanje deželnega parlamenta v Trstu: »Gotovo je, da so bili storjeni veliki koraki. V teh 50-ih letih smo bili Slovenci vseskozi prisotni v življenju te dežele in tudi samega parlamenta«, nasprotno pa meni nekdanji poslanec v deželnem parlamentu Jože Škerk: »Nam bi morali zagotoviti zajamčeno mesto za predstavnika v deželnem svetu. To ni bilo urejeno, obratno je bilo tako urejeno, da smo Slovenci odvisni od italijanskih strank« (prav tam).

7.3.2 VLOGA ŠOLSTVA PRI KONSTRUKCIJI SKUPNE SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI

Med konstrukcijo skupne sedanjosti in prihodnosti lahko uvrstimo tudi šolstvo. V ospredju medijskega diskurza o šolstvu v zamejskem prostoru je preštevanje, koliko učencev in dijakov je vpisanih v slovenske šole, kakšen je trend vpisov in katerim manjšinskim šolam grozi zaprtje, torej predvsem skrb za numeričnost (podmladka) manjšine in za njeno prihodnost. Posebej šolstvu je namenjenih 6 od 95 analiziranih radijskih prispevkov in 4 od 88 analiziranih televizijskih prispevkov.

Eden od teh prispevkov govori o nameri koroških oblasti, da ukinejo številne ljudske šole, tudi dvojezične: »Koroška deželna vlada se je odločila, da bo zaradi varčevanja ukinita več kot 30 podružničnih ljudskih šol. Žal je na seznamu ukinitve tudi nekaj dvojezičnih šol, kar ustvarja zaskrbljenost v manjšini. Še posebej grožnja o ukinjanju šole vznemirja slovenske starše na Radišah, kjer so danes pripravili protestno zborovanje krajanov« (Kos 2014I). Že napoved prispevka o napovedanem zapiranju šol z besedo »žal« daje vtis, da gre za negativno dejanje, naperjeno proti slovenski skupnosti. Nezadovoljstvo manjšine kaže tudi stavek v prispevku: »Na deželni šolski svet v Celovcu te dni kar dežujejo pritožbe slovenskih staršev, ki želijo na vsak način ohraniti vsaj dve od štirih dvojezičnih šol, še posebej tisto na Radišah« (prav tam). Posebej uporaba metafore »dežujejo pritožbe« vzbuja vtis, da je nezadovoljstvo res veliko. V nadaljevanju prispevka je z izjavo kompetentne osebe, v tem primeru nadzornice za dvojezične ljudske šole na Koroškem Sabine Sandrieser, poudarjena upravičenost zahtev manjšine: »Jasno je, da je treba ukrepati, kajti šolarjev je vedno manj in če hočeš imeti dobro šolsko organizacijo, si moraš namisliti nove poti. Na primer na Radišah, kjer je slovenščina res živa, tudi izven šolskega prostora, je nujno treba ohraniti šolo«. Kot piše Poler Kovačičeva (2004, 57–58), uradni viri, ki v

sporočanje proces vstopajo po svoji funkciji, veljajo za strokovne, verodostojne in objektivne vire, ki jim občinstvo zato zaupa.

Med analiziranimi prispevki iz šolstva je tudi televizijsko poročilo o odpiranju novega šolskega prizidka Slovenske gimnazije v Celovcu, ki napoveduje spodbudnejše čase za slovensko skupnost, kar v uvodnem stavku prispevka poudarja tudi dopisnik: »Osrednji in najpomembnejši dogodek dneva, ne samo za manjšino, temveč za celo Koroško, je bila otvoritev tegale prizidka Slovenske gimnazije tukaj v Celovcu« (Kos 2014č). Sledijo izjave slovenskih dijakov, ki potrjujejo pomen dogodka, kot na primer: »Zelo dobro se počutimo in mislim, da to tudi vpliva na znanje« ter izjava koroškega deželnega glavarja Petra Kaiserja, ki potrjuje novi diskurz koroških oblasti do manjšine: »To je velik dogodek za Koroško, za šolstvo, za našo prihodnost«.

Stanje slovenskega šolstva se redno spremlja tudi v zamejskem prostoru v Italiji. Eden od teh prispevkov problematizira dejstvo, da bo v srednjih šolah na Goriškem izobraževanje nadaljevala le nekaj več kot polovica tistih, ki končujejo slovensko osnovno šolo. Kot sporoča napoved prispevka: »Tolikšen osip sicer ni novost, zahteva pa celovit razmislek in ukrepanje« (Muženič 2014k). V prispevku je navedeno število otrok v slovenskih šolah, čemur sledi izjava ravnateljice ene od teh šol: »Največji je delež tistih, ki ne govorijo slovensko«. Takšna retorika o ogroženosti slovenskosti šole ter zmanjševanju števila šolarjev sledi tudi v besedilu novinarke v nadaljevanju poročila: »Veliko je torej otrok iz mešanih in tudi italijanskih družin, nikogar iz bližnje Slovenije. Od tistih, ki končujejo osnovno šolo, pa jih je slaba polovica izbrala srednjo šolo v italijanskem jeziku, in to kljub široki ponudbi slovenskih usmeritev«. Analizirani medijski diskurz o šolstvu torej preveva skrb za obstoj in razvoj čim bolj etnično čiste in homogene skupnosti, pri čemer predstavljajo mešani zakoni tiste, ki lahko ogrožajo in slabijo slovensko nacionalno zavest.

7.3.3 GOSPODARSTVO KOT POMEMBEN STEBER MANJŠINSKE SKUPNOSTI

Konstrukcija skupne sedanosti in prihodnosti določene skupnosti vsebuje tudi evalvacijo ekonomskih razmer (Wodak in dr. 2009a, 97). Prispevkov o gospodarstvu in trgovini je v analiziranem obdobju malo, pojavljajo se sporadično. Dogajanje v teh večina je povezana z finančnimi in gospodarskimi ustanovami, pomembnimi za manjšino.

V enem od prispevkov je predstavljeno reševanje finančnih težav v goriški družbi KB 1909, dopisnica pa prispevek konča takole: »Kljub slalomski vožnji med količki tržnega poslovanja v KB ohranjajo posluš za denarne pomoči Slovincem v Italiji. Skrbno upravljajo tudi sklad 500 umetnin, ki so jih slovenski avtorji v obmejnem prostoru ustvarili v zadnjem stoletju (Muženič 2014p).

Glavna tema drugega takšnega prispevka je odločitev Nove Ljubljanske banke, da zapre podružnico na Opčinah. Ta odločitev je naletela na hudo kritiko manjšinske skupnosti v Italiji, kar kaže že napoved prispevka:

Nova ljubljanska banka se po 35-ih letih umika iz Italije. V procesu temeljitega prestrukturiranja bo do sredine prihodnjega leta zaprla svojo podružnico na Opčinah lučaj pred državno mejo in odpustila 19 dvojezičnih bančnih uslužbencev, ki so vsi pripadniki slovenske narodne skupnosti. Novica o tem je na Tržaškem in v celotni Furlaniji Julijski krajini dvignila val začudenja in nezadovoljstva, tako v gospodarstvu in politiki kot tudi med slovenskimi rojaki (Muženič 2014j).

Dramatičnost odločitve banke o zaprtju podružnice vzpostavi uporaba metafore, da je novica »dvignila val začudenja in nezadovoljstva«. V prispevku je še poudarjeno, da vodstvo banke podružnico v zamejstvu »uvršča med nestrateske dejavnosti, ki prinašajo izgubo«. Na to sledijo kar trije odzivi iz zamejstva, ki izražajo nestrinjanje z zaprtjem banke. Najprej predstavnica zaposlenih v tej podružnici Norma Zoch: »Informacija, da podružnica Trst posluje z negativnim rezultatom od 2010, je popolnoma neresnična ali so neresnična letna poročila Nove Ljubljanske banke« (prav tam). V nadaljevanju direktor Slovenskega deželnega gospodarskega združenja v Trstu Andrej Šik poudari, da bodo banko pogrešali številni italijanski in slovenski podjetniki v svojem čezmejnem poslovanju: »Nam ni jasno, kje je strategija, v dejstvu, da se zapira edino poslovno izpostavo banke v državi, ki je sigurno najpomembnejše tržišče od tistih, ki mejijo na samo Slovenijo«. Sledi še izjava župana Repentabra Marka Pisanija: »Jaz mislim, da ta odločitev, čeprav je lahko podjetniško utemeljena, predstavlja eno veliko izgubo za celoten naš teritorij« (prav tam). Dopisnica konča prispevek s povzetkom bistva oziroma ključnim poudarkom: »Sogovorniki pristojne v Ljubljani zato pozivajo, naj odločitev skrbno pretehtajo še enkrat« (prav tam). V zgornjem prispevku je torej predstavljeno predvsem stališče manjšine, in to iz več zornih kotov, ne pa tudi odgovor in argumenti kritizirane strani, v tem primeru odgovornih za zaprtje banke.

V več analiziranih prispevkih, v katerih prevladujejo gospodarske teme, je poudarjeno sodelovanje med Slovenijo in zamejstvom ter vzpostavljanje in krepitev skupnega slovenskega prostora. Denimo v radijskem poročilu o srečanju slovenskih podjetnikov in slovenskih gospodarskih ustanov iz štirih sosednjih držav je omenjenih več primerov čezmejnega sodelovanja med slovenskimi in italijanskimi podjetji. Pri tem je poudarjeno, da »dodatno vrednost prinašajo tudi Slovenci v zamejstvu in po svetu, ki lahko soustvarjajo kulturno gospodarski prostor« (Muženič 2014t), čemur sledi še izjava ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu Gorazda Žmavca: »To našo identiteto in to našo raznolikost moramo predvsem graditi na povezovanju s temi gospodarskimi temami, ker to je naša prihodnost«.

Tudi v prispevku o dnevih goriških češenj na avstrijskem Koroškem se ponovi takšna retorika, ki poudarja čezmejno sodelovanje in skupni slovenski prostor, kar je očitno tudi v izjavi organizatorja te prireditve, predsednika Skupnosti koroških Slovencev Bernarda Sadovnika: »Letos v spominskem letu, sto let kasneje smo ponovili to, kar se je dogajalo v monarhiji, da je poplava češenj iz Goriških Brd na avstrijskem Koroškem, da bo poplava češenj naslednje leto v Gradcu in na Dunaju in zelo vesel sem, da ta praznik češenj združuje, da odpira in predvsem promovira, ne samo Goriška Brda, ampak ves slovenski prostor« (Kos 2014r). Na ta način torej medijski diskurz tudi skozi ekonomske teme skrbi za krepitev nacionalne zavesti, spodbujanje solidarnosti in reprezentacijo čezmejne slovenske skupnosti.

7.4 KONSTRUKCIJA SKUPNE KULTURE

Kot pišejo Wodakova in kolegi (2009, 31), obsega konstrukcija skupne kulture teme jezika, religije, umetnosti (glasbe, literature, gledališča, arhitekture, slikarstva, upodabljajočih umetnosti in podobno), pa tudi znanost in tehnologijo ter vsakodnevno kulturo (šport, navade prehranjevanja in pitja, oblačila itn.). Koncept pojmovanja slovenskega naroda in nacionalne identitete je v veliki meri vezan na slovenski jezik in kulturo. Številni avtorji (Jančar 2003, Kovačič Peršin 2003, Novak 2003 idr.) trdijo, da je to, kar Slovence loči od drugih narodov, kultura, izrazito utemeljena na jeziku, predvsem na književnosti.

7.4.1 KULTURNE PRIREDITVE IN PROBLEMATIKA KULTURNIH USTANOV

V analiziranih dnevnoinformativnih oddajah je največ prispevkov namenjenih kulturi v ožjem pomenu besede, torej kulturnim dejavnostim (prireditve, razstave in podobni dogodki) ter problematiki kulturnih ustanov v zamejskem prostoru. Med 95 analiziranimi radijskimi prispevki je kultura osrednja tema v 25-ih; 18 v Italiji, 6 v Avstriji in 1 na Hrvaškem. Še večji je delež prispevkov, namenjenih kulturi med televizijskimi prispevki, takšnih je 28 od 88 televizijskih prispevkov; 19 v Italiji, 6 v Avstriji, 2 na Madžarskem in 1 na Hrvaškem.

V teh prispevkih se kultura pogosto povezuje z narodno zavestjo, kot na primer v tej izjavi predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev Valentina Inzka v prispevku o reviji slovenskih pevskih zborov v celovski koncertni dvorani: »Vedno se omenja molitev, vedno se omenja pesem in preko pesmi, preko besede smo in to je zelo važno, da to mi gojimo naprej. Poleg tega je ta pesem zadnji dokaz, zadnji mejnik slovenstva na severu Koroške ali pa na zapadu, v Ziljski dolini; tam se še sliši slovensko, drugače pa nič več. In zato nam je ta pesem tako važna, zato je ta prireditvev tako važna« (Kos 2014g). Med takšne kulturne prireditve, namenjene afirmaciji nacionalne identitete, bi lahko šteli tudi že omenjeno proslavo ob podelitvi Tischlerjeve nagrade,³² ki je v radijskem prispevku napovedana takole: »Za konec pa še o tem, kot boste slišali, da je ponekod v zamejstvu opaziti vnovično brstenje slovenske narodne zavesti in kulture. To razkriva tudi najpomembnejša nagrada koroških Slovencev, Tischlerjeva nagrada, ki so jo sinoči v Slomškovem domu v Celovcu podelili priljubljenemu župniku Stanku Trapu za dolgoletna prizadevanja za ohranjanje slovenščine na skrajni jezikovni meji v Ziljski dolini (Kos 2014b). V napovedi uporaba izrazja iz biologije o »vnovičnem brstenju« slovenske narodne zavesti in kulture vzbuja pozitiven vtis, da gre za nekaj organskega in naravnega. Radijsko poročilo o prireditvi se začne takole: »Velika Tischlerjeva dvorana je dobesedno pokala po šivih, saj so nagrajencu, priljubljenemu župniku zaploskali rojaki iz širšega slovenskega kulturnega prostora. Največ jih je bilo seveda iz Zilje, kjer župnik Stanko Trap že tri desetletja skrbi za slovensko narodno zavest in dušo«. Z besedno zvezo »rojaki iz širšega slovenskega kulturnega prostora« novinarski

³² Tischlerjevo nagrado podeljujeta Krščanska kulturna zveza in Narodni svet koroških Slovencev kot najvišje priznanje obeh organizacij, in sicer kulturnim in političnim delavcem za vrhunske dosežke na področju umetnosti, znanosti, kulture in politike, ki so pomemben prispevek v zakladnico slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

diskurz že v uvodu prispevka poveže dogajanje s skupnim slovenskim prostorom, z metaforo »dvorana je dobesedno pokala po šivih« pa vnovič pokaže naklonjenost dogajanju. Takšen pozitiven vtis še okrepi izjava predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev Valentina Inzka, ki je podelil nagrado: »Pri Stanku Trapu pa lahko rečemo, da ima pravzaprav zasluge, s svojimi sodelavci, seveda, za celo Ziljsko dolino in v šali ga tudi imenujemo ziljski škof, a ne. Zilja se je prebudila, doživljamo renesanso v Zilji, tam so kulturna društva spet aktivna, slovenska beseda se spet več sliši, ampak zasluge za to ima tudi Stanko Trap in zato je dobil to odlično nagrado« (Kos 2014b).

Poseben kulturno-umetniški pomen imajo proslave ob 8. februarju – dnevu kulture. Na teh prireditvah se še posebej poudarja kulturo kot pomemben konstitutivni element nacionalne identitete, kar kaže tale primer: »Prešernova Zdravljica v zamejstvu zveni drugače kot v matični Sloveniji, je dejal eden izmed govornikov na eni izmed številnih Prešernovih proslav, ki te dni potekajo na avstrijskem Koroškem. Tudi izpovednost prireditev je zelo specifična; prilagojena zamejskemu okolju, kjer je boj za slovensko besedo in kulturno identiteto še vedno živ« (Kos 2014d). V nadaljevanju tega prispevka pomen kulture podkrepi še izjava tajnika Slovenske prosvetne zveze Janka Malleja: »No, jaz mislim, da s Prešernom vsi skupaj izražamo našo trdno kulturno voljo. Letos smo še posebej namenili slovenski kulturni praznik mladini. Zavedamo se namreč, da mi moramo v mladino investirati in da se investicija v kulturno vzgojo navsezadnje tudi obrestuje« (prav tam).

Pomembnost kulture in slovenskega kulturnega praznika za slovensko nacionalno identiteto dokazuje tudi prispevek dopisnika iz Hrvaške, ki se začne takole: »O Vrba, srečna draga vas domača, kjer hiša mojega stoji očeta, je Vlado Kreslin ob začetku koncerta v prepolnem zagrebškem gledališču Histrion zbrane Slovence spomnil, od kod so, in tudi, če živiš daleč od svojega doma. Slovenci na Hrvaškem ohranjajo svojo kulturno identiteto predvsem skozi pesem« (Vardjan 2014).

Da se nacionalna identiteta še posebej afirmira ob slovenskem kulturnem prazniku, je razvidno tudi iz uvoda poročila o osrednji zamejski proslavi v Trstu: »Pred veliko video kuliso se je odvrtel umetniški sprehod po tistih krajih mestnega središča, ki so zaznamovali zgodovino Slovencev in slovenske književnosti; vse to ob besedi iz del uglednih literatov in glasbi« (Muženič 2014e). V nadaljevanju prispevka je izjava

pesnika iz Beneške Slovenije Viljema Černa, ki je dobil posebno kulturno nagrado za svoje polstoletno delo: »Teško je povedati občutke in lepoto, ki je v srcu, vendar delal sem z navdušenjem in delo je nekaj obrodilo. Slovenci v Benečiji nismo zadnji« (prav tam).

Kultura pa ni samo mesto krepitev narodne identitete »naše« skupine, temveč tudi sodelovanja med različnimi narodnimi skupnostmi, kar je razvidno iz prispevka o kulturnem tednu koroških Slovencev: »Tokratni kulturni teden je bil zadetek v polno, saj je dokazal, da se narodnostna klima na južnem Koroškem izboljšuje. Dialog, sožitje, sodelovanje, multikulturalnost so izrazi, ki doživljajo svoj preporod v praksi« (Kos 2014o). Ta diskurz nato potrjuje še elitna vira iz obeh skupnosti; najprej koroški deželni glavar Peter Kaiser, ki ga dopisnik v prispevku predstavi kot enega od političnih botrov te preobrazbe: »Kulturni teden koroških Slovencev je velika pridobitev za Koroško. Gre za projekt, ki si je zastavil visoke cilje. Namreč, vzpostaviti kulturni dialog med manjšino in večino. Zelo sem vesel, da se vzdušje na Koroškem spreminja in omogoča integracijo manjšinske in večinske kulture. S tem bogatimo celoten obmejni koroški prostor«. Sledi še izjava predsednika Slovenske krščanske zveze Janka Krištofa: »Za nas je to lepa priložnost, da se koroški javnosti, nemškimi sodeželanom predstavimo z našo kulturo, da jih povabimo k srečanjem in na teh srečanjih se marsikaj premakne pri tistih ljudeh predvsem, ki imajo kakšne predsodke do nas«.

V kontekstu pomena kulture in kulturnih ustanov za manjšinsko skupnost je bilo v analiziranem obdobju veliko medijske pozornosti namenjene zapiranju teh ustanov, denimo slovenske knjigarne v Trstu: »Edina slovenska knjigarna v Trstu, ki ima podružnico tudi na Opčinah, je v likvidaciji in konec marca bo zaprla svoja vrata. Pogovori o prihodnosti te pomembne narodnostne ustanove in slovenskega kulturnega središča na Tržaškem do danes namreč še niso obrodili sadov« (Muženič 2014f). V prispevku je poudarjena želja, da kljub finančnim težavam ohranijo to knjigarno: »V knjigarni na ulici Svetega Frančiška pa knjige gredo za med. Ljudje ne morejo verjeti, da jo bodo zaprli, zagotavlja upraviteljica Ilde Košuta. Tudi Italijani ne«. V izjavi, ki sledi, upraviteljica poudarja pomen knjigarne za zamejski prostor: »Skrbi tudi, kam bodo šli kupovat tudi slovarje in slovnice za se učiti slovenščine, ker nikjer jih ne dobijo kot pri nas«. Na koncu prispevka kar dopisnica sama ponudi možnost za rešitev knjigarne: »Za ohranitev knjigarne bi bilo dovolj že 50 tisoč evrov

letno iz deželne blagajne ali iz slovenskega proračuna. Morda pa bi ji druge slovenske ustanove v Italiji odstopile le odstotek denarja, ki ga iz Rima dobijo po državnem zaščitnem zakonu«.

Tudi dan zaprtja omenjene slovenske knjigarne v Trstu je bil omenjen, tako v televizijskih kot tudi v radijskih dnevnoinformativnih oddajah. V televizijskem prispevku se skozi izjave manjšinskih virov poudarja potreba po njenem vnovičnem odprtju; kot pravi predsednica Slovenskega kluba Trst Poljanke Dolhar: »Je treba narediti vse, kar je v naših močeh, da ostane, morda ne na tisti lokaciji, morda kje drugje, ampak mislim, da potrebujemo eno trgovino, kjer lahko kupujemo slovenske knjige in tudi slovenske revije in časopise in po drugi strani tudi kraj srečevanja« (Muženič 2014l). Kako bo zaprtje slovenske knjigarne vplivalo na celotno slovensko skupnost, v prispevku pojasnjuje književnik Marko Kravos: »Slab znak za slovensko kulturo in slovenske postojanke, inštitucije na celem etničnem prostoru«. Aktivistična naravnost dopisnice +je razvidna tudi iz konca televizijskega prispevka: »Minister Gorazd Žmavc je pred dnevi napovedal, navajam: Predlog rešitve bo usklajen s krovnimi organizacijami, bo operativen, dolgoročen in vsebinski. Napovedani čas se izteka, ostajajo pa dobri upi in velika pričakovanja«.

Podobna novinarska angažiranost je opazna tudi pri poročanju o finančnih težavah slovenske knjigarne v Gorici: »Za dobro minuto se selimo v zamejstvo. V Trstu naj bi ta teden podpisali dogovor o novi Tržaški knjigarni, zraka pa zmanjkuje tudi Katoliški knjigarni v Gorici. Brez pomoči utegne prav kmalu kloniti pod težo bremen vse manjše prodaje knjig in najemnine za prostore v mestnem središču« (Muženič 2014n). Že v zgornji napovedi metafori »zraka zmanjkuje knjigarni« ter »utegne prav kmalu kloniti pod težo bremen« vzpostavita pri občinstvu vtis velike ogroženosti slovenske knjigarne. V nadaljevanju prispevka je predstavljen pomen te knjigarne za zamejski prostor in izpostavljen krivec za finančne težave, v prvi vrsti italijanska država: »Knjigarna na Travniku je stara sto dve leti in je edina v mestu, ki prodaja slovenske knjige, predstavlja slovensko literarno ustvarjalnost in je tudi živo kulturno središče za tamkajšnje Slovence in Italijane. Iz Italije še niso dobili niti evra pomoči, iz slovenskega javnega sklada za knjigo letos 2 tisočaka. Račune poravnava Katoliško tiskovno društvo, vprašanje pa je, koliko časa še«. V prispevku torej ni nobenega dvoma, da je finančne težave povzročilo umanjkanje državne podpore,

predvsem italijanske. Nikjer ni izražen pomislek, da se morda knjigarna ni uspela prilagoditi tržnim razmeram ali da morda nima dovolj zanimive ponudbe.

In tako kot po eni strani kažejo na ogroženost narodne skupnosti napovedana zapiranja kulturnih ustanov, vzbuja optimizem odpiranje nekaterih novih. To se odraža tudi v medijskem diskurzu, na primer v tej napovedi: »Na predvečer slovenskega kulturnega praznika je Narodna in študijska knjižnica v Trstu dobila nov oddelek. V pritličju Narodnega doma v središču mesta so odprli prostore za mlade bralce. Tem bodo na voljo knjige v slovenskem jeziku, vabili pa jih bodo tudi z različnimi ustvarjalnimi delavnicami« (Muženič 2014d). V prispevku o omenjenem prizidku je pomen te pridobitve poudarjen z izjavo ustreznega uradnega vira, predsednice odbora Narodne in študijske knjižnice Martine Strain: »Naši otroci torej živijo v takem okolju, kjer je slovenska beseda ogrožena, zato nujno potrebujemo v centru mesta en kraj, kjer naj se otroci počutijo doma, da lahko gojijo slovensko besedo«.

Podoben zanos prežema tudi prispevek o vrnitvi Trgovskega doma v Gorici slovenski manjšini. Kot je poudarjeno v napovedi prispevka, so »/n/a vrnitev zgodovinske palače z veliko simbolno vrednostjo rojaki čakali kar 13 let po sprejemu državnega zaščitnega zakona« (Muženič 2014c), pri čemer uporaba besed »kar 13 let« opozarja občinstvo na nesprejemljivo dolgo obdobje do vrnitve Trgovskega doma. Na krivico, ki se je zgodila manjšini z odvzemom doma in na pomen njegove vrnitve, v nadaljevanju prispevka opozarjata dva pomembna manjšinska vira, najprej predsednica uprave Narodne in študijske knjižnice Martina Strain: »Glede na to, da je to prostor, ki so ga zgradili naši predniki, in ki nam je bil odvzet, je to za nas danes velik praznik« in nato še vodja delovne skupine, ki je spremljala vračanje doma, Livio Semolič: »To pa je pomemben dogodek tudi za celoten goriški prostor; čezmejni, slovenski, italijanski, v kolikor to želi biti dom vseh narodov tu prisotnih«. Na zgoraj opisane načine se torej skozi medijske reprezentacije slovenske kulture v zamejskem prostoru gradi skupna slovenska identiteta, ki transcendirata državne meje.

7.4.2 POMEN ZAMEJSKIH MEDIJEV ZA SKUPNI KULTURNI PROSTOR

Dva radijska in dva televizijska prispevka sta namenjena tudi slovenskim medijem v zamejstvu, pri čemer se tudi v teh primerih poudarja pomen teh medijev za ohranjanje slovenske nacionalne identitete in njihovo vlogo za skupni slovenski prostor, na kar kaže ta primer: »Rek, da dober glas seže v deveto vas, še posebej velja za televizijsko oddajo Dober dan, Koroška, ki je v četrto stoletja dobesedno preplavila ves slovenski medijski prostor« in ki jo, kot poudarja dopisnik »preko spleta spremlja nad 250 tisoč Slovencev po vsem svetu« (Kos 2014j). Hiperbola, da je oddaja »preplavila ves slovenski medijski prostor« in navidezno pretirano število »250 tisoč Slovencev«, ki naj bi spremljali to oddajo, kažeta na veliko naklonjenost do slovenskega medija v zamejstvu. Pomen oddaje Dober dan, Koroška za skupni slovenski prostor je nato poudarjen tudi v izjavi vodje slovenskih programov na avstrijski radioteleviziji ORF Marjana Velika: »Seveda je poleg najnovejše pridobitve, da smo dobili celodnevni radijski spored, je, seveda, ta televizijska oddaja za nas izrednega pomena, ampak še bolj pomembno pa je, da smo več kot 20 let prisotni tudi na slovenski nacionalki, na televiziji Slovenije, in zato je tudi tako povezovalnega značaja«.

Povezovanje skupnega slovenskega kulturnega prostora je poudarjeno tudi v prispevku ob 50. obletnici tržaškega sedeža italijanske radiotelevizije RAI v Trstu, ki ima programe tudi v slovenskem jeziku: »Tukajšnji kolegi tudi dnevno ustvarijo dobrih 12 ur radijskega in slabe pol ure televizijskega programa v slovenskem jeziku, ob tem pa redno sodelujejo čez mejo z našo RTV Slovenija« (Muženič 2014r), kar tudi v tem primeru potrjuje še izjava kompetentnega vira, radijskega urednika Aleša Lupinca, ki sledi v nadaljevanju prispevka: »Imamo pa dobre stike z Valom 202 in če oni imajo kaj zanimivega nam ponudijo, mi pa obratno, ne«.

7.4.3 ŠPORT KOT OBLIKOVALEC NACIONALNE IDENTITETE

Pomemben element konstruiranja nacionalne identitete je tudi šport, saj je izjemno učinkovit medij za vzbujanje nacionalnih čustev (Hobsbawm 2007, 170). Skozi šport se lahko narod in nacionalizem neovirano manifestirata. Zdi se, da so športni spektakli, posebej na nacionalni ravni, celo namenjeni spodbujanju nacionalnih čustev in občutkov nacionalne pripadnosti. Uspehi športnikov v določeni skupnosti krepijo občutja povezanosti in pripadnosti, oziroma, kot poudarja Šaver (2009, 17):

»Pomen športa v tej perspektivi tiči ravno v športnikovem potencialu posredovanja med posameznikom in skupnostjo: reprezentacija herojskega vedno služi kot zrcalo pomembnih družbenih vrednot«.

V analiziranem obdobju sta bila v radijskih in televizijskih dnevnoinformativnih oddajah sicer le po dva prispevka namenjena športnim dogodkom. Tema enega od njih je odziv na zmagoslavje smučarke Tine Maze in hokejistov iz Slovenije na zimskih olimpijskih igrah ter predvsem njihova prevlada nad avstrijskimi konkurenti; v nadaljevanju najprej predstavljam transkripcijo tega prispevka.

NAPOVED:

O novem zmagoslavju Tine Maze so poročali hrvaški, srbski, avstrijski, nemški, britanski in številni drugi tuji novinarji. Ameriški mediji so opozorili predvsem na nepričakovano uvrstitev risov v četrtfinale hokejskega turnirja. Nekoliko bolj zadržani pa so bili, razumljivo, v Avstriji. Poglejmo, kaj je naš dopisnik Lojze Kos posnel v Celovcu.

PRISPEVEK:

Tako kot Slovenci so bili seveda tudi Avstrijci danes zjutraj prikovani pred televizorji in zelo emotivno doživeli predvsem poraz hokejistov.

Izjava nn (v nem.) (prevod): V hokeju je Slovenija zelo dobra. Kaj moremo! Boljši so zmagali.

Izjava nn (v nem.) (prevod): Sranje!

Izjava nn (v nem.) (prevod): Danes je bila Slovenija boljša. Na žalost nam ni šlo.

Izjava nn (v nem.) (prevod): Slovenija je res dobra.

Tina Maze že kar nekaj let greni razpoloženje avstrijskim smučarskim navdušencem in kroti njihove večvrednostne komplekse.

Izjava nn (v nem.) (prevod): Tina Maze zlata!

Izjava nn (v nem.) (prevod): Tina Maze je zmagala! Druga je Fenningerjeva. Prav je, da tudi Slovenija dobiva medalje.

Slovenske olimpijske zmage so seveda velika spodbuda tudi za zamejski nacionalni ponos.

Izjava Lojze Dolinar, nekdanji poslanec v deželnem zboru v Celovcu: Ja, jaz mislim, da za vsakega Slovenca, ki živi na tem svetu, je to občutek, ki ga še nismo doživeli, a ne. Sem ne samo vesel, ampak tudi ponosen, da sem Slovenec.

Kaj pa hokej?

Izjava Lojze Dolinar, nekdanji poslanec v deželnem zboru v Celovcu: No ja, to je pa seveda še posebna zgodba. Meni se je malo čudno zdelo, kako so Avstrijci že vnaprej oznanjali, kako bodo premagali Slovenijo, zdaj pa se je ravno obratno zgodilo.

Sicer pa avstrijski mediji, resnici na ljubo, slovenskim olimpijskim uspehom te dni posvečajo izjemno veliko pozitivnih komentarjev (Kos 2014f).

V analiziranem prispevku ni v ospredju športno dogajanje, temveč je to le uporabljeno za utrjevanje nacionalnih čustev, za kar pridejo prav izjave pripadnikov drugega naroda, kot na primer: »Slovenija je res dobra« ali pa »V hokeju je Slovenija zelo dobra. Kaj moremo! Boljši so zmagali« (prav tam). Novinar pripiše »drugim« nekatere negativne lastnosti: »Tina Maze že kar nekaj let greni razpoloženje avstrijskim smučarskim navdušencem in kroti njihove večvrednostne komplekse«. Da sta zmagi slovenskih športnikov (proti avstrijskim) v prispevku v funkciji krepite nacionalnega ponosa, potrdi tudi izjava pomembnega manjšinskega vira, nekdanjega poslanca koroškega deželnega zbora Lojzeta Dolinarja: »Ja, jaz mislim, da za vsakega Slovenca, ki živi na tem svetu, je to občutek, ki ga še nismo doživeli, a ne. Sem ne samo vesel, ampak tudi ponosen, da sem Slovenec« (prav tam). Športni dogodek torej ni izkoriščen za promocijo zdravega življenja ali česa podobnega, temveč za potrjevanje slovenske nacionalne identitete skozi poraz športnikov iz vrst sosednjega naroda. Takšen vtis nekoliko omili konec prispevka: »Sicer pa avstrijski mediji, resnici na ljubo, slovenskim olimpijskim uspehom te dni posvečajo izjemno veliko pozitivnih komentarjev«. Šport v opisanem medijskem diskurzu torej služi kot »izraz nacionalnega boja« (Hobsbawm 2007, 143), športniki, ki predstavljajo svoj narod oziroma državo, pa kot »izrazi njihovih zamišljenih skupnosti« (prav tam).

8 TELEVIZIJSKA POROČANJA OB OBLETNICAH KOROŠKEGA PLEBISCITA

Do zdaj sem analiziral reprezentacije zamejskega prostora v sinhroni perspektivi, in sicer v obdobju od decembra 2013 do konca maja 2014. Dodal bom še diahrono analizo, saj me zanima, kako se je medijski diskurz o zamejskem prostoru spreminjal v daljšem časovnem obdobju. Za to analizo sem izbral poročanje o obletnicah koroškega plebiscita v dnevnoinformativnih oddajah Televizije Slovenija v različnih obdobjih. Na avstrijskem Koroškem vsako leto 10. oktobra slovesno zaznamujejo obletnico plebiscita, na katerem se je leta 1920 večina prebivalstva v plebiscitni coni A odločila za priključitev k Avstriji in ne k Jugoslaviji. Takšna praznovanja v Celovcu, na katerih sodelujejo koroške deželne in tudi avstrijske zvezne oblasti, so pomemben kazalec odnosov med večinsko in manjšinsko skupnostjo na avstrijskem Koroškem (Pušnik 2011), poročanje s teh obletnic pa odslikava tudi odnose med državama. Vse to mi bo v pomoč pri preverjanju teze o medijski reprodukciji prevladujočega državotvornega diskurza. Kot piše Pušnikova (2011, 152), slovenski nacionalni diskurz nenehno uprizarja predstavo posebnega odnosa med Slovenci in koroškimi Slovenci. To je podoba skrbnega odnosa zaščitniške matere do ranljivega otroka, ki ga ogrožajo številni neprijazni dejavniki. Takšne podobe se vzpostavljajo prek uradne državne terminologije, akademskih zapisov in tudi medijskih reprezentacij (prav tam). Zanimalo me bo, ali je takšen odnos razviden tudi iz analiziranih televizijskih prispevkov.

Diskurza, tudi medijskega, ne moremo razumeti in analizirati brez upoštevanja njegovega konteksta, saj ni ahistoričen in nespremenljiv glede na čas in prostor (Kuhar 2003, 18), zato bom pred vsako analizo televizijskih poročil³³ s plebiscitnih obletnic na kratko predstavil družbene in politične okoliščine, ki so spremljale plebiscitna dogajanja na avstrijskem Koroškem v tistem časovnem obdobju. Ker so v tem delu naloge predmet analize zgolj televizijske oddaje, bom dodal tudi analizo vizualnih podob. Televizijski novinarski diskurz je namreč sestavljen iz besedila, zvoka in vizualnih podob; prav te pa so ena izmed ključnih posebnosti televizijskega

³³ Televizijsko poročilo v skladu z Labanovo (2011, 109) razumem kot »obliko naprej pripravljenega televizijskega novinarskega besedila, sestavljenega iz začetka, jedra z morebitnimi tonskimi izseki in/ali raportom, ter zaključka, ter vizualiziranega z gibljivimi podobami aktualnega dogajanja, arhivsko sliko, ki se sonanaša na brano besedilo, ali različnimi oblikami grafike«.

medija (Laban 2007, 36). Televizija s sliko privlači in zadržuje pozornost gledalca ter potrjuje resničnost informacije, poleg tega pa tudi omogoča identifikacijo ter ustvarja vrednote (prav tam).

8.1 LETO 1977: BURNO OBDOBJE NAPETOSTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Na začetku 70. let minulega stoletja so se na avstrijskem Koroškem močno okrepile napetosti med obema narodoma (Nećak 1977, 36). V središču spora je bila zahteva koroških Slovencev, da morajo oblasti v skladu z Avstrijsko državno pogodbo iz leta 1955 postaviti dvojezične krajevne table na narodnostno mešanih območjih, kar pa je del nemško govorečega prebivalstva ostro zavračal. Napetosti so dosegle vrhunec leta 1972, ko je se je avstrijska vlada odločila postaviti dvojezične krajevne table v vseh krajih, kjer so Slovenci predstavljali vsaj petino prebivalstva (prav tam). Takoj po postavitvi tabel so jih skupine nemško govorečih skrajnežev ob spodbujanju nacionalističnih organizacij, predvsem koroških brambovcev in Heimatdiensta, odstranile. Dogajanje je postalo znano kot »Ortstafelsturm« oziroma napad na dvojezične napise (prav tam). Avstrijska vlada je nato popustila pod pritiski in odstopila od namere po postavitvi omenjenih tabel.

Odnose med avstrijskimi oblastmi na eni strani ter koroškimi Slovenci in Jugoslavijo na drugi je dodatno zaostрила zakonodaja o manjšinski problematiki, ki jo je 7. julija 1976 kljub nasprotovanju manjšine sprejel avstrijski parlament. Postala je znana kot sedmojuljska zakonodaja, obsegala pa je en zakon in dve noveli zakona (Nećak 1985, 167). Zakon o narodnostnih skupnostih je manjšinskim organizacijam odrekal vlogo zastopstva manjšine, namesto tega pa manjšini vsiljeval sosvete, ki jih je ustanovljala in imenovala vlada. Najbolj diskriminacijsko določilo v zakonu naj bi bil člen, ki postavlja pogoj za izpolnjevanje nekaterih določil zakona na delež manjšinskega prebivalstva »približno četrtno« (Nećak 1985, 169). Novela zakona o ljudskih štetjih pa je uvedla sporno možnost ugotavljanja številčnosti manjšine, takšno ugotavljanje pa bi nato lahko bilo podlaga za opredelitev ozemlja, kjer bi izvajali manjšinsko zakonodajo (Klemenčič in Klemenčič 2006, 97).

Po podrtju dvojezičnih krajevnih tabel je bilo od leta 1972 do leta 1979 na avstrijskem Koroškem tudi več bombnih napadov, kot piše Omerza (2011) najmanj 13. Tarče so

bili med drugim spomeniki koroških brambovcev, pa tudi partizanski spomeniki ali električni drogovi. Za več teh napadov naj bi bila odgovorna tedanja jugoslovanska Služba državne varnosti (prav tam). Vrhunec je bil bombni napad na plebiscitni muzej v Velikovcu leta 1979, v katerem so bili ranjeni dva napadalca, sicer jugoslovanska državljanja in sodelavca jugoslovanske Službe državne varnosti, ter kustos muzeja (prav tam).

V nadaljevanju bom analiziral televizijsko poročilo, ki je bil objavljeno na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu leta 1977. Omenjeno poročilo sem izbral, ker je prvo v arhivu dosegljivo poročilo o dogajanju na plebiscitnih prireditvah v Celovcu v burnih 70. letih minulega stoletja. Najprej bom podal podroben prikaz besedila in slike, v nadaljevanju pa analiziral njegove posamezne dele.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Marjan Sedmak, Dnevnik, TV Slovenija, 9. oktober 1977

	TEKST	SLIKA
NAPOVED NOVINARJA	Z dvema osrednjima prireditvama so se na Koroškem danes spomnili 10. oktobra 1920, ko je plebiscit prepustil Koroško Avstriji, njeno slovensko prebivalstvo pa nezadržnemu ponemčevanju.	Srednji plan novinarja.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Prvo prireditev sta organizirala koroški Heimatdienst in pa zveza koroških brambovcev, Potekala je pod geslom »Zagotovite nam že vendar mir v deželi« in se je tudi tokrat spremenila v nenavadno - posebej še, če pomislimo, da sedijo na beograjski konferenci tudi avstrijski predstavniki - protislovensko in protijugoslovansko ščuvanje.	Daljni plan mimohoda skupine udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah, ovitih v trakove koroških deželnih barvah in s prapori v rokah; daljni plan orkestra na prireditvi; primik kamere na ozadje dirigenta; zasuk kamere od glasbenikov na velik napis »KHD – Für Volk und Heimat«; srednji plan glasbenikov na prireditvi.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Prav današnje zborovanje je izpričalo, da delovanja nemškega nacionalizma na Koroškem ne gre več jemati kot zgolj lokalni pojav, marveč kot del delovanja tistih sil v Evropi, ki spričo širjenja miroljubnega sožitja vse bolj izgubljajo svoja politična oporišča.	Splošni plan sedečega občinstva na prireditvi; splošni plan pevskega zbora; primik kamere na zbor; daljni plan govorca v koroški noši za slavnostnim odrom.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Kar zadeva koroško komponento današnje heimatdienstovske prireditve, so se vsi govorniki še enkrat lotili tako imenovanega slovenskega ekstremizma ter po tej poti slovenskemu zavračanju sedmojuljske zakonodaje podtaknili ne le demonstracije, ki jih nihče ne zanika, marveč tudi terorizem in bombne atentate.	Srednji plan prve vrste sedečega občinstva, ki ploska; srednji plan govorca v koroški noši za slavnostnim odrom; splošni plan sedečega občinstva; zasuk kamere po občinstvu.

BRANO BESEDILO, NOVINAR	V takšnem kontekstu pa je geslo o zagotovitvi miru v deželi pokazalo svojo pravo barvo. Ta mir je namreč treba ubraniti pred koroškimi Slovenci; treba je te Slovence prisiliti, da obmolknejo in se vdajo v sedmojuljsko zakonodajo. Prireditve na Starem trgu v Celovcu so se udeležili tudi predstavniki oblasti in strank, sicer pa med 2 in 3 tisoč večji del starejših ljudi.	Bližnji plan starejšega para v koroških nošah, daljni plan prve vrste stoječega občinstva z zastavicami; daljni plan govora za slavnostnim odrom; splošni plan politikov v prvi vrsti; posnetek napisa »KHD – Fur Volk und Heimat«.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	V nasprotju s tem je današnji Oktobrski tabor, ki so ga organizirali solidarnostni komite in slovenske mladinske organizacije, potekal pod geslom »Za razumevanje med narodi in narodno enakopravnost«. Tabor je bil organiziran dvojezično, na njem pa so aktivno nastopili tudi številni nemško govoreči demokrati. Da pa bi bila razlika med dopoldansko, nemškonacionalistično prireditvijo na eni strani in oktobrskim taborom na drugi še večja, se je tabora demokratov udeležilo izredno veliko število mladih ljudi.	Posnetek dvojezičnega plakata z udeleženci alternativne plebiscitne prireditve Oktobrski tabor; srednji plan udeležencev prireditve; posnetek dvojezičnega napisa Oktobrski tabor; zasuk kamere po mladih, nasmejanih udeležencih alternativne prireditve Oktobrski tabor.

Uvodni del televizijskega poročila s plebiscitnega dogajanja v Celovcu oktobra 1977 se začne takole: »Z dvema osrednjima prireditvama so se na Koroškem danes spomnili 10. oktobra 1920, ko je plebiscit prepustil Koroško Avstriji, njeno slovensko prebivalstvo pa nezadržnemu ponemčevanju« (Sedmak 1977). Odgovornost za priključitev večine Koroške Avstrije je torej pripisana kar personaliziranemu plebiscitu samemu in ne volilcem. S tem se novinarski diskurz izogne temu, da je leta 1920 večina volilcev na južnem Koroškem glasovala za priključitev Avstriji, med njimi številni koroški Slovenci. Ti so v poročilu poudarjeni zgolj kot žrtve, prepuščene »nezadržnemu ponemčevanju«.

V nadaljevanju prispevka je jasno reprezentiran »drugi«, ki naj bi izvajal »protislovensko in protijugoslovansko ščuvanje«. Tega »drugega«, ki ogroža slovensko skupnost, v medijskem diskurzu predstavljata nacionalistični organizaciji Heimatdienst in koroški brambovci, pa tudi tedanja koroška politična elita, saj so se, kot je poudarjeno v prispevku, »prireditve na Starem trgu v Celovcu /.../ udeležili tudi predstavniki oblasti in strank«. Nemškonacionalno plebiscitno zborovanje je nato povezano s širšim nemškim nacionalizmom: »Prav današnje zborovanje je izpričalo, da delovanja nemškega nacionalizma na Koroškem ne gre več jemati kot zgolj lokalni pojav, marveč kot del delovanja tistih sil v Evropi, ki spričo širjenja

miroljubnega sožitja vse bolj izgubljajo svoja politična oporišča« (prav tam). Takšno medijsko reprezentacijo »drugih« poudarjajo vizualne podobe udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah, ovitih v trakove v koroških deželnih barvah in z nemškonacionalnimi prapori v rokah.

V nadaljevanju prispevka dopisnik opiše retorične napade nemškonacionalnih sil na plebiscitni prireditvi: »Kar zadeva koroško komponento današnje heimatdienstovske prireditve, so se vsi govorniki še enkrat lotili tako imenovanega slovenskega ekstremizma ter po tej poti slovenskemu zavračanju sedmojuljske zakonodaje podtaknili ne le demonstracije, ki jih nihče ne zanika, marveč tudi terorizem in bombne atentate« (prav tam). Morebitni slovenski ekstremizem je v televizijskem poročilu negiran, saj ga dopisnik označi kot »tako imenovani slovenski ekstremizem«. Hkrati je zavrnjena možnost, da bi bila Slovenija oziroma slovenska manjšina udeleženi v terorizmu in bombnih napadih, saj ji želi nasprotna stran »podtakniti« odgovornost za ta dejanja.

Omenjeno vojaško izrazoslovje, ki vključuje izraze, kot so bombni atentati, terorizem in ekstremizem se nato nadaljuje. Dopisnik v nadaljevanju ironično poroča o namerah nasprotne, nemškonacionalne strani, ki da želi »ubraniti mir v deželi« pred koroškimi Slovenci in jih »prisiliti, da obmolknejo in se vdajo v sedmojuljsko zakonodajo«. Opisano do manjšine sovražno ozračje vizualno dopolnjujejo posnetki dogajanja s plebiscitne prireditve in bližnji posnetek napisa nemškonacionalne organizacije Heimatdienst »KHD – Fur Volk und Heimat«, s čimer je občinstvu jasno sporočeno, kdo je najbolj sovražen do slovenske manjšine.

Na koncu televizijskega poročila iz Celovca oktobra 1977 sledi še informacija o alternativni plebiscitni prireditvi slovenske manjšine:

V nasprotju s tem je današnji Oktobrski tabor, ki so ga organizirali solidarnostni komite in slovenske mladinske organizacije, potekal pod geslom Za razumevanje med narodi in narodno enakopravnost. Tabor je bil organiziran dvojezično, na njem pa so aktivno nastopili tudi številni nemško govoreči demokrati. Da pa bi bila razlika med dopoldansko, nemškonacionalistično prireditvijo na eni strani in oktobrskim taborom na drugi še večja, se je tabora demokratov udeležilo izredno veliko število mladih ljudi (prav tam).

Opisani kontrast med starimi nemškonacionalnimi silami in mladimi, naprednimi koroškimi Slovenci, ki si prizadevajo »Za razumevanje med narodi in narodno

enakopravnost«, še dopolnijo in okrepijo posnetki mladih, nasmejanih udeležencev alternativne plebiscitne prireditve.

Večinski narod na avstrijskem Koroškem v analiziranem medijskem diskurzu sicer ni demoniziran in reprezentiran kot manjšini sovražna homogena celota, saj so, kot navaja dopisnik, na alternativni plebiscitni prireditvi »aktivno nastopili tudi številni nemško govoreči demokrati«. Omenjeni medijski diskurz iz 70. let kljub temu jasno reprezentira ogroženost slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem, pri občinstvu pred televizijskimi sprejemniki vzbuja občutke solidarnosti in mobilizira gledalce k podpori za zavarovanje naših rojakov.

8.2 LETO 1978: RAZMERE SO ŠE VEDNO ZAOSTRENE

Proti koncu 70. let so se začeli odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo počasi izboljševati. Na to so vplivali tudi sklepi skupne seje predsedstva Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije in predsedstva SFRJ pod vodstvom Josipa Broza Tita septembra 1978, s katerimi se je Jugoslavija odpovedala obremenjevanju sosedskih odnosov z Avstrijo z odločnim zagovarjanjem v avstrijski državni pogodbi zagotovljenih manjšinskih pravic koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov (Klemenčič in Klemenčič 2006, 176). Manjšinsko vprašanje se v jugoslovansko-avstrijskih odnosih ni več postavljalo ultimativno, breme politične in tudi finančne podpore koroškim Slovincem pa je ostalo skoraj izključno na Sloveniji (prav tam). Kljub izboljšanju meddržavnih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo pa so na avstrijskem Koroškem še vedno prevladovale zaostrene mednacionalne razmere.

V nadaljevanju sledi transkripcija televizijskega poročila, objavljenega na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu oktobra 1978. Sledila bo razčlenitev poročila na sestavne dele in njegova analiza. Omenjeno poročilo sem izbral za dodaten prikaz medijskega diskurza v 70. letih, pa tudi zato, ker ga je prvič pripravil dopisnik Lojze Kos, ki je nato veliko let poročal o dogajanju na avstrijskem Koroškem.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 8. oktober 1978

	TEKST	SLIKA
NAPOVED NOVINARJA	Prav čudno oktobrsko nedeljo smo danes preživeli tukaj v Celovcu. Lahko bi jih rekli tipično zrcalo današnje Koroške. Dve prireditvi, dva kontrasta. Oboje v spomin na 10. oktober, obletnico koroškega plebiscita.	Splošni plan ulice v središču Celovca; splošni plan prireditvenega prostora na celovškem Starem trgu, okrašenega z velikimi avstrijskimi in koroškimi deželnimi zastavami; primik kamere na avstrijsko in koroško deželno zastavo.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Na Starem trgu so se, kot vsako leto, zbrali pripadniki koroškega Heimatdiensta, in tudi letos na njim značilen, hrupen in žaljiv način, obračunavali s slovensko manjšino.	Bližnji posnetek plakata v nemščini, ki vabi na plebiscitno prireditev; odmik kamere od plakata proti celotnemu Staremu trgu; splošni plan plebiscitne prireditve.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Na drugi strani Celovca pa je prav ta manjšina ob prisotnosti številnih avstrijskih demokratov pripravila eno svojih največjih letošnjih narodnostnih manifestacij, Oktobrski tabor, in na tak način javno izrazila protest na protislovensko kampanjo, ki prav te dni dosega svoj višek na avstrijskem Koroškem. Slovenska prireditev je v celoti uspela. Pripravili so javno tribuno na temo, kaj je resnica koroškega plebiscita, skratka, Slovenci so danes s to prireditvijo zagrenili veliko slavje koroškega Heimatdiensta.	Posnetek velikega napisa v nemščini »Naprej v boj za pravice manjšin«; zasuk kamere na udeležence alternativne plebiscitne prireditve Oktobrski tabor; zasuk kamere po sedečem, povečini mladem občinstvu; daljni plan govorca na odru; primik kamere na govorca; zasuk kamere po udeležencih prireditve; posnetek napisa Oktobrski tabor.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Sicer pa je bil Celovec v celoti preplavljen s protislovenskimi letaki, na Starem trgu pa je kakšnih 2 tisoč domovini zvestih Korošcev na ves glas nostalgичno obujalo spomine in grozilo z zdaj že zdavnaj preživelim prastrahom. Glavna govornika in voditelja koroškega Heimatdiensta Josef Feldner in Valentin Einspieler sta s prstom svareče kazala in žugala proti Jugoslaviji in pozivala Avstrijo na politiko trdne roke pod vodstvom domovini zvestih prostovoljcev. Tokrat so glavni napad osredotočili na oživljajoče se gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in Koroško. Pripravljenosti slovenskega gospodarstva, da investira v nekatera podjetja na dvojezičnem ozemlju in dokaj ugoden odziv s strani avstrijske vlade, je koroški Heimatdienst označil kot napad na koroško varnost.	Srednji plan govorca na plebiscitni prireditvi, v ozadju velik črn križ z belo obrobo, v središču križa napis v gotici Karntner Freiheitskampf 1919; bližnji posnetek plakata, ki vabi na plebiscitno prireditev; splošni plan sedečega občinstva; srednji plan skupine ljudi, ovešenih v trakove v koroških deželnih barvah; odmik kamere na sedeče občinstvo; zasuk kamere po starejšem občinstvu do skupine mladih, ki mahajo z zastavicami v koroških deželnih barvah.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Skorajda je nemogoče razumeti mračnega protislovenskega vzdušja na današnjem zborovanju, ki smo ga občutili tudi mi, še posebej naš snemalec, ki so ga ovirali pri snemanju in ga je morala zaščititi celo policija.	List papirja, ki preprečuje snemalcu, da bi posnel občinstvo; posnetek starejšega udeleženca prireditve, ki grozeče plane proti snemalcu; srednji plan ozadja skupine starejših udeležencev prireditve v koroških nošah, v ozadju plebiscitna prireditev, okrašena z velikimi koroškimi deželnimi zastavami.

Televizijsko poročilo s celovške plebiscitne prireditve oktobra 1978 se začne takole: »Prav čudno oktobrsko nedeljo smo danes preživeli tukaj v Celovcu. Lahko bi jih rekli tipično zrcalo današnje Koroške. Dve prireditvi, dva kontrasta. Oboje v spomin na 10. oktober, obletnico koroškega plebiscita« (Kos 1978). Tudi udeleženci obeh prireditev so v medijskem diskurzu prikazani kontrastno. Na eni strani so udeleženci uradne plebiscitne prireditve prikazani kot velika grožnja slovenski skupnosti, saj so »na njim značilen, hrupen in žaljiv način obračunavali s slovensko manjšino«. Ta reprezentacija se v televizijskem poročilu nadaljuje:

Sicer pa je bil Celovec v celoti preplavljen s protislovenskimi letaki, na Starem trgu pa je kakšnih 2 tisoč domovini zvestih Korošcev na ves glas nostalgичno obujalo spomine in grozilo z zdaj že zdavnaj preživelim prastrahom. Glavna govornika in voditelja koroškega Heimatdiensta Josef Feldner in Valentin Einspieler sta s prstom svareče kazala in žugala proti Jugoslaviji in pozivala Avstrijo na politiko trdne roke pod vodstvom domovini zvestih prostovoljcev. Tokrat so glavni napad osredotočili na oživljajoče se gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in Koroško (prav tam).

Uporaba glagolov, kot so *obračunavati*, in to na »na njim značilen, hrupen in žaljiv način«, *groziti* in *žugati* ali pa fraza *s prstom svareče kazati* priključijo občinstvu občutek ogroženosti in ga mobilizirajo k podpori slovenski skupnosti. Takšno sovražno retoriko dopolnjuje uporaba besede *napad*, saj so govorniki na prireditvi »glavni napad osredotočili na oživljajoče gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in Koroško«. Grozeče protislovensko razpoloženje vizualno še okrepijo posnetki udeležencev nacionalistične prireditve, ovešenih v trakove v koroških deželnih barvah ter posnetek velikega črnega križa z belo obrobo, v središču katerega je napis v značilni nemški pisavi gotici Karntner Freiheitskampf 1919. Tako kot v televizijskem poročilu iz Celovca leto prej, tudi v tem poročilu večinski narod na avstrijskem Koroškem ni prikazan kot homogena celota, sovražna do Slovencev. Dopisnik namreč poroča, da je slovenska manjšina organizirala alternativno plebiscitno prireditev »ob prisotnosti številnih avstrijskih demokratov«.

Opis obeh plebiscitnih prireditev v televizijskem poročilu iz leta 1978 se pomembno razlikuje. Če so v medijskem diskurzu pripadniki Heimatdiensta »na hrupen in žaljiv način obračunavali s slovensko manjšino«, je manjšina na drugi strani pripravila »narodnostno manifestacijo«, ta prireditev pa je »v celoti uspela«. Na eni strani

imamo torej nacionalistično obračunavanje in na drugi narodnostno manifestacijo. Dopisnik dodaja, da je manjšina pripravila javno tribuno o tem, »kaj je resnica koroškega plebiscita«. Kot piše Fairclough (1995b, 46–47), poteka edina pot do resnice skozi njeno reprezentacijo, vse reprezentacije pa vsebujejo partikularne poglede na stvari, dogodke in vrednote. Reprezentacijo slovenskega tabora v prispevku dopolnjujejo posnetki povečini mladih udeležencev manjšinske prireditve, kar vzbuja pri gledalcih optimizem, da je manjšina vitalna in da se bo ohranila vsem pritiskom navkljub.

Na zaostrene razmere na avstrijskem Koroškem v 70. letih sicer kaže tudi zadnji stavek prispevka: »Skorajda je nemogoče razumeti mračnega protislovenskega vzdušja na današnjem zborovanju, ki smo ga občutili tudi mi, še posebej naš snemalec, ki so ga ovirali pri snemanju in ga je morala zaščititi celo policija« (Kos 1978). Dopisnikovo pripovedovanje spremlja posnetek starejšega moškega, ki grozeče plane proti snemalcu. Sledita še posnetka udeležencev prireditve v koroških nošah in plebiscitnega prizorišča, okrašenega z velikimi koroškimi deželnimi zastavami. Takšna vizualizacija torej poveže omenjenega nacionalističnega prenapeteža, ki je grozil snemalcu, z drugimi udeleženci plebiscitne prireditve in prek simbolnih koroških zastav tudi z uradno koroško politiko. S tem se pri gledalcih še okrepijo občutki solidarnosti s slovenskimi rojaki onkraj Karavank, ki jih ogroža hegemonski »drugi«.

8.3 LETO 1984: NAPOVED REFERENDUMA O DVOJEZIČNEM ŠOLSTVU SPET DVIGUJE TEMPERATURO

Na začetku 80. let minulega stoletja so se mednacionalne napetosti na avstrijskem Koroškem nekoliko umirile, izboljšali so se tudi odnosi med tedanjo Jugoslavijo in Avstrijo (Klemenčič in Klemenčič 2006, 183). Odnose je sicer še vedno obremenjevalo nerešeno vprašanje dvojezične topografije in drugih manjšinskih pravic ter sporno preštevanje manjšine (prav tam). Februarja 1981 so se prvič v drugi avstrijski republiki na pogovorih o urejanju manjšinskega vprašanja sešli predstavniki koroških Slovencev in političnih strank v koroškem deželnem zboru, vendar niti to srečanje niti več naslednjih ni dalo konkretnih rezultatov (Klemenčič in Klemenčič 2006, 183). Leta 1984 se je mednacionalno ozračje na avstrijskem Koroškem spet

zaostrilo, potem ko je Heimatdienst kljub številnim protestom pri deželni vladi zahteval referendum, s katerim je nameraval doseči ločitev nemških šolarjev od slovenskih (Klemenčič in Klemenčič 2006, 191). Heimatdienstu je uspelo zbrati 34.000 podpisov, kar je po zakonu o referendumu zadostovalo, da je svobodnjaška stranka od deželnega zbora zahtevala razpravo o šolskem vprašanju. Avstrijske oblasti nato niso odobrile referenduma o dvojezičnem šolstvu, Heimatdienst in drugi zagovorniki ločevanja šolstva pa so si kljub protestom manjšine še naprej prizadevali odpraviti dvojezično šolstvo (Klemenčič in Klemenčič 2006, 192).

V nadaljevanju bom predstavil televizijsko poročilo, ki je bilo objavljeno na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu leta 1984, in nato analiziral njegove posamezne dele.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 8. oktober 1984

	TEKST	SLIKA
NAPOVED NOVINARJA	Danes se izteka natanko 64 let od koroškega plebiscita, pri čemer 10. oktober vedno znova in znova poskrbi za značilne koroške kontraste.	Splošni plan mestne ulice, okrašene s koroškimi deželnimi zastavami; bližnji posnetek plakata, ki vabi na plebiscitno prireditev.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Na eni strani nacionalistično, protislovensko obarvane prireditve, ki jih organizira Heimatdienst oziroma brambovci – osrednja je bila sinoči v celovškem Koncertnem domu – na drugi koroški Slovenci, ki v sodelovanju z nemško govorečimi demokrati vztrajno iščejo pot zblizanja z večinskim narodom.	Odmik kamere od plebiscitnega plakata proti velikim avstrijskim in koroškim deželnim zastavam pred neznanim poslopijem ; bližnji posnetek plakata, ki vabi na alternativno plebiscitno prireditev; zasuk kamere na vrvež na celovških ulicah; bližnji posnetek plebiscitnega plakata, ki poziva volilce, naj podprejo priključitev Koroške Avstriji.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	V tem smislu je izvenela tudi sinočnja, skoraj 8-urna manifestacija, ki so jo v celovškem Univerzitetnem klubu organizirali študentje in profesorji, člani solidarnostnega komiteja in seveda nekatera slovenska kulturna društva. Skupni vsebinski imenovalec številnih in pestrih nastopov različnih kulturnih skupin in posameznikov je bil dati 10. oktobru drugačno vsebino kot jo ponuja koroški vsakdan. Plebiscitna obletnica naj ne bi bila zgolj povod za narodnostne konflikte in mobilizacijo nacionalističnih sil, temveč ravno obratno, osnova za sodelovanje med večino in manjšino.	Splošni plan občinstva študentske manifestacije; zasuk kamere na gledališko igro; srednji plan mladih nastopajočih na prireditvi; zasuk kamere po občinstvu, povečini študentskem.
BRANO	Povsem jasno pa je, da je ta cilj v popolnosti skoraj neuresničljiv, kajti, kot	Srednji plan treh ljudi, za njimi napis »Fur einen neuen Oktober«;

BESEDILO, NOVINAR	kaže, so nekatera družbeno-politična razmerja na Koroškem zgodovinsko zacementirana, tako da si ne gre delati iluzij, da bi na primer heimatdienstovski krogi sprejeli drugačen 10. oktober kot so ga vajeni. Zato pa so nova pričakovanja usmerjena v vedno širši krog nemškogovorečih demokratov, mlado generacijo, ki ni več naivno obremenjena s prastrahovi bližnje preteklosti.	bližnji posnetek plakata, na katerem piše »OKDOBER DAN«; srednji plan dveh udeležencev alternativne plebiscitne prireditve; zasuk kamere po knjigah, letah in plakatih na prireditvenem prostoru alternativne plebiscitne manifestacije; srednji plan več sedečih udeležencev alternativne prireditve, v ozadju napis »Zweisprachig in die 80er Jahre«.
----------------------	---	---

Televizijsko poročilo o celovškem plebiscitnem dogajanju leta 1984 se začne takole: »Danes se izteka natanko 64 let od koroškega plebiscita, pri čemer 10. oktober vedno znova in znova poskrbi za značilne koroške kontraste« (Kos 1984). Kontrastno je tudi poročanje o obeh prireditvah: »Na eni strani nacionalistično, protislovensko obarvane prireditve, ki jih organizira Heimatdienst oziroma brambovci – osrednja je bila sinoči v celovškem Koncertnem domu – na drugi koroški Slovenci, ki v sodelovanju z nemškogovorečimi demokrati vztrajno iščejo pot zблиžanja z večinskim narodom«. V nadaljevanju prispevka je opisana manjšinska prireditev: »Skupni vsebinski imenovalc številnih in pestrih nastopov različnih kulturnih skupin in posameznikov je bil dati 10. oktobru drugačno vsebino kot jo ponuja koroški vsakdan. Plebiscitna obletnica naj ne bi bila zgolj povod za narodnostne konflikte in mobilizacijo nacionalističnih sil, temveč ravno obratno, osnova za sodelovanje med večino in manjšino« (prav tam). Pri prireditvi slovenske strani gre torej za »peste nastope kulturnih skupin in posameznikov« v nasprotju z »nacionalističnimi, protislovensko obarvanimi prireditvami«, ki jih je pripravila nasprotna stran. Te omenjene »peste nastope«, kar že na verbalni ravni zveni simpatično in vabljivo, vizualno dopolnjuje splošni plan gledališke igre, v kateri prevladujejo mladi udeleženci in mlado občinstvo.

Medijski diskurz v analiziranem televizijskem poročilu deluje zaščitniško do manjšine in kritično do nasprotne strani, pri čemer pa je kritičen le do manjšini sovražnih sil in ne do sosednjega naroda kot celote. Po eni strani namreč dopisnik opozarja, da je treba biti stalno pozoren na namere »drugega« in da je popolno sodelovanje med večino in manjšino skoraj neuresničljivo, »kajti, kot kaže, so nekatera družbeno-politična razmerja na Koroškem zgodovinsko zacementirana, tako da si ne gre delati iluzij, da bi na primer heimatdienstovski krogi sprejeli drugačen 10. oktober, kot so ga vajeni« (Kos 1984). Po drugi strani pa poudarja, da delujejo koroški Slovenci »v

sodelovanju z nemško govorečimi demokrati«. Da omenjeni medijski diskurz tudi v analiziranem prispevku iz sredine 80. let, tako kot v obeh omenjenih prispevkih iz 70. let, ne gradi nepremostljivih okopov med narodoma in ne demonizira celotne nemško govoreče večine, dokazuje tudi zadnji stavek televizijskega poročila, da so »nova pričakovanja usmerjena v vedno širši krog širši krog nemško govorečih demokratov, mlado generacijo, ki ni več naivno obremenjena s prastrahovi bližnje preteklosti« (prav tam).

Kot piše Van Dijk (2000), je medijski jezik, ko avtor opisuje odnose med različnimi etničnimi večinami in manjšinami, pogosto (implicitno) rasističen, a v analiziranem primeru se zdi, da ni tako. V besedilu je namreč kljub napetostim na avstrijskem Koroškem v 80. letih minulega stoletja poudarjena potreba po sodelovanju in sožitju med narodoma, na primer v tem stavku: »Plebiscitna obletnica naj ne bi bila zgolj povod za narodnostne konflikte in mobilizacijo nacionalističnih sil, temveč ravno obratno, osnova za sodelovanje med večino in manjšino«.

8.4 LETO 1986: HAIDERJEV VZPON NA VRH STRANKE

V nadaljevanju sledi transkripcija televizijskega poročila, objavljenega na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu oktobra 1986, in njegova analiza. Omenjeno poročilo sem izbral za dodaten prikaz analiziranega medijskega diskurza v 80. letih, pa tudi zato, ker je v njem kot akter prvič nastopa poznejši koroški glavar in simbol tamkajšnjih nemškonacionalnih sil Jörg Haider. Ta je leta 1983 postal vodja koroške veje nacionalistične Svobodnjaške stranke, že od začetka 80. let pa je bila del njegove politične agende izrazita nestrpnost do koroških Slovencev (Klemenčič in Klemenčič 2006). Septembra 1986 se je povzpел na predsedniški položaj celotne Svobodnjaške stranke. Zaradi Haiderjeve izvolitve za predsednika svobodnjakov je takratni avstrijski socialistični kancler Franz Vranitzky razdril vladno koalicijo s svobodnjaki in državo pripeljal do predčasnih volitev, ki so bile novembra 1986 (Štamfelj 2003, 21–22). Kot pišeta Klemenčič in Klemenčič (2006, 198), je koroški Heimatdienst poskrbel za to, da je bila ena od pomembnejših tem v predvolilnem boju za predčasne parlamentarne volitve v Avstriji leta 1986 vprašanje dvojezičnega šolstva na Koroškem, pri čemer se je Heimatdienst v sodelovanju s svobodnjaško

stranko med drugim zavzemal za fizično ločevanje nemško govorečih otrok od slovenskih.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 13. oktober 1986

	TEKST	SLIKA
NAPOVED NOVINARJA	Danes se izteka natanko 66 let od koroškega plebiscita, ki je razdelil Koroško na dva neenaka dela.	Bližnji posnetek plakata, ki z velikimi naslovnimi črkami »GEDENKFEIER DES LANDES KÄRNTEN« vabi na plebiscitno prireditev v Celovcu ob 66. obletnici koroškega plebiscita.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	10. oktober skozi desetletja ni bistveno menjal svoje zunanje podobe. Bil in ostal je žarišče narodnostnih konfliktov ter povod za mobilizacijo protislovenskih, domovini zvestih Korošcev. Plebiscitni praznik torej, ki ima dva obraza, ki ne daje koroškim Slovencem priložnosti za praznovanje, kajti do danes Avstrija še vedno ni izpolnila plebiscitne obljube po enakopravnosti slovenske manjšine. Nasprotno, dovolila je, da je 10. oktober postal simbol premoči velikonemštva nad slovensko narodnostno skupnostjo.	Bližnji posnetek napisa 10. Oktober 1920 na spomeniku koroškemu plebiscitu; zasuk kamere po spomeniku proti skulpturama moškega in ženske v koroških nošah, ki si podajata roko, moški v drugi roki drži koroški deželni grb; zasuk kamere po preostalih človeških figurah na spomeniku; bližnji posnetek napisa na spomeniku »ZUR ERINNERUNG AN DIE VOLKSABSTIMMUNG AM 10. OKTOBER 1920«; odmik kamere od plebiscitnega spomenika, v ozadju se pokaže mesto.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Če so pretekla leta 10. oktobri potekali burno, prežeto z agresivnim nacionalizmom v obliki heimatdienstovskih zborovanj, ostrih napadov in poplave publicističnih ponaredkov koroške plebiscitne zgodovine, pa je letošnja obletnica v znamenju bližajočih se parlamentarnih volitev.	Bližnji posnetek napisa na plebiscitnem spomeniku »SOLANG DIE KARAWANKEN AUF IHREM FELSGRUND STEHN SOLANG IM LAND DIE BLANKEN WEISS-ROTEN FAHNEN WEHN SOLL LOB UND LORBEER ERNTEN WER FÜR LIN HOHES ZIEL FÜR UNSER FREIES KÄRNTEN IM KAMPFE LITT UND FIEL«.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Deželne strankarske politične strukture, ki so vseskozi odkrito nazdravljale heimatdienstovskim evforičnim domovinskim proslavam, so se letos varno umaknile v ozadje, kajti vsi izračuni kažejo, da se pred volitvami koroškim Slovencem ne splača zameriti. Z agresivnim nacionalizmom, ki naj bi prinesel predvsem protislovenske glasove, se ponaša samo Haiderjeva Svobodnjaška stranka.	Ni slike
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Koroški Slovenci sami 10. oktobru letos niso posvetili posebne pozornosti. Opozorili so samo, da bi ta dan končno moral dobiti drugačno vsebino; takšno, ki bi združevala, ne pa podžigala narodnostnih nasprotij na Koroškem.	Ni slike

Televizijsko poročilo s celovške plebiscitne prireditve leta 1986 se začne takole: »Danes se izteka natanko 66 let od koroškega plebiscita, ki je razdelil Koroško na dva neenaka dela« (Kos 1986). Že uvodni stavek pri občinstvu pred televizijskim sprejemniki ustvari vtis, da je slovensko stran prizadela krivica s tem, ko je bila Koroška razdeljena na »dva neenaka dela«. Poročilo v nadaljevanju opozarja na neizpolnjeni dolg Avstrije do manjšine: »do danes Avstrija še vedno ni izpolnila plebiscitne obljube po enakopravnosti slovenske manjšine. Nasprotno, dovolila je, da je 10. oktober postal simbol premoči velikonemštva nad slovensko narodnostno skupnostjo« (prav tam). Medijsko konstrukcijo drugega dopolnjuje opisovanje plebiscitnega dogajanja v prejšnjih letih, saj je to opisano kot »burno, prežeto z agresivnim nacionalizmom v obliki heimatdienstovskih zborovanj, ostrih napadov in poplave publicističnih ponaredkov koroške plebiscitne zgodovine«. Pri tem izrazi kot so *agresivni nacionalizem, ostri napadi in poplave publicističnih ponaredkov* občinstvu pred televizijskimi sprejemniki jasno orišejo ogroženost slovenske skupnosti ter agresivnost in nacionalizem nasprotne strani. Takšen diskurz še dopolnjujejo vizualne podobe plebiscitnega spominskega znamenja v Celovcu in napisa na njem, ki slavi mejo na Koroškem in njen pomen za svobodo te dežele. V televizijskem poročilu je poudarjena tudi povezanost vladajoče elite na avstrijskem Koroškem s skrajno nacionalističnimi organizacijami, na primer v tem primeru: »Deželne strankarske politične strukture, ki so vseskozi odkrito nazdravljale heimatdienstovskim evforičnim domovinskim proslavam /.../« (prav tam).

V nadaljevanju dopisnik pravi, da je bilo tokratno plebiscitno praznovanje »v znamenju bližajočih se parlamentarnih volitev«, pri čemer naj bi se deželne politične stranke »varno umaknile v ozadje, kajti vsi izračuni kažejo, da se pred volitvami koroškimi Slovincem ne splača zameriti«. V televizijskem poročilu iz leta 1986 je prvič omenjen poznejši osrednji protagonist nemškonacionalnega tabora na avstrijskem Koroškem Jörg Haider: »Z agresivnim nacionalizmom, ki naj bi prinesel predvsem protislovenske glasove, se ponaša samo Haiderjeva Svobodnjaška stranka«. Dopisnik pri tem ironično uporabi glagol *ponašati* se, ki bi ga po SSKJ lahko opredelili kot »z govorjenjem ali vedenjem izražati zadovoljstvo zaradi svojih pozitivnih lastnosti, uspehov«. Kot piše Lutharjeva (1998, 163), je ironija »dobrodošlo retorično sredstvo, s katerim naj bi bilo mogoče posredovati vrednotno oz. moralno

sporočilo, ne da bi kršili ideal objektivnega poročanja«. Z ironijo je torej mogoče objektivno predstavitev »cepiti z vrednotenjem« (prav tam).

Slovenska manjšina je v prispevku reprezentirana kot stran, ki se zavzema za sožitje v deželi: »Koroški Slovenci sami 10. oktobru letos niso posvetili posebne pozornosti. Opozorili so samo, da bi ta dan končno moral dobiti drugačno vsebino; takšno, ki bi združevala, ne pa podžigala narodnostnih nasprotij na Koroškem« (Kos 1986).

8.5 LETO 2000: PRAZNOVANJE BREZ UDELEŽBE MANJŠINE IN EVROPSKIH GOSTOV

Leta 1991 je Slovenija postala samostojna in demokratična država in še isto leto jo je priznala tudi Avstrija. V 90. letih so bili odnosi slovenskih oblasti z avstrijsko zvezno vlado dobri, še vedno pa jih je obremenjevalo vprašanje manjšinskih pravic koroških Slovencev (Klemenčič in Klemenčič 2006). Veliko slabši pa so bili odnosi Slovenije z deželnimi oblastmi na avstrijskem Koroškem, kjer je vladal nacionalistični deželni glavar Jörg Haider, ki je bil odkrito nenaklonjen slovenski manjšini (prav tam).

Oktobra 2000 so v Celovcu z veliko proslavo zaznamovali 80. obletnico koroškega plebiscita. Tistega leta so se odnosi med Slovenijo in Avstrijo nekoliko zaostriili, potem ko je skrajno desna avstrijska svobodnjaška stranka pod vodstvom koroškega deželnega glavarja Haiderja skupaj z ljudsko stranko sestavila avstrijsko zvezno vlado. Zaradi sodelovanja svobodnjakov v avstrijski vladi so se tedaj Avstrije izogibali številni evropski politiki. Odzvala se je tudi Evropska komisija in pooblastila Evropsko sodišče za človekove pravice, naj ustanovi skupino treh uglednih posameznikov,³⁴ ki naj bi preverili zavezanost avstrijske vlade skupnim evropskim vrednotam, med temi tudi varstvu manjšin (Ermenc 2004, 49–50). Ta skupina je v končnem poročilu ugotovila, da je pravno varstvo manjšin v Avstriji dobro urejeno, pri čemer so popolnoma prezrli težave in nasprotovanja oblasti pri dejanskem uveljavljanju manjšinskih pravic (Ermenc 2004, 53).

³⁴ Evropska unija je v to skupino povabila nekdanjega finskega predsednika in uglednega diplomata Martija Ahtisaarija, nekdanjega generalnega sekretarja Sveta Evrope Marcelina Orejo ter direktorja nemškega inštituta za primerjalno javno pravo in mednarodno pravo Max Planck Jochena Froweina. Trojica je nalogo sprejela 12. julija 2000 in končno poročilo o razmerah na področju človekovih pravic v Avstriji sprejela 8. septembra istega leta.

V nadaljevanju navajam transkripcijo televizijskega poročila, ki je bilo objavljeno na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu leta 2000. Nato bom z razgradnjo tega poročila preveril, kako preplet verbalnih in vizualnih elementov v njem narativizira dogajanje na avstrijskem Koroškem.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 10. oktober 2000

	TEKST	SLIKA
NAPOVED	S tradicionalno plebiscitno povorko po celovških ulicah, ki jo je prenašala tudi avstrijska televizija, so se končale jubilejne prireditve ob 80-letnici koroškega plebiscita. Koroških Slovencev ni bilo zraven, prav tako pa se slovesnosti ni udeležil tako rekoč nobeden od povabljenih evropskih gostov. Seveda tudi predstavniki Slovenije ne.	Srednji plan voditelja, v kotu napis Evropskih gostov ni bilo.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Današnja skoraj štiri ure trajajoča plebiscitna povorka tisočev v koroške noše in gvante oblečenih Korošcev, ki so navdušeno in fanatično zaprisegli večno zvestobo nemški nedeljivi Koroški in slavili plebiscitno zmago leta 1920, je tudi zadnjim optimistom dokazala, da je v takšnem vzdušju zelo zelo malo prostora za koroške Slovence.	Splošni plan plebiscitne povorke v koroških nošah s prapori v rokah; daljni plan udeležencev povorke s prapori in zemljevidi; splošni plan slavnostne tribune; gosti na tribuni mahajo s koroškimi deželnimi zastavicami
TONSKA IZJAVA, Franc Wakounig, novinar manjšinske radijske postaje Agora	Lepe besede so bile tudi danes izrečene, pa tudi včeraj, na drugi strani pa, če vidimo to povorko, moramo reči v bistvu, da se ni nič spremenilo. To je, to je pravzaprav šematizem, ki ga poznamo že izpred vojne, ali pa tudi za časa nacizma so na podoben način slavili in danes spet isto.	Srednji bližnji plan koroškega Slovenca, novinarja, v ozadju slavnostna tribuna in povorka z avstrijskimi in koroškimi zastavami.
TONSKA IZJAVA, nn (očitno predstavnik Heimatdiensta),	Gospod Bog je Korošec in je poskrbel za lepo vreme.	Srednji plan dveh neimenovanih udeležencev plebiscitne prireditve v koroški noši.
TONSKA IZJAVA, NOVINAR	Zakaj danes z vami ne korakajo Slovenci?	Srednji plan dveh neimenovanih udeležencev plebiscitne prireditve v koroški noši.
TONSKA IZJAVA, nn (očitno predstavnik Heimatdiensta)	Ne potrebujemo jih, če nočejo. Sami so si krivi, če nočejo. Če nočejo biti Avstrijci in ne Korošci, potem jih ne potrebujemo.	Srednji plan dveh neimenovanih udeležencev plebiscitne prireditve v koroški noši.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Medtem ko se je Jörg Haider kot središčna osebnost plebiscitne ceremonije obdal in olepšal z družbo najvišjih zveznih politikov, s katerimi je sicer vedno v sporu, pa je njegova soproga ponosno korakala v heimatdienstovski družbi.	Srednji plan Haiderja in Klestila, ki sedita na slavnostni tribuni; Haider se sklanja h Klestilu in mu nekaj razlaga; odmik kamere, ki ujame v objektiv še kanclerja Schüssla; srednji plan Haiderjeve soproge.

TONSKA IZJAVA, NOVINAR	Zakaj danes ne korakajo Slovenci?	Srednji bližnji plan Haiderjeve soproge in novinarja.
TONSKA IZJAVA, Claudia Haider	Tega ne vem. Njih morate vprašati.	Primik samo na srednji bližnji plan Haiderjeve soproge.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Veliko več razumevanja plebiscitne zgodovine so pokazali zvezni politiki.	Splošni plan slavnostne tribune; pred njo za govorniškimi odrom avstrijski predsednik Klestil; primik na Klestila.
TONSKA IZJAVA, Thomas Klestil, avstrijski predsednik	Danes sem zelo jasno rekel, da smo dolžni zahvalo vsem Korošcem, tudi slovenskim Korošcem, Slovincem na Koroškem, da so takrat glasovali za Avstrijo.	Srednji bližnji plan avstrijskega predsednika; splošni plan slavnostne tribune, mimo katere koraka slavnostna povorka varnostnih sil.
TONSKA IZJAVA, NOVINAR	Vprašanje, ki so si ga danes tukaj v Celovcu zastavljali številni tuji poročevalci in opazovalci pa je, ali je ta rjava Koroška, ki je danes korakala skozi Celovec, res pripravljena sodelovati v evropskem odpiranju meja.	Srednji bližnji plan novinarja; daljni plan mimohoda starejših ljudi, ovešenih s trakovi v koroških deželnih barvah s praporji v rokah; srednji plan starejšega para, ona maha s koroško zastavico, on v koroški noši, ovešen z nemškonalnimi križci ploska; srednji plan Haiderja na slavnostni tribuni, veselo ploska.

V primerjavi z analiziranimi televizijskimi poročili iz sredine 80. let minulega stoletja, kjer je celotno poročilo bral dopisnik, ki pa se sam v prispevku ni pojavil, so bila poznejša televizijska poročila, tudi to iz leta 2000, bolj razgibana in zanimivejša za gledalce, saj so vključevala tonske izseke z izjavami različnih virov in novinarske raporte.³⁵ Kot piše Labanova (2011, 74), novinarji v raportu gledajo in govorijo naravnost v televizijski zaslon, s čimer simulirajo očesni stik, ki je značilen za vsakdanji pogovor, čeprav gre dejansko za enosmerni diskurz.

Neposredno nagovarjajo gledalca tudi voditelji dnevnoinformativnih oddaj, ki napovedujejo različne prispevke. Voditeljeva napoved vsebuje osnovne informacije o dogodku, pri gledalcu pa ustvari prvi vtis o dogodku, opis katerega sledi. Napoved s plebiscitne proslave leta 2000 se začne takole: »S tradicionalno plebiscitno povorko po celovških ulicah, ki jo je prenašala tudi avstrijska televizija, so se končale jubilejne prireditve ob 80-letnici koroškega plebiscita. Koroških Slovencev ni bilo zraven, prav tako pa se slovesnosti ni udeležil tako rekoč nobeden od povabljenih evropskih gostov. Seveda tudi predstavniki Slovenije ne«. Napoved pri gledalcu vzbuja vtis, da

³⁵ V televizijskem raportu lahko gledalci na zaslonu vidijo in slišijo novinarja, kot da jih neposredno nagovarja, pa čeprav gre za posnetek novinarja, ki govori v kamero.

za nacionalistični diskurz koroških političnih oblasti nimajo razumevanja ne le predstavniki Slovenije in manjšine, temveč tudi celotne Evrope. To še potrjuje napis v kotu, ki spremlja napoved voditelja oddaje: »Evropskih gostov ni bilo«. Napis na televizijskem zaslonu je namreč pomembna informacija, ki gledalcu pomaga pri interpretaciji vidnega (Laban 2011, 45).

Napovedi sledi televizijsko poročilo dopisnika s celovške plebiscitne proslave, ki se začne takole: »Današnja skoraj štiri ure trajajoča plebiscitna povorka tisočev v koroške noše in gvante oblečenih Korošcev, ki so navdušeno in fanatično zaprisegli večno zvestobo nemški nedeljivi Koroški in slavili plebiscitno zmago leta 1920, je tudi zadnjim optimistom dokazala, da je v takšnem vzdušju zelo zelo malo prostora za koroške Slovence« (Kos 2000). V omenjenem stavku je cel niz hiperbol, torej besednih figur, ki izražajo pretiravanje, s čimer dosežemo želeni retorični učinek (Van Dijk 2000, 42). Denimo, nacionalistična plebiscitna povorka je »tudi zadnjim optimistom dokazala«, da je v takšnem ozračju »zelo zelo« malo prostora za koroške Slovence. Tudi uporaba besede »tisočev« kreira predstavo nepregledne množice protislovensko nastrojenih Korošcev in če so ti »fanatično zaprisegli večno zvestobo nemški nedeljivi Koroški«, je občutek ogroženosti slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem pri gledalcih popoln.

Omenjeno reprezentacijo prevladujočega nacionalističnega diskurza na avstrijskem Koroškem še poudarijo izjave v nadaljevanju prispevka. V prvi izjavi novinar iz vrst koroških Slovencev med drugim pravi » /.../ tudi za časa nacizma so na podoben način slavili in danes spet isto«. Uporaba tonskih izsekov povečuje verodostojnost novinarskih besedil (Laban 2011, 116), a kot poudarja Pušnikova (2011, 255), je reprodukcija nacionalnih antagonizmov na avstrijskem Koroškem pogosto vidna iz poudarjanja tistih izjav, ki najbolj jasno izražajo razlike med slovensko in nemško govorečimi Korošci. To je očitno iz nadaljevanja analiziranega prispevka iz leta 2000, v katerega dopisnik uvrsti protislovensko izjavo nemško govorečega Korošca. Ta namreč takole odgovori na novinarjevo vprašanje, zakaj na proslavi ni koroških Slovencev: »Ne potrebujemo jih, če nočejo. Sami so si krivi, če nočejo. Če nočejo biti Avstrijci in ne Korošci, potem jih ne potrebujemo« (Kos 2000). Do Slovencev sovražni diskurz ves čas dopolnjujejo vizualne podobe starejših udeležencev plebiscitne proslave v koroški noši in z nacionalističnimi prapori v rokah. V nadaljevanju dopisnik sicer z izjavo avstrijskega predsednika Thomasa Klestila pokaže na razliko v diskurzu

med koroškimi deželnimi in avstrijskimi zveznimi oblastmi: »Danes sem zelo jasno rekel, da smo dolžni zahvalo vsem Koroščem, tudi slovenskim Koroščem, Slovencem na Koroškem, da so takrat glasovali za Avstrijo« (prav tam).

Televizijsko poročilo s plebiscitne proslave se konča takole: »Vprašanje, ki so si ga danes tukaj v Celovcu zastavljali številni tuji poročevalci in opazovalci pa je, ali je ta rjava Koroška, ki je danes korakala skozi Celovec, res pripravljena sodelovati v evropskem odpiranju meja« (Kos 2000). Odgovor na (retorično) vprašanje poda novinar sam z uporabo besedne zveze »ta rjava Koroška«, ki jasno namiguje na rjavo barvo uniform nacističnih paravojaških enot, ter vizualnimi podobami, na katerih so spet starejši udeleženci plebiscitne proslave, ovešeni s trakovi v koroških deželnih barvah in s prapori v rokah, kar še stopnjuje srednji plan udeleženca proslave, ovešenega z nemškonacionalnimi križci. Temu kadru sledi posnetek Haiderja na tribuni, kar koroškega deželnega glavarja še vizualno poveže z nemškonacionalno ikonografijo. Vizualne podobe se v televizijskem novinarstvu po večini uporabljajo kot vizualni dokaz in za dramatizacijo, saj poudarjajo čustva (Laban 2011, 65), kar je razvidno tudi iz analiziranega prispevka.

Omenjeno poročanje s plebiscitne proslave v Celovcu daje vtis, je leta 2000 na avstrijskem Koroškem prevladoval do manjšine sovražni diskurz, tako oblasti kot tudi velikega dela prebivalstva, in to kljub temu, da je minilo že skoraj 10 let od razpada komunistične Jugoslavije, ki jo je večinsko prebivalstvo v tej avstrijski deželi doživljalo kot permanentno grožnjo, slovensko manjšino pa kot peto kolono. Na drugi strani pa se je tudi po osamosvojitvi Slovenije nadaljeval do manjšine zaščitniški oblastni diskurz, ki se zrcali tudi v analiziranem medijskem diskurzu. Nacionalna RTV reproducira prevladujoči nacionalni diskurz in če dele našega naroda, v tem primeru koroške Slovence, napada sovražni nacionalni diskurz, omenjeni medij odigra svojo vlogo v njegovi obrambi.

8.6 LETO 2004: SLOVENIJA VSTOPA V EU, HAIDER UTRJUJE MEJO NA KARAVANKAH

Maja 2004 je Slovenija vstopila v Evropsko unijo, za katero je značilna visoka raven političnega, gospodarskega in drugega sodelovanja ter povezovanja med državami članicami. Krepilo se je prepričanje, da so z vstopom države v EU padle ovire za

vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki bi poleg matične države vključeval zamejski prostor v sosednjih državah. Na Koroškem je še vedno vladal skrajno desni deželni glavar Jörg Haider in tudi tamkajšnji nemškonacionalistični diskurz se kljub vstopu Slovenije v Evropsko unijo ni spremenil.

V nadaljevanju sledi televizijsko poročilo, ki je bilo objavljeno na TV Slovenija ob plebiscitnem dogajanju v Celovcu oktobra 2004. Najprej bom podal podroben prikaz besedila in slike v omenjenem poročilu ter nato analiziral njegove posamezne dele.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 10. oktober 2004

	TEKST	SLIKA
NAPOVED	Ostre besede pa je bilo danes slišati v Celovcu, kjer je bila proslava ob 84-ti obletnici koroškega plebiscita. Deželni glavar Haider je v govoru dejal, da bo prihodnje leto v deželno ustavo poskušal vnesti, navajam, željo koroškega plebiscita, s čimer bo trdno določeno, da je meja na Karavankah naša meja. Besede koroškega deželnega glavarja. Lojze Kos.	Srednji plan voditelja, v levem zgornjem kotu grafika avstrijske zastave čez zemljevid Slovenije in napis Haiderjeve meje.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Zanimivo, da je velik zagovornik nove evroregije in novega kulturnega dialoga bližnjih sosed Jörg Haider danes ponovno prisegal na zapiranje koroških meja in se obregnil ob enotni kulturno politični prostor.	Splošni plan plebiscitne proslave; daljni plan Jörga Haiderja; primik na Haiderja za govorniškimi pultom z veliko koroško deželno zastavo; daljni plan Haiderja od zadaj, v ozadju množica.
TONSKA IZJAVA, Jörg Haider, koroški deželni glavar	Torej bosta severna Slovenija in južna Koroška skupen, enoten kulturni prostor! Naj se končno zavedo, da lahko v Evropi dobro živimo skupaj le ob spoštovanju meja. Koroška, vključno z južno Koroško, sodi v avstrijski kulturni prostor in nikamor drugam. To je odločilno.	Srednji plan Haiderja za govorniškimi odrom, v ozadju množica starejših udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah, ovešenih s trakovi v koroških deželnih barvah; zasuk na množico starejših ploskajočih gostov v koroških nošah, ki sedijo ob govorniškem pultu.
TONSKA IZJAVA, NOVINAR	Na simbolni ravni bo nemška meja na Karavankah ostala nespremenjena, torej takšna kakršno je leta 1920 načrtal koroški Heimatdienst, oziroma celo več, svoje mesto bo dobila celo v koroški ustavi.	Srednji plan novinarja, v ozadju udeleženci proslave.
TONSKA IZJAVA, Fritz Schretter, predsednik Zveze koroških brambovcev	Meja na Karavankah za nas ni katera koli meja. Je simbol enotnosti in svobode naše dežele.	Srednji plan govornika v koroški noši, v ozadju ga poslušajo množica ljudi, prav tako v značilnih koroških nošah.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Tudi danes se je pokazalo, da s padcem državnih meja oziroma vstopom Slovenije v Evropsko unijo koroški Heimatdienst izgublja na pomenu in poslanstvu, zato bo	Zasuk kamere po udeležencih plebiscitne proslave; srednji plan udeleženca proslave v koroški noši, ovešenega s križci in s praporom v

	<p>ohranjanje starih in ustvarjanje novih sovražnikov očitno njegova glavna naloga v prihodnosti. V takšnem plebiscitnem okolju kljub željam in predlogom po spremembah prostora za koroške Slovence oziroma sožitje med večino in manjšino na Koroškem ni veliko.</p>	<p>rokah, zasuk kamere po v prvi vrsti sedečih gostih proslave, povečini starejših ljudeh v značilnih koroških nošah; bližnji plan nemškonacionalnih obeskov in križcev na obleki udeleženca prireditve; odmik na srednji plan treh starejših udeležencev prireditve, ovitih v trakove v koroških barvah, ovešenih z križci in s prapori v rokah, splošni plan mimohoda udeležencev prireditve, prav tako s prapori in trakovi.</p>
--	--	---

Kot je bilo že omenjeno, voditeljeva napoved vsebuje osnovne informacije o dogodku, pri gledalcu pa ustvari prvi vtis o dogodku, obravnavanem v poročilu, ki sledi. Poleg tega je vloga napovedi ohranitev oziroma privabljanje gledalčeve pozornosti (Laban 2011, 110). Napoved televizijskega poročila s plebiscitne proslave v Celovcu oktobra 2004 se začne takole:

Ostre besede pa je bilo danes slišati v Celovcu, kjer je bila proslava ob 84-ti obletnici koroškega plebiscita. Deželni glavar Haider je v govoru dejal, da bo prihodnje leto v deželno ustavo poskušal vnesti, navajam, željo koroškega plebiscita, s čimer bo trdno določeno, da je meja na Karavankah naša meja. Besede koroškega deželnega glavarja. Lojze Kos.

V ospredje je torej postavljena Haiderjeva namera, da bo z vpisom v koroško deželno ustavo utrdil mejo med Slovenijo in Avstrijo. Haider kot osrednji akter poročila je tudi tokrat predstavljen kot simbol in nosilec nemškonacionalnega in protimanjšinskega diskurza, kar nato potrjuje tudi uvodni stavek prispevka: »Zanimivo, da je velik zagovornik nove evroregije in novega kulturnega dialoga bližnjih sosed Jörg Haider danes ponovno prisegal na zapiranje koroških meja in se obregnil ob enotni kulturno politični prostor« (Kos 2004). V začetku medijskega poročila se zrcalita dva hegemonika nacionalna diskurza; slovenski, ki naj bi želel vzpostaviti skupni čezmejni kulturni prostor, in koroški oblastni, ki želi zavarovati državno mejo na Karavankah in preprečiti vpliv konkurenčnega nacionalnega diskurza. Ironična uporaba besede »zanimivo« v stavku kaže na novinarski odnos do koroškega deželnega glavarja kot glavnega akterja v prispevku. Pomenljiv je tudi glagol *obregniti se*, ki je uporabljen ob opisu Haiderjeve retorike v zvezi z enotnim slovenskim kulturnim prostorom. Uporaba omenjenega glagola, ki bi ga po SSKJ lahko definirali kot »vsiljivo, na neprimeren način se vmešati v stvar, ki se govorečega ne tiče« namesto kakšnega bolj nevtralnega glagola (denimo, Haider je

kritiziral), tudi kaže na novinarsko stališče do akterja. Kot poudarja Fairclough (1995b, 103–104), so pri medijskih reprezentacijah dogodkov, odnosov in ljudi vedno na voljo različne možnosti, izbor izrazov pa kaže na družbeni položaj, interese in cilje medijskih ustvarjalcev.

V analiziranem televizijskem poročilu iz leta 2004 nato sledi tonska izjava Haiderja, s katero ta potrjuje, kateri hegemonski diskurz ima politično moč na avstrijskem Koroškem: »Torej bosta severna Slovenija in južna Koroška skupen, enoten kulturni prostor! Naj se končno zavedo, da lahko v Evropi dobro živimo skupaj le ob spoštovanju meja. Koroška, vključno z južno Koroško, sodi v avstrijski kulturni prostor in nikamor drugam. To je odločilno« (Kos 2004). Na vizualni ravni to eksplicitno trditve spremljajo podobe Haiderja za govorniškimi odrom pred množico starejših udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah, ovešenih s trakovi v koroških deželnih barvah, ki zaploskajo njegovemu govoru.

Omenjeni Haiderjevi izjavi sledi novinarjevo besedilo: »Na simbolni ravni bo nemška meja na Karavankah ostala nespremenjena, torej takšna, kakršno je leta 1920 načrtoval koroški Heimatdienst, oziroma celo več, svoje mesto bo dobila celo v koroški ustavi« (prav tam). Pri tej izjavi ni popolnoma jasno, kam meri. Je to novinarjeva misel ali povzetek katerega od govorcev na plebiscitni prireditvi ali celo zmes obojega? Kot poudarja Fairclough (1995b, 81), je v medijskem diskurzu pomembno ohraniti jasno ločnico med izjavami virov in novinarjevim besedilom.

V nadaljevanju televizijskega poročila iz leta 2004 sledi izjava predsednika nacionalistične Zveze koroških brambovcev Fritza Schretterja, ki še utrdi že omenjeni nemškonacionalni hegemonski diskurz: »Meja na Karavankah za nas ni katera koli meja. Je simbol enotnosti in svobode naše dežele« (Kos 2004). Fairclough opozarja (1995b, 106), da je pri analizi reprezentacije treba upoštevati tudi to, česar ni v besedilu, in ne le tistega, kar je. V analiziranem prispevku tako ni nobenih alternativnih stališč, ki bi morebiti zamajala poenoteno podobo sovražnega diskurza in predstavila drugačne poglede.

Slovenske manjšine v omenjenem televizijskem prispevku sploh ni; ni izjav manjšinskih predstavnikov, manjšina ne nastopa niti kot akter v izjavah drugih oziroma v besedilu dopisnika. Gledalec tako ne izve, kako se je manjšina odzvala na tako ostro retoriko koroških oblasti in predstavnikov Heimatdiensta. Analizirano

medijsko poročanje s celovške proslave ob obletnici koroškega plebiscita leta 2004 torej kaže, da so kljub vstopu Slovenije v EU v tistem obdobju prevladovala napetosti v odnosu med koroškimi oblastmi na eni strani ter Slovenijo in koroškimi Slovenci na drugi. To se zrcali tudi v medijskem diskurzu. Želja Slovenije, pa tudi koroških Slovencev, po vzpostavitvi skupnega slovenskega kulturnega prostora je naletela na nerazumevanje in ogorčenje nosilcev prevladujoče nemškonacionalne ideologije na avstrijskem Koroškem. Prizadevanj za vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki je bilo leta 2004 vnovič zelo aktualno, analizirani medijski diskurz ne problematizira, temveč problematizira Haiderjev oster odziv na namero po tesnejšem povezovanju med matično Slovenijo in zamejskim prostorom. Televizijsko poročilo se konča takole:

Tudi danes se je pokazalo, da s padcem državnih meja oziroma vstopom Slovenije v Evropsko unijo koroški Heimatdienst izgublja na pomenu in poslanstvu, zato bo ohranjanje starih in ustvarjanje novih sovražnikov očitno njegova glavna naloga v prihodnosti. V takšnem plebiscitnem okolju kljub željam in predlogom po spremembah prostora za koroške Slovence oziroma sožitje med večino in manjšino na Koroškem ni veliko (Kos 2004).

Takšno novinarsko interpretacijo razmer, ki vzbuja vtis, da sovražni diskurz nenehno preži na priložnost, da škoduje slovenski skupnosti, še utrdijo dobro znane vizualne podobe starejših udeležencev plebiscitne povorke v koroških nošah z nemškonacionalnimi prapori v rokah, kar se nato še stopnjuje z bližnjim planom nemškonacionalnih obeskov in križcev na obleki udeleženca prireditve ter sklepnim posnetkom mimohoda udeležencev prireditve. Vsa pozornost v prispevku je namenjena skrajnemu nemškonacionalnemu diskurzu Haiderja in Heimatdiensta. S takšno reprezentacijo gledalci pred televizijskimi zasloni dobijo potrditev, da so v nasprotju z nami nacionalisti tisti »drugi«. To namreč skozi podajanje izbranih skrajnih Haiderjevih izjav v kombinaciji z vizualnimi podobami ploskajočih udeležencev plebiscitne prireditve v koroških nošah sporoča tudi analizirani medijski diskurz. Naš nacionalizem je tako spregledan, celo zanikan; nacionalizem kot nekaj nevarno emocionalnega in iracionalnega pa se vselej na strani »drugih« (Billig 1995, 38).

8.7 LETO 2008: VPRAŠANJE DVOJEZIČNE TOPOGRAFIJE ŠE VEDNO BURI DUHOVE

Leto 2008 je bilo prvo leto po vstopu Slovenije v schengenski sistem brez notranjih meja med članicami Evropske unije, s čimer je Slovenija dosegla še en pomemben cilj v evropskih integracijah. Odnose med Slovenijo in Avstrijo, posebej Koroško, je še vedno obremenjevalo nerešeno vprašanje dvojezičnih napisov na avstrijskem Koroškem, pa tudi vprašanje, ali je Slovenija po razpadu Jugoslavije upravičena do nasledstva Avstrijske državne pogodbe, kar je večkrat privedlo do ostrih polemik med predstavniki obeh držav. Kljub tem odprtim vprašanjem in če odmislimo Haiderja in njegovo retoriko pa sta se oba nacionalna diskurza na Koroškem začela spreminjati, kar je bilo vidno tudi iz odmevnega projekta tako imenovane koroške konsenzne skupine, v kateri so nekateri vidni politiki iz obeh taborov skušali preseči nasprotja med narodnima skupnostma na avstrijskem Koroškem.³⁶

V nadaljevanju navajam transkripcijo televizijskega poročila s plebiscitne prireditve oktobra 2008.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 10. oktober 2008

	TEKST	SLIKA
NAPOVED	Danes mineva natanko 88 let od koroškega plebiscita, na katerem se je večina prebivalstva v coni A izrekla za priključitev k Avstriji. Osrednja deželna proslava je bila dopoldne v Celovcu, splošen vtis pa je, da je letošnji plebiscitni oktober minil mirneje kot prejšnja leta.	Srednji plan voditelja, v desnem zgornjem kotu fotografija starejših udeležencev plebiscitne prireditve v značilnih koroških nošah s prapori v rokah.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Evropski prepričan je očitno umiril tudi koroške nacionalistične loge, seveda pa ni odpihnil značilne heimatdienstovske ikonografije, ki je še posebej izžarevala na današnji osrednji deželni proslavi, na kateri je za ekstremno nacionalni ton poskrbel kdo drug kot deželni glavar.	Splošni plan plebiscitne prireditve v Celovcu; primik kamere na udeležence prireditve s prapori v rokah; zasuk kamere na skupino treh starejših udeležencev v koroških nošah, ovešenih s trakovi v koroških barvah in s praporom v rokah; srednji plan dveh starejših udeležencev prireditve v koroških nošah s trakovi v koroških deželnih barvah in napisi v gotici na njih,

³⁶ Koroška konsenzna skupina (Kärntner Konsensgruppe) je bila ustanovljena leta 2005. Pod moderatorstvom zgodovinarja in univerzitetnega profesorja Stefana Karnerja sta se v skupini povezali po dve organizaciji iz obeh narodnih skupnosti, nemške in slovenske, da bi izkoreninili predsodke med skupinama. Konsenzna skupina si tako predvsem prizadeva za spravo med združenji večinskega nemško govorečega prebivalstva in slovenske manjšine, za kar je leta 2009 v Evropskem parlamentu dobila evropsko državljansko nagrado. Med vidnejšimi člani skupine sta predsednik koroškega Heimatdiensta Josef Feldner in predsednik Zveze Slovenskih organizacij Marjan Sturm.

		primik kamere na obleko, polno odlikovanj, bližnji član prapora z nemškonacionalnim križem in napisom v nemščini v gotici: Za domovino-mir-svobodo; zasuk kamere, ki spremlja Haiderja, ki hodi mimo slavnostne tribune.
TONSKA IZJAVA, NOVINAR	Jörg Haider je danes zažugal novi bodoči slovenski vladi, naj se ne vmešava v notranjepolitične razmere Koroške in dejal, da Slovenija nikoli ne bo naslednica avstrijske državne pogodbe.	Sprednji bližnji plan novinarja, v ozadju prapori in venci v avstrijskih in koroških deželnih barvah; Haider za govorniškimi odrom, srednji bližnji plan, za njim nemškonacionalni prapor.
TONSKA IZJAVA Jörg Haider, koroški deželni glavar	To je treba pustiti pri miru. Slovenija ni prevzela tudi jugoslovanskih dolgov, torej ni njena naslednica. Mednarodnopravno ni nobenega dvoma, da so nenehni poskusi Slovenije, da bi se govorilo o dvojezičnih tablah, vmešavanje v naše notranje zadeve.	Haider odgovarja novinarju, srednji plan; skupina starejših udeležencev plebiscitne prireditve v koroških nošah, ovešenih s trakovi in s prapori v rokah.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Glede slovenskih dolgov in nasledstva se Haider seveda močno moti, na njegovo žuganje Sloveniji pa so se takoj odzvali tudi v manjšinskih centralah.	Skrajno bližnji plan bele rokavice na roki enega od udeležencev prireditve; odmik kamere na tri starejše udeležence, ovešene s trakovi v koroški deželnih barvah; srednji bližnji plan Haiderja in avstrijskega predsednika Heinza Fischerja, ki se pogovarjata in smehljata.
TONSKO IZJAVA Matevž Grilc, predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev	V Evropi je danes nesporno, da vsaka matična država ima pravico zahtevati za lastno narodno skupnost pravice, ki ji grejo po mednarodnem pravu.	Srednji bližnji plan predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev Matevža Grilca, v ozadju grmičevje in drevje.
TONSKA IZJAVA Marjan Šturm, predsednik Zveze slovenskih organizacij	To vprašanje ni vprašanje v kompetenci deželnega glavarja; to je vprašanje velesil.	Srednji bližnji plan predsednika Zveze slovenskih organizacij Marjana Šturma, v ozadju grmičevje, drevje in deli stavbe.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Dodajmo, da je plebiscitno dogajanje po svoje začinila tudi zelo uspešna in odmevna gledališka predstava Slovenske prosvetne zveze Partizan, ki bo po sinočnji celovški premieri doživela še več ponovitev. Uspela pa je tudi pravna prireditev Karnerjeve konsenzne skupine, ki se pravkar končuje v Bilčovsu.	Splošni plan dogajanja na gledališkem odru; množica obiskovalcev vstopa na prireditve; zasuk kamere po množici obiskovalcev prireditve, ki sedijo v dvorani.

Sodeč po napovedi televizijskega prispevka s tradicionalne plebiscitne proslave v Celovcu leta 2008, se je nacionalistični protislovenski diskurz, ki naj bi bil značilen za plebiscitna praznovanja, začel počasi spreminjati: »/.../ splošen vtis pa je, da je letošnji plebiscitni oktober minil mirneje kot prejšnja leta«. Televizijsko poročilo se nato začinja nekoliko manj optimistično: »Evropski preprih je očitno umiril tudi koroške nacionalistične loge, seveda pa ni odpihnil značilne heimatdienstovske

ikonografije, ki je še posebej izžarevala na današnji osrednji deželni proslavi, na kateri je za ekstremno nacionalni ton poskrbel kdo drug kot deželni glavar« (Kos 2008). Uporaba vremenske metaforike v izrazih, kot so »evropski prepah, odpihnil, izžarevala« sicer potrjuje spremembe na avstrijskem Koroškem, k čemur naj bi prispevale evropske integracije, a hkrati nakazuje na trdovratnost nacionalističnega diskurza, pri čemer fraza »kdo drug kot« in uporaba hiperbole »ekstremno nacionalni ton« še enkrat pokažeta na odnos novinarskega poročanja do simbola nasprotnega nacionalnega diskurza, koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja. Kot piše Labanova (2011, 160–161), je uvrščanje novinarjevega mnenja v prvi brani del za voditeljevo napovedjo sporno, ker vzpostavi začetni diskurzivni okvir, znotraj katerega gledalci (re)interpretirajo sporočene informacije. Zgoraj omenjeni uvodni stavek prispevka poudarijo spremljajoče vizualne podobe udeležencev plebiscitne prireditve v koroških nošah z nacionalističnimi prapori v rokah; to ozračje se še stopnjuje z bližnjim planom prapora z nemškonacionalnim križem. To pri gledalcu evocira nacionalistično naravnost oblasti na avstrijskem Koroškem in dela nemško govorečih Korošcev.

Prispevek se nadaljuje z opozorilom Haiderja slovenskim oblastem, naj se ne vmešavajo v notranjepolitične razmere, češ da Slovenija ni naslednica Avstrijske državne pogodbe in nikoli ne bo: »To je treba pustiti pri miru. Slovenija ni prevzela tudi jugoslovanskih dolgov, torej ni njena naslednica. Mednarodnopravno ni nobenega dvoma, da so nenehni poskusi Slovenije, da bi se govorilo o dvojezičnih tablah, vmešavanje v naše notranje zadeve« (Kos 2008).

Haiderjev sovražni diskurz najprej pokomentira dopisnik: »Glede slovenskih dolgov in nasledstva se Haider seveda močno moti /.../«, pri čemer ne pojasni, v čem naj bi bila zmotnost Haiderjevih besed. Beseda »seveda« v tem kontekstu daje vtis o samoumevnosti Haiderjeve zmote. Kot piše Labanova (Laban 2011, 159–160), naj televizijsko poročilo kot besedilo informativne zvrsti ne bi vsebovalo komentarjev oziroma stališč novinarja, oziroma bi morala biti razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem jasno razvidna. V nadaljevanju sledita korektni izjavi predsednikov dveh krovnih manjšinskih organizacij, ki občinstvu pojasnita zmotnost Haiderjeve izjave, denimo izjava predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev Matevža Grilca: »V Evropi je danes nesporno, da vsaka matična država ima pravico zahtevati za lastno narodno skupnost pravice, ki ji grejo po mednarodnem pravu«.

Iz analiziranega prispevka s plebiscitne proslave leta 2008 lahko kljub Haiderjevemu sovražnemu diskurzu razberemo, da so se antagonizmi na avstrijskem Koroškem že nekoliko razmehčali. Čeprav je Haider spet osrednji akter poročanja, je sprememba odnosov med narodnima skupnostma vidna tako v napovedi prispevka (»splošen vtis pa je, da je letošnji plebiscitni oktober minil mirneje kot prejšnja leta«), kot v uvodnem delu (»Evropski prepah je očitno umiril tudi koroške nacionalistične loge«), spremembo nacionalnih odnosov na avstrijskem Koroškem ter posledično tudi drugačen medijski diskurz pa nakazuje tudi konec televizijskega poročila: »Dodajmo, da je plebiscitno dogajanje po svoje začinila tudi zelo uspešna in odmevna gledališka predstava Slovenske prosvetne zveze Partizan, ki bo po sinočnji celovški premieri doživela še več ponovitev. Uspela pa je tudi spravna prireditev Karnerjeve konsenzne skupine, ki se pravkar končuje v Bilčovsu« (Kos 2008). Kot piše Labanova (2011, 116), sklep vsebinsko zaokroži televizijsko poročilo, novinarji pa ga uporabijo za pogled naprej ali za upovedovanje svojega mnenja. Sklep analiziranega poročila s plebiscitnega dogajanja leta 2008 je torej optimističen. Poudarjena je »uspešna in odmevna gledališka predstava« v organizaciji manjšinskega kulturnega društva, kot dodaja dopisnik, uspela pa je tudi »spravna prireditev Karnerjeve konsenzne skupine«. Med vidnejšimi člani omenjene konsenzne skupine, ki si prizadeva za spravo med združenji večinskega nemško govorečega prebivalstva in slovenske manjšine, je tudi vodja Heimatdiensta Josef Feldner, česar dopisnik sicer ne omeni, kljub temu pa daje sklep prispevka gledalcu vtis, da se na avstrijskem Koroškem vendarle premika na bolje za manjšino.

8.8 LETO 2011: DOGOVOR O DVOJEZIČNIH NAPISIH SPROSTI NAPETOSTI

Vladajoči politični diskurz na avstrijskem Koroškem se je začel pomembno spreminjati po letu 2008, ko je po tragični smrti nacionalističnega deželnega glavarja Jörga Haiderja položaj prevzel njegov strankarski kolega iz vrst svobodnjaške stranke Gerhard Dörfler. Bistveno pa je k izboljšanju odnosov med večinsko in manjšinsko narodno skupnostjo prispeval zgodovinski dogovor o dvojezičnih napisih, ki so ga pogajalci iz vrst avstrijskih oblasti in manjšine dosegli aprila 2011. V nadaljevanju sledi transkripcija televizijskega poročila s celovške plebiscitne prireditve oktobra 2011.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 10. oktober 2011

	TEKST	SLIKA
NAPOVED	Pred 91 leti je bil koroški plebiscit, na katerem so prebivalci takratne cone A odločali o poteku meje med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in Avstrijo in podprli pridružitve cone Avstriji. Na avstrijskem Koroškem so slovesnosti danes potekale v značilnem nacionalističnem duhu, a z nekoliko več spravljivosti, pravi naš dopisnik Lojze Kos.	Srednji plan voditeljice.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Navzven se v bistvu ni spremenilo veliko oziroma skoraj nič, saj je osrednja plebiscitna proslava postregla s klasično, že videno brambovsko ikonografijo s kričečim poudarjanjem militantnega patriotizma. Da si začutil razliko oziroma spremembo, je bilo treba prisluhniti govorom, ki so bili polni topografskega zanosa, sožitja in dobrososedstva.	Splošni plan prizorišča plebiscitne proslave v Celovcu; primik (zoom-in) na slavnostno tribuno plebiscitne proslave; daljni plan mimohoda udeležencev prireditve, oblečenih v koroške noše, ovitih v trakove v koroških deželnih barvah z brambovskimi napisi ter s prapori v rokah; srednji plan skupine ljudi, oblečenih v koroške noše, ovitih v trakove v koroške deželne zastave z napisi nemškonacionalne organizacije koroških brambovcev; splošni plan dogajanja na prireditvi; odmik (zoom-out) govorca v koroški noši.
TONSKA IZJAVA Gerhard Dörfler, koroški deželni glavar	Lahko rečemo, da smo vprašanje manjšine na Koroškem rešili in da smo dosegli cilj. A zastavljajo se novi cilji. Vsekakor pa je zdaj tu mirno in obetajo se boljši časi.	Srednji dvojni plan koroškega deželnega glavarja Gerharda Dörflerja in novinarja; daljni plan skupine avstrijskih vojakov, ki salutirajo.
TONSKA IZJAVA Bernard Sadovnik, predsednik Skupnosti koroških Slovencev	Glejte, mi smo pri topografiji dosegli en prvi korak in tudi ta korak danes je en prvi korak v to smer, da upam, da bomo ta dan na Koroškem v prihodnje še bolj lepše in malo bolj skupno praznovali	Srednji bližnji plan predsednika Skupnosti koroških Slovencev Bernarda Sadovnika.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Danes smo slišali tudi zanimivo trditev, da je Koroška v celoti rešila slovensko manjšinsko vprašanje, zdaj pa je na vrsti Slovenija napram nemški manjšini.	Primik na Sadovnika sredi slavnostne tribune; primik na nemškonacionalni prapor v rokah udeleženca prireditve v koroški noši.
TONSKA IZJAVA nn	Krajevne table nimajo zveze z zgodovino. S ponosno zgodovino.	Srednji plan neznanega govorca.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Samo nekaj korakov stran od plebiscitne evforije je življenje Korošcev teklo svojo pot, polno vsakodnevnih problemov, vključno z ekološkimi protesti.	Splošni plan vrveža na celovških ulicah.
TONSKA IZJAVA nn	Naši politiki se zdaj posvečajo le preteklosti, prihodnost pa zanemarjajo.	Srednji plan neznanega govorca.
TONSKA IZJAVA Lojze Kos	Zapeljali smo se tudi pred Haiderjevo spominsko obeležje in, začuda, za razliko od preteklih let tukaj nikogar ni, kar simbolično pomeni, da se je Koroška dokončno poslovila od Haiderjevega plebiscitnega nacionalizma.	Srednji plan novinarja, ki stoji pred spominskim obeležjem s sliko pokojnega deželnega glavarja Jörga Haiderja; spominsko obeležje s Haiderjevo sliko in napisom Za večno v naših srcih. Hvala Jörg, venci in sveče; odmik z obeležja na

Spremenjeni diskurz na Koroškem nakaže že napoved televizijskega poročila s plebiscitne proslave v Celovcu oktobra 2011: »Na avstrijskem Koroškem so slovesnosti danes potekale v značilnem nacionalističnem duhu, a z nekoliko več spravljivosti, pravi naš dopisnik Lojze Kos«. Televizijsko poročilo se sicer začne z vizualnimi podobami plebiscitne prireditve, dobro znanimi iz prejšnjih let; vrstijo se podobe mimohoda udeležencev prireditve, oblečenih v koroške noše, ovitih v trakove v koroških deželnih barvah z brambovskimi napisi, kar spremlja novinarjev uvodni stavek: »Navzven se v bistvu ni spremenilo veliko oziroma skoraj nič, saj je osrednja plebiscitna proslava postregla s klasično, že videno brambovsko ikonografijo s kričečim poudarjanjem militantnega patriotizma« (Kos 2011), pri čemer novinar z uporabo besedne zveze »kričeče poudarjanje« kaže na svojo lastno distanco do plebiscitnega dogajanja. Sledi napoved izjave, ki nakazuje spremenjeni diskurz na Koroškem: »Da si začutil razliko oziroma spremembo, je bilo treba prisluhniti govorom, ki so bili polni topografskega zanosa, sožitja in dobrososedstva« (prav tam). Spremenjeno ozračje med narodoma na avstrijskem Koroškem, ki se je sprostilo predvsem po dogovoru o dvojezičnih napisih, nato potrdi koroški deželni glavar Gerhard Dörfler: »Lahko rečemo, da smo vprašanje manjšine na Koroškem rešili in da smo dosegli cilj. A zastavljajo se novi cilji. Vsekakor pa je zdaj tu mirno in obetajo se boljši časi« (prav tam). Izjavo na vizualni ravni spremlja daljni plan skupine avstrijskih vojakov, ki salutirajo. Podoba vojakov je v tem primeru veliko manj ideološko obremenjena kot prej omenjena povorka starejših udeležencev mimohoda z nemškonacionalnimi prapori in napisi. Spremembo potrdi še predstavnik ene od krovnih organizacij manjšine, predsednik Skupnosti koroških Slovencev Bernard Sadovnik: »Glejte, mi smo pri topografiji dosegli en prvi korak in tudi ta korak danes je en prvi korak v to smer, da upam, da bomo ta dan na Koroškem v prihodnje še bolj lepše in malo bolj skupno praznovali« (prav tam). Izjavi dveh pomembnih nosilcev obeh nacionalnih diskurzov na Koroškem sta uprti v prihodnost in pri gledalcih vzbujata obetavno ozračje razumevanja in sodelovanja.

Takšen vtis v nadaljevanju prispevka nekoliko zmoti stavek novinarja: »Danes smo slišali tudi zanimivo trditev, da je Koroška v celoti rešila slovensko manjšinsko vprašanje, zdaj pa je na vrsti Slovenija napram nemški manjšini« (prav tam). Ironična

uporaba besede »zanimivo« v stavku daje vtis, da je ta zahteva koroških oblasti privlečena za lase. Da gre za izraz (sicer pojemajočega) nemškonacionalnega diskurza, nakazujejo tudi spremljajoče vizualne podobe nacionalističnih praporov ter udeležencev plebiscitne prireditve v koroških nošah. Omenjeni nacionalistični preblisk se zdi edini, saj že omenjeno upadanje do manjšine sovražnega diskurza na Koroškem nakazuje v nadaljevanju ta opis nezanimanja Korošcev za plebiscitni sprevod: »Samo nekaj korakov stran od plebiscitne evforije je življenje Korošcev teklo svojo pot, polno vsakodnevnih problemov, vključno z ekološkimi protesti«, kar okrepi še *vox populi* s celovških ulic: »Naši politiki se zdaj posvečajo le preteklosti, prihodnost pa zanemarjajo« (prav tam). Za konec prispevka sledi še novinarjev raport izpred spominskega znamenja pokojnemu deželnemu glavarju Haiderju, kjer: »/.../začuda, za razliko od preteklih let tukaj nikogar ni, kar simbolično pomeni, da se je Koroška dokončno poslovila od Haiderjevega plebiscitnega nacionalizma«. Kot piše Labanova (2011, 78), okolje, v katerem je narejen raport, ni nikoli ikonografsko nevtralnno. S postavitvijo pred spomenik pokojnemu nacionalističnemu voditelju novinar simbolno prikaže konec obdobja, ki je bilo nenaklonjeno slovenski skupnosti na avstrijskem Koroškem, kar še poudari njegova interpretacija odsotnosti obiskovalcev Haiderjevega spomenika. Medijski diskurz s plebiscitnega dogajanja leta 2011 torej zaznamuje optimizem, poudarjajo se razumevanje, sodelovanje in uprtost v prihodnost, kar v analiziranem prispevku simbolizirajo besede: »zanos, sožitje, dobrososedstvo in boljši časi«.

8.9 LETO 2013: NOVA OBLAST V CELOVCU NAPOVEDUJE BOLJŠE ČASE ZA MANJŠINO

Obletnica koroškega plebiscita oktobra 2013 je bila prva po politični menjavi oblasti na avstrijskem Koroškem. Na deželnih volitvah marca tisto leto so namreč zmagali socialdemokrati, dotlej vladajoči svobodnjaki pa so bili poraženi. Novi koroški deželni glavar je postal socialdemokrat Peter Kaiser, s političnimi spremembami pa se je bistveno spremenil tudi odnos novih deželnih oblasti do slovenske manjšine, kar je očitno tudi iz plebiscitne proslave in televizijskega poročila. Sledi transkripcija televizijskega poročila s celovške proslave oktobra 2013.

Obletnica koroškega plebiscita, avtor Lojze Kos, Dnevnik, TV Slovenija, 10. oktober 2013

	TEKST	SLIKA
NAPOVED	Pred 93 leti je bil koroški plebiscit, ki je Koroško razdelil na dva neenaka dela. Osrednje spominske slovesnosti so bile dolga desetletja povod za podžiganje sovraštva do koroških Slovencev, danes pa je bilo v Celovcu popolnoma drugače. Lojze Kos.	Srednji plan voditeljice; v levem kotu je grafika plebiscintega letaka, na katerem piše Mama, ne štimajte za Jugoslavijo, kar moram ajnrukat za kralja Petra!
PETJE	Petje pevskega zbora v slovenščini.	Zasuk kamere po ženskem pevskem zboru v narodnih nošah, ki poje narodno pesem v slovenščini
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Prvič po 93-ih letih je slovenska pesem zadonela tudi na osrednji plebiscitni slovesnosti v Celovcu. In ne samo to; slišala se je tudi slovenska beseda.	Splošni plan prizorišča plebiscitne proslave; primik kamere na prvo vrsto slavnostne tribune.
TONSKA IZJAVA Lisa Sandrieser, absolventka Slovenske gimnazije v Celovcu	Vesela sem, da se je na Koroškem vzdušje spremenilo. Večina mladincev v dvojezičnosti ne vidi ogroženosti, temveč obogatitev.	Srednji bližnji plan mlade koroške Slovenke za govorniškimi odrom; srednji plan skupine snemalcev; srednji bližnji plan mlade koroške Slovenke za govorniškimi odrom.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Tudi najvišji deželni politiki so v svojih nastopih prvič doslej poudarjali sožitje v deželi in enakopravnost obeh narodov.	Srednji bližnji plan koroškega deželnega glavarja Petra Kaiserja; odmik kamere od Kaiserja na slavnostno tribuno; več nastopajočih sinhrono maha z avstrijskimi zastavami s koroškim grbom.
TONSKA IZJAVA Peter Kaiser, koroški deželni glavar	Praznovanje poteka pod geslom Graditi prihodnost, razumeti preteklost. Zgodovina nam kaže prednosti prihodnosti, kot sta kulturna raznolikost in sodelovanje. To bo še pospešilo razvoj Koroške.	Sprednji bližnji plan koroškega deželnega glavarja Kaiserja v poslovni obleki in kravato v koroških deželnih barvah; zasuk kamere na skupino snemalcev, srednji plan; sprednji bližnji dvojni plan Kaiserja in novinarja.
BRANO BESEDILO, NOVINAR	Samo za primerjavo; to je lanska plebiscitna domovinska ikonografija in to letošnja. Razlika je očitna.	Bližnji plan praporov z napisi v gotici, v ospredju na praporu je napis Soldaten, za njimi stoji starejši gospod v koroški noši; srednji plan starejših udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah, v rokah držijo prapore; splošni plan skupine otrok z baloni v rumeni, rdeči in beli barvi; bližnji plan nasmejane mlade matere z malo deklico.
TONSKA IZJAVA Marjan Šturm, predsednik Zveze slovenskih organizacij	Ja, danes je spet tako, da slovenščina pridobiva na pomenu, da smo tule enakopravno prisotni na tej prireditvi in jaz mislim, da je to en velik premik, ki je povezan z novo politično oblastjo na Koroškem.	Srednji bližnji plan Marjana Šturma.
TONSKA IZJAVA Lojze Kos	Da se plebiscitno vzdušje na Koroškem resnično spreminja, kaže tudi spominsko obeležje Jörgu Haiderju, kjer so še lani potekale evforične nacionalistične spominske prireditve, danes pa tukaj skorajda ni nikogar več.	Srednji plan novinarja za njim plakat z Jörgom Haiderjem in napisom v nemščini Za večno v naših srcih. Hvala, Jörg; splošni plan območja obeležja Haiderju, pred njim fotograf; srednji plan obeležja Haiderju, pred njim čepi moški; srednji plan obeležja z drugega kota; zasuk kamere na

		bližnjo cesto, ki pokaže, da ni nobene osebe okoli Haiderjevega obeležja.
--	--	---

Razlika v medijskem diskurzu v primerjavi s prejšnjimi leti je očitna že v napovedi televizijskega poročila s celovške plebiscitne proslave oktobra 2013: »Osrednje spominske slovesnosti so bile dolga desetletja povod za podžiganje sovraštva do koroških Slovencev, danes pa je bilo v Celovcu popolnoma drugače« (Kos 2013). Prispevek se nato začne s petjem ženskega pevskega zbora v slovenščini, kar jasno poudari spremenjene razmere na avstrijskem Koroškem. V nadaljevanju sledijo izjave mlade pripadnice slovenske manjšine, vodje predsednika Zveze slovenskih organizacij Marjana Šturma in novega koroškega deželnega glavarja Petra Kaiserja, v katerih vsi trije potrdijo novo obdobje v odnosih med večinsko in manjšinsko narodno skupnostjo. Kaiser izjavi: »Praznovanje poteka pod geslom Graditi prihodnost, razumeti preteklost. Zgodovina nam kaže prednosti prihodnosti, kot sta kulturna raznolikost in sodelovanje. To bo še pospešilo razvoj Koroške« (prav tam). Prikaz razlike med starim nacionalističnim oblastnim diskurzom, ki je prevladoval med Haiderjevo vladavino, in novim je nato dodatno utrjen s prikazom primerjave ikonografije na analizirani plebiscitni proslavi in tiste leto prej, kar nazorno demonstrira spremembe na avstrijskem Koroškem. Najprej lahko vidimo iz preteklosti dobro znane posnetke resnobnih starejših udeležencev plebiscitne proslave v koroških nošah in z nacionalističnimi prapori v rokah, ki so včasih pri televizijskem občinstvu vzbujali vtis o prevladujočem protislovenskem nacionalizmu na avstrijskem Koroškem. V naslednjem kadru pa sledi skupina otrok z baloni in nasmejana mati z deklico. Občinstvu je s tem prikazan kontrast med zastarelo nacionalistično preteklostjo avstrijske Koroške ter obetavnim sožitjem in razumevanjem v sedanosti in prihodnosti, kar še posebej ponazarjajo posnetki otrok. Na koncu prispevka se novinar, tako kot v prispevku leta 2011, postavi pred spomenik pokojnemu deželnemu glavarju Haiderju, kjer še enkrat simbolno prikaže konec obdobja, ki je bilo nenaklonjeno slovenski skupnosti: »Da se plebiscitno vzdušje na Koroškem resnično spreminja, kaže tudi spominsko obeležje Jörgu Haiderju, kjer so še lani potekale evforične nacionalistične spominske prireditve, danes pa tukaj skorajda ni nikogar več« (prav tam).

Kot kaže analizirani prispevek, leta 2013 prevladuje sožitje in razumevanje med narodom na avstrijskem Koroškem, kar se je odrazilo tudi v medijskem diskurzu. V

njem prevladujejo besede s pozitivno konotacijo, kot so: »obogatitev, sožitje, enakopravnost, prednost, raznolikost, sodelovanje, razvoj in prihodnost«. Viri, tako manjšinski kot večinski, so korektno uvedeni v poročilo, novinar ne komentira njihovih izjav. V prispevku tudi ni zaslediti nobenih napetosti, kot je bilo to značilno za televizijska poročila s plebiscitnih proslav v preteklosti, manjšina pa je prikazana kot enakopravna partnerica večine.

9 POVZETEK DIAHRONE IN SINHRONE KVALITATIVNE ANALIZE

Sinhrona kritična analiza diskurza je pokazala, kako medijski diskurz skozi ohranitev dihotomije »mi/oni«, naracijo skupne preteklosti ter konstrukcijo skupne sedanosti, prihodnosti in kulture kroji nacionalno identiteto zamejcev kot članov širšega slovenskega prostora. Čeprav so (nacionalne) identitete nekaj neotipljivega in spremenljivega (Wodak in dr. 2009a), skuša medijski diskurz zamejske identitete zamejiti, fiksirati in jim nadeti (vse)slovenski značaj.

Reprezentacije zamejskih Slovencev so v analiziranem poročanju ves čas pozitivne in kažejo podobe precej homogene skupnosti. Kljub znanim ideološkim delitvam v manjšini in različnim pogledom njenih krovnih organizacij (predvsem v Avstriji in Italiji) je v analiziranem diskurzu le redko zaznati te delitve in trenja. Prav tako se ne poroča o temnih plateg zamejskega vsakdana, o morebitni diskriminaciji znotraj manjšinske skupnosti, o različnih aferah, primerih korupcije ipd. Medijska ost je v veliki večini primerov usmerjena stran od manjšine, proti »ogrožajočim drugim«. Tako so reprezentacije tistih (političnih) predstavnikov večinskega naroda sosednje države, ki niso naklonjeni manjšini, izrazito negativne. Najbolj očiten primer takšnega poročanja je bil povezan z nekdanjim koroškim deželnim glavarjem Jörgom Haiderjem. Benevolentnejše so reprezentacije tistih predstavnikov »druge« skupine, ki so bolj naklonjeni manjšini. Upoštevajoč omenjene reprezentacije na relaciji »mi/oni« bi lahko analizirano medijsko poročanje še vedno razumeli kot (medijski) izraz »karitativnosti in brambovstva« (Komac 2002a, 594), ki zaznamuje odnos slovenske države do slovenskih manjšin v sosednjih državah. Diskurz ogroženosti in vdanosti v usodo je še vedno občuten, a se je nekoliko umaknil v ozadje, v ospredje prihaja retorika razumevanja in sodelovanja. Zmanjšanje mednacionalnih napetosti v zamejstvu, večja naklonjenosti tamkajšnjih oblasti manjšinam in večja raven manjšinskega varstva v minulih letih so namreč odvzeli nekaj ostrine medijskemu diskurzu. Kljub temu pa se nacionalna identiteta slovenskih manjšin v zamejstvu še vedno gradi na razlikovanju do »drugega«, v tem primeru do večinskih narodov v sosedstvu. Kot je pokazala KAD, se na večino dogodkov v zamejskem prostoru gleda skozi »nacionalna očala«. Medijski diskurz mi-skupino konstruira in utrjuje skozi poudarjanje skupne (slavne ali pa tragične) preteklosti, pri čemer uporabi izbrane in

preverjene zgodovinske dogodke, kot sta naracija o Karantani kot prvi slovenski državi ter NOB. Ob tem sta v vzpostavljanju nacionalne identitete pomembna pregled (političnih) izzivov v sedanjosti in prihodnosti ter poročanje o delovanju tistih političnih institucij, gospodarskih in drugih struktur, ki so pomembne za preživetje in razvoj slovenske skupnosti. Posebna pozornost je v skladu s prevladujočim razumevanjem jezika in kulture kot temeljnih elementov slovenske identitete namenjena kulturnim ustanovam in njihovim dejavnostim. Medijski diskurz pri takšnem upodabljanju tega razmerja uporablja vrsto retoričnih pripomočkov. Z uporabo slikovitih metafor in hiperbol predstavi svojo interpretacijo dogodkov, analiza pa je pokazala tudi (včasih sporno) vključevanje komentiranja v prispevke ali pa načine razvrščanja virov in druge retorične strategije, s katerimi novinarji predstavijo »resnico« o določenem dogajanju.

Podobne ugotovitve je dala diahrona KAD. Ta je po eni strani pokazala na spremembe medijskega diskurza skozi daljše obdobje, po drugi pa na konstantno ohranjanje identitetnega vzorca mi/drugi. V analizi diskurza televizijskega poročanja z obletnic koroškega plebiscita sem ugotovil, da je bil ta v 70. letih minulega stoletja izjemno zaostren. V prispevkih iz tistega obdobja se vrstijo besede, ki bi bolj spadale v vojaško izrazoslovje, kot na primer: bombni napadi, terorizem, ekstremizem, obračunavanje, ubraniti mir, vdaja, grožnja, napad itn. V 80. letih je ta retorika nekoliko ublažena, še vedno pa je v funkciji varovanja slovenske manjšine pred sovražnimi nameni druge strani. Dejanja nemškonacionalnih skupin označujejo izrazi, kot so: agresivni nacionalizem, ostri napadi, poplave publicističnih ponaredkov ipd. Po vzponu Haiderja na položaj koroškega deželnega glavarja je omenjeni diskurz vnovič precej oster, Haider pa postane osrednji akter novinarskih prispevkov. Tudi v prvem desetletju 21. stoletja se v novinarskih prispevkih poudarja nacionalistično, protislovensko atmosfero, ki da prevladuje na avstrijskem Koroškem. Še vedno je poudarjena ogroženost manjšinske skupnosti, osrednjo (negativno) vlogo v prispevkih pa ohranja Jörg Haider. Ta diskurz se bistveno spremeni v drugem desetletju 21. stoletja, ko vse bolj prevladujejo besede s pozitivno konotacijo, kot so: sožitje, razumevanje in sodelovanje. To je še posebej očitno v televizijskem poročilu iz leta 2013, ko je medijski diskurz v primerjavi s preteklimi desetletji popolnoma spremenjen, pozitivno naravnani ter usmerjen v skupno prihodnost obeh narodov na avstrijskem Koroškem.

Ob tem bi rad opozoril, da (medijskega) diskurza nikoli ni v vakuumu, ampak je vedno del nekega širšega kulturno-zgodovinskega konteksta. Tudi analizirani medijski diskurz se je razvijal v skladu z mednacionalnimi odnosi na avstrijskem Koroškem, pa tudi v skladu z odnosi med oblastmi na obeh straneh meje. V 70. letih minulega stoletja, ko so avstrijsko Koroško pretresali bombni napadi in pogromi na dvojezične table, je bila tudi medijska retorika ostra. V 80. letih so se odnosi nekoliko umirili, še vedno pa so povzročale napetosti namere po preštevanju manjšine in marginalizaciji dvojezičnega šolstva. V 90. letih in v začetku 20. stoletja je za napetosti skrbel predvsem koroški deželni glavar Haider, pri čemer je bil nenaklonjeni, celo sovražni odnos do koroških Slovencev ena od temeljnih točk njegove politične agende. Kako močan je bil Haiderjev (nacionalistični) vpliv na družbenopolitično atmosfero na Koroškem, je postalo jasno po njegovih tragični smrti, ko se je spremenil koroški vladajoči diskurz in so se izboljšali tudi odnosi med narodoma.

Kot piše Burrova (1995), je medijski diskurz odraz razmer, ki pa jih ne zgolj reflektira, temveč v določeni meri tudi konstruira. V analiziranem novinarskem diskurzu se je pogosto poudarjalo dejavnosti predvsem tistega dela koroške družbe, ki je bila izrazito nenaklonjena manjšini. Delovanje brambovskih organizacij, pa tudi deželnih oblasti s Haiderjem na čelu, je bilo predstavljeno izrazito negativno, s čimer je verjetno takšen diskurz, tudi z uporabljenimi metaforiko, še stopnjeval napetosti. Analizirani medijski diskurz je hkrati vedno deloval zaščitniško do slovenske skupnosti; ta v nobenem primeru ni kritizirana oziroma predstavljena v negativni luči. Novinarska ost je torej vedno uperjena v manjšini (in Sloveniji) nenaklonjene sile, pri čemer pa kot negativni »drugi« ni nikoli naveden večinski narod kot celota. Medijski diskurz te vrste tako eksplicitno vzpostavlja mejo med Slovenci in nemškonacionalnimi skupinami, implicitno pa s tem, ko se postavlja v položaj zaščitnika manjšine, vzpostavlja tudi ločnico med narodoma in s tem reproducira slovenski državotvorni diskurz.

10 UREDNIKI IN DOPISNIKI O POROČANJU IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA

Na drugi ravni analize sem z uporabo poglobljenih intervjujev preverjal razloge za aktualno novinarsko prakso pri pokrivanju zamejskega prostora v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija, hkrati pa mi je uporaba intervjujev pomagala pri dodatnem preverjanju preostalih tez. Intervjuval sem 4 dopisnike, ki pokrivajo zamejski prostor v dnevnoinformativnih oddajah Radia in Televizije Slovenija, ter 2 urednika. Prek intervjujev sem raziskal uredniško politiko in procese produkcije vsebin o zamejstvu. Skušal sem ugotoviti, kako dopisniki iz zamejskega prostora izbirajo teme, koliko so v svojem delu samostojni ter po kakšnem ključu izbirajo vire. V intervjujih z uredniki pa sem med drugim skušal ugotoviti, kako ti gledajo na skupni slovenski medijski prostor, kako in katere tematike iz zamejstva uvrščajo v dnevnoinformativne oddaje, in katera načela jih vodijo pri tem.

10.1 RAZLOGI ZA NEENAKOMERNO POKRIVANJE ZAMEJSKEGA PROSTORA V SOSEDNIH DRŽAVAH

V kvantitativnem delu analize sem ugotovil, da je zamejski prostor v poročanju pokrit precej neenakomerno. V analiziranem obdobju 6 mesecev je bilo tako v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah od 88 prispevkov zamejstvu v Italiji namenjenih 50 prispevkov oziroma več kot polovica. Sledil je zamejski prostor v Avstriji s 30 prispevki. Daleč zadaj sta bila zamejski prostor na Madžarskem s 5 prispevki in zamejstvo na Hrvaškem s 3 prispevki. Podobno je bilo količinsko razmerje med prispevki v radijskih dnevnoinformativnih oddajah. Od 95 prispevkov jih je bilo 51 namenjenih zamejskemu prostoru v Italiji. Sledilo je zamejstvo v Avstriji z 39 prispevki. Precej manj prispevkov, le 3 v šestih mesecih, je bilo iz Porabja in le 2 iz zamejskega prostora na Hrvaškem.

Zakaj takšna razlika v številu prispevkov iz različnih delov zamejstva? Pušnikova (2011, 152) navaja besede neimenovanega visokega državnega uradnika ter dolgoletnega državnega svetovalca za področje Slovencev v zamejstvu in po svetu, da se omenjeni urad največ ukvarja s »prvo kategorijo Slovencev po svetu, to je s Slovenci v Italiji in Avstriji«. Slovenski nacionalni diskurz ima glede namenjanja pozornosti posameznim manjšinam podaljšek tudi v medijskem diskurzu. Očitno več

pozornosti, tako v televizijskih kot v radijskih dnevnoinformativnih oddajah, je namenjene zamejskima prostoroma v Italiji in Avstriji kot na Madžarskem in Hrvaškem. Zamejske dopisnike in urednika dnevnoinformativnih oddaj na radiu in televiziji sem vprašal, kje oni vidijo razloge za neenakomerno medijsko pokrivanje zamejskega prostora. Urednik dnevnoinformativne redakcije Radia Slovenija Miha Žorž (2015) je odgovoril takole:

Italija in Avstrija, gotovo, tam je največja manjšina, tudi številčno jih je največ. Posledično so tudi bolj dejavni in imajo bolj razvito infrastrukturo, tako kulturno, neko socialno infrastrukturo. Predvsem smo verjetno tudi na RTV zaradi tega okrepili oziroma si izbrali dopisništva za zamejce v teh dveh državah. Ključen je seveda sam interes, interes manjšine po nekem dogajanju, morda pa bi tudi lahko rekli, da v Porabju ali pa na Hrvaškem manjšina manj izpostavlja samo sebe kot manjšino in je bolj zaspana. Zdaj, morda se tudi ne soočajo s takimi težavami. Če bi bil interes s strani manjšine, ne vem, da se recimo na Hrvaškem postavi dvojezične table, pa vemo, da jih ni, ne, bi gotovo o tem poročali. Očitno so mogoče bolj asimilirani, integrirani v same družbe, v katerih živijo. Predvsem pa seveda poročamo več o Italiji in Avstriji, ker tam imamo dopisnike, v ostalih dveh pa ne.

Urednik informativnih oddaj na TV Slovenija Stanislav Šterbucl (2015) je o medijskem pokrivanju zamejskega prostora povedal tole:

Objavimo vse, kar dobimo; ni, da bi metali stran. Dejstvo je, da sta dopisnika v italijanskem zamejstvu in na avstrijskem Koroškem osredotočena na zamejski prostor, dopisnik, ki pokriva Porabje, pa dela še druge strani, prav tako dopisnik s Hrvaške. Najbrž je vzrok preobremenjenost človeka, ne more toliko pokrivati. Zdaj, za novinarja so najbolj zanimive težave; kadar so uspehi, potem je že to reklama ali kakorkoli že... Je pa res, ne, saj na Madžarskem so tudi imeli težave, nimajo denarja in podobno, saj to so tudi težave. Verjetno pa so tudi bolj skriti, bolj zaprti, bolj tihi, jaz tako razumem. Saj smo poročali, v Gornjem Seniku, ko ni bilo denarja. Ampak mislim, da gre predvsem za preobremenjenost ljudi. Težko poročáš o dveh, treh, štirih stvareh naenkrat.

»Za novinarja so najbolj zanimive težave,« pravi urednik Šterbucl v zgornjem odgovoru. Za zamejske dopisnike to pomeni predvsem težave slovenske skupnosti pri uresničevanju manjšinskih pravic. Iz tega bi lahko sklepali, da so za medije bolj privlačne reprezentacije manjšine kot žrtve, kot »odrezanega uda narodnega telesa« (Šumi 2000, 122), ki si prizadeva doseči svoje pravice. Šterbucl (2015) poleg tega opozarja na manjšo aktivnost (ali pa samopromocijo) manjšine v Porabju kot razlog za to, da se ta manj pojavlja v medijih. Zamejski prostor na Madžarskem je bil sicer že v slovenskem nacionalnem gibanju 19. stoletja na robu slovenskega

narodnobuditeljskega dogajanja, skupaj z današnjim Prekmurjem pa celo izključen iz najpomembnejše politične manifestacije slovenstva v 19. stoletju, programa Zedinjene Slovenije (Koštric 2011, 36–37). Vzrok je verjetno kontinuirana večstoletna ločenost prostora onkraj Mure od drugih slovenskih pokrajin (prav tam), izključenost tega območja iz slovenskega nacionalnega zavedanja pa se torej izraža še danes, tudi v analiziranih oddajah. Podobno meni dopisnik za Porabje na TV Slovenija Bojan Peček (2015):

/.../ Ker je Pomurje ena taka Sibirija v zavesti Slovencev, je potem seveda zrcalna slika še toliko hujša, kar zadeva Porabje. To je en moment, ki se mi zdi zelo odločujoč tudi pri urednikih, pa čeprav, kot pravim, oni vedo deklarativno, da moramo to pokrivati. Drugi moment pa so sami Porabci, ker so oni pač, zgodovinsko gledano, drugače stvari doživljali in je usoda njihova čisto drugačna kot pa recimo koroških Slovencev ali pa Slovencev v Furlaniji-Juljski krajini. Oni so bili za železno zaveso 50 let, to je nepojmljivo... /.../ Oni so bili v totalni izolaciji in nobenega stika in oni so ohranili staro arhaično prekmurščino, ki je noben več ne govori, tudi na Goričkem ne. /.../ Ampak oni tudi niso razvili nekih močnih institucij, nekega intelektualnega potenciala, kar se sicer zdaj popravlja, ampak ga je malo. In to je eden velikih razlogov.

Razvite institucije skrbijo za razvejano življenje manjšine. Poleg tega institucije v vlogi novinarskih virov poskrbijo za to, da dopisniki dobijo gradivo, kar tudi prispeva k produkciji novinarskih prispevkov. Dopisnik iz Avstrije Lojze Kos (2015) o neenakomernem pokrivanju zamejskega prostora meni tole: »Načelno je vse dobro, ampak odločajo pa potem uredniki. Dnevni urednik ima na mizi 50 ali pa 20 prispevkov. Kaj bo vrgel ven? Jaz vem, da najprej Porabje ven leti ali pa Trst prej kot Koroška. To je tudi odvisno od tega, kakšno temo imaš, si bolj tečen. Zamejstvo ni enakopravno, vsaj v zadnjem času«.

Dopisnica za Furlanijo–Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) del odgovornosti za neenakomerno medijsko pokritost zamejstva pripisuje urednikom in del tudi dopisnikom:

Po moje je to krivda pri dopisniku najprej, če pač smatra, da mu to ne zagotavlja dovolj vidnosti, slišnosti. Vprašanje je tudi, ali to zmore, ali ima čas ob poročanju iz sosednje države poročati tudi o naših rojakih v tej državi. Brez krivde niso niti uredniki, ki bi vendarle morali slediti tudi temu in reči, če že tako dolgo nismo ničesar slišali o Slovencih na Hrvaškem, pa je morda čas, da bi zdaj nekaj slišali.

Še manj kot Porabje je tako v državotvornem kot tudi v medijskem diskurzu navzoč zamejski prostor na Hrvaškem, skupaj s tam živečimi Slovenci. Že v Jugoslaviji je veljalo, da avtohtona slovenska manjšina živi le v treh sosednjih državah, ne pa tudi v socialistični republiki Hrvaški, in po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je le počasi uveljavljalo prepričanje, da živi avtohtona slovenska manjšina tudi na Hrvaškem. Tudi v Enciklopediji Slovenije je Nećak Lukova (1993, 304) navedla, da »Slovenci kot avtohtone narodne manjšine živijo v sosednjih državah, v Italiji, Avstriji in Madžarski«; Hrvaška torej še ni všteta. Kot sem že omenil v nalogi, so v slovenski zakonodaji Slovenci na Hrvaškem prvič omenjeni leta 1996 v Resoluciji državnega zbora o položaju avtohtonih slovenskih manjšin (RePASM). A čeprav je država v svojih dokumentih uvrstila Slovence na Hrvaškem na seznam slovenskih manjšin, pa v nasprotju z zamejci v preostalih treh državah Slovenci na Hrvaškem niso omenjeni v dveh temeljnih zakonih o delovanju RTV Slovenija, Zakonu o medijih (Zmed) in Zakonu o RTV Slovenija (ZRTVS–1). Na vprašanje, zakaj je tako malo prispevkov iz zamejskega prostora na Hrvaškem, dopisnik iz Hrvaške Vanja Vardjan (2015) odgovarja takole: »Gre za to, da so to v glavnem res samo kulturni dogodki. Vse te manjšinske organizacije se ukvarjajo z ohranjanjem slovenske kulture in to res ni tako zanimivo za dnevnoinformativne oddaje Radia in Televizije Slovenija«.

Še bolj medijsko zapostavljen kot zgoraj omenjeni zamejstvi na Madžarskem in Hrvaškem je zamejski prostor na avstrijskem Štajerskem. V analiziranem obdobju 6 mesecev je bil z njim povezan le en prispevek (pa še ta le delno). Dopisnik RTV iz Avstrije Lojze Kos (2015) to pojasnjuje takole: »Zato, ker pri štajerskih Slovencih je samo društvo Sedmi člen in Potrna. Nič se ne dogaja, nič«.

Intervjuji z dopisniki in uredniki so torej razkrili vrsto razlogov za precej veliko kvantitativno razliko med prispevki iz zamejskega prostora. Na prvo mesto bi lahko uvrstili kadrovsko ureditev dopisništev. Dopisnica iz Furlanije – Julijske krajine, od koder je tudi daleč največ zamejskih prispevkov, je osredotočena samo na tisto območje. Dopisnik iz avstrijske Koroške pokriva celotno Avstrijo; dopisnik, ki pokriva Pomurje in Madžarsko, pa je osredotočen predvsem na dogajanje v Pomurju. Na drugo mesto bi lahko uvrstili številčnost, organiziranost in posledično večjo aktivnost manjšine na avstrijskem Koroškem in v Italiji v primerjavi z drugimi deli zamejstva. Dopisnik za Porabje je poudaril tudi (geografsko) oddaljenost zamejskega prostora od osrednje Slovenije in od urednikov v Ljubljani, zaradi česar naj bi ti imeli manjši

interes za poročanje od tam. Intervjuji so poleg tega nakazali, da se kot bolj zanimive zaznavajo negativne novice oziroma težave manjšine pri uveljavljanju njenih pravic.

10.2 RAZLOGI ZA UVELJAVLJENO UVRŠČANJE PRISPEVKOV IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA V DNEVNOINFORMATIVNE ODDAJE

V kvantitativnem delu analize sem preverjal tudi razvrščanje prispevkov iz zamejskega prostora v radijske in televizijske dnevnoinformativne oddaje. Ta kvantifikacija je pokazala, v katerih oddajah je največ pozornosti namenjene zamejskemu prostoru, v katerih je ta prostor spregledan ter v kolikšni meri so ti prispevki objavljeni v tistih dnevnoinformativnih oddajah, ki veljajo za osrednje.

Na radiu je bilo največ prispevkov iz zamejskega prostora objavljenih v Radijskem dnevniku, in sicer 48 oziroma nekaj več kot polovica od 95 prispevkov te vrste. Na drugem mestu po številu prispevkov iz zamejstva je bila večerna informativna oddaja Zrcalo dneva s 17 prispevki. Analiza je še pokazala, da je bilo v eni od dveh osrednjih radijskih dnevnoinformativnih oddaj, v Drugi jutranji kroniki, v 6 mesecih objavljenih 12 prispevkov iz zamejskega prostora. Tudi v drugi osrednji oddaji, Dogodki in odmevi, je bilo v polletnem obdobju objavljenih le 14 prispevkov iz zamejskega prostora.

Novinarji odločitev o objavi njihovih prispevkov ne sprejemajo samostojno, končna odločitev o terminu objave je urednikova. O tem, kako se na Radiu Slovenija odločijo, v katero oddajo uvrstiti določeni prispevek iz zamejstva, urednik dnevnoinformativne redakcije Radia Slovenija Miha Žorž (2015) odgovarja takole:

Odločamo se vedno na podlagi tega, kakšne so tudi druge vsebine v oddaji. Nikakor ne morem reči, da se odločamo, kam bomo dali kakšen prispevek o zamejski problematiki samo glede na pomembnost samega prispevka, o katerem govorimo. Vedno sestavljamo oddaje v širšem kontekstu, v katerem pa je osnovno vodilo javni interes. Gotovo imajo prednost pred prispevki iz zamejstva stvari, ki zadevajo predvsem to nacionalno telo v matični državi. Seveda, tukaj je tudi javni interes veliko večji oziroma širši kot pa pri problematiki iz zamejstva. Seveda pa tega ne moremo trditi za vse primere. Če imajo nekateri dogodki vpliv tudi na matični narod oziroma na državo Slovenijo, seveda to tudi primerno ovrednotimo in umeščamo te prispevke tudi v osrednje informativne oddaje, recimo v Drugo jutranjo kroniko ali pa v Dogodke in odmeve. Tukaj bi recimo izpostavil praktični primer plinskih terminalov v Žavljah. Seveda pri tej temi ne govorimo o manjšinski problematiki, ampak je to tema, ki tudi v zamejstvu močno odmeva, gre za čezmejni vpliv in ni zgolj vezano na manjšinsko

problematiko, ampak zasledujemo širši javni interes, ki je po moje enak tako v zamejstvu kot tudi v matični državi. Zakaj se morda strinjam s tezo, da prispevke, ki zadevajo izključno manjšinsko tematiko, uvrščamo predvsem v oddaje, kot so Radijski dnevnik in Zrcalo dneva? To je predvsem zaradi tega, ker so morda manj zanimivi za poslušalce v Sloveniji. /.../ Bi pa gotovo prispevek, ki pokriva eno zelo veliko ali pa recimo usodno problematiko za manjšino, recimo v Italiji ali pa Avstriji, gotovo uvrstili tudi višje. Očitno teh velikih problemov ni več, recimo ni več takih problemov, kot so bile recimo dvojezične table, kar smo spremljali pred desetimi ali pa petnajstimi, dvajsetimi leti.

Eno od glavnih novinarskih načel naj bi bilo delovanje za javno dobro (Poler Kovačič 2011, 59). Novinarji naj bi kot »psi čuvaji« oziroma predstavniki javnosti nadzorovali razmere v družbi v imenu ljudi, ki so uporabniki novinarskih vsebin (prav tam). V skladu z zgornjo izjavo urednika je glavno vodilo pri sestavljanju oddaj dogajanje v »matični« državi. Žorž (2015) je še dodatno pojasnil načela, ki vodijo radijske urednike pri razvrščanju zamejskih prispevkov v informativne oddaje:

Vsekakor javni interes. Javni interes determinirati je seveda zelo težko. To je neko dogajanje, ki ima vpliv na čim širšo javnost. Ne govorimo samo o tem, da je nekaj zanimivo, da je nekaj pomembno, ampak, da tudi ima neki vpliv na ljudi. Seveda, roko na srce, pravice manjšine v Italiji nimajo praktično na slovensko javnost nobenega vpliva, razen tega, da gre za člane nekega narodnega telesa /.../

Ta izjava urednika potrjuje trditev Aleša Debeljaka (2003, 93) o »državocentrični« osredotočenosti slovenskih medijev na življenje Slovencev v neodvisni Sloveniji, in to kljub zakonskim določbam, ki v primeru RTV Slovenija določajo, da ta »zagotavlja verodostojne in nepristranske informativne oddaje, s katerimi celovito obvešča o političnem dogajanju doma in v zamejstvu« (ZRTVS–1, 4. člen, 1. točka).³⁷

V kvantitativnem delu analize sem preveril tudi razvrščanje zamejskih prispevkov po televizijskih dnevnoinformativnih oddajah. O tem, kako se odločijo, v katero oddajo uvrstiti določeni prispevek iz zamejskega prostora, urednik informativnih oddaj na TV Slovenija Stanislav Šterbucl (2015):

To se odloča na uredniškem sestanku, tam že padejo predlogi zunanjepolitične redakcije, ki ima roko nad tem, in potem vidimo. Če je zadeva zanimiva za širši krog, potem gre v bolj gledane oziroma višje rangirane oddaje, drugače pa jih uvrstimo v druge oddaje. /.../ Zelo je

³⁷ *Zakon o Radioteleviziji Slovenija* (ZRTVS–1). Uradni list Republike Slovenije 96/2005, 9945 (28. oktober 2005).

odvisno od vsebine in tudi od kvalitete prispevka. Če je prispevek zanimiv, potem nimam nobenih zadržkov, da bi ga objavil v Dnevniku, da bi ga videlo čim več ljudi.

Dopisnica za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) o tem, kako poteka uvrščanje prispevkov iz zamejskega prostora v posamezne informativne oddaje, meni tole: »Po moji praksi je to povsem neodvisno od dopisnika, od avtorja prispevka, mislim, da je stvar odločitve pri urednikih. Jaz si pač dovolim predlagati po moji presoji, kam bi prispevek sodil, glede na težo, glede na pomen, vendar pa ni nujno, da me kdo sliši ali pa sploh usliši«.

Muženičeva (2015) je kritična do tega, ali so prispevki iz zamejskega prostora objavljeni v ustreznih terminih oziroma oddajah:

Ne, sama ocenjujem, da ne. Seveda spoštujem odločitve urednikov, ki najverjetneje izvirajo iz dejanske situacije, vendar menim, da velikokrat bi se lahko našlo tudi minuto in pol za dogodek iz zamejstva, zlasti ko gre za stvari, ki so pomembne, če rečem dogajanje okrog stoletnega pisatelja Borisa Pahorja, dogajanje iz Benečije. 30 letnica dvojezične šole v Špetru, edine na Videmskem, kjer je pouk tudi v slovenskem jeziku, bi zagotovo sodilo kam drugam, in ne v zadnja dnevna poročila pred vremenom, kar se žal pogostokrat dogaja z mojimi, oziroma s prispevki iz zamejstva.

Tudi dopisnik za Porabje Bojan Peček (2015) je kritičen do razvrščanja prispevkov: »Dogovorjeno je za ustrezne termine, marsikdaj pa niso v ustreznih terminih objavljeni«. Peček ob tem poudarja, da je na RTV Slovenija sicer dovolj posluha za prispevke iz Porabja, a le na deklarativni ravni:

Načeloma ga je vedno. Je vedno veliko pozornosti in pripravljenosti Porabcem pomagati, pa mi smo edini medij, ker nismo komercialni, ki sploh lahko te vsebine notri spravljamo. To tudi vodstvo ve... Javni zavod seveda mora skrbeti za naše ljudi onstran meje. To je na deklarativni ravni. Ves čas se je poudarjalo pri vseh vodstvih, čeprav so razlike, enkrat je bilo boljše, drugič slabše, ampak vsi so poudarjali, da je treba čim več hoditi tja, čim več to pokrivati in čim več na tej strani Slovence osveščati o Porabcih in na oni strani Slovincem pomagati, da bodo sploh slovensko govorili. To je deklarativno, na praktični ravni pa je, kar mene zadeva, velik problem, ker vedno znova – mi pač delamo na tem principu, da se zjutraj dogovarjamo, kaj bo kdo delal – in vedno, ko predlagam temo iz Porabja, ni problem. Ko pa to temo naredimo, jo obdelamo in pošljemo, pa se zgodi, procentualno ne vem, da ne bom pretiraval, ampak od desetih primerov je vsaj pol ali pa še kakšen več, ko potem to ni takrat objavljeno, pa se potem mora predelovati ali pa sploh ni objavljeno, sicer to redko, dostikrat pa je objavljeno s takim zamikom in v takem terminu, da je to meni sramotno /.../

Za analizo sem oddaje, v katerih so bili objavljeni prispevki o zamejstvu, razdelil na tri časovno enako dolge dele. V analiziranih radijskih informativnih oddajah sta bili približno dve tretjini prispevkov iz zamejskega prostora objavljeni v zadnjem delu oddaje. V prvi tretjini oddaj, kjer naj bi bile najpomembnejše novice, je bilo le nekaj več kot 6 odstotkov prispevkov iz zamejstva. Tudi med analiziranimi televizijskimi prispevki je bilo daleč največ zamejskih prispevkov objavljenih v zadnji tretjini oddaje, in sicer 58 prispevkov od 88 analiziranih. 25 jih je bilo objavljenih v srednjem delu oddaje in le 5 od 88-ih zamejskih prispevkov je bilo objavljenih v prvem, začetnem delu televizijske dnevnoinformativne oddaje.

Uvrščanje analiziranih prispevkov v zadnji del oddaje daje vtis, da uredniki dogajanje v zamejskem prostoru dojemajo kot manj zanimivo oziroma manj pomembno. To tezo potrjuje urednik informativnih oddaj na TV Slovenija Stanislav Šterbucl (2015):

Enostavno se mi zdi, da so druge teme pomembnejše. Odvisno od strukture posamezne oddaje. Če se nikjer nič ne dogaja, pri zamejcih pa se dogaja, bomo to uvrstili na začetek oddaje. Po navadi se ne dogaja toliko v zvezi z zamejsko problematiko, da bi bilo to zanimivo za začetek oddaje, dobro pa je, da nekje pa povemo.

Zgornja izjava še enkrat potrjuje, da je za urednike »zamejska problematika« zanimiva le v povezavi z bojem za narodnostne pravice, drugi dogodki v zamejskem prostoru pa se jim praviloma zdijo manj zanimivi. V analizi sem preveril tudi, v katerih delih radijskih dnevnoinformativnih oddaj so bili objavljeni prispevki iz zamejskega prostora: v istem sklopu oddaje kot prispevki iz Slovenije, skupaj s prispevki iz tujine, v tako imenovanem mešanem sklopu, v katerega so bili uvrščeni tako prispevki iz Slovenije kot tujine, ali pa v katerem drugem delu oddaje (kultura, črna kronika oziroma drugo). Največji del analiziranih radijskih prispevkov iz zamejskega prostora oziroma 40 odstotkov prispevkov je bilo uvrščenih v tiste dele oddaje, kjer so prevladovali prispevki in novice o dogajanju v tujini. Skupaj s prispevki iz Slovenije je bila uvrščena nekaj več kot petina prispevkov iz zamejstva. V sklopu oddaje, kjer so bili tako prispevki iz Slovenije kot tudi od drugod, je bilo 12 prispevkov iz zamejskega prostora. Takšno uvrščanje prispevkov daje vtis, da uredniki, ki sestavljajo oddaje, zaznavajo zamejski prostor v največji meri kot tujino in ne kot del skupnega slovenskega kulturnega prostora. Urednik Miha Žorž (2015) opisano razvrščanje prispevkov o zamejstvu v informativnih oddajah pojasnjuje takole:

Ni enoznačnega odgovora. Kadar imajo zadeve, dogajanja v zamejstvu ali pa v nekem obmejnem prostoru čezmejne vplive, jih gotovo uvrščamo med domače prispevke. Kadar zadevajo neko sprejemanje zakonodaje, recimo na italijanski nacionalni ravni, pa po navadi o tem poročamo morda celo res v delih, ki so namenjeni tujini. Ampak vedno poskušamo nekako povezovati stvari z drugimi prispevki.

Povezovalno funkcijo prispevkov iz zamejstva poudarja tudi urednik informativnih oddaj na TV Slovenija Stanislav Šterbucl (2015). Tako naj bi v televizijskih informativnih oddajah po navadi uvrščali prispevke iz zamejstva: »tam nekje vmes, za prehod, med zunanjepolitičnimi prispevki in med našimi«.

Dopisnik iz Avstrije Lojze Kos (2015) je kritičen do takšnega razvrščanja prispevkov iz zamejstva:

Nekdo se javlja iz New Yorka in drugi iz Moskve potem pa Kos iz Pliberka. Kako gre to skupaj? Ne gre. Mi bi morali dati te teme med lokalne. Recimo, Celovec, potem nekdo iz Krškega in Ljubljane in tako naprej. Zato, da daš občutek kulturnega prostora, slovenskega narodnostno-kulturnega prostora. Mi pa naredimo iz tega New York, Celovec, Moskva, Pariz... To ne gre skupaj.

Bi bilo treba torej v kontekstu vzpostavitve skupnega slovenskega kulturnega oziroma medijskega prostora skupaj poročati o dogodkih v Sloveniji in zamejstvu? Predstavniki manjšine so večkrat poudarili, da bi morali biti bolj vpeti v skupen medijski prostor. Urednik dnevnoinformativne redakcije Radia Slovenija Miha Žorž (2015) na to odgovarja:

Ne glede na to, da smo v Evropski uniji in da so vse slovenske sosede v Evropski uniji, meje ostajajo. Ampak ne obstajajo samo te geografske meje, temveč tudi interesne meje zanimanja, na primer, bom rekel, ali bi tudi zamejce v Italiji v enaki meri zanimalo recimo politično ali pa socialno dogajanje v Sloveniji ali jih morda bolj zanima politično ali pa socialno dogajanje v Italiji. Ne nazadnje to njih zadeva, oni tam plačujejo davke, njihova zakonodaja jih zadeva, naša pač ne. Tako da, je nekako utopično razmišljati o tem. Interesne meje zanimanja so verjetno močnejše kot pa geografske. Še praktično povem. Verjetno se nekemu zamejskemu Slovencu v Italiji zdi italijanska prva nogometna liga veliko bolj zanimiva kot pa slovenska liga. Ta primer sem uporabil, da ponazorim, zakaj je temu tako.

Tudi pri zgornjem odgovoru se vnovič potrjuje, da so za urednike »interesne meje zanimanja« (Žorž 2015) v prvi vrsti zamejene z državno mejo. Urednik informativnih oddaj na TV Slovenija Stanislav Šterbucl (2015) glede vključevanja zamejske lokalne problematike v informativne oddaje skupaj z lokalno problematiko iz Slovenije spomni

še na kadrovsko podhranjenost zamejskih dopisništev: » /.../ Je pa tudi vprašanje, kako bi lahko naši dopisniki dnevno oddajo s tem zapolnjevali«.

Kot kažejo odgovori, je odločitev o razvrščanju prispevkov v oddaje popolnoma v rokah urednikov, pri čemer so dopisniki iz zamejskega prostora pogosto kritični do uredniških odločitev. Pri urednikih glede pomembnosti prispevkov in njihovega razvrščanja v oddaje prevladuje »državocentrični pristop«, zamejski dopisniki pa dajejo prednost »narodocentričnemu«. Uredniki se o razvrstitvi prispevkov v različne oddaje oziroma o vrstnem redu prispevkov odločajo na podlagi svoje lastne presoje pomembnosti in odmevnosti dogodkov, prispevki iz zamejskega prostora pa tako pogosto pristanejo na margini poročanja.

10.3 TEME V PRISPEVKIH IZ ZAMEJSKEGA PROSTORA

Prispevke iz zamejskega prostora sem analiziral tudi po njihovi tematiki. Analiza je pokazala precej raznoliko tematiko, tako v radijskih kot tudi v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah. Tako v radijskih kot tudi v televizijskih prispevkih iz zamejskega prostora je bilo izjemno veliko prispevkov o kulturnih temah in problematiki kulturnih ustanov, posebej v Italiji. Dopisnica za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) takole pojasnjuje veliko število prispevkov te vrste:

Čisto možno, ker je to bilo obdobje, ko se je to dogajalo. Recimo da, kultura mi je še najmanj blizu, kot sociologu mi je kaj drugega prej kot kultura. Ampak očitno je bilo to obdobje, ko se je tu največ dogajalo. Verjetno res knjigarna, pa v Gorici knjigarna, pa zmanjševanje denarja iz italijanskega, slovenskega proračuna, kar se najbolj občuti ali pa najprej in tako naprej.

Mirjam Muženič (2015) o tem, o katerih tematikah se ji zdi najpomembneje poročati:

Najpomembnejše so sigurno zadeve ali pa dogodki, ki so vezani na slovenske rojake. Seveda politični, zlasti če gre za odnose med Trstom in Ljubljano, kjer imajo v zadnjih letih glavno besedo ravno slovenski rojaki; o gospodarskih nedvomno, izhajati je treba iz poznavanja podatkov, kakšna je blagovna menjava med Italijo in Slovenijo, med Furlanijo-Julijsko krajino in Slovenijo in se zavedati, da je ravno narodna skupnost tu vedno v ospredju; seveda pa so pomembni tudi kulturni dogodki, ki so lahko osnova, izhodišče za celo mrežo odnosov, vezi, oblik sodelovanja, ki pa se lahko vrnejo, in v gospodarstvo in v politiko in v šolstvo in v raziskovanje in tako naprej.

Dopisnik Lojze Kos (2015) glede zamejskih tematik, ki so vredne poročanja, meni tole:

To je tako razvejana tema, manjšina je koncentrirana družba v malem. Mogoče mi preveč poudarjamo politiko, politične teme, premalo pa je prostora za kulturne dogodke, to kar bi zamejstvo moralo imeti. Informativni program ne sprejme dogodkov, na primer, nekje 5 zborov poje, kar je za zamejsko okolje zelo pomembno. V istem času v Sloveniji nastopa 200 zborov; ne moreš narediti balansa, zato ker so oni mali, žrtve in tako naprej, da boš zdaj pa o tem poročal, tu je vedno problem. Nekoč je imela manjšina prioriteto, vse manjšinske teme so šle v neke programe. Danes se odloča izključno na osnovi teže dogodka. Danes je recimo aktualna Kugyjeva nagrada in imamo samo vest, zato ker je verjetno še 5 drugih nagrad v Sloveniji, ki imajo enako težo. Se pravi, ni več prioriteta to, da je boga manjšina in da zato pa moramo več poročati, temveč pomen dogodka. Tu pa so prioritete predvsem politična teža nekega dogodka in ne toliko kultura.

Nenehna angažiranost zamejskih dopisnikov v boju za preživetje slovenskega naroda v zamejstvu je denimo vidna v odgovoru, v katerem dopisnik Kos (2015) poudarja razliko v poročanju na RTV Slovenija v primerjavi s tedensko televizijsko oddajo Dober dan, Koroška, ki jo pripravljajo novinarji slovenskega uredništva ORF v Celovcu:

Mi poročamo drugače. Isto temo boš videl v Dober dan, Koroška obravnavano folklorno. Če bomo na primer govorili o štehanju v Ziljski dolini, bom jaz šel tja in rekel, kaj je od štehanja še ostalo slovenskega. Oni pa bodo odšli na štehanje, pa bodo slovenske pesmi... Ne bodo nič poročali o tem, da je štehanje ponemčeno. Ne bodo problematizirali, ampak folklorizirali, mi pa bomo delali malo globlje, zato, ker zadevo poznam.

V ospredju poročanja iz zamejstva je boj proti asimilaciji, pri čemer takšen medijski diskurz ne sprejema tega, da »repertoar etničnih razlik ni fiksni, temveč je premakljiv in situacijski« (Šumi 2000, 42). Dopisnik za Porabje Bojan Peček (2015) o tematikah v Porabju, o katerih je treba poročati, meni tole:

Predvsem se mi zdi na prvem mestu, da bi morali bolj spremljati stvari, dogodke in institucije, kjer si prizadevajo, da se ohranja slovenska tradicija in slovenski jezik. Obe krovni organizaciji, Zveza Slovencev na Madžarskem in Državna slovenska samouprava, ker tudi organizirata večino stvari, ki so povezane z jezikom; to je ena stran, ki bi jo morali stalno spremljati, mogoče v obliki vesti, ker to je suhoparno, bolj ali manj, ampak je vendarle dobro, da se ve, kdo kaj počne tam. Drugo pa je to, da bi tudi temu reportažnemu delu dali bistveno več prostora, čeprav to je v informativnih oddajah težko, ker imajo pa ljudsko izročilo zelo bogato, isto kot Prekmurci. Tu je polno nekih običajev, šeg, navad, folklore. Trudijo se tudi z nekimi društvi, tu je torej dosti stvari, ki bi jih lahko bolj pokrivali, ampak enostavno je težko plasirati.

Zamejski dopisniki torej pritrjujejo temu, da je na prvem mestu poročanje o dogodkih, ki v obmejnem prostoru utrjujejo slovenstvo in narodno zavest. Tudi radijskemu uredniku Mihi Žoržu (2015) se zdi pomembno poročati o dogodkih te vrste:

Predvsem o tistih dogodkih, ki za manjšino pomenijo utrjevanje ali narodne zavesti ali utrjevanje njihovih pravic ali utrjevanje pogojev za njihovo delovanje. Tu govorimo seveda lahko o nekih kulturnih dogodkih, morda čisto o upravno–pravnih postopkih, ki omogočajo manjšini boljše udejstvovanje, več pravic. To si želimo večkrat slišati, je pa res in tu se bom ponovil iz prejšnjega vprašanja; razmere tako v Avstriji kot v Italiji se izboljšujejo, tako da v bistvu nekih priložnosti, da bi delali neko veliko famo iz nepravilnosti, ni več. /.../ Želimo pa si morda celo več poročanja o slovenskih predstavnikih v izvršilnih organih oblasti v recimo Italiji ali pa Avstriji, kar se mi zdi zelo pomembno. Imamo nekaj poslancev v njihovih regionalnih zborih, nacionalnih zborih. Morda so nam ti ljudje celo malo bolj odmaknjeni, ker ne nastopajo več v strogem okolju manjšine, ampak recimo na Dunaju ali pa v Rimu.

Zgornja izjava vnovič potrjuje, da so za medije bolj privlačne reprezentacije manjšine kot žrtve, ki si prizadeva doseči svoje narodnostne pravice. Ob odsotnosti teh tematik se urednikom zdijo aktualne teme, o katerih poročajo dopisniki iz zamejstva, premalo raznolike in zanimive. Miha Žorž (2015) meni takole:

Ne, vsebinsko ni dovolj raznoliko. Predvsem, ker moramo uvrščati prispevke o zamejski problematiki z ozirom na ostale teme, ki jih objavljamo v dnevnoinformativnih oddajah. In tu ne govorim samo o nekih lokalnih domačih zgodbah ali pa nacionalnih zgodbah, ampak tudi recimo o svetovnih problemih. Vedno se tehta po večjih kriterijih, kaj je dejansko v čim širšem interesu poslušalcev, gledalcev in dostikrat seveda taka zelo lokalna problematika, ne glede na to ali je zamejska ali pa slovenska, izpade ravno v komparaciji z drugimi temami /.../

Kot piše Fairclough (1995b, 106), je KAD sicer analiza tega, kar je v besedilu, a prav tako pomembno je tisto, kar bi lahko bilo vključeno v določeno besedilo, pa ni. Diskurzivna analiza je pokazala, da je manjšina skoraj vedno reprezentirana v pozitivni luči. V medijskih reprezentacijah je redko kriva za kar koli in pogosto je prikazana kot žrtev zunanjih dejavnikov, na katere nima vpliva. Slabe novice oziroma zgodbe z negativnim prizvokom so za novinarje pravzaprav dobra novica, saj so bolj odmevne kot pozitivne novice (Poler Kovačič 2011, 109–110). Ta teza za poročanje o slovenski manjšini velja le, kadar se poroča o njej kot žrtvi zunanjih dejavnikov. Sodeč po analiziranem medijskem diskurzu se namreč zdi, da znotraj manjšine skorajda ni konfliktov, morebitnih afer, primerov korupcije ali pa diskriminacije in drugih negativnih zgodb, ki so jih sicer vsak dan polni slovenski mediji. O tem sem

povprašal dopisnike iz zamejstva. Dopisnik za Porabje Bojan Peček (2015) je odgovoril takole:

Zelo se strinjam. Ker delamo tudi romske stvari in veš, koliko je med Romi konfliktov. To dam bolj kot primer. Mi v teh 15 minutah te oddaje tega praviloma ne delamo. Naše poslanstvo je nekaj drugega, če bi pa z novinarskega kriterija to gledal, bi rekel, to morate objaviti. Podobno velja tudi za Porabje. Po eni strani je to mogoče celo slabo, ker se potem tisti, ki so na teh položajih, in ni jih veliko, tam tudi ostajajo in tisti potem ne migajo več tako kot bi morali. To se mi zdi slabo.

Dopisnica za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015):

Če pogledam na svoje delo, jaz to redno poročam, vendar ne tako da bi netila, podžigala to njihovo delitev, te njihove spore, da bi, ne vem, v duhu rumenega tiska podžigala, kazala s prstom, hujskala drugega proti drugemu, ampak vendar vedno tako, da sicer pokažeš dejansko stanje, vendar na en spoštljiv način vendarle opozoriš, da so vsi najprej Slovenci in šele potem levičarji, desničarji, katoliki, laiki in tako naprej.

Tudi v primeru negativnih zgodb se torej gleda skozi »nacionalno optiko« zaščiteno slovenske skupnosti. Dopisnik iz Avstrije Lojze Kos o poročanju o sporih in drugih negativnih zgodbah znotraj manjšine meni tole (2015):

Tudi to poročamo, ampak to manjšina skriva. Jaz sem ogromno poročal o sporih med manjšinskimi organizacijami, to je bila tema dolga leta, poenotenje manjšinskih struktur, kako poenotiti tripartitno razdeljenost. Ampak, če ti gledaš, da je manjšina ravno tako ideološko razdeljena kot naša družba, razdeljena na desni in levi tabor, krščansko in drugo, potem moraš to raznolikost akceptirati. Raznolikost pa prinaša tudi spor. Če gre pa to na račun substance, osnovne ideje, ohranjanja slovenstva, potem moraš pa to negativno opredeliti. Če se tolčejo za to, kdo bo zmagal znotraj slovenske glasbene šole, pa se istočasno slovenska glasbena šola uničuje, nobeden pa ne razmišlja, kakšne so negativne posledice tega, potem moraš to narediti. Če pa je tisto zdravo nasprotovanje, da to vleče voz naprej, pozitivno, potem ja; če pa je destruktivno, da pada substanca, ker se tako kregajo med sabo in ljudje apatični postanejo... Ogromno sem tega delal, ko so ljudje rekli, zakaj se toliko prepirate, podeželje pa trpi, potem nimaš kaj. A zdaj v tem času se zadeve že urejujejo. Bilo pa je eno obdobje, recimo, po letu 2000, 2005, 2006, 2007, ko je bilo ogromno tega vprašanja poenotenja, so se med sabo...

Medijska besedila ustvarjajo verzije resničnosti, in to tako, kot ustreza interesom in ciljem tistih, ki jih producirajo (Fairclough 1995b, 103–104). Kot je razvidno iz odgovorov dopisnikov o tematiki poročanja, se ti zavedajo konfliktov znotraj manjšine, a se različno odzivajo nanje, razlikujejo se tudi njihovi poročevalski stili.

Nekomu se zdi pomembno poročati o sporu znotraj manjšine, drugi dopisnik to raje pomete pod preprogo. Vedno pa je v ospredju poročanje za dobro slovenske skupnosti, s čimer zamejski dopisniki delujejo predvsem v funkciji glasnika oziroma zavetnika manjšine. Dopisnik za Porabje Bojan Peček (2015) o tem meni tole:

Ko gledam deklarativno, edino nacionalna televizija, oziroma nacionalni medij je na tej ravni, da je tudi zakonsko dolžan to pokrivati in bi bilo dobro tega čim več delati, po drugi strani pa vem, da je porabsko življenje, kar zadeva atraktivnost, če gledaš samo čisto novinarske kriterije, potem ta atraktivnost ni tolikšna, da bi sploh koga zanimalo v tej nesrečni Sloveniji. /.../ Predvsem bi bil tu moj odgovor, da ne gledamo tu samo novinarske kriterije, ampak predvsem to, da skušamo Porabje pokrivati v tem smislu, da bi pomagali ohraniti tega nekaj življa, ki ga je še ostalo. Tako, da bi rekel, da dostikrat niso novinarski kriteriji tisti, ki odločajo, ampak so pač, bi rekel, tisti, ki skušajo promovirati tiste stvari, ki se tam sploh še dogajajo, ker je situacija tam žalostna, s slovenščino, z maternim jezikom...

Zgornja izjava potrjuje, kot pravi Komac (2002a, 594), »karitativni odnos« slovenske države oziroma nacionalnih medijev do slovenskih manjšin. Za zamejski prostor veljajo drugačna merila za objavo novinarskih prispevkov kot za druga dopisništva. Da je dopisnik iz zamejstva predvsem zavetnik manjšine, potrjuje tudi dopisnik iz Avstrije Lojze Kos (2015):

Jaz mislim, da je ta funkcija dana že sama po sebi. Takoj, ko poročáš, imaš že zasluge za ohranjanje. Avtomatsko, ko poročáš o njihovem življenju, in jim omogočiš, da to tudi vidijo, je medij za zamejske otroke eden pomembnih kulturnih, izobraževalnih, šolskih vzvodov, ker samo še RTV, radio in televizija, ima še učenje jezika. Ne samo informativni, avtomatsko postaneš širšega pomena, avtomatsko. Informacija je samo del, zamejstvo ima zadaj to narodnostno-kulturno poanto in če si poročal o tem, ne moreš mimo tega.

Lojzeta Kosa (2015) sem dodatno povprašal, ali zaradi te zaščitniške vloge dopisnika ni okrnjena objektivnost poročanja:

To je vedno vprašanje emocij. Ampak to moraš izločiti, ker ti poročáš o življenju in borbi slovenske manjšine. Več ko je bilo polarnosti, nasprotovanja - Haider, nacizem, ki je uničeval - bolj je prišlo v ospredje to zaščitniško, pristransko, enostransko gledanje. Zdaj, ko se to meša, se to izgublja. Ni več primarna funkcija ohranjanja in preživetja, temveč bolj sožitja, nadgradnja, evropski vzorci, interkulturalnost, čezmejno sodelovanje. Zdaj ni več tistega, zdaj bodo izginili, fizičnega obračuna, statističnega genocida ali pa ponemčenja, vsega tega; te vloge so se spremenile. In če se novinar ni s tem sprijaznil, če si ostal na starih vzorcih, si opelel. Ne moreš več delati. /.../

Omenjeno »poročanje o življenju in borbi slovenske manjšine« (Kos 2015) bi lahko vzeli kot poglavitno vodilo dopisnikov iz zamejskega prostora, pri čemer, kot že povedano, to vlogo opredeljuje slovenska (medijska in druga) zakonodaja kot izraz državotvornega diskurza, ki slovenski narod vzpostavlja kot »primordialno« oziroma »objektivno kategorijo« (Šumi 2000, 120). Lojze Kos (2015) je ob tem dodatno pojasnil, kako se je skozi čas spreminjalo poročanje iz zamejstva:

Seveda, v začetku je bil odnos do manjšine drugačen. Tudi odprtost meja, odnos okolja, v katerem živi manjšina... Manj je konfliktnosti, manj je takih tem. Dokler je bil Haider, je bila vsaka tema zanimiva. Več je konflikta, bolj je bilo zanimivo poročati. V ospredje prihajajo čezmejni projekti, sodelovanje, vse se rešuje, čisto druge teme.

Zgornja izjava »/okler je bil Haider, je bila vsaka tema zanimiva« (Kos 2015) potrjuje Kuharjeve besede (2006, 15), da so reprezentacije »drugih« pogosto izenačene z glasom, ki je najbolj slišan oziroma radikalen. Ekscesne osebnosti, posebej na izpostavljenih javnih funkcijah, kot je bil Jörg Haider, so hvaležna tema za medijsko poročanje, v primeru poročanja iz zamejskega prostora pa so bila Haiderjeva dejanja »v veliko pomoč« pri ustvarjanju občutkov solidarnosti z ogroženo manjšino. S spremenjenimi političnimi razmerami in ob večji naklonjenosti oblasti v sosednjih državah manjšini pa je v zamejskem prostoru manj konfliktov, v katere bi bila vpletena manjšinska skupnost. Kot so pokazali odgovori dopisnikov in urednikov, se ob pomanjkanju takšnih tematik, ki bi vsebovale denimo boj manjšine za narodne pravice oziroma preživetje, novice iz zamejstva težje prebijejo v ospredje poročanja, saj se pozitivne teme zdijo manj »udarne« in zato manj zanimive.

10.4 VIRI V ANALIZIRANIH DNEVNOINFORMATIVNIH ODDAJAH

V kvantitativnem delu analize sem preveril tudi vire, ko so nastopali v prispevkih iz zamejskega prostora. V televizijskih prispevkih jih je bilo skupno 288. Med njimi je bilo največ manjšinskih virov, in sicer 143 oziroma skoraj polovica. Med manjšinci so prevladovali viri zunaj sveta politike – teh je bilo 90 –, politikov pa je bilo 53. Virov iz večinskega naroda sosednjih držav je bilo v analiziranih prispevkih skoraj tretjina. V prispevkih iz zamejskega prostora v Avstriji je bilo tako 29 virov iz vrst večinskega naroda, v Italiji pa celo 54. Slabše so bili nasploh zastopani viri v prispevkih iz Madžarske; to velja tako za vire iz vrste večine kot tudi manjšine in iz Slovenije. Še bolj pičli sta bili številčnost in pestrost virov iz hrvaškega zamejskega prostora.

Tako kot v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah so tudi v radijskih imeli največkrat besedo viri iz vrst manjšine. Teh je bilo 109 oziroma več kot polovica; med njimi je bilo 40 politikov in 69 virov zunaj sveta politike. Približno enak je bil delež virov iz Slovenije oziroma iz vrst večinskih narodov v sosednjih državah; prvih je bilo 51 in drugih 47. Ti viri so bili tudi približno enakomerno razdeljeni med politične in tiste, ki v prispevkih ne predstavljajo politike. V oči pade dejstvo, da se v prispevkih iz Hrvaške sploh niso pojavljali viri iz vrst manjšine.

Dopisnik iz Avstrije Lojze Kos (2015) o tem, po kakšnem ključu izbira vire: »Virov imam milijon in potem se odločam uravnoteženo. Vedno moraš gledati, da ne pride do forsiranja enega ali drugega, ker vse tri krovne organizacije imajo približno isto strukturo. Na primer, vsaka organizacija podeljuje svojo nagrado in moraš dati vsem trem približno enako težo. Ne moreš pa nikoli vseh zadovoljiti«.

Dopisnica za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) takole odgovarja na vprašanje, kako se izbira vire:

Vedno iz tega stališča, da je treba osvetliti vse možne plati. Ko dajem besedo, zlasti v tematskih prispevkih, morda manj v dogodkih – če je dogodek, ki ga pripravlja leva stran v narodnostnih vrstah, seveda ima ta glavno besedo – ko gre za tematsko zadevo, potem imata vedno leva in desna, pa še tisti sredinski, pa še tiste iz ene in druge skrajnosti, pa tisti pikasti, pa tisti roza, skratka vse, celotno pahljačo, in seveda enako tudi pri Italijanih. Tisti, ki so neposredno vpleteni, tisti, ki vplivajo, ki soodločajo, se pravi, vse možne plati.

Pestrost virov v prispevkih je odvisna tudi od dostopnosti relevantnih virov. Dopisnik Bojan Peček (2015) o iskanju virov v Porabju pravi: »Ne vem, njih je tako malo in tako malo intelektualnega potenciala imajo, da še skregani niso pošteno... Ne rabiš kakšnega ključa, jih je malo... Vsi vse vedo; sedem vasi in Monošter, ki uradno niti ni manjšinski«.

Dopisnico za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) sem še vprašal, ali je treba poročati tudi o tistih v zamejstvu, ki govorijo slovenski dialekt, pa se ne opredeljujejo za Slovence oziroma se ne čutijo kot člani slovenskega naroda. Na vprašanje, ali je treba poročati tudi o njih in njihovem pogledu, je odgovorila:

Ja, ja, zagotovo je treba, to je realnost, pred katero si ne smemo zapirati oči. Moram pa reči, da jih razumem, ker če je to tako kot je, ker če se bojijo v javnosti govoriti slovensko, če si še po tolikih letih niso italijansko obliko svojega priimka vrnili v izvorno slovensko, je zagotovo za

to nek razlog. Zdaj, če je to lenoba, če je to želja po nekem interesu ali kaj takega, je to obsojanja vredno. Vendar ni treba, da ti v tvojem poročanju to direktno napadeš in obsodiš, lahko na eleganten način, z enim lepim zgledom, primerom spomniš človeka, da si lahko hitro, poceni, brez stroškov, brez zapletene procedure vrne priimek.

Tudi Lojzeta Kosa (2015) sem vprašal, kako gleda na tiste, ki govorijo slovenski dialekt, a se ne prepoznavajo kot Slovenci oziroma se ne čutijo kot člani slovenskega naroda, denimo na Koroškem so to Vindišarji. Je treba poročati tudi o njihovih dejavnostih?

/.../ In tudi kot novinar moraš gledati, da tisti, ki govorijo slovensko, pa niso prepričani Slovenci, da so tudi Slovenci. Če oni nekaj naredijo, plus ali minus, moraš ravno tako poročati o njih. Novinarji ne smemo izločati. Jaz nikoli nisem izločeval ali pa delil Slovence na pravoverne in tiste, ki so malo manj. Slovenci so, kolikor so že zavedni. Vindišarji so tako ali tako komična zadeva, ker sami ne vedo, da so Slovenci, in mislijo, da so boljši Slovenci, ker jim je Haiderjevo okolje dalo to možnost. So rekli, poglej, Vindišarji so več. Ga vprašaš, kaj si, ali si Slovenec, in reče, ne, nisem Slovenec. Sploh ne vedo, da znajo slovensko.

Zgornji odgovori nakazujejo, da dopisniki v tem pogledu re-producirajo državotvorni diskurz o zamejcih, saj percipirajo etničnost kot statično, dano in pripisano, pa čeprav je ta »spremenljiva, procesualna in kontinuirana kategorija« (Pušnik 1999, 797). Z besedami Šumijeve (2000, 120) je za ta diskurz značilno izhodišče, po katerem so narodne manjšine »realitetno populacijsko dejstvo in zagotovljena kvantiteta, del naroda, ki živi zunaj matične države, kjer ni prostora za kakršenkoli akterski samopripis«. Nacionalna identiteta je tako vozlišče, okrog katerega poteka diskurzivni boj za hegemonizacijo njenega pomena, različni javni diskurzi, med njimi medijski, pa si prizadevajo za fiksiranje tega pomena (Vezovnik 2007, 471).

Vsem dopisnikom, ki poročajo iz zamejskega prostora, pa se zdi pomembno vključevati v prispevke tudi večinski narod sosednje države. Tako denimo dopisnica za Furlanijo – Julijsko krajino Mirjam Muženič (2015) pravi:

Vedno in povsod, ko je to mogoče. Kar se dogaja s Slovenci v Italiji, ni nikoli samo stvar Slovencev v Italiji. Vedno je to dogajanje povezano, bolj ali manj prepleteno tudi z večinskim narodom. Sama zastopam to mnenje in je rdeča nit mojega poročanja iz zamejstva to, da vedno daš možnost vsaj dvema platema iste medalje, lahko tudi več platem. To se pravi, vedno ko je možno in tudi potrebno dati besedo tudi večinskemu italijanskemu narodu, v pozitivnem in tudi v negativnem smislu.

Dopisnik za Porabje Bojan Peček (2015):

Seveda, Monošter, ki je največje mesto tam in tam imamo slovenski kulturni center Lipa in slovenski hotel... Dostikrat se zgodi, recimo, pridejo kurenti s Ptuja tja in potem grem tudi k madžarskem županu. To sodelovanje je v bistvu zdaj dosti boljše kot je bilo. Deset, petnajst let nazaj ni bilo za misliti, ker je bila Madžarska zelo zaprta. Zdaj pa, kar zadeva vsebine, večinsko prebivalstvo tudi vključujem.

Dopisnik iz Avstrije Lojze Kos (2015): »Jaz se trudim čim več nemško govorečih sogovornikov vključevati, čim več, in to takih, mogoče tu iščem pozitivce, negativci so se tako ali tako skrili, nimajo več te moči«.

Kot je pokazala že kvantitativna analiza, dopisniki v poročanju uporabljajo različne vire, tako iz vrst manjšine kot večine. Vključevanje virov iz večinskega naroda sosednje države v preteklosti ni bilo običajno, zdaj pa je z izboljšanimi mednacionalnimi in meddržavnimi odnosi in posledično s spremenjenim medijskim diskurzom uporaba raznolikih virov samoumevna, kar so v intervjujih potrdili tudi dopisniki. Kljub temu pa ti ostajajo predvsem glasniki in varuhi slovenske manjšine, slovenstva in slovenske narodne zavesti ter s tem zanesljivi soustvarjalci državotvornega diskurza.

11 SKLEP

V magistrski nalogi sem se osredotočil na medijsko reprezentacijo zamejskega prostora in slovenskih manjšin v sosednjih državah v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija. Med drugim sem skušal pokazati, kako se oblikujejo in reafirmirajo nacionalne identitete, tudi prek delovanja medijev. Pri tem sem uporabil kritično analizo diskurza (KAD), ki je zaradi predmeta raziskovanja in načina analize predvsem interpretativne in kvalitativne narave, interpretacija pa je vedno subjektivna, saj vključuje avtorjeva stališča in vrednote (Kuhar 2003, 18).

Vse identitete so rezultat interakcije, ne pa nekaj naravnega in statičnega (Hall 1996). V skladu s konstruktivistično paradigmo, ki jo povzemam v nalogi, so tudi nacionalne identitete konstruirane, pri čemer igrajo pomembno vlogo mediji. Nacionalne identitete se ustvarjajo in ohranjajo skozi diskurz, ta pa odraža družbeni red in ga hkrati oblikuje (Wodak in dr. 2009a). RTV Slovenija v skladu s prevladujočim razumevanjem naroda in nacije v Sloveniji, zavarovanim tudi v zakonodaji, soustvarja skupni slovenski kulturni (in medijski) prostor. Identiteta slovenskih manjšin v sosednjih državah se oblikuje predvsem v iskanju razlik z večinskim narodom sosednje države, pri čemer analizirani medijski diskurz pogosto še potencira te razlike. Uporaba KAD v nalogi je potrdila tezo, da RTV Slovenija v dnevnoinformativnih oddajah reproducira prevladujoč državotvorni diskurz o zamejskem prostoru in zamejskih Slovencih. Za poročanje iz zamejskega prostora so značilne pozitivne reprezentacije slovenske manjšine kot dela »mi-skupine« oziroma širšega slovenskega naroda. Takšen diskurz Wodakova in kolegi (2009a) uvrščajo med konstruktivne strategije, s katerimi se gradi določena identiteta, oziroma utrjujoče strategije, ki želijo ohraniti in reproducirati nacionalno identiteto. Skozi te reprezentacije se po-ustvarja homogena skupina in poudarja nacionalna enotnost. Hkrati pa gre za ustvarjanje razlike do »drugih«, četudi ne eksplicitno, temveč le na subtilni, implicitni ravni. Diskurzivna konstrukcija nacionalne identitete namreč vključuje konstrukcijo različnosti »drugih« in hkrati naše lastne enkratnosti. Če parafraziramo Halla (1997, 234–235), biti Slovenec pomeni biti ne-Italijan, ne-Madžar ipd. Čeprav dopisniki ne kritizirajo sosednjega naroda kot celote, temveč predvsem nacionalistične skupine »druge« strani, in čeprav se uveljavlja diskurz sodelovanja,

spoštovanja in razumevanja, se ves čas poudarja in gradi slovenska identiteta, tudi v iskanju razlik z »drugimi«. Medijski diskurz se torej kaže kot pomemben akter pri konstruiranju nacionalne identitete, medijska besedila pa krepijo podobo, kdo je član določene zamišljene skupnosti in kdo ne (Pušnik 1999, 806). Radio in televizija v tem smislu nadaljujeta vlogo, ki jo je Anderson (1998) pri »zamišljanju narodov« pripisal tiskanim medijem, posebej časnikom. Pri tem pa se v medijskem diskurzu pogosto pozablja ali pa zanemarija, da je manjšina subjekt s svojim lastnim zgodovinskim razvojem.

KAD mora vsebovati tudi institucionalni ter širše družbeni in kulturni kontekst medijske prakse, vključno z relacijami moči in ideologijo (Fairclough 1995b, 33). Analizirani medijski diskurz je posledica državotvornega diskurza, ki skozi zakonodajo določa načine, kako poročati o zamejskem prostoru in o tamkaj živeči slovenski manjšini. Prevladujoče razmišljanje, ki v slovensko nacijo šteje predvsem »dozorel slovenski narod« (Komac 2002, 589), ima za posledico »poudarjeno narodnjaško (brambovsko) in monokulturno držo« (prav tam) institucij slovenske države, kar se nato odraža tudi v delovanju RTV Slovenija. Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM), Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZOSZNM), Zakon o RTV Slovenija (ZRTVS–1), Zakon o medijih (ZMed) in drugi uradni dokumenti predstavljajo pravno podlago za takšno medijsko pokrivanje zamejskega prostora in tam živečih slovenskih manjšin. Diskurz (tudi medijski), ki temelji na opisanem dojemanju slovenske nacije, manjšine pogosto (čeprav ne vedno) obravnava kot skupnosti v adolescenci, ki jim je treba pomagati pri odpravljanju razvojnih zaostankov v nacionalnem razvoju, da bi čim prej dohitele »matični« narod. Pri tem se ne upošteva specifičnosti zamejskega prostora, kjer slovenski hegemonski diskurz trči ob hegemonski diskurz tamkajšnjih večinskih skupnosti. Zamejstvo je prostor različnih identitet, ki so pogosto težko razumljive Slovincem v »matici« (Šumi 2000).

Vloga zamejskega dopisnika je v tem smislu drugačna od vloge drugih dopisnikov, tako iz Slovenije kot iz tujine. Od zamejskega dopisnika se pričakuje, da bo (državotvorno) varoval slovensko manjšino in poročal o njenih morebitnih težavah, predvsem z oblastmi v sosednjih državah, o morebitnem zatiranju, o boju za pravice, o vztrajanju pri slovenski identiteti, pa tudi o njenih dosežkih. V preteklosti so

dopisniki z uporabo retorike, ki je včasih spominjala na vojne razmere, verjetno še potencirali napetosti, kot je, denimo, pokazala analiza poročanja s koroškega plebiscita. Omenjena dopisniška vloga se sicer v zadnjem obdobju v skladu z družbenimi in političnimi spremembami v zamejskem prostoru spreminja. Kot poudarja Fairclough (1995b), je razmerje med medijskimi teksti in družbo dialektično. Medijski teksti lahko spodbudijo transformacije družbe, hkrati pa družbene spremembe vplivajo na njih (prav tam). V analizi se je namreč potrdila teza, da v ospredju poročanja niso več toliko prizadevanje manjšine za njene pravice, temveč se v skladu s političnim spremembami v sosedstvu in izboljšanjem razmer na področju manjšinskih pravic uveljavlja nov (medijski) diskurz. Kot so pokazali tudi intervjuji, se zdaj, ko ni več »velikih zgodb«, kot so bili v preteklosti mednacionalni konflikti ali pa kratenja manjšinskih pravic, v dopisniškem delu pojavljajo odprta vprašanja, o čem poročati, da bi bile zamejske tematike zanimive, »konkurenčnejše« drugim temam, ki si prizadevajo za mesto v oddajah.

Mediji niso nevtralni akterji, saj ima vsak medij v ideološki in politični strukturi določene družbe svoj položaj, ki določa, kako bodo reprezentirani družbeni dogodki (Fairclough 1995b). Analizirane medijske reprezentacije manjšine kot celote in tudi posameznikov so skoraj vedno pozitivne. Dopisniki trdijo, da v analiziranem obdobju ni bilo odmevnejših konfliktov znotraj manjšine oziroma da jih manjšina skriva. A s tem, ko se ne poroča o morebitnih aferah, o morebitnih diskriminacijah znotraj razvejanega manjšinskega sveta ali pa morebitnih nepravilnostih znotraj manjšinskih organizacij, se manjšini dela medvedjo uslugo, saj manjšinske politične elite tudi zaradi tega ostajajo na svojih funkcijah veliko let, celo desetletja.

V analizi sem raziskal tudi raznolikost virov in tematik. Dostop do čim bolj raznolikih virov pomembno prispeva h kakovosti novinarskih prispevkov. Novinarji namreč pogosto ne doživijo dogodkov sami, zato je različica realnosti, ki jo ustvarijo viri, zelo vplivna pri medijski produkciji (Poler Kovačič 2004). V analizi se je potrdila teza o raznolikosti tematik in virov v poročanju iz zamejskega prostora. Med manjšinskimi viri je veliko takih, ki ne prihajajo iz sveta politike, kar kaže na pestrost manjšine, še vedno pa so v ospredju politični viri. Poleg virov iz vrst manjšine in iz Slovenije je veliko tudi tistih iz vrst večinskega naroda, kar še posebej velja za zamejski prostor v Italiji. Kljub obilici virov pa medijski diskurz zamejuje spekter številnih identitetnih

položajev v zamejstvu, mejo med dvema hegemoniskima nacionalnima skupinama (manjšinsko/večinsko) pa ohranja neprehodno.

Analiza je potrdila tudi tezo, da je zamejski prostor v dnevnoinformativnih oddajah neenakomerno pokrit. Tako na radiu kot na televiziji je daleč največ prispevkov iz zamejskega prostora na avstrijskem Koroškem in v Italiji. Zelo malo se poroča o dogajanju v Porabju, na avstrijskem Štajerskem in v hrvaškem zamejstvu. Medijski diskurz torej daje precejšnjo prednost tistemu zamejskemu prostoru, ki je bolj poudarjeno tudi v državotvornem diskurzu (kot simbol tega diskurza bi lahko omenili upodobitev knežjega kamna na slovenskih evrskih kovancih) in v zgodovinskih učbenikih. Uredniki in tudi dopisniki se pri tem sklicujejo predvsem na majhno številčnost manjšine v določenih delih zamejstva in njeno neaktivnost. Dopisniki pa ob tem opozarjajo, da za zamejski prostor nasploh prevladuje nezainteresiranost odgovornih urednikov v Ljubljani (Peček 2015). Prispevki iz zamejstva so namreč povečini potisnjeni na obrobje poročanja, torej na konec informativnih oddaj in v oddaje, ki ne veljajo za osrednje. Lahko bi pritrdili Debeljaku (2003b, 93), da je sodobna »državocentričnost« oziroma osredotočenost medijev na življenje Slovencev v neodvisni Sloveniji precej zgovorna.

V drugem delu sem z analizo polstrukturiranih intervjujev z dopisniki RTV Slovenija iz zamejskega prostora in uredniki, tako z radia kot s televizije, preverjal tezo o pglavitnih razlogih za aktualno novinarsko prakso pokrivanja zamejskega prostora, pri čemer se je potrdila predvsem kadrovska podhranjenost nekaterih zamejskih dopisništev. Intervjuvani uredniki so ob tem povedali, da se jim zdijo prispevki iz zamejskega prostora premalo zanimivi, zato jih pogosto uvršajo med manj gledane oziroma poslušane termine. Preferiranje dogodkov iz Slovenije pojasnjujejo s tem, da jih pri uvrščanju prispevkov v oddaje vodi javni interes, to pa je po njihovem mnenju v prvi vrsti (politično) dogajanje v Sloveniji. Uredniki se zavedajo, da mora RTV Slovenija poročati tudi o dogajanju v zamejskem prostoru, to nenazadnje določa tudi zakonodaja. Hkrati pa se jim zdijo ti prispevki manj pomembni, zlasti ob obilici drugih novic iz ne-zamejskega prostora, ki jih morajo objaviti. Tako imajo medijske reprezentacije zamejskega prostora, ki so potisnjene na margino poročanja, le še nekakšno »obrobno, dotikalniško, brezvsebinsko razmerje do kolektivnega slovenskega izkustva« (Debeljak 2003b, 94).

Z izboljšanjem mednacionalnih razmer v zamejstvu, zvišanjem ravni varstva manjšin in z rešitvijo večjih odprtih manjšinskih vprašanj, denimo s sprejetjem zaščitnega zakona v Italiji in dvojezične topografije v Avstriji (pa čeprav se glede manjšine vedno znova odpirajo nova in nova vprašanja), je medijski diskurz o zamejskem prostoru (bolj ali manj) izgubil vlogo, ki jo je imel pri konstruiranju slovenske nacionalne identitete in vzbujanju občutkov nacionalne solidarnosti. Ostra nasprotja med dvema skupinama namreč olajšajo reprezentacijo mi-skupine kot drugačne, različne od »drugih« (Hall 1997). Novinarji so zdaj, ob odsotnosti »narodnobuditeljskih« tematik o ogroženosti manjšine, prisiljeni poiskati nove tematike, s katerimi bi se lahko »prebili« v dnevnoinformativne oddaje. V iskanju teh tem, o katerih bi bilo smiselno poročati, pa bi bilo dobro upoštevati večplastnost sodobnih identitet, kar še posebej velja za zamejski prostor, in se ob (samoumevnem) poročanju o delovanju in življenju slovenske manjšine še bolj posvetiti tamkajšnji pluralnosti glasov in prebivalstva, odkrivanju različic slovenstva in ne-slovenstva, ter tudi tako prispevati k demokratičnosti sodobnega sveta. Identitete, tudi nacionalne, so proces, ki ni nikoli končan (Hall 1996). Zanimivo bo spremljati, kakšne bodo v prihodnosti predstave o nacionalni identiteti, tako v »matični Sloveniji« kot tudi v zamejstvu, posebej v luči globalizacije, evropskih integracijskih procesov in migracij prebivalstva, in kakšno vlogo bodo pri teh predstavah odigrali novi interaktivni mediji in družbena omrežja.

12 LITERATURA

- Anderson, Benedict. 1983/1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Arnett, Jeffrey Jensen. 2013. *Adolescence and Emerging Adulthood. A Cultural Approach*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Bajc, Gorazd, Devan Jagodic, Borut Klabjan, Maja Mezgec in Zaira Vidau. 2008. *Premisliti manjšino. Pogledi reprezentativnih predstavnikov Slovencev v Italiji in pravno-politični okvir*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Barth, Fredrik, ur. 1969/1998. *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Beltram, Peter. 1986. Množični mediji in narodnostne manjšine. *Razprave in gradivo* 19: 229–240.
- Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Brezigar, Bojan. 2006. *Medijski prostor Slovencev v zamejstvu*. Gradivo za VI. Vseslovensko srečanje v Državnem zboru RS, 6. julij 2006.
- 2012. Dvojno poslanstvo manjšinskih novinarjev. V *1. Konferenca slovenskih novinarjev iz sveta in Slovenije. Zbornik*, ur. Luka Klopčič in Nina Frlan, 43–44. Ljubljana: Svetovni slovenski kongres.
- Burr, Vivien. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Butler, Jeremy G. 1994/2002. *Television: Critical Methods and Applications*. Mahwah, N. J.: L. Erlbaum.
- Capotorti, Francesco. 1977. *Study On The Rights Of Persons Belonging To Ethnic, Religious, And Linguistic Minorities*, New York: United Nations.
- Cottle, Simon, ur. 2000. *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Crisell, Andrew. 1986/1994. *Understanding Radio*. London: Routledge.

Černic, Andrej. 2012. Odpraviti je potrebno komunikacijski šum. V *1. Konferenca slovenskih novinarjev iz sveta in Slovenije. Zbornik*, ur. Luka Klopčič in Nina Frlan, 110–112. Ljubljana: Svetovni slovenski kongres.

Debeljak, Aleš. 2003a. Enotni slovenski kulturni prostor in Evropa maternih jezikov. *Sodobnost* 67 (4): 481–492.

--- 2003b. Evropska enotnost v razlikah in Slovenci. V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 87–97. Ljubljana: Inštitut za kulturo.

Eöry, Silva. 2014. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*, 10. januar.

Eriksen, Thomas Hylland. 1993/2002. *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.

Ermenc, Blaž. 2004. *Evropska unija in varstvo narodnih manjšin. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fairclough, Norman. 1995a. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Longman.

--- 1995b. *Media Discourse*. London: Arnold.

--- 2003. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Longman.

Fonda, Pavel. 2003. Obmejni psihogrami. V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 109–122. Ljubljana: Inštitut za kulturo.

Gellner, Ernest. 1983/2006. *Nations and Nationalism*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Grafenauer, Bogo. 1987. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica.

Grafenauer, Bogo in Janko Prunk. 1993. Narod. V *Enciklopedija Slovenije*, 295–297. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Grafenauer, Danijel in Katalin Munda Hirnök. 2013. Vloga tiskanih medijev pri prikazovanju slovenskih narodnih manjšin. *Razprave in gradivo* 70: 9–30.

Hall, Stuart. 1996. Who needs `Identity`? V *Cultural Identity*, ur. Paul du Gay in Stuart Hall, 1–18. London: Sage Publications.

--- 1997. The Work of Representation. V *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall, 1–75. London: Sage Publications.

Hobsbawm, Eric 1990/2007. *Nacije in nacionalizem po letu 1780*. Ljubljana: *cf.

Hribar, Tine. 1995. *Slovenci kot nacija: soočanja s sodobniki*. Ljubljana: Enotnost.

Hroch, Miroslav. 1985. *Social Preconditions of National Revival in Europe*. New York: Columbia University Press.

Jančar, Drago. 2003. Kultura, gospodarstvo, nacionalni interes. V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 79–87. Ljubljana: Inštitut za kulturo.

Jenkins, Richard. 1997/2008a. *Rethinking Ethnicity*. London: Sage Publications.

--- 1996/2008b. *Social Identity*. London: Routledge.

Josipovič, Damir in Filip Škiljan. 2014. Nekatere novejšje dileme razvoja slovenske manjšine na Hrvaškem s poudarkom na območju ob meji s Slovenijo. *Razprave in gradivo* 73: 29–49.

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kardelj, Edvard. 1939/1977. *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kellas, James. 1998. *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. New York: Palgrave Macmillan.

Kerševan, Marko. 2011. »Cerkev Božja slovenskega jezika« - vloga jezika v reformaciji in modernem nacionalizmu. V *Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji*, ur. Kozma Ahačič in Petra Testen, 83–99. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Klemenčič, Matjaž in Vladimir Klemenčič. 2006. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva založba.

Kocbek, Edvard. 1986. O narodu. *2000 Časnik za mišljenje, umetnost, kulturna in religiozna vprašanja* 31/32: 1–20.

Komac, Miran. 1986. Narodnostna identiteta: prispevek k multidisciplinarnemu proučevanju narodnostnih manjšin. *Razprave in gradivo* 19: 55–68.

--- 1999. *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2002a. Narodne manjšine in nacionalni interes. *Teorija in praksa* 39 (4): 588–600.

--- 2002b. Politika in narodne manjšine. V *Narodne manjšine 5. Živeti z mejo. Slovenski kulturni prostor danes*, ur. Jože Pirjevec, 88–95. Ljubljana: Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin in Inštitut za narodnostna vprašanja; Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

--- 2002c. *Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije; Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2006. *Slovenci v sosednjih državah*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

---, ur. 2007. *Priseljenci. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kos, Lojze. 1978. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 8. oktober.

--- 1984. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 8. oktober.

--- 1986. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 13. oktober.

--- 2000. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 10. oktober.

--- 2004. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 10. oktober.

--- 2008. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 10. oktober.

--- 2011. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 10. oktober.

- 2013a. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 10. oktober.
- 2013b. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 29. december.
- 2014a. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 13. januar.
- 2014b. Radio Slovenija, 1. program. *Druga jutranja kronika*. Ljubljana, 24. januar.
- 2014c. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 29. januar.
- 2014č. Televizija Slovenija, 1. program. *Odmevi*. Ljubljana, 31. januar.
- 2014d. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 6. februar.
- 2014e. Televizija Slovenija, 1. program. *Prvi dnevnik*. Ljubljana, 13. februar.
- 2014f. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 18. februar.
- 2014g. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*. Ljubljana, 9. marec.
- 2014h. Televizija Slovenija, 1. program. *Odmevi*. Ljubljana, 18. marec.
- 2014i. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 28. marec.
- 2014j. Televizija Slovenija, 1. program. *Prvi dnevnik*. Ljubljana, 8. april.
- 2014k. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 12. april.
- 2014l. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 24. april.
- 2014m. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 17-ih*. Ljubljana, 4. maj.
- 2014n. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 11. maj.
- 2014o. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 18. maj.
- 2014p. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*. Ljubljana, 18. maj.
- 2014r. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 22. maj.
- 2014s. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 27. maj.
- 2014š. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 30. maj.

--- 2015. *Intervju z dopisnikom RTV Slovenija o poročanju iz Avstrije*. Ljubljana, 12. junij 2015.

Kosi, Jernej. 2013. *Kako je nastal slovenski narod. Začetki slovenskega nacionalnega gibanja v prvi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Sophia.

Koštric, Sandra. 2011. *Od »slovenske Sibirije« do čarobne pokrajine neskončnih ravnin: Prekmurje v kontekstu slovenske nacionalne identitete. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kotnik, Vlado, Danijel Grafenauer, Peter Sekloča in Katalin Munda Hirnök. 2012. *Percepcija slovenskih nacionalnih manjšin v slovenskih medijih in komunikacijski vzvodi integracije zamejskega in slovenskega medijskega prostora. Študija/Elaborat*. Koper, Ljubljana.

Kovačič, Gorazd. 2005. *Zagate z nacijo*. V *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*, Anthony D. Smith, 213–233. Ljubljana: Krtina.

Kovačič Peršin, Peter. 1993. *Zaveza slovenstvu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2002. *Slovenski kulturni prostor v združeni Evropi*. V *Narodne manjšine 5. Živeti z mejo. Slovenski kulturni prostor danes*, ur. Jože Pirjevec, 117–130. Ljubljana: Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin in Inštitut za narodnostna vprašanja; Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

Kralj, Ana. 2007. *Skriti šarm nacionalizma*. V *Nacije in nacionalizem po letu 1780*, Eric Hobsbawm, 247–275. Ljubljana: cf.

Kržišnik Bukič, Vera, ur. 1995. *Slovenci v Hrvaški*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kržišnik Bukič, Vera in Damir Josipovič, ur. 2014. *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kuhar, Roman. 2003. *Medijske podobe homoseksualnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2006. Manjšine v medijih: statistična in diskurzivna analiza. V *Mediji za državljane*, ur. Brankica Petković, 119–167. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Luthar, Breda. 1998. *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Luthar, Breda, Vida Zei in Hanno Hardt, ur. 2004. *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba.

Makarovič, Matej in Borut Rončević. 2006. Etnične manjšine v slovenskih množičnih medijih, *Družboslovne razprave XXII* (52): 45–65.

Mandelc, Damjan. 2011. *Na mejah nacije: teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Munda Hirnök, Katalin. 2007. Prispevek porabskih Slovencev k osamosvajanju Slovenije. *Razprave in gradivo* 53/54: 288–297.

Muženič, Mirjam. 2012. Spoštljiv pogled čez. V *1. Konferenca slovenskih novinarjev iz sveta in Slovenije. Zbornik*, ur. Luka Klopčič in Nina Frlan, 116–118. Ljubljana: Svetovni slovenski kongres.

--- 2013a. Televizija Slovenija, 1. program. *Odmevi*. Ljubljana, 17. december.

--- 2013b. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 29. december.

--- 2013c. Televizija Slovenija, 1. program. *Prvi dnevnik*. Ljubljana, 31. december.

--- 2014a. Radio Slovenija, 1. program. *Druga jutranja kronika*. Ljubljana, 3. januar.

--- 2014b. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 6. januar.

--- 2014c. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 10. januar.

--- 2014č. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 4. februar.

--- 2014d. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*. Ljubljana, 8. februar.

- 2014e. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*, Ljubljana, 9. februar.
- 2014f. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 12. februar.
- 2014g. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 25. februar.
- 2014h. Televizija Slovenija, 1. program. *Odmevi*. Ljubljana, 26. februar.
- 2014i. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 9-ih*. Ljubljana, 28. februar.
- 2014j. Radio Slovenija, 1. program. *Danes do 13-ih*. Ljubljana, 19. marec.
- 2014k. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 22. marec.
- 2014l. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 7-ih*. Ljubljana, 1. april.
- 2014m. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 1. april.
- 2014n. Radio Slovenija, 1. program. *Prva jutranja kronika*. Ljubljana, 8. april.
- 2014o. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 8. april.
- 2014p. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 19. april.
- 2014r. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 17-ih*. Ljubljana: 8. maj.
- 2014s. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*. Ljubljana: 8. maj.
- 2014š. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 22-ih*. Ljubljana: 9. maj.
- 2014t. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 14. maj.
- 2014u. Radio Slovenija, 1. program. *Radijski dnevnik*. Ljubljana, 16. maj.
- 2014v. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 17-ih*. Ljubljana: 23. maj.
- 2014z. Radio Slovenija, 1. program. *Druga jutranja kronika*. Ljubljana, 26. maj.
- 2014ž. Televizija Slovenija, 1. program. *Poročila ob 15-ih*. Ljubljana: 28. maj.
- 2015. *Intervju z dopisnico RTV Slovenija o poročanju iz Furlanije–Julijske krajine*. Koper, 8. junij 2015.

Nagy, Violeta. 2011. *Spremljanje medijev slovenske manjšine v Porabju*. *Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Nastran Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Nećak, Dušan. 1985. *Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki*. Ljubljana: Založba Borec.

Nećak-Lük, Albina. 1993. Narodna manjšina. V *Enciklopedija Slovenije*, 334. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Novak, Anton. 2005. *Pravno varstvo slovenske manjšine v Avstriji v luči novejšega mednarodnopravnega manjšinskega varstva*. Celovec: Mohorjeva družba.

Novak, Boris. 2003. Slovenija v Evropi, Evropa v Sloveniji. *Nova revija* 22 (252/253), 397–408.

Omerza, Igor. 2011. *Od Belce do Velikovca ali kako sem vzljubil bombo*. Celovec: Mohorjeva založba.

Osolnik, Bogdan, ur. 1977. *Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih*. Beograd: Jugoslovenska stvarnost.

Pagon, Neda in Mitja Čepič, ur. 2003. *Nacionalna identiteta in kultura*. Ljubljana: Inštitut za kulturo.

Pahor, Boris. 1969/1993. *Odisej ob jamboru*. Koper: Založba Lipa.

Pajnič, Katarina. 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Pavšič, Jerica. 2002. *Manjšinski mediji: Pravica do informiranja kot posebna pravica manjšin. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Peček, Bojan. 2014. Televizija Slovenija, 1. Program. *Dnevnik*. Ljubljana, 23. marec.

--- 2015. *Intervju z dopisnikom TV Slovenija o poročanju iz Porabja*. Murska Sobota, 10. junij 2015.

Petrič, Ernest. 1977. *Mednarodno varstvo narodnih manjšin*. Maribor: Založba Obzorja.

Pirjevec, Dušan. 1970. Vprašanje naroda na Slovenskem. *Problemi* 8 (91/92): 1–19.

Pirjevec, Jože, ur. 2002. *Narodne manjšine 5. Živeti z mejo. Slovenski kulturni prostor danes*. Ljubljana: Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin in Inštitut za narodnostna vprašanja; Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

Pobuda Slovenske manjšinske koordinacije za vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora. Celovec: 10. oktober 2008.

Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija. 2000. Ljubljana: RTV Slovenija.

Poler Kovačič, Melita. 2004. *Novinarska (iz)virnost. Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Poler Kovačič, Melita in Karmen Erjavec. 2011. *Uvod v novinarstvo: učbenik za študente prvega letnika študijskega programa novinarstvo na FDV*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pušnik, Maruša. Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5): 796–808.

--- 2011. *Popularizacija nacije. Komuniciranje, nacionalizem in proizvodnja mej*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanim nalogami državni in drugih dejavnikov RS (RePASM). Uradni list Republike Slovenije 35/1996, 2946–2948 (5. julij 1996).

Rizman, Rudi, ur. 1991. *Študije o etnonacionalizmu*. Zbornik. Ljubljana: Krt.

--- 2008. *Globalizacija in avtonomija*. Ljubljana: Založba Filozofske fakultete.

Roter, Petra. 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Roulston, Kathryn. 2010. *Reflective Interviewing: A Guide to Theory & Practice*. Los Angeles: Sage Publications.

Schutt, Russell. 2001. *Investigating the Social World*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Sedmak, Marjan. 1977. Televizija Slovenija, 1. program. *Dnevnik*. Ljubljana, 9. oktober.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2014. Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Slovenska manjšinska koordinacija. 2008. *Dokument Slovenske manjšinske koordinacije*. Dostopno prek: <http://www.skgz.org/dokument-slovenske-manjsinske-koordinacije> (26. julij 2015).

Smith, Anthony D. 2001/2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.

Snoj, Marko. 1997. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Splichal, Slavko. 1990. *Analiza besedil*. Ljubljana: Raziskovalni inštitut FSPN.

Statut javnega zavoda Radiotelevizija Slovenija. 2006. Uradni list Republike Slovenije 106/2006, 10745.

Susič, Emidij. 1986. Komunikacijski tokovi med matico in manjšino, *Teorija in praksa* 23 (12): 1524–1535.

Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Šaver, Boštjan. 2009. Družbena invencija in ideološka konstrukcija modernega športa. V *Kalejdoskop športa*, ur. Mitja Velikonja, Peter Stanković in Gregor Starc, 13–130. Maribor: Aristej.

Širok, Mojca. 2014. Radio Slovenija, 1. program. *Zrcalo dneva*. Ljubljana, 15. januar.

Šterbucl, Stanislav. 2015. *Intervju z urednikom informativnih oddaj na TV Slovenija o poročanju iz zamejskega prostora*. Ljubljana, 9. junij 2015.

Štih, Peter. 2005. Nacionalizem kot zgodovinski nesporazum. V *Mit narodov: srednjeveški izvori Evrope*, Patrick Geary, 221–237. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Štih, Peter, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec. 2008. *Slovenska zgodovina: družba – politika – kultura*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. Dostopno prek: <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:902> (25. julij 2015).

Šumi, Irena. 2000. *Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC.

Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak in Eva Vetter. 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.

Thornberry, Patrick. 1991. *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Oxford University Press.

Ustava Republike Slovenije. 1991. Uradni list RS 33/1991, 1373 (28. december 1991).

Ustava Socialistične republike Slovenije. 1974. Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost.

Van Dijk, Teun Adrianus. 1993. Editor's Foreword to Critical Discourse Analysis. *Discourse and Society* 4 (2): 131–132.

--- 2000. New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach. V *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*, ur. Simon Cottle, 33–50. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Vardjan, Vanja. 2014. Televizija Slovenija, 1. program. *Prvi dnevnik*. Ljubljana, 7. februar.

--- 2015. *Intervju z dopisnikom RTV Slovenija o poročanju s Hrvaške*. Ljubljana, 5. junij 2015.

Verdery, Katherine. 1994. Ethnicity, Nationalism, and State Making. *Ethnic Groups and Boundaries: Past and Future*. V *The Anthropology of Ethnicity. 'Beyond Ethnic Groups and Boundaries'*, ur. Hans Vermeulen in Cora Govers, 33–59. Amsterdam: Het Spinhuis.

Vezovnik, Andreja. 2007. Diskurzivna konstrukcija slovenske nacionalne identitete. Analiza časopisnih političnih komentarjev v obdobju vstopanja Slovenije v Evropsko unijo. *Annales, Series historia et sociologia* 17 (2): 469–483.

Vlada Republike Slovenije. 2008. *Strategija razvoja Slovenije: Nacionalna identiteta in kultura*. Dostopno prek:
<http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/nacik2.pdf> (25. marec 2015).

Vogrinc, Jože. 1998. Zamišljene skupnosti danes. V *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*, Benedict Anderson, 181–203. Ljubljana: Studia humanitatis.

--- 2003. Čemu »nacionalna identiteta« in »nacionalni interes« v kulturni politiki? V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 37–51. Ljubljana: Inštitut za kulturo.

Vrečar, Teja. 2007. *Vpliv manjšinskih medijev na slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl in Karin Liebhart. 1998/2009a. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Wodak, Ruth. 2009b. Za kaj gre v KAD – pregled zgodovine, pomembnih konceptov in razvoja. *Šolsko polje XX* (5–6): 7–25.

Zakon o medijih (ZMed). Uradni list Republike Slovenije 35/2001, 4017 (11. maj 2001).

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM). Uradni list Republike Slovenije 43/2006, 4605 (21. april 2006).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM–A). Uradni list Republike Slovenije 76/2010, 11053 (1. oktober 2010).

Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS–1). Uradni list Republike Slovenije 96/2005, 9945 (28. oktober 2005).

Zupančič, Jernej. 2002. Gospodarsko-socialni vidiki skupnega slovenskega kulturnega prostora. V *Narodne manjšine 5. Živeti z mejo. Slovenski kulturni prostor danes*, ur. Jože Pirjevec, 109–115. Ljubljana: Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin in Inštitut za narodnostna vprašanja; Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

Zver, Helena. 2008. *Zakonski, kulturni, ekonomski in politični kriteriji razvoja elektronskih medijev za madžarsko narodno skupnost. Magistrsko delo.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Žagar, Mitja. 1995. Ali so Slovenci na Hrvaškem narodna manjšina: splošna terminološka vprašanja in pravna zaščita. V *Slovenci v Hrvaški*, ur. Vera Kržišnik Bukić, 323–355. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Žorž, Miha. 2015. *Intervju z urednikom dnevnoinformativne redakcije Radia Slovenija o poročanju iz zamejskega prostora.* Ljubljana, 3. junij 2015.

PRILOGE

Priloga A: Intervju z Lojzetom Kosom, Ljubljana, 12. junij 2015.

Kako se odločite za posamezni prispevek iz zamejskega prostora?

Vsak dan dobiš izbor tem in se posvetujem z urednikom, sam naredim selekcijo, predlagam in če sprejmejo, sprejmejo... Večinoma sprejmejo.

Ali uredniki kdaj sugerirajo, o čem naj bi se poročalo?

Če imajo kakšno temo, če želi urednik kaj posebej, recimo prispevek za Studio ob sedemnajstih... Za dnevno-informativne oddaje se to zelo redko zgodi. Prispevke določajo dogodki.

So uredniki oziroma drugi vodilni kdaj pritiskali, kako naj bi se poročalo iz zamejskega prostora?

Nikoli. Nikoli, ker si v bistvu suveren... Nikoli ni, da bi kdo kakšno cenzuro delal. Cenzure ni, je pa problem obrobnost.

O katerih temah iz zamejskega prostora se vam zdi najpomembneje poročati?

To je tako razvejana tema, manjšina je koncentrirana družba v malem. Mogoče mi preveč poudarjamo politiko, politične teme, premalo pa je prostora za kulturne dogodke, to kar bi zamejstvo moralo imeti. Informativni program ne sprejme dogodkov, na primer, nekje 5 zborov poje, kar je za zamejsko okolje zelo pomembno. V istem času v Sloveniji nastopa 200 zborov; ne moreš narediti balansa, zato ker so oni mali, žrtve in tako naprej, da boš zdaj pa o tem poročal, tu je vedno problem. Nekoč je imela manjšina prioriteto, vse manjšinske teme so šle v neke programe. Danes se odloča izključno na osnovi teže dogodka. Danes je recimo aktualna Kugyjeva nagrada in imamo samo vest, zato ker je verjetno še 5 drugih nagrad v Sloveniji, ki imajo enako težo. Se pravi, ni več prioriteta to, da je boga manjšina in da zato pa moramo več poročati, temveč pomen dogodka. Tu pa so prioritete predvsem politična teža nekega dogodka in ne toliko kultura.

Torej se je spreminjalo poročanje iz zamejskega prostora skozi čas?

Seveda, v začetku je bil odnos do manjšine drugačen. Tudi odprtost meja, odnos okolja, v katerem živi manjšina... Manj je konfliktnosti, manj je takih tem. Dokler je bil

Haider, je bila vsaka tema zanimiva. Več je konflikta, bolj je bilo zanimivo poročati. V ospredje prihajajo čezmejni projekti, sodelovanje, vse se rešuje, čisto druge teme. Tudi recimo ORF... Oni do tem drugače pristopajo. Na primer, ko pridemo do neke teme, recimo, glasbena šola je bila vseskozi problem, problemi financiranja, problemi, ki so jih imeli, nasprotovanje nemško govorečih... Ko so oni šli, so poročali, koliko nagrad in to, super jim je... Jaz pa sem poročal o problemih. Mi poročamo drugače. Isto temo boš videl v Dober dan, Koroška obravnavano folklorno. Če bomo na primer govorili o štehvanju v Ziljski dolini, bom jaz šel tja in rekel, kaj je od štehvanja še ostalo slovenskega. Oni pa bodo odšli na štehvanje, pa bodo slovenske pesmi... Ne bodo nič poročali o tem, da je štehvanje ponemčeno. Ne bodo problematizirali, ampak folklorizirali, mi pa bomo delali malo globlje, zato ker zadevo poznam.

O katerem dogajanju v zamejskem prostoru bi še poročali, če bi bilo na voljo veliko več prostora v dnevno-informativnih oddajah?

Več bi o kulturi, o življenju in tako naprej. Glede tega je absolutno premalo prostora.

Kako pomembno pa se vam zdi poročanje o zamejskem prostoru?

Ta tematika je prisotna, ampak jaz sem vedno rekel... ORF ima to drugače narejeno. Nekdo se javlja iz New Yorka in drugi iz Moskve potem pa Kos iz Pliberka. Kako gre to skupaj? Ne gre. Mi bi morali dati te teme med lokalne. Recimo, Celovec, potem nekdo iz Krškega in Ljubljane in tako naprej. Zato, da daš občutek kulturnega prostora, slovenskega narodnostno-kulturnega prostora. Mi pa naredimo iz tega New York, Celovec, Moskva, Pariz... To ne gre skupaj.

Bi moral torej biti zamejski prostor bolj integriran v skupni kulturni oziroma medijski prostor?

Bolj, bolj v skupni kulturni prostor. In bi lahko dali prispevke v oddajo od pol osmih do osmih, v Slovensko kroniko. To jaz vseskozi govorim.

Ampak verjetno je pri tem kadrovski problem, bi potrebovali več ljudi?

Seveda, ne more en novinar vsega pokriti. Moraš biti specialist za šport, kulturo... En novinar za vse.

Je med vodstvom oziroma uredniki na RTV Slovenija dovolj posluha za zamejski prostor?

Načelno je vse dobro, ampak odločajo pa potem uredniki. Dnevni urednik ima na mizi 50 ali pa 20 prispevkov. Kaj bo vrgel ven? Jaz vem, da najprej Porabje ven leti ali pa Trst prej kot Koroška. To je tudi odvisno od tega, kakšno temo imaš, si bolj tečen. Zamejstvo ni enakopravno, vsaj v zadnjem času.

So vaši prispevki objavljeni v ustreznih terminih oziroma oddajah?

Ja, so, pri meni so vsi prispevki objavljeni. Vsak novinar bi rad imel *top*... Ne morem se pritoževati, da ne bi objavljali. Problem je to, da prispevke že sam selekcioniraš, ker veš, kateri gredo skozi. Že sam vidiš, da nekatere stvari ne bodo šle, da neko zborovsko petje v Pliberku danes ne more več iti skozi in ne predlagaš.

Po kakšnem ključu izbirate vire?

Virov imam milijon in potem se odločam uravnoteženo. Vedno moraš gledati, da ne pride do forsiranja enega ali drugega, ker vse tri krovne organizacije imajo približno isto strukturo. Na primer, vsaka organizacija podeljuje svojo nagrado in moraš dati vsem trem približno enako težo. Ne moreš pa nikoli vseh zadovoljiti.

Kako se manjšina odziva na poročanje o njej?

Mi to podcenjujemo, ker je *feedback*, ker je slišno, slišno je do Celovca in zato je toliko bolj nerodno, če ti ne objavijo. Ti greš na neki dogodek in potem seveda čakajo... Ne moreš blefirati. Odmevnost je. Ne moreš blefirati, to je skoraj tako kot biti v Sloveniji lokalni dopisnik. Če ne poznaš ljudi... Moraš poznati leve, desne in sredinske, moraš poznati Heimatdienst, deželno vlado, naše politike, vse moraš poznati. In ko narediš prispevek in prideš v Ljubljano, ti nekdo reče, dobro si naredil, dva metra naprej pa ti reče drugi, da si ga polomil. Isto je na Koroškem. Eden ti pravi, da preveč forsiraš ene, drugi druge. Nobeden ni nikoli zadovoljen. Ampak, če vedo, da je Lojze Kos, ki jih bolj pozna kot svojo srajco, si pa ne bodo upali. Kar naredim, za tistim stojim.

V kolikšni meri v prispevke vključujete tudi večinski narod v zamejstvu? Se ti zdi to pomembno?

Čim več. Čim bolj večinske teme, ki so podobne našim. Iščem teme, ki so, recimo, pri nas, danes imajo recimo Studio ob 17-ih o Paradi ponosa in delam, kako je to narejeno v Avstriji. Tega je preveč, jaz fizično ne zmorem vsega.

Kako gledate na tiste v zamejstvu, ki govorijo slovenski dialekt, a se ne identificirajo kot Slovenci, oziroma se ne čutijo kot člani slovenskega naroda, denimo na Koroškem so to Vindišarji ali pa Korošci, ki se opredeljujejo drugače kot Slovenci? Je treba tudi o njihovih aktivnostih poročati?

Dolgo časa je bila že znotraj manjšine polemika o tem, ali so to Slovenci ali ne. Šturm in ti govorijo, da se ne moremo iti etničnega čiščenja znotraj manjšine. In tudi kot novinar moraš gledati, da tisti, ki govorijo slovensko, pa niso prepričani Slovenci, da so tudi Slovenci. Če oni nekaj naredijo, plus ali minus, moraš ravno tako poročati o njih. Novinarji ne smemo izločati. Jaz nikoli nisem izločeval ali pa delil Slovence na pravoverne in tiste, ki so malo manj. Slovenci so, kolikor so že zavedni. Vindišarji so tako ali tako komična zadeva, ker sami ne vedo, da so Slovenci, in mislijo, da so boljši Slovenci, ker jim je Haiderjevo okolje dalo to možnost. So rekli, poglej, Vindišarji so več. Ga vprašaš, kaj si, ali si Slovenec, in reče, ne, nisem Slovenec. Sploh ne vedo, da znajo slovensko.

Nekateri dopisniki v svojih prispevkih ne samo poročajo, temveč tudi komentirajo, pa čeprav naj bi bilo v skladu s kodeksom poročilo jasno ločeno od komentarja. Kako gledate na komentiranje v prispevkih, oziroma na vključevanje dopisnikovega pogleda?

Jaz sem še stara šola in še vedno mislim, da je komentar nadgradnja novinarstva in da moraš vključiti tudi svoje mnenje. Ne vsiljevati, temveč povedati.

Katera načela vas vodijo morajo voditi dopisnike v zamejstvu pri poročanju (objektivnost, uravnoteženost, zavzemanje za slovensko manjšino, opozarjanje na krivice...)?

Predvsem je pomembna uravnoteženost, ne smeš vpletati ideoloških tem, moraš biti enakovreden. Moraš vedeti, da je zamejski prostor bolj desno usmerjen, dolgo časa je bila protežirana levica od Jugoslavije, ampak če si to znal uravnotežiti, si lahko preživel znotraj.

Je dopisnik iz zamejskega prostora predvsem v funkciji glasnika, oziroma zaščitnika manjšine?

Jaz mislim, da je ta funkcija dana že sama po sebi. Takoj, ko poročaš, imaš že zasluge za ohranjanje. Avtomatsko, ko poročaš o njihovem življenju, in jim omogočiš, da to tudi vidijo, je medij za zamejske otroke eden pomembnih kulturnih, izobraževalnih, šolskih vzvodov, ker samo še RTV, radio in televizija, ima še učenje jezika. Ne samo informativni, avtomatsko postaneš širšega pomena, avtomatsko. Informacija je samo del, zamejstvo ima zadaj to narodnostno-kulturno poanto in če si poročal o tem, ne moreš mimo tega.

Ali ne trpi pri tem objektivnost poročanja?

To je vedno vprašanje emocij. Ampak to moraš izločiti, ker ti poročaš o življenju in borbi slovenske manjšine. Več ko je bilo polarnosti, nasprotovanja, Haider, nacizem, ki je uničeval, bolj je prišlo v ospredje to zaščitniško, pristransko, enostransko gledanje. Zdaj, ko se to meša, se to izgublja. Ni več primarna funkcija ohranjanja in preživetja, temveč bolj sožitja, nadgradnja, evropski vzorci, interkulturnost, čezmejno sodelovanje. Zdaj ni več tistega, zdaj bodo izginili, fizičnega obračuna, statističnega genocida ali pa ponemčenja, vsega tega; te vloge so se spremenile. In če se novinar ni s tem sprijaznil, če si ostal na starih vzorcih, si oplel. Ne moreš več delati. Jaz se trudim čim več nemško govorečih sogovornikov vključevati, čim več, in to takih, mogoče tu iščem pozitivce, negativci so se tako ali tako skrili, nimajo več te moči.

Po navadi se o manjšini poroča le pozitivno. Manjšina je redko kriva za karkoli. Ali je treba poročati tudi o negativnih stvareh, ki se dogajajo znotraj manjšine, na primer o njihovih sporih, morebitnih škandalih znotraj manjšine, morebitni korupciji?

Tudi to poročamo, ampak to manjšina skriva. Jaz sem ogromno poročal o sporih med manjšinskimi organizacijami, to je bila tema dolga leta, poenotenje manjšinskih struktur, kako poenotiti tripartitno razdeljenost. Ampak, če ti gledaš, da je manjšina ravno tako ideološko razdeljena kot naša družba, razdeljena na desni in levi tabor, krščansko in drugo, potem moraš to raznolikost akceptirati. Raznolikost pa prinaša tudi spor. Če gre pa to na račun substance, osnovne ideje, ohranjanja slovenstva, potem moraš pa to negativno opredeliti. Če se tolčejo za to, kdo bo zmagal znotraj

slovenske glasbene šole, pa se istočasno slovenska glasbena šola uničuje, nobeden pa ne razmišlja, kakšne so negativne posledice tega, potem moraš to narediti. Če pa je tisto zdravo nasprotovanje, da to vleče voz naprej, pozitivno, potem ja; če pa je destruktivno, da pada substanca, ker se tako kregajo med sabo in ljudje apatični postanejo... Ogromno sem tega delal, ko so ljudje rekli, zakaj se toliko prepirate, podeželje pa trpi, potem nimaš kaj. A zdaj v tem času se zadeve že urejujejo. Bilo pa je eno obdobje, recimo, po letu 2000, 2005, 2006, 2007, ko je bilo ogromno tega vprašanja poenotenja, so se med sabo...

Recimo, če gledaš TV Dnevnik iz Slovenije, so same afere, konflikti, korupcija, tajkuni, ogromno je negativnih dogodkov. Iz zamejskega prostora, posebej v povezavi z manjšino, pa ni takih zgodb.

Ne, ker je tudi avstrijski medijski prostor drugačen. Gledaš ORF in ne temelji na aferah. So afere, ampak ne toliko kot pri nas, ko se vsaka afera razplamti, ko ni več Dnevnika brez afere. In manjšina živi v drugačnem okolju in ne v okolju samih afer.

Zdi se, da se večkrat o dogajanju na določenem področju v zamejstvu poroča občasno, ne da bi se sistematično spremljalo razvoj in razplet določenega dogodka. Zakaj? Mogoče ni dovolj prostora v oddajah za sistematično spremljanje? Ali pa se motim?

To je pogojeno tudi od urednikov. To je spet pri nas specifično... Ko nastaviš problem, je zanimiv, ko je rešen, pa ni več zanimiv. Hypo banka je zanimiva, ker je bil konflikt. Zdaj ko ni več konflikt, ko se rešuje, ni več tako zanimiva. Zanimiva je kot problem, kot velik problem. Vse kar je problem, je pri nas zanimivo. Zato tudi velikokrat, če je konflikt, potem ja, ne pa tiste pozitivne... In težko dobiš, če Slovenska gospodarska zveza naredi srečanje gospodarstvenikov Slovenije in je tam 30 podjetij, ok, jaz spravim včasih noter... Ampak takoj ko bo, recimo, eno podjetje imelo problem v Avstriji, predlagam temo, povem, da so diskriminirani, rečejo, ja, dajmo to narediti. Če bo pa 30 podjetij imelo super pogoje, pa ne bo...

Včasih torej težko prodrete s predlogi o pozitivnih temah?

Na nek način so bolj dolgočasni, ampak tudi to se spreminja, vedno več je pozitivnega, vedno več je takih tem.

Zakaj se tako malo poroča o štajerskih Slovencih?

Zato, ker pri štajerskih Slovencih je samo društvo Sedmi člen in Potrna. Nič se ne dogaja, nič.

Torej vzrok ni to, da so oddaljeni?

Ne, ni. Zaradi tega, ker je manj dogodkov.

Načeloma naj bi vi to pokrivali?

Načeloma si delimo z dopisništvom iz Prekmurja, če je kaj takega, ampak načeloma je tam manj dogodkov.

Veliko več se poroča o zamejcih na avstrijskem Koroškem in v Italiji kot pa na Hrvaškem ali pa v Porabju. Zakaj je po vaše tako?

To je normalno, ker jih je manj, ni toliko dogodkov. Mi imamo vsak teden 50 dogodkov, v Porabju so 3, v Italiji jih je 30, jaz jih lažje izberem. Problem je samo v tem, recimo, zdaj je Suški festival, pridejo pevski zbori, iz Slovenije, obmejni, ampak ne gre skozi. Pridejo župani, 30 županov, ne moreš dati skozi. Ne objavijo. Radio ja. Radio v primerjavi s televizijo objavi vse. Radio, sicer ni takšne odmevnosti, ampak radio ne dela selekcije, ker ima več možnosti. Televizija ima samo en Dnevnik, zdaj so še v Odmevih vzeli ven vesti. Recimo, prispevek o Kugyju bi šel danes notri, ampak bo šla samo vest, in to šele jutri, ker ni vestičarskega dela. Radio je bolj naklonjen, ker je medij drugačen.

Ali kdaj na televiziji rečejo, da ni treba delati določene teme ali je niti ne predlagaš, če se ti zdi, da ne bo sprejeta?

Če predlagaš... Zjutraj imajo sestanek, včasih se zgodi, da rečejo ne, to nas ne zanima. V bistvu potem že sam veš, kaj predlagati. Zamejstvo je bilo včasih veliko bolj prisotno, zdaj je manj. Jaz imam več možnosti, ker pokrivam avstrijske teme in tako naprej. Zato jaz predlagam, da bi morala biti posebna oddaja na televiziji za zamejce. Bila je, smo delali vsak mesec eno takšno oddajo, ki bi jo nujno potrebovali, še sedaj.

Priloga B: Intervju z Mirjam Muženič, Koper, 8. junij 2015.

Kako se odločite za določeni prispevek?

Izhodišče je to, da moraš vrt, ki ga obdeluješ, zelo dobro poznati. Spremljati dogajanje, poznati zakulisje, poznati zgodovino in ob tem tudi vedeti za stvari, ki se bodo v prihodnjem času zgodile. S pomočjo tega vedenja, s pomočjo nenehnih stikov s tem prostorom, z ljudmi z različnih področij, ki obvladujejo situacijo, potem nek dogodek pričakujem, ko dobim pisno sporočilo ali telefonski klic ali iz osebnega stika zvem, da je nek dogodek, ga potem predlagam svojim nadrejenim v Ljubljani in se ga lotim delat. V primeru, ko dogodkov ni, ker smatram, da mora biti informacija iz zamejskega prostora nenehno prisotna, potem poiščem tematska vprašanja, tematske prispevke, ki seveda omogočajo tudi bolj celovito poročanje, s tem tudi nekoliko več dela, kot je poročanje s samega dogodka, in ga pač predlagam svojemu nadrejenemu. Če dobim soglasje, se ga lotim, če ga ne dobim, ga pač potisnem v pozabo ali umaknem na nek čas in počakam na čas kislih kumaric, ko so potem teme veliko bolj zanimive in najdejo pač prostor v medijskem prostoru, ki je siromašnejši z drugimi temami.

Ali uredniki kdaj sugerirajo, o čem naj bi poročali?

Zelo malokrat. Po navadi tisto redkokrat, ko se to zgodi, je to odmev na neko drugo dogajanje, recimo, če povem primer, začetek šolskega leta v Sloveniji, začetek šolskega leta v zamejstvu, seveda problematično. Nikoli, ampak res nikoli nisem doživela, kakšne poudarke naj dam, kateremu sogovorniku naj dam besedo, kateremu ne. Tega pa jaz v svoji 35-letni karieri... Ne vem, morda lahko preštejem na prste ene roke, da bi to doživela.

To sem ravno hotel vprašati; so uredniki ali vodilni kdaj pritiskali, kako naj bi se poročalo?

Mislím, da bi res v teh 35 letih na prste ene roke naštel primere, ko so to poskušali. Poskušali... Res, moji uredniki zunanjepolitične redakcije tega nikoli niso naredili. Res nikoli. Ponavljam, zelo redko pri izbiri teme, ki sem jo obravnavala, skoraj 99 odstotkov, nikoli pa v primerih poudarkov, sogovornikov.

So morda pritiskali, kateri manjšinski organizaciji bi morali dati več poudarka?

Uredniki ne, manjšinske organizacije pa ja. Jaz večkrat poudarjam in tudi svojim urednikom polagam na dušo, da je zamejstvo blizu, da v zamejstvu vidijo, kdaj pridem na teren in čakajo, kdaj se bodo videli v našem oziroma slišali v našem programu. Spremljajo ga zelo zelo budno, pozorno in redno. In ko vidijo, da jih ni, ali da so na obrobju ali da so objavljeni v manj poslušanih oddajah, reagirajo. Se pa tudi to dogaja, če delu manjšine – manjšina je še vedno zelo razdeljena, ideološko, politično in tako naprej – dogaja se, če del manjšine vidi, da je bilo drugemu delu odmerjenih nekaj sekund več kot njim, potem sem skoraj prepričana, da bo naslednji dan vodstvu RTV-ja, mojim nadrejenim, romalo protestno pismo, ki je lahko tudi zelo osebno obarvano.

Kako pomembno pa se vam zdi poročanje o zamejskem prostoru v dnevnoinformativnih oddajah RTV Slovenija?

Mislím, da je zelo pomembno, mislim, da bi morali v dnevnoinformativnih programih obeh hiš zamejstvu namenit večjo pozornost kot jo. Prvič zaradi tega, ker je to del narodovega telesa, drugič zaradi vloge, ki jo ima manjšina v odnosu matične države navzven, v mojem primeru z Italijo in z Evropo, ker so manjšinci tisti, ki zaradi poznavanja jezika, mentalitete zgodovine odpirajo vrata Sloveniji v Evropi in v soseščini in tretjič tudi zaradi bližini, ker je zamejstvo tako zelo blizu in je vidnost in slišnost našega programa na dlani, na mizi in zamejci ga redno, pozorno, budno in kritično spremljajo.

Je med vodstvom in uredniki na RTV Slovenija dovolj posluha za zamejski prostor?

Ne. Pri polni zavesti, pri svojem 35-letnem stažu in 60 letih starosti izjavljam, da tega ni. Da je sicer zelo odvisno od obdobj, povsem razumljivo, če so svetovni, evropski in slovenski dogodki taki, da terjajo vso pozornost, je to razumljivo. Odvisno je tudi od obdobj, dogodkov, odvisno je tudi od urednika samega, zelo je odvisno tudi od dopisnika samega, ali zna biti dovolj prodoren, dovolj glasen in tudi samoiniciativen pri ponudbi, pri plasiranju svojega področja, svojih prispevkov.

Se tukaj razlikujeta radio in televizija?

Se razlikujeta, v prednosti je radio, morda tudi zaradi večjega prostora, radio ima bistveno več informativnih oddaj, kamor lahko uvrsti, kjer lahko objavi te prispevke,

televizija ima teh možnosti bistveno manj, morda je tudi med radijskimi uredniki, vsaj taka je moja izkušnja, več posluha, kot med televizijskimi.

Je to stvar dogovora, v katero oddajo naj bi bili uvrščen prispevek iz zamejskega prostora? Kako to poteka?

Po moji praksi je to povsem neodvisno od dopisnika, od avtorja prispevka, mislim, da je stvar odločitve pri urednikih. Jaz si pač dovolim predlagati po moji presoji, kam bi prispevek sodil, glede na težo, glede na pomen, vendar pa ni nujno, da me kdo sliši ali pa sploh usliši.

So vaši prispevki oziroma prispevki iz zamejskega prostora nasploh objavljeni v ustreznih terminih oziroma oddajah?

Ne, sama ocenjujem, da ne. Seveda spoštujem odločitve urednikov, ki najverjetneje izvirajo iz dejanske situacije, vendar menim, da velikokrat bi se lahko našlo tudi minuto in pol za dogodek iz zamejstva, zlasti ko gre za stvari, ki so pomembne, če rečem dogajanje okrog stoletnega pisatelja Borisa Pahorja, dogajanje iz Benečije, 30 letnica dvojezične šole v Špetru, edine na Videmskem, kjer je pouk tudi v slovenskem jeziku, bi zagotovo sodilo kam drugam, in ne v zadnja dnevna poročila pred vremenom, kar se žal pogostokrat dogaja z mojimi, oziroma s prispevki iz zamejstva.

O katerih dogodkih iz zamejskega prostora se vam zdi najpomembnejše poročati?

Najpomembnejše so sigurno zadeve ali pa dogodki, ki so vezani na slovenske rojake. Seveda politični, zlasti če gre za odnose med Trstom in Ljubljano, kjer imajo v zadnjih letih glavno besedo ravno slovenski rojaki; o gospodarskih nedvomno, izhajati je treba iz poznavanja podatkov, kakšna je blagovna menjava med Italijo in Slovenijo, med Furlanijo-Julijsko krajino in Slovenijo in se zavedati, da je ravno narodna skupnost tu vedno v ospredju; seveda pa so pomembni tudi kulturni dogodki, ki so lahko osnova, izhodišče za celo mrežo odnosov, vezi, oblik sodelovanja, ki pa se lahko vrnejo, in v gospodarstvo in v politiko in v šolstvo in v raziskovanje in tako naprej.

Se vam zdi v prispevke potrebno vključevati tudi večinski narod v sosednji državi?

Vedno in povsod, ko je to mogoče. Kar se dogaja s Slovenci v Italiji, ni nikoli samo stvar Slovencev v Italiji. Vedno je to dogajanje povezano, bolj ali manj prepleteno tudi z večinskim narodom. Sama zastopam to mnenje in je rdeča nit mojega poročanja iz zamejstva to, da vedno daš možnost vsaj dvema platema iste medalje, lahko tudi več platem. To se pravi, vedno ko je možno in tudi potrebno dati besedo tudi večinskemu italijanskemu narodu, v pozitivnem in tudi v negativnem smislu.

Po kakšnem ključu izbirate vire?

Vedno iz tega stališča, da je treba osvetliti vse možne plati. Ko dajem besedo, zlasti v tematskih prispevkih, morda manj v dogodkih – če je dogodek, ki ga pripravlja leva stran v narodnostnih vrstah, seveda ima ta glavno besedo – ko gre za tematsko zadevo, potem imata vedno leva in desna, pa še tisti sredinski, pa še tiste iz ene in druge skrajnosti, pa tisti pikasti, pa tisti roza, skratka vse, celotno pahljačo, in seveda enako tudi pri Italijanih. Tisti, ki so neposredno vpleteni, tisti, ki vplivajo, ki soodločajo, se pravi, vse možne plati.

Naj bi bil dopisnik iz zamejskega prostora predvsem glasnik, zaščitnik manjšine?

Moral bi biti, vendar ne izolirano; manjšina ne živi v getu ali pa v kletki, pa naj bo zlata ali pa zarjavela kletka. Manjšina je vedno del tega prostora, tega časa in teh okoliščin. Se pravi, da v mojih prispevkih, ja, glasnik manjšine, vendar ne izolirano, vedno v konkretnem prostoru, času, razmerah.

Zelo redko se poroča iz zamejskega prostora o konfliktu, o razprtijah znotraj manjšine, o njihovih sporih. Skoraj nikoli se ne poroča v negativnem smislu o manjšini. Bi bilo potrebno tudi to osvetljevati?

Če pogledam na svoje delo, jaz to redno poročam, vendar ne tako da bi netila, podžigala to njihovo delitev, te njihove spore, da bi, ne vem, v duhu rumenega tiska podžigala, kazala s prstom, hujskala drugega proti drugemu, ampak vendar vedno tako, da sicer pokažeš dejansko stanje, vendar na en spoštljiv način vendarle opozoriš, da so vsi najprej Slovenci in šele potem levičarji, desničarji, katoliki, laiki in tako naprej.

Kako pa gledate na tiste v zamejstvu, ki govorijo slovenski dialekt, pa se ne identificirajo kot Slovenci, oziroma se ne čutijo kot člani slovenskega naroda. Je treba tudi o njih poročati, o njihovem pogledu?

Ja, ja, zagotovo je treba, to je realnost, pred katero si ne smemo zapirati oči. Moram pa reči, da jih razumem, ker če je to tako kot je, ker če se bojijo v javnosti govoriti slovensko, če si še po tolikih letih niso italijansko obliko svojega priimka vrnili v izvorno slovensko, je zagotovo za to nek razlog. Zdaj, če je to lenoba, če je to želja po nekem interesu ali kaj takega, je to obsojanja vredno. Vendar ni treba, da ti v tvojem poročanju to direktno napadeš in obsodiš, lahko na eleganten način, z enim lepim zgledom, primerom spomniš človeka, da si lahko hitro, poceni, brez stroškov, brez zapletene procedure vrne priimek.

Recimo, eni pravijo, da govorijo »po nediško«, rezijansko in se ne počutijo Slovenci. Je treba tudi o tovrstni plati poročati?

Seveda, tudi o tovrstni plati. Spet tako, da jih spomniš, da so znani jezikoslovci evropskega slovesa, ne Slovenci, to se pravi zaupanja vredni evropski raziskovalci vendarle ugotovili, da je rezijanščina slovansko narečje.

Nekateri dopisniki v svojih prispevkih ne samo poročajo, temveč tudi komentirajo, pa čeprav naj bi bilo poročilo jasno ločeno od komentarja. Kako gledate na komentiranje v prispevkih, oziroma na vključevanje dopisnikovega pogleda?

Sama poskušam že pri izbiri sogovornikov, s tem da ponudim čim širšo paleto pogledov, omogočit komentar, tako da si ga poslušalec sam ustvari. Nikoli ali pa v večini primerov ne poskušam sama vsiljevat nek komentar. Ravno s to ponudbo različnih pogledov dajem možnost, da si ljudje sami ustvarijo oceno, neko sklepno sliko. Če je kje potrebno, potem seveda usmerim, vendar ne tako, da rečem, to je edino pravilno, tako bi moralo biti, ampak da pač nakažem in usmerim ta tako, ta tako, verjetno pa neka srednja pot je prava, da pa bi odločno sama komentirala, tako je prav in nič drugače; tega si ne dovolim, iz spoštovanja do teh ljudi.

O katerem dogajanju v zamejskem prostoru bi še poročali, če bi bilo na voljo veliko več prostora v dnevnoinformativnih oddajah?

Predvsem o zanimivih, zelo sposobnih ljudeh, o vedno več dobrih stvareh, uspehih, dobrih praksah, vrednih pozornosti in posnemanja, ki žal v tem času, v naših mediji in med našimi bralci niso kaj posebno zanimivi in željni pozornosti. Veliko več prostora in posluha najdejo negativne stvari, najdejo škandali. Če bi imela možnost, bi veliko več poročala o dobrih stvareh. In teh ne manjka.

Katera načela bi morala voditi dopisnike pri poročanju v zamejstvu? Na primer, objektivnost, uravnoteženost, zavzemanje za slovensko manjšino, opozarjanje na krivice...

V bistvu vsa ta načela držijo. Objektivnost, korektnost, poštenost, uravnoteženost v vsakem primeru – vsem, ki so pri stvari, dati besedo – potem zavzemanje za slovensko manjšino v vsakem primeru, spremljati kako živijo, kako delajo, kakšne krivice se jim dogajajo, zakaj se jim dogajajo, zakaj se jim ne bi zdele, ker je zakonodaja taka, praksa dokaj daleč od sprejete zakonodaje, nedvomno tudi opozarjanje na krivice, ki jih je veliko, ki se dogajajo še vedno, tako v odnosu Trsta, Rima, kot tudi Ljubljane, in pa seveda tudi dobre prakse.

Zdi se, da se pogosto o določenem dogajanju v zamejstvu, denimo o gospodarstvu, trgovini poroča občasno, ne da bi se sistematično spremljalo razvoj, razplet določenega dogodka. Zakaj? Ni dovolj prostora v oddajah za sistematično spremljanje?

Točno to, točno to, te možnosti ni veliko, oziroma ne dovolj, prostora namreč res ni. Prednost imajo aktualne zadeve, prednost imajo bolj negativni primeri, primeri slabe prakse, škandali, prelivanje krvi, pa ne glede, o katerem področju govorimo, v gospodarstvu, v politiki, v kulturi...

Podatki kažejo, da se veliko več poroča o zamejskem prostoru v Italiji in na avstrijskem Koroškem kot pa v Porabju, avstrijskem Štajerskem ali pa na Hrvaškem. Zakaj mislite, da je tako?

Po moje je to krivda pri dopisniku najprej, če pač smatra, da mu to ne zagotavlja dovolj vidnosti, slišnosti. Vprašanje je tudi, ali to zmore, ali ima čas ob poročanju iz sosednje države poročati tudi o naših rojakih v tej državi. Brez krivde niso niti uredniki, ki bi vendarle morali slediti tudi temu in reči, če že tako dolgo nismo ničesar slišali o Slovencih na Hrvaškem, pa je morda čas, da bi zdaj nekaj slišali.

Kako se pa manjšina, pa tudi večina, odzivata na poročanje?

Zelo dobro vprašanje, meni zelo drago vprašanje, morda zato, ker odgovor na to vprašanje občutim vsak dan, na vsakem svojem koraku. Mene, ali da rečem, naš program redno spremljajo, fizična bližina to tudi omogoča, tako da so zelo dobri poslušalci in gledalci in tudi zelo kritični. Mi pa na vsakem koraku, ob vsaki priložnosti dajejo vedeti, da so zadovoljni z mojim delom, da so hvaležni za tolikšno prisotnost v njihovem vsakdanjem življenju in delu, velikokrat iščejo odgovore na vprašanja, zakaj so objavljeni šele zvečer pred vremenom in ne kje druge, zakaj nismo imeli večje odmevnosti, večjega posluha, kjer seveda zmeraj branim RTV hišo z razlaga, da mora spremljati svetovno, evropsko, domače dogajanje in se kdaj zgodi, da zamejska tematika res ostane kdaj na robu, so pa tudi zelo občutljivi, če je drugi del manjšine ali tisti, kateremu ne pripadajo, deležen malo več pozornosti, tako da je uravnoteženost zelo pomembna.

Kako vidite vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora, oziroma v tem primeru medijskega prostora? Bi moral biti zamejski prostor še bolj integriran v ta skupni prostor?

Ja, ja, se strinjam v celoti. Kar štrli mi zdajle ven primer slovenske knjigarne v Trstu. Edino, ki je obstajala v Trstu, so lani spomladi zaprli, in verjetno bi bilo še dolgo tako, če ne bi posegla Slovenija, ministrstvo resorno, in konec junija bodo v Trstu odprli novo slovensko knjižno središče, ki je uspelo združiti Trstu, manjšino, vse njene dele in Ljubljano. In tako bi se lahko tudi na medijskem področju doseglo, s tem, da ponovno izpostavljam svojo prakso odličnega sodelovanja s slovenskimi zamejskimi mediji, tako s Primorskim dnevnikom kot z deželnim sedežem italijanske radiotelevizije RAI, ampak vedno v luči RTV Slovenija.

V analiziranem obdobju je bilo največ pozornosti posvečene kulturi, oziroma problematiki kulturnih ustanov, usodi slovenskih knjigarn... Zakaj?

Čisto možno, ker je to bilo obdobje, ko se je to dogajalo. Recimo da, kultura mi je še najmanj blizu, kot sociologu mi je kaj drugega prej kot kultura. Ampak očitno je bilo to obdobje, ko se je tu največ dogajalo. Verjetno res knjigarna, pa v Gorici knjigarna, pa zmanjševanje denarja iz italijanskega, slovenskega proračuna, kar se najbolj občuti ali pa najprej in tako naprej.

Kaj pa poročanje o športu?

Športa zelo malo. Sem večkrat ponudila stvari, se spomnim, enega televizijskega slikovno prispevka, se spomnim, o Tanji Romano, kotalkarici, ki je bila evropska prvakinja. Že naredila, že poslala, vendar nič od nič. Nihče ne vpraša za to, tudi vsaka ponudba naleti na gluha ušesa, tako da je teh ponudb vedno manj.

Priloga C: Intervju z Bojanom Pečkom, Murska Sobota, 10. junij 2015.

Katero območje pokrivате?

Sem v specifični situaciji, sem nekako dvo- ali celo troživka. TV Slovenija nikoli ni imela na Madžarskem uradnega dopisnika, kar se mi sicer ne zdi prav, sploh, ker je z drugimi sosedomi to drugače urejeno in je bilo zatečeno stanje, da se je Madžarska pokrivala, če je kdo slučajno imel čas, če ne, pa pač ne, če ni bilo volje v Ljubljani. Madžarska je skupaj s Prekmurjem, pa Porabje tudi daleč od ponorelega sveta in se jim to ni zdelo pomembno. Ko sem prišel v dopisništvo, je bilo to statusno neurejeno in smo skušali to organizacijsko urediti, da dopisništvo v Murski Soboti pokriva 27 pomurskih občin, pokriva pa tudi zamejski prostor in manjšine. Potem pa so rekli, da bi bilo dobro, da od tu delamo tudi Madžarsko kot tako. Sem vodja dopisništva, nas je devet, formalno tega ni v nobenem organigramu... Delam v Sloveniji te stvari, ki se tičejo dopisništva, poleg tega pa uradno, formalno imam status dopisnika iz tujine, ker pokrivamo manjšino in Madžarsko tudi. Poleg tega pa pokrivamo še eno manjšino, ki je pri nas najmočnejša; potem ko se je sprejel krovni zakon o Romih, smo dobili tudi to nalogo, da produkcijsko in drugače pokrivamo in tu delamo v naših studiih, večinoma še z romskimi sodelavci, še romsko oddajo.

Pokrivate tudi slovensko manjšino na avstrijskem Štajerskem?

Načeloma ne, ker to dela Lojze Kos organizacijsko, ampak, ko so kakšne zadeve tu preko v Pavlovi hiši, na primer, gremo... Nemško mi ni problem... Ampak ni, da bi to bila moja naloga. Lojze tudi vsega ne more in dostikrat gremo. Štajerski kot je zelo zanimiv, ker je to dolgo bila zamolčana slovenska manjšina in je kar nekaj Slovencev tam. Smo tudi mi to napako delali in še vedno jo, čeprav zdaj obstaja kulturno društvo Sedmi člen in Pavlova hiša, kjer se vse skupaj dogaja. Slovenci tam se trudijo, da bi se malo močnejše medijsko plasiralo, tako, da, ja, gremo tudi, tu in tam.

Kako se odločiš za določen prispevek, povezan z zamejskim prostorom oziroma zamejci?

Ko gledam deklarativno, edino nacionalna televizija, oziroma nacionalni medij je na tej ravni, da je tudi zakonsko dolžan to pokrivati in bi bilo dobro tega čim več delati, po drugi strani pa vem, da je porabsko življenje, kar zadeva atraktivnost, če gledaš samo čisto novinarske kriterije, potem ta atraktivnost ni tolikšna, da bi sploh koga zanimalo v tej nesrečni Sloveniji. Jaz poskušam potem iskati neki kompromis med tem, kar bodo uredniki rekli, da lahko in med onim, kar mislim, da bi moralo iti in potem pač gledaš po aktualnosti in po pomembnosti za Porabce, ampak predvsem bi bil tu moj odgovor, da ne gledamo tu samo novinarske kriterije, ampak predvsem to, da skušamo Porabje pokrivati v tem smislu, da bi pomagali ohraniti tega nekaj življa, ki ga je še ostalo. Tako, da bi rekel, da dostikrat niso novinarski kriteriji tisti, ki odločajo, ampak so pač, bi rekel, tisti, ki skušajo promovirati tiste stvari, ki se tam sploh še dogajajo, ker je situacija tam žalostna, s slovenščino, z maternim jezikom...

Ali vidiš ti, da je kakšen dogodek, se sam odločiš, da boš šel delati neko reportažo ali manjšinci pokličejo in povabijo?

To zdaj delamo že toliko časa, da smo si že dosti blizu vsi. Dobivamo vabila, imamo konzulat tam, ki je dosti tega prevzel, imajo zdaj tudi eno svojo agencijo Slovenci, ki se na razpise prijavljajo, tako, da ja... Dobivam tudi vabila, pa tudi osebnega kontakta je dosti. Ljudje, ki so na vrhu teh dveh osnovnih organizacij manjšinskih, so že toliko časa, da se dobro poznamo.

Ali tudi uredniki kdaj predlagajo, da bi se pokrivalo Porabje?

Na žalost je vedno obratno, praviloma. Pobuda prihaja z moje strani. Dostikrat mi je zjutraj težko, ko moram to povedati, ker vem, da jih bo težko prepričati.

So uredniki oziroma drugi vodilni kdaj pritiskali, kako naj bi se poročalo v povezavi s Porabjem in Porabci?

Ne. Tu sta sicer dve organizaciji, ampak je drugi sistem kot pa v Italiji ali Avstriji. Ne, tega ni.

Je med uredniki in vodstvom na RTV Slovenija dovolj posluha za zamejski prostor, v tem primeru sploh za Porabje?

Načeloma ga je vedno. Je vedno veliko pozornosti in pripravljenosti Porabcem pomagati, pa mi smo edini medij, ker nismo komercialni, ki sploh lahko te vsebine notri spravljamo. To tudi vodstvo ve... Javni zavod seveda mora skrbeti za naše ljudi onstran meje. To je na deklarativni ravni. Ves čas se je poudarjalo pri vseh vodstvih, čeprav so razlike, enkrat je bilo boljše, drugič slabše, ampak vsi so poudarjali, da je treba čim več hoditi tja, čim več to pokrivati in čim več na tej strani Slovence osveščati o Porabcih in na oni strani Slovencem pomagati, da bodo sploh slovensko govorili. To je deklarativno, na praktični ravni pa je, kar mene zadeva, velik problem, ker vedno znova – mi pač delamo na tem principu, da se zjutraj dogovarjamo, kaj bo kdo delal – in vedno, ko predlagam temo iz Porabja, ni problem. Ko pa to temo naredimo, jo obdelamo in pošljemo, pa se zgodi, procentualno ne vem, da ne bom pretiraval, ampak od desetih primerov je vsaj pol ali pa še kakšen več, ko potem to ni takrat objavljeno, pa se potem mora predelovati ali pa sploh ni objavljeno, sicer to redko, dostikrat pa je objavljeno s takim zamikom in v takem terminu, da je to meni sramotno. Včasih pač narediš nekaj in potem, kakor da ni bilo prostora takrat, ko se zmenimo, recimo za Odmeve, največkrat gre to v Odmeve, ker v Dnevniku je res... so dnevniki... v Odmevih pa najdejo prostor, ampak, ker ni to tako atraktivno v tem novinarskem smislu, kot sva prej govorila, porinejo, ko je kakšen gost predolg minuto, gre takoj to ven. Prvo, če imaš strukturo plansko Odmevov, prvo, kar gre ven, je sigurno Porabje. In to se zgodi bolj kot ne praviloma. In potem dajo, recimo ob enih ali pa enkrat ob treh ali pa petih popoldne ali pa v zadnjih poročilih.

In kako to uredniki obrazložijo?

Ni bilo prostora, gost je bil predolg, tisti del, ki je bil v živo, ne. In to me boli, ker deklarativno pa vedno govorijo, čim več hodi tja, pa naredi.

Kdaj tudi zavrnejo predloge, da bi se poročalo o Porabju in Porabcih?

Jaz bi rekel, da je že pri meni samoselekcija tako vklopljena, da ni treba. Večinoma ne, ampak saj pravim, da niti ne predlagam, ker se mi zdi, da ne bo šlo skozi.

So tvoji prispevki o Porabju in Porabcih objavljeni v ustreznih terminih oziroma oddajah?

Dogovorjeno je za ustrezne termine, marsikdaj pa niso v ustreznih terminih objavljeni.

Veliko več se poroča o zamejcih na avstrijskem Koroškem in v Italiji kot pa na avstrijskem Štajerskem, na Hrvaškem ali pa v Porabju. Zakaj je po tvoje tako?

Temeljno je po mojih izkušnjah nekaj drugega. Jaz tudi za Pomurje kot tako mislim, da je Pomurje v zavesti Nepomurcev... vedo da je, da se tukaj dobi dobra hrana in pijača in da je fajn iti in ozimnico odnesti, potem pa se počasi neha. Ker je Pomurje ena taka Sibirija v zavesti Slovencev, je potem seveda zrcalna slika še toliko hujša, kar zadeva Porabje. To je en moment, ki se mi zdi zelo odločujoč tudi pri urednikih, pa čeprav, kot pravim, oni vedo deklarativno, da moramo to pokrivati. Drugi moment pa so sami Porabci, ker so oni pač, zgodovinsko gledano, drugače stvari doživljali in je usoda njihova čisto drugačna kot pa recimo koroških Slovencev ali pa Slovencev v Furlaniji-Juljski krajini. Oni so bili za železno zaveso 50 let, to je nepojmljivo... Oni so Goričanci, to je ta severni del Prekmurcev, ampak oni so zaradi železne zaveso in vzhodnega bloka bili do 91. leta... Oče in sin, če sta živela na nasprotni strani, kar se je seveda dogajalo, če sta imela en kilometer eden do drugega, sta morala iti vse do Lendave in nazaj, ker ni bilo prehodov ne nič. Oni so bili v totalni izolaciji in nobenega stika in oni so ohranili staro arhaično prekmurščino, ki je noben več ne govori, tudi na Goričkem ne. S tega vidika je to sicer lingvistično bogastvo. Po drugi strani pa so oni v tem času vse izgubili, ker oni tudi na Madžarskem veljajo za zelo nerazvito območje, čeprav predel proti Romuniji in Ukrajini je še hujši, kar zadeva razvitost... Ampak oni tudi sami niso razvili nekih močnih institucij, nekega intelektualnega potenciala, kar se sicer zdaj popravlja, ampak ga je malo. In to je eden velikih razlogov. In tudi, ko gledam naprej, ker sem tudi dopisnik z Madžarske... Madžarska je tudi... Veš, koliko je to pokrito... Dobro, zdaj ko je Orban atraktiven, še moramo kdaj iti tja... Je pa tudi to, sigurno, organizacijsko... Jaz mislim, da bi si zaslužila in Madžarska in manjšina, da bi nekdo samo to počel. To bi bilo fer do Porabcev in tudi do Madžarske, ker konec koncev pa je vendarle soseda.

O katerih dogodkih o Porabju in Porabcih pa se ti zdi najpomembnejše poročati?

Predvsem se mi zdi na prvem mestu, da bi morali bolj spremljati stvari, dogodke in institucije, kjer si prizadevajo, da se ohranja slovenska tradicija in slovenski jezik. Obe krovni organizaciji, Zveza Slovencev na Madžarskem in Državna slovenska samouprava, ker tudi organizirata večino stvari, ki so povezane z jezikom; to je ena stran, ki bi jo morali stalno spremljati, mogoče v obliki vesti, ker to je suhoparno, bolj

ali manj, ampak je vendarle dobro, da se ve, kdo kaj počne tam. Drugo pa je to, da bi tudi temu reportažnemu delu dali bistveno več prostora, čeprav to je v informativnih oddajah težko, ker imajo pa ljudsko izročilo zelo bogato, isto kot Prekmurci. Tu je polno nekih običajev, šeg, navad, folklore. Trudijo se tudi z nekimi društvi, tu je torej dosti stvari, ki bi jih lahko bolj pokrivali, ampak enostavno je težko plasirati.

O katerih dogajanju v zamejskem prostoru bi še poročali, če bi bilo na voljo veliko več prostora v dnevnoinformativnih oddajah?

Mi smo leta 2007 napravili 50-minutni film o Porabju, mislim, da so bila Mednarodna obzorja ali pa Dosje... v glavnem, takrat je bilo to fajn in smo poskušali v 50 minutah vso zgodovino povedati in se mi je zdelo, da se je po tistem tudi malo izboljšala percepcija Slovencev o tem. Vsekakor bi bilo to dobro, da se to večkrat ponovi, ker to je bilo leta 2007 in počasi zvedeni in stvari se tudi spreminjajo in definitivno bi bilo dobro, ne vem... Na primer, v Monoštru je Oplova tovarna in tam zraven je en slovenski podjetnik, ki dela za Opel in njemu na primer, glede na to, da je on tisti, ki lahko zaposli polno Slovencev, bi lahko z lahkoto kakšne širše prispevke o tem delali, pa tu ne mislim samo na dnevnoinformativne oddaje, ker tja to težko spraviš, je pa ogromno takšnih vsebin, ki bi jih lahko spravili v takšne specializirane oddaje, je polno vsebin, predvsem pa tega narodnopisnega, etnološkega, tu je dosti zanimivih in lepih stvari, ki enostavno ne najdejo poti do nas.

V kolikšni meri pa v prispevke iz zamejstva vključuješ tudi večinski narod sosednje države? Se ti zdi to potrebno?

Seveda, Monošter, ki je največje mesto tam in tam imamo slovenski kulturni center Lipa in slovenski hotel... Dostikrat se zgodi, recimo, pridejo kurenti s Ptuja tja in potem grem tudi k madžarskem županu. To sodelovanje je v bistvu zdaj dosti boljše kot je bilo. Deset, petnajst let nazaj ni bilo za misliti, ker je bila Madžarska zelo zaprta. Zdaj pa, kar zadeva vsebine, večinsko prebivalstvo tudi vključujem.

Po kakšnem ključu pa izbiraš vire?

Ne vem, njih je tako malo in tako malo intelektualnega potenciala imajo, da še skregani niso pošteno... Ne rabiš kakšnega ključa, jih je malo... Vsi vse vedo; sedem vasi in Monošter, ki uradno niti ni manjšinski.

Kako gledaš na komentiranje v prispevkih oziroma na vključevanje dopisnikovega pogleda v prispevke. V skladu s kodeksom naj bi bilo to ločeno, poročilo in komentar, vendar pa marsikateri dopisnik to vključuje. Kako gledaš na to?

Tudi obče mislim, ne samo pri Porabju, da je to nonsens. Da bi moral imeti vedno poročilo in šele nato komentar... Komentarje so ukinili na nacionalki, milo rečeno, jih ni in ker jih ni in ker smo mi samo neki razlagalci tistega, kar že kamera sama itak pove, je totalna bedarija, da ne bi smeli zaradi tega kodeksa. Mislim, da bi moralo biti še celo več tega, sploh pa, ko gre, recimo, za Porabje in ko gre za slovenski živelj in neko narodnostno bit in ko ti ne smeš povedati, ne vem, ko vidiš, da otrok star pet let ali pa deset ali petnajst let ne zna niti približno, ne ve slovenske besede in da ti ne smeš potem tega pokomentirati, zakaj se to dogaja in kaj bi lahko bilo drugače... bedasto... jaz počnem to občasno, kolikor mi pustijo; včasih mi, včasih pa mi manj, bi pa moralo biti tega več. Definitivno tudi komentar kot tak bi moral večkrat biti, ravno za te stvari, ker so kritične.

Ali rečejo uredniki, recimo, to pa ne bi smel tako narediti?

To je vse odvisno od urednika, včasih se kakšen kaj prestraši... Ampak zdaj, ko je Orbanova vlada, tudi ne, ker zdaj, ko jih vsa Evropa kritizira, tudi ni več problem, če jih tudi mi. Včasih pa ja, to je zelo odvisno od urednika, češ, to zdaj ni treba... Cesta, ki so jo omenil, to je tak klasičen primer. Pet let sem prispevke delal in dvigoval temeljni kamen, ki sta ga Janša in Gyurcsany položila, milijon takih stvari. Ne vem, brez tega, da kritično poročam, ne vem, zakaj bi sploh hodil. Tu bi bila dobrodošla sprememba iz naše hiše, bi morala spodbujati ravno kritično poročanje.

Katera načela pa vodijo dopisnike pri poročanju iz zamejstva?

Objektivnost, uravnoteženost, zavzemanje za slovensko manjšino, opozarjanje na krivice... S tem, da včasih kot novinar in človek razmišljaš o tem, ker, objektivnost in težnja k objektivnosti, ki je itak ni; ampak, težnja k objektivnosti in pa skrb za materno besedo, pa ne vem, kje smo mi zdaj v tej funkciji, ker včasih ne gre eno z drugim skupaj. Iskreno povedano, ravno to; v Porabju včasih tudi učitelji na slovenski šoli ne znajo slovensko, to je totalno žalostno, katastrofično.

Moramo pa priznati in povedati, da Madžari – Orban, kakršenkoli že je – pa porabski Slovenci nimajo problema z madžarsko državo, ker so tudi za institucije poskrbeli, sistemsko jih financirajo. Prej so se na razpise prijavljali in ni bilo denarja, zdaj pa je tudi šolstvo dosti boljše urejeno. Prej so veliko stvari ukinili, ta oblast zdaj pa jim je bolj naklonjena, ker je tudi madžarski manjšini tukaj. Dejstvo je, da je bolj problem zdaj okorelost institucij in teh par intelektualcev, ki se zdaj vrtijo tukaj in se jim nič več ne ljubi, pa odnos naše matice ta hip je zdaj po mojem bolj problematičen kot pa odnos Budimpešte.

Zdi se, da se večkrat o določenem dogajanju v zamejstvu poroča sporadično, ne da bi se sistematično spremljalo razvoj in razplet določenega dogodka? Zakaj? Ni dovolj prostora v oddajah za sistematično spremljanje?

Prostora... Prostor po moje že je, ampak ti ne prideš zraven, ker si pač po kriterijih urednikov manj atraktiven. Tu je dosti takšnih zgodb, ki bi lahko imele takšen epilog. Mi smo takšno zgodbo peljali že omenjeno cesto pet let. Ampak, iz gospodarskega življenja, v mestu Monošter je par stvari takšnih, ki bi jih lahko, ampak ne prideš skozi s predlogom. Ravno ta občutek imam, da rečejo, da smo to že imeli.

So problem potni stroški?

Ne, to je zdaj sistemsko urejeno, ker imamo tudi dopisništvo tako urejeno, zato smo tudi trije novinarji, da vse to pokrivamo. Je bilo pa obdobje, ko so v Monoštru imeli človeka, ki je tam imel stanovanje...

Kako se manjšina odziva na poročanje? Spremljajo poročanje o njih na RTV Slovenija?

To pa. Manjšina zdaj, večina Porabja je ruralnega, spremljajo tam, kjer lahko spremljajo in tudi v narodnostnih institucijah, tudi v mestu Monošter se to spremlja, ker v bistvu smo pa res edini. To nikoli ne bi smeli pozabiti, tudi naši uredniki ne. Mi smo edini, ki še o tem poročamo, in oni to tudi čutijo. Zdaj je bilo v zadnjem času eno slabo obdobje, ko nismo kaj dosti delali in tudi sami pravijo, zakaj vas tako dolgo ni bilo. Ljudje so veseli, že če prideš, pa tudi če potem ni objavljeno. Signal RTV Slovenija dobijo, a ne vsi, nekatere vasi so preveč odročne. Imajo tudi svoj radio, in tam tudi, mislim, en del našega programa vrtijo.

O manjšini se po navadi poroča le pozitivno, kot o žrtvi. Manjšina ni kriva za karkoli, ne poroča se o sporih znotraj manjšine. Kaj meniš o tem?

Zelo se strinjam. Ker delamo tudi romske stvari in veš, koliko je med Romi konfliktov. To dam bolj kot primer. Mi v teh 15 minutah te oddaje tega praviloma ne delamo. Naše poslanstvo je nekaj drugega, če bi pa z novinarskega kriterija to gledal, bi rekel, to morate objaviti. Podobno velja tudi za Porabje. Po eni strani je to mogoče celo slabo, ker se potem tisti, ki so na teh položajih, in ni jih veliko, tam tudi ostajajo in tisti potem ne migajo več tako kot bi morali. To se mi zdi slabo.

Torej bi morali poročati tudi o negativnih stvareh znotraj manjšine?

Bi, čeprav tega ni toliko kot v Avstriji in Italiji, da bi bili polarizirani politično, ampak so pa drugače kakšna nasprotja med njimi in definitivno bi morali več o tem poročati. To je zanimiv fenomen. To sem hotel prej reči, ko sem rekel, po eni strani objektivnost, po drugi strani pa neka skrb za naše ljudi in jezik...

Priloga Č: Intervju z Stanislavom Šterbuclom, Ljubljana, 9. junij 2015.

Kako se odločite, v katero oddajo uvrstiti določeni prispevek iz zamejstva?

To se odloča na uredniškem sestanku, tam že padejo predlogi zunanjepolitične redakcije, ki ima roko nad tem, in potem vidimo. Če je zadeva zanimiva za širši krog, potem gre v bolj gledane oziroma višje rangirane oddaje, drugače pa jih uvrstimo v druge oddaje. Zelo je odvisno od vsebine in tudi od kvalitete prispevka. Če je prispevek zanimiv, potem nimam nobenih zadržkov, da bi ga objavil v Dnevniku, da bi ga videlo čim več ljudi.

So po navadi zanimivi prispevki iz zamejstva, kako se vam zdi?

Zelo je odvisno od novinarja, ki to pokriva. Mogoče zaradi tega, ker so bili porabski Slovenci eno obdobje celo malo zapostavljeni, niso bili dovolj pokriti, so mogoče celo veliko večkrat prišli v osrednji Dnevnik kot pa drugi zamejci. Tak je vsaj moj občutek, mogoče me bo statistika zanikala. Meni se zdi, da so bili res zelo zanimivi, mogoče tudi zato, ker imam tam tudi kakšnega prijatelja in tisto situacijo poznam, v Italiji pa ne in tisto situacijo manj poznam.

Kako se odločite, v kateri del oddaje uvrstiti posamezni prispevek iz zamejstva?

Enostavno se mi zdi, da so druge teme pomembnejše. Odvisno od strukture posamezne oddaje. Če se nikjer nič ne dogaja, pri zamejcih pa se dogaja, bomo to uvrstili na začetek oddaje. Po navadi se ne dogaja toliko v zvezi z zamejsko problematiko, da bi bilo to zanimivo za začetek oddaje, dobro pa je, da nekje pa povemo.

Katera načela vas vodijo pri uvrščanju zamejskih prispevkov in pri razvrščanju prispevkov nasploh v oddaje?

Jaz mislim, da malo pozitivne selekcije že mora biti za te prispevke. Če bi imel recimo enakovredna prispevka s te ali one strani meje, če bi bila po kakovosti enaka, bi se odločil za zamejskega. Drugače, da bi imel kakšno ključno načelo, pa ne. Enako je kot pri drugih prispevkih. Če je zanimivo, se objavi.

Kako pomembno se vami zdi poročanje o zamejskem prostoru v dnevnoinformativnih oddajah?

Meni se zdi ravno tako pomembno, saj gre za Slovence... Mi smo majhen narod... Meni je isto, če poročamo o Slovencih na tej ali pa oni strani meje.

O katerih dogodkih iz zamejskega prostora pa se vam zdi najpomembneje poročati?

Ohranjanje dediščine, njihove pravice, seveda, čeprav zdaj se mi zdi, da se je stanje z dvojezičnimi napisi v Avstriji in s financiranjem iz Rima in s tem precej izboljšalo. Hujše se mi je zdelo na Madžarskem, ko so slovenski otroci jedli iz kuhinj, ki so imele 300 let stare lonce, ali tako nekako, kot je poročal Peček.

Kakšno pa se vam zdi poročanje iz zamejskega prostora? Zanimivo, nezanimivo, so ustrezna področja, ki jih pokrivajo posamezni dopisniki?

To je odvisno od vsakega posameznega dopisnika, enega odgovora ni. Včasih se mi zdi, če takoj ne preveriš, kakšen je prispevek, ko pride v hišo, potem se nekje preklada in potem naenkrat ugotovimo, da smo ga objavili v eni manj gledani oddaji, ker je škoda, da bi ga stran vrgli, a smo naredili škodo s tem, da ga nismo prej

pogledali in kam drugam uvrstili. Gre tudi za to, kako prispevek, njegovo pomembnost na sestanku predstavi zunanjepolitična redakcija. Pa tudi to, da včasih enostavno nimaš časa vsega pregledati, ker je materiala veliko. Če imaš tekst vnaprej, ga preletiš in potem lažje oceniš, aha, tole bi pa znalo biti zanimivo. Vsega pa tako ali tako ne moreš preveriti. Tukaj sedimo, ko se dnevne zadeve predstavljajo, tu so vsi uredniki in potem se ustvari neko mnenje... Več ljudi več ve... Naši dopisniki se o vsebini svojega dela pogovarjajo z zunanjepolitičnim urednikom in jaz iz naslova prispevka potem sklepam o vsebini. Včasih pa dajo tudi zavajajoči naslov.

Bi morali recimo o zamejstvu poročati tako kot o lokalni problematiki v Sloveniji, recimo tako, da bi bili tovrstni prispevki uvrščeni v oddaje z lokalno tematiko, recimo v Slovensko kroniko?

Slovenska kronika vsebuje samo prispevke iz Slovenije, ne vem, morda je tak koncept oddaje. Drugače pa, gre to v glavnem v poročila ob petih... Ampak, če bi se pri zamejcih zgodilo kaj res pomembnega, tako kot danes recimo plaz na Tirolskem, izselili so 100, 200 ljudi, pa bi bilo sigurno v osrednjem Dnevniku. Kronika pa ni tak tip oddaje. Je pa tudi vprašanje, kako bi lahko naši dopisniki dnevno oddajo s tem zapolnjevali.

O katerih tematikah pa bi si želeli več poročanja iz zamejstva?

Mene zanima, kakšno je življenje na tej ali pa na oni strani meje. Recimo, primer je bil Pliberk, kamor so se odseljevali brezposelni Korošci, ker so tam dobili zemljo, gradili hiše. Zdaj po parih letih... ne vem, ali sem preslišal... prej smo poslušali, kako je tam poceni, kako imajo tam župani za njih posluš... Pa to drži? Nas zanima, ali je sosedova kokoš znesla ali ne in zakaj ne.

Ko razvrščate prispevke iz zamejstva v oddaje, jih dajete skupaj s prispevki iz Slovenije ali iz tujine?

Tam nekje vmes, za prehod, med zunanjepolitičnimi prispevki in med našimi.

Podatki kažejo, da se veliko več poroča o zamejskem prostoru v Italiji in na avstrijskem Koroškem kot pa o Porabju, zamejstvu na avstrijskem Štajerskem ali pa o hrvaškem zamejskem prostoru. Zakaj je tako?

Objavimo vse, kar dobimo; ni, da bi metali stran. Dejstvo je, da sta dopisnika v italijanskem zamejstvu in na avstrijskem Koroškem osredotočena na zamejski prostor, dopisnik, ki pokriva Porabje, pa dela še druge strani, prav tako dopisnik s Hrvaške. Najbrž je vzrok preobremenjenost človeka, ne more toliko pokrivati. Zdaj, za novinarja so najbolj zanimive težave; kadar so uspehi, potem je že to reklama ali kakorkoli že... Je pa res, ne, saj na Madžarskem so tudi imeli težave, nimajo denarja in podobno, saj to so tudi težave. Verjetno pa so tudi bolj skriti, bolj zaprti, bolj tihi, jaz tako razumem. Saj smo poročali, v Gornjem Seniku, ko ni bilo denarja. Ampak mislim, da gre predvsem za preobremenjenost ljudi. Težko poročam o dveh, treh, štirih stvareh naenkrat.

Priloga D: Intervju z Vanjo Vardjanom, Ljubljana, 5. junij 2015.

Kako se odločite za določeni prispevek?

Slovenska manjšina na Hrvaškem deluje tako, da, vsaj v Zagrebu, kjer je slovensko kulturno društvo France Prešeren, je zelo dobro organizirana in na tedenski ravni obvešča, recimo mene kot dopisnika in tudi druge dopisnike o tem, kakšne dogodke imajo. Verjetno je to tudi zato, ker hrvaška država kar financira te naše manjšinske organizacije. Da bi kakšna pobuda prišla iz Slovenije, iz uredništva v Ljubljani, doslej te prakse ni bilo, in tako da, po teh pobudah, informacijah, sam ocenim, če je to sploh relevantno, in ko vidim, da je meni relevantno, posredujem naprej urednikom. Moram pa reči, da mora biti dogodek res pomemben, recimo ob slovenskem kulturnem prazniku, ali pa slovenski kulturni dom v Zagrebu ima redne mesečne pogovore z znanimi Slovenci, na primer, če zdaj naštejemo Milan Kučan, Matjaž Kek, Boris Pahor, dobro, tudi Jadranka Kosor, na primer, ki ni Slovenka, ki so predvsem s strani starejših ljudi dobro obiskane, in če je oseba atraktivna, potem se to da prodati urednikom, če ne, pa ne.

Ali vi predlagate temo ali uredniki?

Predlagam jaz, potem pa se v medsebojnem dogovoru odločimo, ali to narediti, v kakšnem obsegu in za kdaj.

So uredniki ali kakšni drugi vodilni kdaj pritiskali, na kakšen način naj bi se poročalo?

Ne, tega absolutno ni, mogoče je to tudi moje subjektivno mnenje, Slovenci na Hrvaškem niso neki pomemben faktor, govorim tudi, kar se tiče naših notranjepolitičnih zadev, oni res samo ohranjajo svoje kulturno izročilo, nimajo nekega političnega vpliva, ne vplivajo na politične dogodke pri nas, tako da absolutno ne morem reči, da bi bilo kaj takega.

Ali uredniki kažejo interes za poročanje o zamejskem prostoru na Hrvaškem oziroma o Slovencih na Hrvaškem?

Zdaj, jaz nisem urednik, 20 let, mogoče, ko je Jugoslavija razpadala ali pa v teh začetnih časih mogoče je bilo drugače, pa so izkazovali ta interes. Zdaj moram reči, da ga ne. Vse prihaja na mojo lastno pobudo glede na to, kakšne pobude oziroma informacije dobivam s strani naše manjšine na Hrvaškem.

A kdaj predlagate kakšen prispevek o dogajanju v zamejskem prostoru?

Moram povedati, da so najbolj aktivni v Zagrebu, ne glede na to, da sem jaz v Zagrebu, precej aktivna je tudi organizacija Slovencev na Reki, drugje ne opažam, da bi bile. Gre za to, da so to v glavnem res samo kulturni dogodki. Vse te manjšinske organizacije se ukvarjajo z ohranjanjem slovenske kulture in to res ni tako zanimivo za dnevnoinformativne oddaje radia in televizije Slovenija.

Je bil kdaj kakšen tovrsten predlog zavrjen?

Ne pomnim. Moram reči, da sem presenečen; če so pobude, kar gredo zadeve nekako skozi.

So morda Slovenci, ki naj bi bili v skladu z resolucijo državnega zbora o zamejskem prostoru avtohtoni v hrvaškem obmejnem prostoru, so oni aktivni, imajo kakšne prireditve, kdaj povabijo?

Ja, na primer, to čezmejno sodelovanje je zanimivo. Jaz sem bil tam v Medjimurju, tam moram reči, da sta obe strani meje aktivni v nekem evropskem smislu, s pobudami, s čezmejnimi projekti. Tam, moram reči, da se mi zdi, da delujejo. Zdaj, zakaj ne poročamo toliko od tam? Vemo, da denarja ni, dopisnik, ko gre, je to povezano s potnimi stroški, verjetno bi se dalo kaj več narediti. Opažam pa, da je absolutno to čezmejno sodelovanje najbolj prisotno na območju Prekmurja in Medjimurja, kjer moram reči, da je zanimivo, tudi ko sem bil na hrvaški strani,

govorijo na pol slovensko, tako kot oni uporabljajo na pol hrvatizme, tako, da razumejo eni druge brez težav.

Kako pomembno se vam zdi poročanje o zamejskem prostoru oziroma o Slovencih na Hrvaškem za dnevnoinformativne oddaje RTV Slovenija?

Pomembno se mi zdi v smislu opozarjanja, da to sploh obstaja, ker mnogi v Sloveniji tega ne vedo. Ampak ker na nek način, vsaj kar se Hrvaške in Slovenije tiče, ni tako problematično – gre res samo za prispevke, ki se pojavljajo ob nekih dogodkih, ki so vnaprej organizirani, govorim o kulturnih, ne gre pa za neko poročanje o temu, da bi govoril o kakšnih težavah, ker jih, vsaj za zdaj, ne opazim. Je pa zanimivo, kadar pa so na primer volitve pri nas, pa po navadi dobim pobudo, da poročam o tem, kakšni so, ta dan, ko so volitve, verjetno je to zato, ker morajo zapolniti vse oddaje, ki so čez dan, pa je volilni molk, in takrat pa po navadi ni problema, in naredim neko anketo med Slovenci na Hrvaškem, ko pridejo na volišče. Moram pa reči, da je presenetljivo majhen odziv glede na število Slovencev, ki živi na Hrvaškem, ki je, bom rekel, kar številna manjšina, voli pa 300, 400 ljudi, na primer v Zagrebu.

Slovenci na Hrvaškem ne opozarjajo na kakšne težave, na primer na kratenje manjšinskih pravic?

Doslej nisem opazil, pa moram reči, da tudi, ko ne poročam, hodim na dogodke, ki jih organizira slovensko kulturno društvo France Prešeren, ker delajo zanimive dogodke. Nikoli nisem zasledil, da bi kdorkoli govoril, da bi bil diskriminiran.

O katerih dogodkih iz zamejskega prostora se vam zdi najpomembnejše poročati?

Glede na to, da delujejo predvsem organizacije, ki se ukvarjajo s kulturo, je pač to to, pa tudi to drugo, kar sem omenil, torej neko obmejno sodelovanje, ki se mi zdi, da je dosti pomembno med narodom, glede na to, kaj se dogaja na drugih področjih.

O katerem dogajanju v zamejskem prostoru oziroma v povezavi s Slovenci na Hrvaškem bi še poročali, če bi bilo na voljo veliko več prostora v dnevnoinformativnih oddajah?

Jaz osebno bi želel prav o tem poročati, o tem sodelovanju z obeh strani meje. Zdi se mi, da je tega veliko v Istri, pa morda jaz iz Zagreba tega ne pokrivam, morda to v

Kopru pokrivajo. Zdi se mi, da take stvari, ki afirmirajo te pozitivne stvari, da bi morali več o tem poročati, ne pa samo politične zadeve. Moram reči, da enkrat ko sem poročal o šoli, kjer se učijo slovenščine na hrvaški strani, to se mi je zdel izredno pomemben dogodek in tudi sam prispevek je bil dober, dalo se ga je dobro narediti, in je imel odmev. Tako, da se mi zdi, da si tudi gledalci in poslušalci želijo takšnih zgodb.

Katera načela bi morala voditi dopisnike pri poročanju iz zamejskega prostora?

Objektivnost in uravnoteženost, to je osnova. Morda smo kdaj subjektivni in opozarjamo na to, da se je treba za pravice naših ljudi boriti, ampak, to se mi zdi, da na Hrvaškem ni taka težava. Tako bi spet povedal, kar sem že; to sodelovanje, izpostavljanje pozitivnih stvari se mi zdi v trenutkih, ko med samima državama prevladujejo negativne novice, se mi zdi, da glede tega bi se dalo več narediti. Ko sem na terenu, ugotavljam, da med navadnimi ljudmi, med Slovenci in Hrvati, ni nekih težav, sovražnosti, temveč je ravno obratno.

Podatki kažejo, da se veliko več poroča o zamejskem prostoru v Italiji in na avstrijskem Koroškem, veliko manj pa o zamejskem prostoru na avstrijskem Štajerskem, v Porabju ali na Hrvaškem. Zakaj mislite, da je tako?

Mislím, da zato, ker pač novice, ki so pozitivne, na nek način niso zanimive. Poslušalci, gledalci in uredniki na neki način iščejo tisto, kar je kritično, problematično. Že za časa nekdanje Jugoslavije je bilo, da je imela naša manjšina težave v Italiji in Avstriji in to verjetno ostane v podzavesti tako naših uporabnikov kot tudi urednikov in potem se to zdi nekako bolj zanimivo.

Nekateri dopisniki v svojih prispevkih ne samo poročajo, temveč tudi komentirajo, pa čeprav naj bi bilo poročilo jasno ločeno od komentarja. Kako gledate na komentiranje v prispevkih oziroma na vključevanje dopisnikovega pogleda na dogajanje.

Jaz osebno mislim, da če dopisnik nima svojega pogleda, ga pravzaprav ne rabimo. Mora predstaviti dejstva, lahko pa v nekaterih zadevah, ki so na neki način ali pomembne ali so stvari dovolj jasne, se mi zdi prav, da se včasih izpostavi to stališče, ker na neki način - pa je morda to napačno - ne bom rekel, da predstavljamo svojo državo, ampak predstavljamo pa naše ljudi, Slovenijo v širšem smislu in je

prav, da je ta vizura vsega tega pogleda malo slovenska, ne pa samo, bom rekel, čisto nevtralna. To je moje stališče, jaz tako delujem, zdaj, ali je to prav ali ne, o tem naj odločajo uredniki, če jim ni všeč, lahko rečejo, potem so lahko ti prispevki spet nevtralni, ampak jaz skušam v svoje prispevke, seveda v tiste, ki se mi zdijo pomembni, predvsem ob koncu vključiti kakšen komentar.

Jaz bolj kritiziram ne Hrvate, ampak nas. Kadar se dogajajo zadeve, skušam povedati, kaj mi narobe delamo, zdi se mi prav opozoriti, ker kar naprej prihaja do tega, da so za vse Hrvati krivi. Saj jasno, da so tudi oni kdaj krivi, ampak, za veliko zadev smo tudi mi, in se mi zdi prav na to opozarjati. Jasno, če ima to nek rezon, to ni, da bi zdaj to bilo pa stališče.

Priloga E: Intervju z Miho Žoržem, Ljubljana, 3. junij 2015.

Kako se odločite, v katero oddajo uvrstiti določeni prispevek iz zamejstva?

Odločamo se vedno na podlagi tega, kakšne so tudi druge vsebine v oddaji. Nikakor ne morem reči, da se odločamo, kam bomo dali kakšen prispevek o zamejski problematiki samo glede na pomembnost samega prispevka, o katerem govorimo. Vedno sestavljamo oddaje v širšem kontekstu, v katerem pa je osnovno vodilo javni interes. Gotovo imajo prednost pred prispevki iz zamejstva stvari, ki zadevajo predvsem to nacionalno telo v matični državi. Seveda, tukaj je tudi javni interes veliko večji oziroma širši kot pa pri problematiki iz zamejstva. Seveda pa tega ne moremo trditi za vse primere. Če imajo nekateri dogodki vpliv tudi na matični narod oziroma na državo Slovenijo, seveda to tudi primerno ovrednotimo in umeščamo te prispevke tudi v osrednje informativne oddaje, recimo v Drugo jutranjo kroniko ali pa v Dogodke in odmeve. Tukaj bi recimo izpostavil praktični primer plinskih terminalov v Žavljah. Seveda pri tej temi ne govorimo o manjšinski problematiki, ampak je to tema, ki tudi v zamejstvu močno odmeva, gre za čezmejni vpliv in ni zgolj vezano na manjšinsko problematiko, ampak zasledujemo širši javni interes, ki je po moje enak tako v zamejstvu kot tudi v matični državi. Zakaj se morda strinjam s tezo, da prispevke, ki zadevajo izključno manjšinsko tematiko, uvrščamo predvsem v oddaje, kot so Radijski dnevnik in Zrcalo dneva. To je predvsem zaradi tega, ker so morda manj zanimivi za poslušalce v Sloveniji. Mislim, da gre predvsem za ocenjevanje samih dopisnikov, kaj se njim zdi pomembno in tisto, kar pač tudi ponujajo nam. Bi pa

gotovo prispevek, ki pokriva eno zelo veliko ali pa recimo usodno problematiko za manjšino, recimo v Italiji ali pa Avstriji, gotovo uvrstili tudi višje. Očitno teh velikih problemov ni več, recimo ni več takih problemov, kot so bile recimo dvojezične table, kar smo spremljali pred desetimi ali pa petnajstimi, dvajsetimi leti.

Ali teme vedno predlagajo zamejski dopisniki ali jim tudi kdaj uredniki sugerirajo, o čem naj poročajo?

Praviloma v dnevno-informativni redakciji ne sugeriramo tem, razen kadar nekaj sami ocenimo, pa pristojno uredništvo ni tega ocenilo že prej. Gotovo pa dopisniki sodelujejo z urednikom zunanjepolitične redakcije in v pogovoru z njim precenijo, kaj je dobro. Praviloma pa oni sami predlagajo, katere so teme, o katerih bi bilo vredno poročati.

O katerih dogodkih iz zamejskega prostora pa se vam zdi najpomembneje poročati?

Predvsem o tistih dogodkih, ki za manjšino pomenijo utrjevanje ali narodne zavesti ali utrjevanje njihovih pravic ali utrjevanje pogojev za njihovo delovanje. Tu govorimo seveda lahko o nekih kulturnih dogodkih, morda čisto o upravno–pravnih postopkih, ki omogočajo manjšini boljše udejstvovanje, več pravic. To si želimo večkrat slišati, je pa res in tu se bom ponovil iz prejšnjega vprašanja; razmere tako v Avstriji kot v Italiji se izboljšujejo, tako da v bistvu nekih priložnosti, da bi delali neko veliko famo iz nepravilnosti ni več. Dvojezične table so recimo zdaj tudi na Goriškem, ne, povsod postavljene. To je bilo eno od njihovih osnovnih vprašanj. Želimo pa si morda celo več poročanja o slovenskih predstavnikih v izvršilnih organih oblasti v recimo Italiji ali pa Avstriji, kar se mi zdi zelo pomembno. Imamo nekaj poslancev v njihovih regionalnih zborih, nacionalnih zborih. Morda so nam ti ljudje celo malo bolj odmaknjeni, ker ne nastopajo več v strogem okolju manjšine, ampak recimo na Dunaju ali pa v Rimu.

Je potrebno poročati tudi o večinskem narodu v zamejstvu in njegovih dejavnostih?

Gotovo, sploh kadar zadeva tudi delovanje manjšine. Spomnim se konkretnega primera pred kratkim. Tržaški župan je vendarle poročil dva istospolno usmerjena. Seveda to ne zadeva delovanje manjšine, zadeva pa neko družbeno sliko v tem

večinskem narodu, v tej državi, kjer manjšina živi, in zdi se mi pomembno, da smo o tem poročali, ker na tak način dobimo tudi vpogled, kako se družba razvija, sploh v okolju, kjer manjšina živi.

Katera načela vas vodijo v uredništvu pri razvrščanju zamejskih prispevkov v informativne oddaje?

Vsekakor javni interes. Javni interes determinirati je seveda zelo težko. To je neko dogajanje, ki ima vpliv na čim širšo javnost. Ne govorimo samo o tem, da je nekaj zanimivo, da je nekaj pomembno, ampak, da tudi ima neki vpliv na ljudi. Seveda, roko na srce, pravice manjšine v Italiji nimajo praktično na slovensko javnost nobenega vpliva, razen tega, da gre za člane nekega narodnega telesa. Ampak, roko na srce, mislim, da imamo prevečkrat odnos, da gre za državljane neke druge države; tam plačujejo davke, kaj pa imamo mi z njihovimi pravicami in tako naprej. Ob tem pa pozabljamo zgodovinske razmere, ki so pripeljale do tega, da oni živijo v zamejstvu.

Se vam zdi pomembno poročati o zamejskem prostoru v dnevnoinformativnih oddajah?

Da, definitivno. Morda bi bilo dobro tudi za slovensko javnost izvedeti še več, kaj se v njihovih matičnih državah dogaja, sploh na področju nekih socioloških, širše družbenih vprašanj, kot recimo pravice žensk, pravice istospolnih, ker to pa potem dejansko ima vpliv posledično tudi na našo matično državo, ker konec koncev si drug drugemu postavljamo ogledalo, se primerjamo in na tak način rešujemo težave.

Kako pa vidite vzpostavitev skupnega slovenskega kulturnega prostora, v tem primeru konkretno medijskega prostora? Torej, da bi se enakomerno poročalo o dogodkih v Sloveniji in o dogodkih v zamejstvu? Predstavniki manjšine so večkrat poudarili, da bi morali biti bolj vpeti v skupni medijski prostor.

Ne glede na to, da smo v Evropski uniji in da so vse slovenske sosede v Evropski uniji, meje ostajajo. Ampak ne obstajajo samo te geografske meje, temveč tudi interesne meje zanimanja, na primer, bom rekel, ali bi tudi zamejce v Italiji v enaki meri zanimalo recimo politično ali pa socialno dogajanje v Sloveniji ali jih morda bolj zanima politično ali pa socialno dogajanje v Italiji. Ne nazadnje to njih zadeva, oni tam plačujejo davke, njihova zakonodaja jih zadeva, naša pač ne. Tako da, je nekako

utopično razmišljati o tem. Interesne meje zanimanja so verjetno močnejše kot pa geografske. Še praktično povem. Verjetno se nekemu zamejskemu Slovincu v Italiji zdi italijanska prva nogometna liga veliko bolj zanimiva kot pa slovenska liga. Ta primer sem uporabil, da ponazorim, zakaj je temu tako.

Kakšno se vam zdi poročanje iz zamejskega prostora. Ga je preveč, premalo, je zanimivo, so področja, ki jih pokrivajo dopisniki dovolj vsebinsko raznolika?

Ne, vsebinsko ni dovolj raznoliko. Predvsem, ker moramo uvrščati prispevke o »zamejski problematiki« v narekovajih z ozirom na ostale teme, ki jih objavljamo v dnevnoinformativnih oddajah. In tu ne govorim samo o nekih lokalnih domačih zgodbah ali pa nacionalnih zgodbah, ampak tudi recimo o svetovnih problemih. Vedno se tehta po večjih kriterijih, kaj je dejansko v čim širšem interesu poslušalcev, gledalcev in dostikrat seveda taka zelo lokalna problematika, ne glede na to ali je zamejska ali pa slovenska, izpade ravno v komparaciji z drugimi temami. Kar pa se tiče vprašanja o pestrosti poročanja; vedno so ljudje tisti, ki poročajo, vedno so ljudje tisti, katerim se nekaj dogaja, ljudje pa so tudi tisti, ki poročajo in zdaj presoja novinarjev, dopisnikov, ki pokrivajo določena področja, je ključnega pomena. Ampak, tukaj ni nič drugače, kot pa recimo z dopisniki v Sloveniji ali pa z našimi dopisniki v tujini ali pa z novinarji v Sloveniji. Vedno je novinar tisti; ali je dober novinar in išče zgodbe ali pa čaka, da se nekaj zgodi in o dogodkih poroča. Morda bi bilo več energije treba vložiti v to, da bi se raziskovale stvari, ne pa samo poročale, ampak to velja za cel Radio Slovenija, ves informativni program, gre za univerzalni problem.

Je poročanja iz zamejskega prostora preveč, premalo, ravno prav?

Seveda, s pozicije urednika dnevnoinformativne redakcije bi rekel, da ravno prav. Ampak, verjetno s pozicije zamejskega Slovence je tega veliko premalo, s strani nekega poslušalca v Ljubljani pa preveč. Težko je odgovoriti, jaz mislim, da predvsem dobre zgodbe, dobre teme vedno najdejo prostor v osrednjih informativnih oddajah. Tu je presoja urednikov vedno prava, to ne dvomim. Če pa se sama »zamejska problematika«, spet v narekovajih, postavlja na margino tudi po vsebini, potem ne moremo pričakovati, da jo bomo na silo tlačili tudi v osrednje informativne oddaje. To je tako, kot da bi rekli, da bomo neke marginalne družbene skupine, recimo, ne vem, slepi, slabovidni, že samo zaradi tega, ker so pripravili neki dogodek,

jih morali umeščati v informativne oddaje. Ne, ne. Govorimo o teži dogodka, pomembnosti, o širši konotaciji dogodka. To je tisto, kar je ključno.

Spadajo prispevki iz zamejstva v isti koš kot prispevki iz Slovenije ali gre za prispevke iz tujine, ko se jih razvršča v oddaje?

Ni enoznačnega odgovora. Kadar imajo zadeve, dogajanja v zamejstvu ali pa v nekem obmejnem prostoru čezmejne vplive, jih gotovo uvrščamo med domače prispevke. Kadar zadevajo neko sprejemanje zakonodaje, recimo na italijanski nacionalni ravni, pa po navadi o tem poročamo morda celo res v delih, ki so namenjeni tujini. Ampak vedno poskušamo nekako povezovati stvari z drugimi prispevki. Imam občutek, da je teh problemov manjšine vedno manj. Morda imam tak občutek, morda v drugih državah nimajo takega občutka. Se v bistvu spomnim konkretnega primera v zadnjih nekaj letih, bilo je v Italiji, zmanjševanje sredstev za kulturno dejavnost slovenske manjšine, to je bil problem. In ti prispevki, zdaj ne morem z gotovostjo trditi, ampak so bili uvrščeni v osrednje informativne oddaje.

Kaj pa recimo, če prispevek govori samo o zamejcih, ni povezan ne s slovensko problematiko niti ni povezan z recimo vlado na Dunaju, torej z problematiko sosednje države na nacionalni ravni. Kam bi bil tovrsten prispevek uvrščen?

Nekako med lokalno problematiko. Roko na srce, ne morda ravno v oddajo Danes do trinajstih, ampak v oddajo Radijski dnevnik, ob bok prispevkom iz Maribora, Kopra...

Podatki kažejo, da se veliko več poroča o zamejskem prostoru v Italiji in na avstrijskem Koroškem kot pa o Porabju, zamejstvu na avstrijskem Štajerskem ali pa o hrvaškem zamejskem prostoru. Zakaj je tako?

Italija in Avstrija, gotovo, tam je največja manjšina, tudi številčno jih je največ. Posledično so tudi bolj dejavni in imajo bolj razvito infrastrukturo, tako kulturno, neko socialno infrastrukturo. Predvsem smo verjetno tudi na RTV-ju zaradi tega okrepili oziroma si izbrali dopisništva za zamejce v teh dveh državah. Ključen je seveda sam interes, interes manjšine po nekem dogajanju, morda pa bi tudi lahko rekli, da v Porabju ali pa na Hrvaškem manjšina manj izpostavlja samo sebe kot manjšino in je bolj zaspana. Zdaj, morda se tudi ne soočajo s takimi težavami. Če bi bil interes s strani manjšine, ne vem, da se recimo na Hrvaškem postavi dvojezične table, pa

vemo, da jih ni, ne, bi gotovo o tem poročali. Očitno so mogoče bolj asimilirani, integrirani v same družbe, v katerih živijo. Predvsem pa seveda poročamo več o Italiji in Avstriji, ker tam imamo dopisnike, v ostalih dveh pa ne.